

**Kombinatoryka sufiksalna
w polskiej derywacji
odrzeczownikowej**

Iwona Burkacka

Kombinatoryka sufiksalna w polskiej derywacji odrzecznikowej

Warszawa 2012

Wydano nakładem Wydziału Polonistyki
Uniwersytetu Warszawskiego
e-mail: wyd.polon@uw.edu.pl

Recenzenci

Prof. dr hab. Hanna Jadacka
Prof. dr hab. Mirosław Skarżyński

Korekta

Urszula Krzysiak

Projekt okładki, skład i łamanie
Dariusz Górski

Książkę sfinansowano z dotacji
Fundacji Języka Polskiego oraz ze środków na badania naukowe
Wydziału Polonistyki UW

© Copyright by Iwona Burkacka
Warszawa 2012

ISBN 978-83-62100-69-9

Druk i oprawa
Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego. Zam. 1212/2011

Spis treści

1. Wstęp	7
2. Stan badań	8
2.1. Słowotwórstwo rzeczownika	9
2.1.1. Analiza dwuczłonowa	10
2.1.2. Słowotwórstwo gniazdowe	19
2.2. Morfotaktyka	25
3. Cel, metoda i źródła materiałowe pracy	44
4. Podstawowe informacje o materiale	53
4.1. Prezentacja ciągów dwusufiksalnych.	54
4.2. Prezentacja dłuższych układów	58
4.3. Wstępna charakterystyka ciągów.	59
4.3.1. Charakterystyka długości ciągów	59
4.3.2. Obciążenie układów w analizowanym materiale.	65
4.4. Ogólna charakterystyka łączliwości sufiksów	68
4.4.1. Sufiksy finalne	68
4.4.2. Sufiksy inicjalne	83
4.4.2.1. O największej łączliwości	83
4.4.2.2. O największym obciążeniu.	90
4.4.3. Sufiksy centralne	93
4.4.4. Sufiksy o nieograniczonej łączliwości lewo- i prawostronnej	96
4.4.5. Ograniczenia w łączliwości – wnioski	97
5. Czynniki wpływające na długość i strukturę ciągu	103
5.1. Ucięcia	103
5.2. Geneza tematu	109
5.3. Geneza sufiksu	112
5.4. Długość tematu podstawy	119
5.5. Budowa sufiksu	122
5.6. Czynniki semantyczne	124
5.7. Czynniki stylistyczne	129
5.7.1. Nacechowanie sufiksu	129

5.7.1.1. Sufiksy ekspresywne	131
5.7.1.2. Sufiksy terminologiczne	146
5.7.2. Nacechowanie podstawy	153
6. Typowe układy sufiksalne	157
6.1. Najczęstsze układy	157
6.2. Schematy łączliwości (wzory sufiksacyjne)	162
6.2.1. Ciągi bez prawostronnej kontynuacji	162
6.2.2. Ciągi mające prawostronną kontynuację	170
7. Wnioski końcowe	179
8. Zastosowanie reguł kombinatoryki sufiksальной – perspektywy	181
8.1. Słowotwórcze perspektywy kilku nowszych zapożyczeń	183
8.2. Ocena normatywna wybranych neologizmów będących derywatami prostymi	188
9. Lista ciągów	190
Bibliografia	213
Wykaz tabel i schematów	225
Summary	228

1. Wstęp

Zagadnienia morfotaktyczne nie są współcześnie często podejmowane, a sama morfotaktyka ma dość krótką historię na gruncie polskim, na co zwrócił uwagę B. Kreja we wstępie do tomu studiów *Z morfologii i morfotaktyki współczesnej polszczyzny*, stwierdzając, że „morfotaktyka jest w polskiej literaturze językoznawczej czymś nowym nie tylko jako termin, ale przede wszystkim jako problem badawczy” [Kreja 1989: 7]. I choć od czasu opublikowania tej opinii minęło ponad dwadzieścia lat, słowa te nie straciły na aktualności. Brakuje bowiem opracowań prezentujących obustronną łączliwość formantów oraz opisujących jej ograniczenia. Zwykle mamy do czynienia z pracami ograniczającymi się do analizy poszczególnych sufiksów czy prefiksów.

Powstanie *Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka polskiego*¹, stanowiącego dużą bazę wstępnie opracowanego i pogrupowanego materiału słowotwórczego, otwiera nowe perspektywy badawcze, na które zwracają uwagę zarówno H. Jadacka, jak i M. Skarżyński, twierdząc, że opisy gniazdowe mogą być „materiałową podstawą opisów morfotaktycznych” [Skarżyński 1999: 161] czy morfonologicznych [Jadacka 1995: 184]. Sądzę więc, że można wykorzystać i materiał, i wspomniane inspiracje w analizie łączliwości sufiksów. Podstawowe polskie kompendia słowotwórcze opisują bowiem właściwości poszczególnych formantów, typy i kategorie słowotwórcze, które tworzą lub współtworzą, cechy poszczególnych technik derywacyjnych, a tylko sporadycznie charakteryzują łączliwość formantów, zwykle lewostronną (patrz: rozdz. *Stan badań*). Zaprezentowana analiza może choć w części wypełnić tę lukę i uzupełnić wiedzę o systemie słowotwórczym polszczyzny.

¹ T. I *Gniazda odprzymiotnikowe* [dalej SGS-1] i II *Gniazda odrzeczownikowe* [dalej SGS-2] pod red. H. Jadackiej, Kraków 2001, t. III *Gniazda odczasownikowe* [dalej SGS-3] i IV zawierający gniazda od innych części mowy [dalej SGS-4] pod red. M. Skarżyńskiego, Kraków 2004.

2. Stan badań

Zagadnienia morfotaktyczne nie cieszą się współcześnie dużym zainteresowaniem polskich językoznawców. Podstawowe dla tej dziedziny prace powstały w latach 70. i 80. – Krystyny Kowalik *Budowa morfologiczna przymiotników polskich* [Kowalik 1977], *Z morfotaktyki tematów rzeczownikowych współczesnego języka polskiego* [Kowalik 1979] i rozdział *Morfotaktyka*, zamieszczony w podręczniku akademickim *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, pod red. R. Grzegorzycowej, R. Laskowskiego, H. Wróbla² [Kowalik 1998] oraz monografia Kazimierza Michalewskiego *Dystrybucja polskich rzeczownikowych formantów przyrostkowych* [Michalewski 1984]³.

Najczęściej badacze skupiają się jednak na opisywaniu łączliwości poszczególnych morfemów, afiksów prostych czy końcówek fleksyjnych. Wskazują na ograniczenia wynikające z przynależności kategoryjnej leksemu (rdzenia), będącego podstawą słowotwórczą, zakończenia tematu (rzadziej jego nagłosu i śródgłosu⁴) czy nagłosu sufiksu. Jedynie łączliwość formantów występujących w hipokorystykach imiennych i sufiksów deminutywnych⁵ mają nieco bogatszą literaturę [np. Kallas 2010, Malec 2001, wcześniej Umińska-Tytoń 1985, 1986 oraz Szymanek, Derkach 2005, Szymanek 2010, Manova, Winternitz 2011].

Pewnych informacji o łączliwości sufiksów dostarczają jednak prace poświęcone zagadnieniom derywacji, a zwłaszcza słowotwórstwu rzeczownika. Formacje odrzeczownikowe cieszyły bowiem dużym zainteresowaniem językoznawców⁶, w dużej mierze ze względu na technikę słowotwórczą⁷ – sufiksację, a i nadal

² Pierwsze wydanie w 1984 roku.

³ Szczegółowe informacje na ten temat zawarte są w dalszej części pracy (rodz. 2.2. *Morfotaktyka*).

⁴ B. Kreja wskazuje na rolę śródgłosu i nagłosu w repartycji sufiksów *-aln(y)* i *-arn(y)* (obecność / lub *r* w temacie) [Kreja 1989: 78-81].

⁵ Głównie w zdrobnieniach drugiego stopnia.

⁶ Także ze względów semantycznych.

⁷ Jak podkreśla Krystyna Kleszczowa, opisując przyczyny umacniania się derywacji odrzeczownikowej, „w analizach słowotwórczych nacisk kładzie się na elementy formotwórcze” [Kleszczowa 2010b: 61].

przykuwają uwagę, choć głównie z innych przyczyn: derywację ujemną⁸, paradygmatyczną, obecność w złożeniach bezinterfiksalnych⁹, rzadziej ze względu na nowe – genetycznie obce sufiksy (*sufiksoidy*). Prace te skupiają się zwykle na omówieniu lewostronnej łączliwości sufiksów, a więc na charakterystyce wygłosu tematu słowotwórczego.

Stworzona przez J. Rozwadowskiego psychologiczna teoria dwuczłonowości struktur językowych [Rozwadowski 1960], sformułowana na początku ubiegłego wieku (w 1904 r.), zreinterpretowana w latach 60. przez W. Doroszewskiego¹⁰ w postaci teorii logiczno-syntaktycznej¹¹ [Doroszewski 1962, 1982a,b], oraz prace S. Szobera, w których postulował odróżnianie *żywych i martwych cząstek słowotwórczych* [Szober 1925: 52], stworzyły podwaliny słowotwórstwa synchronicznego, zwróciły bowiem uwagę na procesy psychiczne leżące u podstaw tworzenia nazw z dwóch nierównorzędnych członów i zmieniającą się w czasie świadomość mówiących [Szober 1924: 131]. Stały się inspiracją dla wielu prac z zakresu słowotwórstwa opisowego¹², i szerzej – morfologii, powstających w środowisku krakowskim, warszawskim i gdańskim. Nie bez wpływu pozostały prace rosyjskich i czeskich badaczy [Vinokur 1939, 1946; Vinogradov 1953a, 1953b; Smirnickij 1956; Horecký 1959; Dokulil 1962 (tłum. pol. 1979)].

W toku wieloletnich dyskusji i sporów zdefiniowano podstawowe dla tej dyscypliny terminy: *derywat synchroniczny*, *parafraza słowotwórcza*, *formant słowotwórczy*, *typ słowotwórczy*, *kategoria słowotwórcza*. Opisano funkcje formantów i typy derywacji, sklasyfikowano formanty, określono status formantów jednostkowych, dostrzeżono różnorodność typów relacji motywacyjnych (w tym onomazjologiczną). Próbowano ustalić granicę między synchronią a diachronią, która jest płynna i zależna od wiedzy użytkownika języka.

2.1. Słowotwórstwo rzeczownika

Naturalnym tłem rozważań o kombinatoryce sufiksальной w prostych derywatach odrzeczownikowych są zagadnienia dotyczące współczesnego słowotwórstwa rzeczowników, a zwłaszcza derywatów pochodnych od leksemów należących do tej części mowy. Można tu wskazać prace szczegółowe i opracowania o charakterze

⁸ Choć związki pomiędzy przyłączaniem sufiksów a obserwowanymi ucięciami niefleksyjnej części tematu też pojawiają się w nowszych pracach [Kaproń-Charzyńska 2005].

⁹ Zastosowałam tu jeden z wielu terminów funkcjonujących w opisie wyrazów złożonych, które powstały bez udziału interfiksów, często z ucięciem części podstawy pierwszego członu (przegląd terminów prezentuje K. Waszakowa 2005: 48-65).

¹⁰ Jej kształtowanie, zdaniem M. Skarżyńskiego, obejmowało mniej więcej sześćdziesiąt lat [Skarżyński 1999: 16].

¹¹ Choć w niej nieistotna była granica między synchronią a diachronią.

¹² Choć nie tylko, również dla słowotwórstwa diachronicznego (genetycznego).

ogólnym¹³, różniące się także przyjętą metodą opisu i materiałem wyjściowym, poddawany analizie.

2.1.1. Analiza dwuczłonowa

Na gruncie analizy dwuczłonowej dość szczegółowo opisano procesy derywowania rzeczowników pochodnych, a także derywatów odrzeczownikowych. Prace poświęcone tym zagadnieniom można podzielić na te, które opisują rzeczowniki pochodne¹⁴ ze względu na zastosowaną technikę słowotwórczą, typ podstawy, właściwości stylistyczno-semantyczne derywatu oraz status leksykograficzny wyrazu pochodnego. Stąd, uwzględniając pierwsze z wymienionych wyżej kryteriów podziału, można wyróżnić prace, które dotyczą derywatów paradygmatycznych (np. Waszakowa 1991c i 1996a¹⁵, Kreja 1974, 1975b; Kurzowa 1974), ujemnych (np. Kaproń-Charzyńska 2005¹⁶, Waszakowa 1991d, Miecznikowska 2002a,b), alternacyjnych (w rozumieniu alternacji jakościowej; np. Nagórko 2002: 184-185) oraz sufiksalnych (z udziałem przyrostków rodzimych i genetycznie obcych, np. Grzegorzyczkowa, Puzynina 1979, 1984b; Waszakowa, 1989b, 1990b, 1993b, 1994). Opracowania dotyczące tego typu derywatów mają charakter ogólny lub są monografiami wybranych sufiksów¹⁷ (por. np. Kreja 1969, 1977, 1980, 1991/1992, 1993, 1994a, 1994b, 1994c; Waszakowa 1988a, 1988b, 1989a, 1990a, 1991a, 1991b; Morawski 1931, 1933, 1936; Lubaczewska 1982; Dunaj 1993; Kwiek-Osiowska 1988a, 1988b; Malec 1987; Truszkowski 1954, 1955);

Warto też zwrócić uwagę na teksty przedstawiające produktywność formantów [Waszakowa 1983, 1996b, 2005, 2007b; Jadacka 2001, Kwiek-Osiowska 1988c] lub produktywność typu słowotwórczego [Satkiewicz 1969; Kleszczowa 1993, 2001; Mycałka 2001].

Jeśli za kryterium podziału przyjmujemy typ podstawy słowotwórczej opisywanych rzeczowników pochodnych, to możemy wskazać prace, które opisują derywaty ze względu na przynależność kategoryjną podstawy (rzeczowniki odrzeczownikowe¹⁸ – np. Pomianowska 1963, oraz rzeczowniki pochodne od wyrazów należących do innych części mowy – Grzegorzyczkowa, Puzynina 1984b), albo

¹³ Na przykład Brodowska-Honowska 1967, Grzegorzyczkowa 1969, Grzegorzyczkowa 1974; Grzegorzyczkowa, Puzynina 1984a; Nagórko 2002.

¹⁴ W poniższym zestawieniu ograniczam się do prac, które dotyczą derywatów prostych i uwzględniają perspektywę synchroniczną w ich opisie.

¹⁵ Praca ta zawiera bibliografię dotyczącą derywacji paradygmatycznej (do 1988 r.).

¹⁶ Wraz z bibliografią związaną z tym typem derywacji (do 2005 r.).

¹⁷ Bardzo liczne prace będące diachronicznym opisem formantów, np. K. Długosz-Kurczabowej czy M. Szymczaka. Szczegółowy wykaz znajduje się w monografii K. Waszakowej [Waszakowa 1994].

¹⁸ Należące do leksyki gwarowej.

na jej pochodzenie (podstawy rodzime i genetycznie obce – Waszakowa 1988b, 1993a, 1994, 2007d, 2007e, 2009, 2012; Walczak 1992).

Są wreszcie prace, które ze względu na temat, można podzielić na poświęcone ogólnym problemom derywacji rzeczownika (np. Laskowski 1966, 1971; Pomianowska 1963, Smółkowa 1994, Grzegorzczkowska, Puzynina 1984a) oraz szczegółowe, dotyczące

- a) nacechowania stylistycznego lub ekspresywnego derywatów¹⁹ [Grabias 1974, 1978a, 1978b, 1981a, 1988; Kreja 1969; Waszakowa 1991d; Satkiewicz 1978; Buttler 1979, Buttler 1982a²⁰; Laskowski 1973b];
- b) właściwości semantycznych (poszczególnych kategorii słowotwórczych lub opisy ograniczeń w tworzeniu rzeczowników do nich przynależnych, np. Kleszczowa 1977, 1981; Kreja 1964, 1975a, 1985, 1991; Puzynina 1969; Długosz 2009);
- c) zagadnień normatywnych – Kucała 1986, Szymczak 1977, Kreja 1977 i 1980, Miodek 1979, Reczek 1987, Urbańczyk 1987, Satkiewicz 1971 i 1972, Buttler 1989, 1990, Jadacka 1999, 2001.

Można wreszcie, uwzględniając ostatnie z wcześniej wymienionych kryteriów, czyli status utworzonego słowa, wskazać prace, w których przedmiotem opisu są okazjonalizmy, indywidualizmy, profesjonalizmy i formacje potencjalne²¹ – np. Adamiszyn 1991a, 1991b, Chruścińska 1978, Grzegorzczkowska 1969, Kudra 1996 i 2001, Puzynina 1966, Smółkowa 1976, i 1989, Smółkowa, Tekiel 1977, Zagrodnikowa 1982, Waszakowa 2007a, 2007c.

Rzeczownik był też opisywany jako punkt wyjścia – wyraz motywujący derywaty (czasowniki, przymiotniki) – Grzegorzczkowska 1969; Kallas 1984; Kurkowska 1954; Nagórko 1987, Strutyński 1979, Kwiek-Osiowska 1992.

Szczególne miejsce zajmują jednak te opracowania, które w całości lub w części dotyczą sufiksów, a zwłaszcza ich łączliwości (z podstawami), pochodzenia i funkcji.

Pierwszym z takich kompendiów jest *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, autorstwa R. Grzegorzczkowskiej i J. Puzyniny. Ta obszerna i szczegółowa praca, odwołująca się do założeń strukturalizmu praskiego, zawiera wstęp teoretyczno-metodologiczny porządkujący i wyjaśniający podstawowe pojęcia (*morfem, wyraz pochodny genetycznie i synchronicznie, podstawa słowotwórcza, temat, derywat prosty, wyraz złożony*) oraz omawiający budowę i hierarchię formantów słowotwórczych.

¹⁹ Niekiedy zagadnienia słowotwórcze są częścią rozważań o cechach i funkcjach polszczyzny potocznej, np. Lubaś 2003.

²⁰ W części pracy omawiane są również derywaty, które są skrótami orzeczeń imiennych (o znaczeniu 'być' lub 'stać się', np. *nygusować*).

²¹ Czas powstania lub zarejestrowania neologizmów słowotwórczych bywa przedmiotem weryfikacji – por. np. Wawrzyńczyk 1992, 1993, 1994, 1998, 1999; Wierchoń 2010.

W opisie afiksów zwraca uwagę upowszechnienie pojęć: *konektyw*²², *inwariant formantowy*²³ i *wariant tekstowy formantu*²⁴, a w charakterystyce pochodności znaczeniowej – uwzględnienie obok derywatów semantycznych również derywatów onomazjologicznych, istotnych ze względu na mechanizm ich powstawania (metafora, porównanie, stałe cechy niedefinicyjne) i częstość występowania w słownictwie botanicznym i zoologicznym.

Praca zawiera również omówienie komplikacji związanych z ustalaniem kierunku motywacji, który w znaczący sposób wpływa na wydzielenie formantu (opis słowotwórczy z założeniem jednego kierunku motywacji: prymat relacji znaczeniowych wobec formalnych; opis z założeniem pochodności wzajemnej: oddanie rzeczywistych procesów wyrazotwórczych i uwzględnienie intuicji językowej użytkowników języka; wielomotywacyjność w opisie wyrazów pochodnych: motywacja bezpośrednia i pośrednia, równoległa, główna i towarzysząca).

Podstawę materiałową zaprezentowanej tam analizy stanowiły wyrazy zawarte w *Słowniku języka polskiego* W. Doroszewskiego²⁵, będące derywatami należącymi do słownictwa rodzimego. Przyjęte założenia pozwoliły na wyodrębnienie 255 sufiksów rodzimych (niejednostkowych), które następnie zostały przedstawione według grup formantów z podstawowym elementem spółgłoskowym (spółgłoska wygłosowa przed końcówką fleksyjną) i przynależności kategoriałnej podstawy (derywaty odczasownikowe, odrzeczownikowe itp.) oraz opatrzone informacjami dotyczącymi produktywności formantu.

Wśród wielu afiksów budujących derywaty rzeczownikowe znaczną grupę tworzą sufiksy dołączane do podstaw rzeczownikowych. W ich charakterystyce zwraca się uwagę na lewostronną łączliwość i/lub ucięcia towarzyszące procesowi derywacji, np. opis sufiksu *-c(a)*²⁶ zawiera informację dotyczącą ucinania sufiksu *-stw(o)* (przy przyjęciu motywacji rzeczownikiem na *-stw(o)*) [Grzegorzcykova,

²² Według autorek: cząstki rozbudowujące *warianty podstawowe formantów* [Grzegorzcykova, Puzynina 1979: 16], traktowane jako swoisty typ jednostkowych ilościowych alternacji tematowych [Grzegorzcykova, Puzynina 1979: 17]. Termin ten został zaczerpnięty z pracy Krystyny Netteberg [1961].

²³ Jak podają badaczki: „Jako inwariant pewnej grupy formantów traktujemy formant afiksalny samodzielny (tj. wyodrębniony na podstawie motywacji jedynej lub głównej w przynajmniej dwóch wyrazach), występujący jako część składowa (wygłosowa, bez żadnych przestawień i opuszczeń głosek) formantów bardziej rozbudowanych, pod warunkiem, że zakres funkcji tych ostatnich mieści się w zakresie funkcji formantu najmniej rozbudowanego (tj. kandydata na inwariant). Funkcje rozumiemy tu bardzo ogólnie: jako mutację, modyfikację, transpozycję (...). Wspólny inwariant wyodrębnia się tylko dla wariantów o tej samej charakterystyce fleksyjnej, którą w opracowaniu traktujemy jako istotną cechę formantu” [Grzegorzcykova, Puzynina 1979: 15].

²⁴ To „odmianki tekstowe, fonetycznie uwarunkowane, np. *-iniec* || *-yniec*” [Grzegorzcykova, Puzynina 1979: 16].

²⁵ Z pominięciem słownictwa gwarowego, przestarzałego, dawnego i indywidualizmów.

²⁶ Autorki posługują się zapisem *-ca*, bez wyodrębniania końcówki fleksyjnej (ze względu na prostotę i uniknięcie „dziwnych zapisów typu *-arni(a)*, nieuniknionych przy zapisie ortograficznym” [Grzegorzcykova, Puzynina 1979: 16].

Puzynina 1979: 53, 56-57]. Znajdujemy tu również uwagi dotyczące statusu i znaczenia derywatów z omawianym sufiksem (2/3 to wyrazy rzadko używane, częste w opisach specjalistycznych dotyczących przeszłości, wyłącznie nazwy osobowych subiektów czynności). Liczne przykłady egzemplifikują również duży udział złożzeń wśród omawianych struktur. Charakterystykę uzupełnia wykaz odnotowanych alternacji spółgłoskowych i wspomniana wcześniej informacja o ucinaniu sufiksu (lub sufiksoïdu) *-stw(o)*.

Autorki wydzieliły w synchronicznych derywatach odrzeczownikowych sufiksy rzeczownikowe, które zaprezentowały w porządku uwzględniającym wygłosową spółgłoskę formantu²⁷, np. w punkcie, zawierającym przyrostki z podstawową głóską *-c-*, znalazły się następujące formanty: *-c(a)_m*²⁸, *-erc(a)*, *-awc(a)*, *-owc(a)*, *-ec*, *-eniec*, *-iniec*, *-awiec*, *-owiec*, *-ic*, *-ic(a)*, *-nic(a)*, *-enic(a)*, *-alnic(a)*, *-ennic(a)*, *-ownic(a)*, *-awic(a)*, *-owic(a)*. Różnice ortograficzne, związane z zapisem danej głóski (np. ze sposobem zapisu miękkości), nie wpływały na kwalifikację, np. przyrostki zawierające wygłosową spółgłoskę *-ś-* zostały umieszczone w jednej podgrupie: *-taś*, *-iś*, *-yś*, *-isi(a)*, *-oś*, *-uś*, *-usi(a)*.

Jak wykazał Roman Laskowski, rodzime przyrostki rzeczownikowe prymarne, proste (tzn. takie, *których dalsza analiza morfonologiczna jest niemożliwa* [Laskowski 1973b: 136]) mają korpus sufiksalny²⁹ asylabiczny lub jednosylabowy, a w jego formie występują maksymalnie trzy morfonemy³⁰. Element spółgłoskowy jest obligatoryjny, a wokaliczny ma charakter fakultatywny, odwrotnie niż w przyrostkach czasownikowych [Laskowski 1973b: 137]. Jak wykazuje badacz, „segment spółgłoskowy w przyrostkach rzeczownikowych zawsze występuje w wygłosie korpusu sufiksального, stanowiąc jednocześnie sygnał prawej granicy morfemu” [Laskowski 1973b: 137] i może być zbudowany z jednego, dwu lub trzech morfemów spółgłoskowych [Laskowski 1973b: 138]. Od liczby morfemów spółgłoskowych uzależnione jest występowanie segmentu samogłoskowego, który uzupełnia korpus sufiksalny. Jeśli więc występują trzy morfonemy spółgłoskowe, to nie ma

²⁷ Występująca po spółgłosce samogłoska jest bowiem końcówką fleksyjną, np. głóska *a* w sufiksie *-c(a)*.

²⁸ W odróżnieniu od *-c(a)*_z (wyodrębnionego w derywatach odliczebnikowych *trójca*, *dwójca*, rodzaju żeńskiego). Puzynina i Grzegorzycowa stosują skróty: *m* oznaczający formant nadający derywatowi rodzaj męski, *z* – żeński, *n* – nijaki, *odm. prz.* – odmiana przymiotnikowa, *l.mn.* – liczba mnoga [Grzegorzycowa, Puzynina 1979: 51]. Oznaczenie to podaję w indeksie dolnym, bezpośrednio przy sufiksie (jedynie skrót *l. mn.* zamieniłam na *lm.*).

²⁹ Korpus sufiksalny to „część przyrostkowego formantu słowotwórczego pozostała po odcięciu końcówek fleksyjnych” [Laskowski 1973b: 136]. Jak zaznacza R. Laskowski [Laskowski 1973b: 136], to „zmodyfikowana wersja terminu wprowadzonego przez M. Brodowską-Honowską” [1967: 39 i n.].

³⁰ Według Laskowskiego *morfonem* to jednostka formy językowej o wyższym stopniu abstrakcji niż fonem. Abstrahowanie obejmuje bowiem oprócz kontekstu fonologicznego również kontekst morfologiczny, np. morfonem {*t*} jest realizowany w różnych kontekstach morfologicznych jako fonem *t*, *c*, *ć*, a morfonem {*r*'} jako *rz* (fonem *ż*) i *r* [Laskowski 1973b: 134].

już miejsca na element samogłoskowy (w polszczyźnie występuje zaledwie jeden taki przyrostek *-stw(o)*) [Laskowski 1973b: 138].

W swojej szczegółowej analizie Laskowski dochodzi do wniosku, że budowa przyrostków zależy od ich nacechowania ekspresywnego. Sufiksy ekspresywne budowane są bowiem z udziałem samogłosek zaokrąglonych (*o, u*)³¹ oraz spółgłosek szczelinowych (bezdźwięczne, niewargowe) i płynnych³², a neutralne (nieekspresywne) – z samogłosek *a, i*³³ oraz spółgłosek zwartych (bezdźwięcznych, niewargowych i nosowych (niewargowych))³⁴.

Wymieniony i omówiony przez Jadwigę Puzyninę i Renatę Grzegorzczukową 183-elementowy zbiór rodzimych formantów, dołączanych do podstaw rzeczownikowych, został uzupełniony przez K. Waszakową grupą 114 sufiksów genetycznie obcych³⁵, funkcjonujących współcześnie w polskim systemie słowotwórczym. Podstawę materiałową³⁶ – oprócz wyrazów odnotowanych w *Słowniku języka polskiego* W. Doroszewskiego – stanowiły słowa pochodzące z późniejszych źródeł: *Słownika języka polskiego* M. Szymczaka i *Suplementu* do tego słownika, z prasy i kartoteki Obserwatorium Językowego Instytutu Języka Polskiego PAN oraz nowe wyrazy zasłyszane (z radia, telewizji, ogłoszeń itp.). Lista sufiksów dołączanych do podstaw rzeczownikowych została sporządzona w podobny sposób, tzn. ze względu na końcową spółgłoskę, np.: z podstawowym *-d-*: *-ad(a)*, *-jad(a)*³⁷, *-inad(a)*, *-onad(a)*, *-i/yd*, *-oid*, *-id(a)*³⁸, *-oid(a)*, *-id(y)*_{blp}, *-and*³⁹, *-ard*. Wykaz ten należy uzupełnić o kilka nowszych sufiksów: *-oliad(a)*, *-cj(a)*, *-i/yzacj(a)*, *-alizacj(a)*, *-eri(a)*, które zostały omówione w późniejszej pracy tejże autorki [Waszakowa 2005].

Zdaniem Romana Laskowskiego struktura morfonologiczna sufiksów obcych znacznie odbiega od struktur charakterystycznych dla rodzimych rzeczownikowych przyrostków słowotwórczych, występują w nich bowiem inne korpusy sufiksalne, np. *-j-*, oraz odmiennie połączenia morfonemów, np. *at, it, nt, zm* [Laskowski 1973b: 137]. K. Waszakowa do tych odmiennych korpusów sufiksalnych zalicza: *-cj-*, *-dj-*, *-rj-*, *-lj-*, *-gj-*, *-nt-*, *-nd-*, *-ns-*, *-ng-*, *-zm-*, *-az-*, *-ez-*, *-oz-*, *-it-*, *-il-*, *-um-*, *-je-*, *-rd-*, *-od-*, *-ss-*. Za wyróżnik obcości uznaje też występowanie dwóch samogłosek

³¹ Tylko sporadycznie występują inne, np. *a* (*-al, -as*), *i* (*-iś*), *e* (*-el*) [Laskowski 1973b: 140-141].

³² Czasami też *ń*, wyjątkowo {*j*} [Laskowski 1973b: 140].

³³ Wyjątkowo w pozycji przed {*t*} pojawia się samogłoska *o* [Laskowski 1973b: 140].

³⁴ Spośród płynnych tylko {*f*} w sufiksie *-arz* [Laskowski 1973b: 140].

³⁵ Dołączanych do podstaw rzeczownikowych (spośród 135 obcych sufiksów, odnotowanych w tej pracy).

³⁶ Praca ta pomyślana była jako kontynuacja syntezy R. Grzegorzczukowej i J. Puzyniny, stąd przyjęto w niej podobne zasady doboru materiału i sposobu opracowania [Waszakowa 1994: 55].

³⁷ Ortograficznie także *-iad(a)*.

³⁸ Formant jednostkowy.

³⁹ Jw.

w korpusach: *-ai-*, *-ei-*, *-oi-* i *-eu-* oraz obecność głosek *j* i *z* w pozycji wygłosowej korpusu. Za ich cechę charakterystyczną uważa też brak głosek *b*, *c*, *č*, *ć*, *ś*, *ń*, *x* w wygłosach [Waszakowa 1994: 43-44]. Różnice dotyczą też innych właściwości. W przeciwieństwie do korpusów rodzimych (asylabicznych lub jednosylabowych) są zasadniczo sylabiczne (poza *-j-*, np. w sufiksie *-j(a)*, *-ium*) i obligatoryjnie mają w swoim składzie samogłoskę (znów poza tymi z wygłosową jotą, np. *-cj(a)*), zwykle *a*, *i/y* oraz *e* [Waszakowa 1994: 45-46].

K. Waszakowa podkreśla też, że znaczna część derywatów z formantami obcymi dziedziczy nacechowanie stylistyczne podstawy. Zdaniem badaczki większość formacji należy do słownictwa erudycyjnego, a „sufiksy obce, wyabstrahowane z wyrazów zapożyczonych, najczęściej reprezentują ten sam styl, jaki cechuje ich podstawy słowotwórcze” [Waszakowa 1994: 222]. Część słów pochodnych ma nacechowanie ekspresywne wynikające z braku harmonii stylistycznej elementów je współtworzących, np. do tematu słowa potocznego, ekspresywnego dołączany jest sufiks o wyspecjalizowanym znaczeniu związanym z funkcjonowaniem w określonej odmianie języka, np. terminologiczny *-i/yzm*: *dodupizm*. Jak twierdzi D. Buttler⁴⁰ „istotą słowa ekspresywnego stanowi kontrastowe zestawienie elementów morfologicznych” [Buttler 1979: 89].

Rzeczowniki stają się także podstawą derywatów należących do innych części mowy, głównie przymiotników i czasowników. Te pierwsze⁴¹ powstają głównie w wyniku sufiksacji lub derywacji paradygmatycznej, drugie – przede wszystkim derywacji paradygmatycznej, rzadziej sufiksacji⁴².

Przegląd sufiksów wykorzystywanych do tworzenia przymiotników odrzeczownikowych zawiera rozdział *Słowotwórstwo przymiotników* (zamieszczony w *Gramatyce współczesnego języka polskiego*), autorstwa K. Kallas [Kallas 1984], w którym znajdujemy także informacje dotyczące funkcji omawianych formantów. Lista przyrostków dołączanych do podstaw rzeczownikowych obejmuje 22 formanty: *-ow(y)*, *-n(y)*, *-own(y)*, *-arn(y)*, *-aln(y)*, *-iczn(y)*, *-sk(i)*, *-arsk(i)*, *-ańsk(i)*, *-n(i)*, *-owat(y)*, *-at(y)*, *-ist(y)*, *-ast(y)*, *-an(y)*, *-in(y)*, *-iw(y)*, *-aw(y)*, *-liw(y)*, *-cz(y)*, *-nicz(y)*.

Badaczka podkreśla, że na dobór przyrostków wpływają czynniki formalne i semantyczne, a występowanie niektórych sufiksów jest uzależnione fonologicznie (np. formatów *-ijsk(i)*, *-ejsk(i)*, *-ajsk(i)* i *-sk(i)*) [Kallas 1984: 428].

Większość przyrostków w przymiotnikach odrzeczownikowych – w przeciwieństwie do sufiksów tworzących przymiotniki odprzymiotnikowe – cechuje się brakiem specjalizacji funkcjonalnej, co prowadzi do tego, że „typ relacji zależy od treści rzeczownika podstawowego i rzeczownika określanego, a nie od jakości formantu” [Kallas 1984: 431]. Najlepszym przykładem są formanty *-ow(y)*

⁴⁰ Podobnie widzi to zjawisko S. Grabias, omawiając przykład *deburdelizacja* [Grabias 1978a: 97].

⁴¹ Nadal koncentrujemy się na derywatach prostych, w tworzeniu derywatów złożonych uczestniczy bowiem także interfiksacja.

⁴² Na przykład formanty *-i/yfik(ować)*, *-i/yz(ować)*.

i $-n(y)$, które uczestniczą we wszystkich typach relacji semantycznych⁴³. Bez kontekstu przymiotniki odrzeczownikowe są wieloznaczne, co ujawnia się w ich ogólnikowych definicjach słownikowych: ‘dotyczący czegoś, związany z czymś’ lub w wymienianiu niektórych z możliwych uszczegółowień [Kallas 1984: 409; Grzegorzczkova 2010: 147]. Zagadnieniom tym poświęcano wiele uwagi zarówno w przeszłości [por. Kurkowska 1954, Nagórko 1987, Grzegorzczkova 1982], jak i współcześnie [Nagórko 2002, Jadacka 2001, Kiklewicz 2008, Grzegorzczkova 2010]. W opinii R. Grzegorzczkovej opracowania przymiotników odrzeczownikowych oparte na semantyce predykatowo-argumentowej nie dały rezultatu w pełni zadawalającego, ponieważ najbliższy kontekst językowy nie pozwalał na właściwą interpretację znaczeń niektórych połączeń. Niezbędna – jej zdaniem – jest jeszcze wiedza sytuacyjna, pozajęzykowa, tak ważna w komunikacyjnej teorii dyskursu i językoznawstwie kognitywnym (teoria „stapiania”, inaczej integracji pojęciowej).

Badaczka zwraca też uwagę na brak szczegółowych opisów zakresu derywacji przymiotników odrzeczownikowych. W opracowaniach słowotwórczych – jej zdaniem – dość ogólnikowo omawia się te kwestie i podaje, że nie tworzy się na ogół przymiotników od rzeczowników abstrakcyjnych (od czystych nazw czynności, typu *palenie*, *chodzenie*, nazw abstrakcyjnych cech, typu *dobroć*, *białość*) [Grzegorzczkova 2010: 153]. Również *abstrakta* z sufiksem $-stw(o)$, typu *donosicielstwo*, *nauczycielstwo*, derywowane od rzeczowników konkretnych, nie budują przymiotników typu **nauczycielstwowy*, być może ze względu na istnienie *adiektywów* z sufiksem $-sk(i)$ (*donosicielski*, *nauczycielski*), które formalnie wywodzą się od rzeczowników osobowych, a semantycznie nawiązują również do abstraktów [Grzegorzczkova 2010: 154]. Badaczka kreśli też obraz zagadnień derywacyjnych, które są warte zbadania, np. dlaczego brak jest derywatów przymiotnikowych od rzeczowników typu *prośba*, *zdrada* oraz od rzeczowników konkretnych typu *but*, *narośl*, a także przymiotników ogólnorelacyjnych (‘związany z’) od rzeczowników osobowych: *córka*, *mąż*. Rozważania te kończy wniosek, dotyczący istnienia – w procesie tworzenia przymiotników odrzeczownikowych – ograniczeń, które trudno ująć w określone reguły [Grzegorzczkova 2010: 154].

K. Kallas zwraca uwagę na ograniczoną dystrybucję przymiotnikowego sufiksu $-in(y)$, który jest przyłączany tylko do rzeczowników nazywających osoby [Kallas 1984: 455]. Jednak współcześnie jest to formant nieproduktywny, a struktury typu *matczyny*, *ciotczyny* są dziś odbierane jako wyrazy przestarzałe czy wychodzące z użycia. Z kolei sufiks $-an(y)$ nie tworzy derywatów od nazw czynności. Jednak jak konkluduje K. Kallas, „wpływ czynników semantycznych na dobór formantów sufiksalnych jest niewielki” [Kallas 1984: 432].

Na lewostronną łączliwość sufiksów przymiotnikowych wpływają też inne czynniki semantyczne, np. wyspecjalizowanie formantów ($-at(y)$, $-ist(y)$, $-ast(y)$),

⁴³ Co może wpływać na ich znaczną produktywność [również w przeszłości, por. Kurkowska 1954: 80-81, 92-98].

-*owat(y)*) oraz formalne: fonologiczne, morfologiczne i gramatyczne. Spośród formalnych jedynie te ostatnie zyskują pełniejszy opis w postaci tabeli, w której przedstawiono uzależnienie dystrybucji sufiksu od klasy funkcjonalnej leksemów, będących podstawą przymiotników [Kallas 1984: 453-454].

Brak jednak w przedstawionych pracach omówienia prawostronnej łączliwości sufiksów, a opis lewostronnej ogranicza się do wskazania charakterystyki kategoriałnej i semantycznej podstaw, sporadycznie zawiera bardziej szczegółowe informacje dotyczące wygłosu tematu słowotwórczego.

Czasowniki motywowane przez podstawy rzeczownikowe to w większości formacje paradygmatyczne, np. *woda* → *wodować*, *czad* → *czadzić*, zwłaszcza od podstaw zapożyczonych, np. *drink* → *drinkować* [Waszakowa 2009: 93-95]. Tylko kilka sufiksów buduje *verba* odrzeczownikowe, przede wszystkim genetycznie obcy afiks *-i/yz(ować)*⁴⁴, np. *dramatyzować*, *bolszewizować* [por. Grzegorzczkowska 1969: 59, 79], a także *-n(qć)*, *-n(ić)*, *-ol(ić)* oraz *-i/yfik(ować)*. Elementy te bywają również opisywane jako formanty paradygmatyczne, co szczegółowo relacjonuje K. Waszakowa [Waszakowa 1996: 16; por. też Wróbel 1984: 499-500; Nagórko 2002: 178].

Renata Grzegorzczkowska, opisując czasowniki odimienne we współczesnym języku polskim, zwróciła uwagę na to, że:

Jedną z cech różniących słowotwórstwo czasowników od słowotwórstwa imion jest niewielka liczba wykładników formalnych (sufiksów) przy dość znacznej komplikacji struktur, z czego wynika fakt, że poszczególne formanty są obdarzone wieloma funkcjami [Grzegorzczkowska 1969: 101].

Warto tu podkreślić, że termin *sufiks* w cytowanej pracy obejmuje cząstki tematotwórcze czasownika, stąd badaczka wyróżnia sufiksy: *-a-*, *-owa-*, *-eć*, *-ić*, *-olić*, *-nqć*, *-nić*, *-i/yzować*, z których jedynie cztery ostatnie bywają współcześnie zaliczane do sufiksów słowotwórczych⁴⁵. W jej interpretacji czasownik *biednieć* to struktura odrzeczownikowa, na co wskazuje podana parafraza ‘żyć w biedzie’ [Grzegorzczkowska 1969: 107]. Choć należy dodać, że równie dobra jest inna ‘stawać się biednym’, która pozwala na zaliczenie omawianego czasownika do struktur odprzymiotnikowych i wyróżnienia formantu *-(i)ć*. Niewątpliwie przyrostek ten można jednak wyróżnić w czasowniku *gałganiec* ‘stawać się gałganem’.

Z kolei przyrostek *-ol(i)ć* zwykle służy do tworzenia struktur ekspresywnych, np. *urzędolić*, *biadolić*, a *-n(i)ć* często jest współformantem, np. *urzeczywistnić*, *uoczywistnić* [Grzegorzczkowska 1969: 103].

⁴⁴ H. Jadacka zaznacza, że status elementu *-iz(ować)* jest dyskusyjny [Jadacka 2001: 141].

⁴⁵ Choć jest to dyskusyjne, jak relacjonuje Waszakowa: elementy *-ować*, *-nqć*, *-eć* jako sufiksy opisują B. Kreja [1974], R. Laskowski (w *Encyklopedii wiedzy o języku polskim* – Urbańczyk 1978) i R. Grzegorzczkowska [1969, 1974], a jako formanty paradygmatyczne – Z. Kurzowa [1974], H. Wróbel [1984], Grzegorzczkowska, Puzynina [1984a] i inni [por. Waszakowa 1996: 16]. W SGS-2 przyjęto, że cząstka *-ować* ma charakter fleksyjny, elementy *-i/yz(ować)*, *-n(qć)* to sufiksy, a cząstkę *-nić* rozbito na koniektyw *-n-* i formant paradygmatyczny *-(i)ć*.

Henryk Wróbel czyni podobne spostrzeżenia: „derywacja czasownikowa cechuje się dużą liczbą klas funkcjonalnych i semantycznych przy stosunkowo niewielkiej ilości wykładników” [Wróbel 1984: 467]. Uważa jednak, że występujące w czasownikach odrzeczownikowych sufiksy mają szczególny status, ponieważ „ich podstawowa funkcja w morfologii czasownika polega na konstytuowaniu tematów fleksyjnych” [Wróbel 1984: 467], co pozwala je uznać za formanty paradygmatyczne. Do rzeczywistych sufiksów słowotwórczych – jak je nazywa – zalicza „sufiksy powstałe drogą absorpcji morfologicznej, np. *-ow-*, *-ol-*, *-ń-* w *usyn-ow-i-ć*, *urząd-ol-i-ć*, *gest-ni-e-ć*, oraz zapożyczony *-iz-* || *-yz-* w typie *biurokrat-yz-owa-ć*” [Wróbel 1984: 467]. Jednak w swojej klasyfikacji derywatów czasownikowych umieszcza struktury z formantem *-ow(ać)* wśród derywatów odmiennych paradygmatycznych [Wróbel 1984: 468-469, także 496-499], podobnie czasowniki z formantem *-i/yz(ować)*, np. *morfin-izowa-ć* zalicza do struktur paradygmatycznych [Wróbel 1984: 499-500].

Na dyskusyjny – w sensie słowotwórczym – charakter przyrostków tematowych (*-owa-*, *-i-*, *-e-*) zwracały uwagę R. Grzegorzczkowska i J. Puzynina w rozdziale *Problemy ogólne słowotwórstwa*, będącym częścią *Morfologii*, tomu składowego *Gramatyki współczesnego języka polskiego* [Grzegorzczkowska, Puzynia 1984a]. I choć od czasu opublikowania pierwszego wydania *Morfologii* minęło już ponad 30 lat, w czasie których powstały podstawowe dla derywacji paradygmatycznej prace, głównie autorstwa K. Waszakowej, to jednak nie utrzymało się powszechnie zrozumienie istoty tej derywacji i nadal czasownikowe formanty paradygmatyczne bywają opisywane jako sufiksy słowotwórcze („przyrostki czasownikowe”).

Na istnienie ograniczeń w tworzeniu przysłówków odprzymiotnikowych wskazywała Renata Grzegorzczkowska [Grzegorzczkowska 1969]. Spośród wielu blokad, omówionych w artykule, warto zwrócić uwagę na te, które odnoszą się do materiału rzeczownikowego, będącego przedmiotem badań. Badaczka zauważa, że nie bywają podstawami przysłówków przymiotniki relacyjne (np. *drewniany*, *domowy*⁴⁶) oraz przymiotniki pochodne od *rzeczowników nazywających czas lub miejsce (niedzielny, sobotni)* [Grzegorzczkowska 1969: 85, 91]. W tej pierwszej grupie na uwagę zasługują przymiotniki dzierżawcze i materiałowe oraz tzw. przymiotniki porównawcze, np. *popielaty sweter* ‘sweter o kolorze popiołu’, których

⁴⁶ Nawiasem mówiąc, struktury *domowo*, *niedzielnie* nie są chyba odbierane jako dewiacyjne, skoro można znaleźć ich potwierdzenia w zasobach internetu: *dzieci edukowane domowo* [www.edukacjadomowa.pl/faq2.html, dostęp: 16.11.2011], *jest domowo i cudnie, znów szarlotka i sernik* [rosomakowo.blog.onet.pl/Domowo, dostęp: 16.11.2011], *u mnie też domowo i też sernik* [www.styl.pl, dostęp: 16.11.2011], *tytuł stylizacji: domowo* [www.ubieranki.eu/stylizacje, dostęp: 16.11.2011], *niedzielnie, na luzie* [www.familie.pl/Blogi, dostęp: 16.11.2011], *pozdrawiam niedzielnie* [www.garnek.pl/trawka, dostęp: 16.11.2011], *niedzielnie i kościółkowo* [www.silvaltiron.blox.pl, dostęp: 16.11.2011]. Wspomniane formacje pojawiają się też w tytule jednej z książek: *Jem domowo czyli zdrowo*, Romana Chojnacka, wyd. Publika, 2008, i nazwie sklepu internetowego: domowo.pl.

podstawą mogą być rzeczowniki nazywające cechy, abstrakty [Grzegorzczkowska 1969: 86-89].

2.1.2. Słowotwórstwo gniazdowe

Rozwój słowotwórstwa gniazdowego przyniósł nowe możliwości. Analiza mogła bowiem obejmować nie tylko pary wyrazów, lecz całe ciągi słów, tworzące zbiory derywatów utworzonych od wspólnej podstawy, zachowujących z nią żywy związek znaczeniowy, oraz zespół zależności strukturalno-semantycznych między nimi. Możliwe stało się zbadanie i opis potencjału derywacyjnego poszczególnych leksemów wyjściowych, a także wyrazów niemotywowanych należących do tej samej kategorii gramatycznej, np. rzeczowników, przymiotników, czasowników⁴⁷, liczebników⁴⁸.

Mirosław Skarżyński omawia typowy paradygmat rzeczownika niemotywowanego⁴⁹, do którego zalicza przymiotniki odrzeczownikowe (mające najczęstszą realizację – 89% gniazd), deminutywa⁵⁰ (64%), czasowniki dopełnieniowe (42%), nazwy atrybutywne⁵¹ (38%), *ekspresywa*⁵² (21%), nazwy działacza (20%), nazwy żeńskie (18%), nazwy cech (15%), oraz rzadsze: nazwy miejsc (9%), czasowniki orzecznikowe (6,6%), *collectiva*, nazwy narzędzi, nazwy mieszkańców (2%) [Skarżyński 1986a: 43-44]. Następnie prezentuje, które kategorie słowotwórcze derywatów są charakterystyczne dla typowego gniazda odrzeczownikowego i w jakich układach występują, oraz przedstawia kontynuacje poszczególnych składników paradygmatu, np. deminutywa motywują deminutywa II stopnia (a te III stopnia i przymiotniki), przymiotniki (będące podstawą nazw cech i przysłówków), *ekspresywa*, nazwy atrybutywne, nazwy działaczy (z możliwością kontynuacji łańcucha w postaci przymiotnika), czasowniki (i pochodne od nich czasowniki prefiksalne oraz nazwy narzędzi [Skarżyński 1986a: 45]. Badacz zarejestrował ogółem 124 typy łańcuchów słowotwórczych, maksymalnie o długości pięciu ogniw (V taktów). Jednak najdłuższe układy, cztero- i pięcioogniowe, są rzadkie. Największe możliwości derywacyjne cechują podgniazdo przymiotnika relacyjnego (28 łańcuchów), który umożliwia transformację czasownikową. W miarę oddalania się od formy wyjściowej maleje aktywność słowotwórcza derywatów, co zdaniem Skarżyńskiego ogranicza produkcję

rozbudowanych formalnie (tj. o dużej liczbie morfemów) i semantycznie struktur słowotwórczych, które byłyby raczej mało przydatne w komunikacji. Owa mała przydatność to nie tylko

⁴⁷ Por. Skarżyński 2003a, b; Berend 2003.

⁴⁸ Por. Skarżyński 1986b, 1999, 2000.

⁴⁹ Podstawę stanowiło 400 gniazd skupionych wokół rzeczowników niemotywowanych.

⁵⁰ Wliczono do nich nazwy istot młodych [Skarżyński 1986a: 43].

⁵¹ Dołączono do tej grupy nazwy pokrewieństwa [Skarżyński 1986a: 43].

⁵² Grupa ta również obejmuje *augmentatiwa* [Skarżyński 1986a: 43].

trudność wymówienia i percypowania zbyt długich ciągów morfemowych, ale także trudność interpretacyjna – bowiem im więcej w strukturze słowa morfemów słowotwórczych, a więc im więcej potencjalnych granic podziału słowotwórczego, tym więcej możliwych baz, z którymi użytkownicy języka mogliby łączyć dany derywat, a więc tym mniejsza czytelność derywatu [Skarżyński 1986a: 59].

Układy dwu- i trójelementowe są spotykane najczęściej, a zwłaszcza rzeczownik – przymiotnik, rzeczownik – zdrobnienie, rzeczownik – przymiotnik – przysłówek; wieloelementowe mają nieliczne potwierdzenia. Zdaniem badacza wiele modeli derywacyjnych jest wykorzystywanych rzadko, co może świadczyć o tym, że „system derywacyjny dysponuje jeszcze pewną rezerwą modeli słowotwórczych” [Skarżyński 1986a: 59].

Najpełniejszy opis właściwości derywacyjnych rzeczownika jako bazy słowotwórczej zawiera opracowanie Hanny Jadackiej [Jadacka 1995], będące zmodyfikowaną wersją jej wcześniejszej monografii *Aktywność słowotwórcza polskich rzeczowników niemotywowanych (na materiale gniazdowym)* [Jadacka 1991a]. Prezentuje ono możliwości derywacyjne rzeczowników, których aktywność jest znacznie większa niż przymiotników, nastawiona na tworzenie rzeczowników i sięga nawet piątego taktu. Modele słowotwórcze są zróżnicowane, co świadczy o „bardzo niewielkim stopniu zgramatyzalizowania procesów derywacyjnych” [Jadacka 1995: 179].

Interesujące wydaje się spostrzeżenie, że „ograniczenia łączliwości formantów nie mają chyba tak silnego wpływu na przebieg procesów derywacyjnych, jak <<limity>> transformacji kategoryalnych, którym towarzyszą zmiany paradygmatów” [Jadacka 1995: 159]. Jadacka wiąże ograniczenia w tworzeniu czasowników odrzeczownikowych z typem derywacji, która w większości przebiega z udziałem formantów paradygmatycznych [Jadacka 1995: 161]. Blokady towarzyszą też derywowaniu przymiotników odrzeczownikowych, które w części są tworzone również w wyniku zmiany paradygmatu. Można więc sądzić, że afiksacja jako technika słowotwórcza ułatwia transformacje kategoryalne, a w konsekwencji umożliwia tworzenie zróżnicowanego i bogatego zbioru derywatów, w których budowie można wyodrębnić pojedyncze sufiksy oraz ich połączenia (w derywatach pochodnych od wyrazów motywowanych).

Aktywność wyrazów jednak zależy także od właściwości wyrazów podstawowych, zwłaszcza ich wygłosu, oraz struktury formantów słowotwórczych. Zagadnienia te omawia Jadacka, odwołując się do pracy B. Krei [Kreja 1991], który wykazał, że istnienie konkurencji dla rodzimych tematów, w postaci zapożyczeń (*żeglarz, marynarz*), i brak tematu przymiotnikowego *morn-* uniemożliwiły dołączenie niektórych przyrostków, a w konsekwencji wpłynęły na słabą aktywność rzeczownika *morze*. Analizowany przez badaczkę materiał dostarcza wielu podobnych przykładów, dobrze egzemplifikujących opisaną zależność.

Wśród innych czynników wpływających na możliwości derywacyjne rzeczownika autorka omawianej monografii rzeczownika wymienia

- a) zakończenie tematu słowotwórczego na *-kt-*, *-ist(a)*, uniemożliwiające dołączenie sufiksu *-sk(i)* i w konsekwencji utworzenie derywatów odprzymiotnikowych,
- b) zbyt krótki temat podstawy, zwłaszcza z głoską ulegającą palatalizacji w połączeniu z sufiksem (stąd brak jednowyrazowej nazwy uczestnika konfederacji barskiej),
- c) podobieństwo wyrazów (np. *por – pora*),
- d) zjawiska morfonologiczne towarzyszące sufiksacji,
- e) niską frekwencję wyrazów (np. *etażerka*)⁵³,
- f) wąskie, wyspecjalizowane znaczenie (przynależność stylową, np. *bagno 2. bot.*),
- g) istnienie rozbudowanej frazeologii (stałej i łączliwej, np. *sztuka*) [Jadacka 1995: 164-167].

Do tych zagadnień powrócę w części analitycznej pracy.

Oprócz tej monografii powstało kilkanaście artykułów prezentujących wybrane aspekty derywacji odrzeczownikowej. Po pierwsze, istnieją prace opisujące wpływ czynników semantycznych na potencję słowotwórczą rzeczowników. Można w nich znaleźć informacje na temat struktury gniazd słowotwórczych konstytuowanych przez rzeczowniki nazywające państwa (kraje) [Kallas 2003, Wanot 2007], antroponimy [Kallas 2006], części ciała [Malanowska 2008], rzeczowniki związane z czasem [Wanot 2010], nazwy zwierząt [Nagórko 2002: 221-222]. Na ich podstawie sporządza się paradygmaty idealne (modelowe), charakterystyczne dla poszczególnych klas semantyczno-leksykalnych. Podane egzemplifikacje (realizacje modelowych paradygmatów, czyli elementy konkretnych paradygmatów) pozwalają na wyodrębnienie w nich formantów słowotwórczych. Badacze jednak skupiają się na opisie typowych kategorii semantyczno-słowotwórczych, np. zdrobnień, czasami węższych klas, np. nazw periodyków czy chorób, a nie typów słowotwórczych, stąd na ich podstawie nie można opracować pełnej listy układów sufiksów czy określić stopnia ich typowości (powtarzalności). Poza tym paradygmaty często zawierają tylko elementy pierwszego taktu (I szczebla derywacji, czyli struktury motywowane bezpośrednio przez rzeczowniki niemotywowane), nie można więc na ich podstawie wyłonić ciągów sufiksów, tylko pojedyncze formanty.

Nieco inne spojrzenie zawarte jest w tekstach, w których porównuje się gniazda leksemów zbliżonych semantycznie. Jak wykazała Monika Olejniczak, gniazda czasowników bliskoznacznych cechują się dużym podobieństwem, obejmującym tożsamość wykorzystywanych modeli derywacyjnych, porównywalne obciążenie łańcuchów i zbliżony wygląd grafów [Olejniczak 1999a: 13, por. też Olejniczak 1999b i Jadacka 1986].

⁵³ Na duży wpływ częstości użycia wyrazu centralnego na liczbę derywatów w gnieździe zwraca też uwagę Krystyna Kallas [Kallas 2006: 69].

Po drugie, badacze poszukują też odpowiedzi na pytanie, czy istnieją słowotwórcze metody pozwalające odróżnić polisemię od homonimii [Stawnicka 1991, Jadacka 1987, Jochym-Kuszlukowa 1982, 1986]⁵⁴. W tym celu analizują gniazda leksemów polisemicznych i homonimicznych oraz wskazują na różnice w paradygmatach (i oczywiście w aktywności słowotwórczej), które pozwalają – zdaniem A. Nagórko – „definiować leksem jako jedność formy i znaczenia”, co prowadzi do traktowania polisemii jak homonimii [Nagórko 2002: 218]. H. Jadacka zwraca jednak uwagę na to, że w gniazdach homonimów występuje duży udział łańcuchów izolowanych, a w dużych gniazdach widoczne są odrębne ogniska derywacyjne (gniazda mają odmienne łańcuchy skupiające największą liczbę derywatów). Tymczasem gniazda leksemów polisemicznych cechują się podobieństwem struktury (duża liczba takich samych łańcuchów słowotwórczych) [Jadacka 1995: 174-178]. Spostrzeżenia te są niebagatelne, gdy analizujemy wpływ czynnika semantycznego i morfonologicznego na rozwój derywacyjny wyrazu. Jednak rozważania te nie zawierają informacji o łączliwości sufiksów czy ich układach. Mogą jednak znaleźć zastosowanie w leksykografii [por. Jadacka 1990, Jochym-Kuszlukowa 1982].

Po trzecie, w pracach gniazdowych pojawiają się zagadnienia dotyczące związków pomiędzy wielkością i strukturą gniazda a nacechowaniem stylistycznym leksemu czy jego pochodzeniem (wyraz rodzimy – zapożyczony) [por. Jadacka 1995: 167, Burkacka 2001 i 2010b, Przygudzka 2009 i 2010]. Zdaniem Magdaleny Przygudzkiej istnieją różnice w derywacji od podstaw rodzimych i genetycznie obcych. Przejawiają się one zarówno w wyborze typu sufiksu: rodzimy czy obcy – obce sufiksy są dołączane do obcych podstaw⁵⁵ („obcość baz przekłada się więc na obcość struktur motywowanych” – Przygudzka 2010: 245), jak i typie wyrazów pochodnych: derywaty będące nazwami osób są liczniejsze w gniazdach z podstawą obcą i zwykle też są motywowane przez rzeczowniki pochodne od czasowników o obcej genezie. W gniazdach rodzimych czasowników derywaty tego typu są rzadsze i pochodzą równie często od czasowników, jak i rzeczowników.

Nacechowanie stylistyczne podstawy wpływa zaś na wielkość gniazda, liczbę modeli słowotwórczych i długość łańcuchów słowotwórczych oraz na przynależność kategoryjną derywatów (gniazda leksemów ekspresywnych cechują się brakiem przysłówków i dużym udziałem rzeczowników) [Burkacka 2001: 185-195, 205-206; por. też Burkacka 2003]. Jednak decydujące jest znaczenie leksemu wyjściowego, które warunkuje strukturę gniazda i liczebność poszczególnych grup derywatów, np. przymiotników, rzeczowników [Burkacka 2001: 188-189, 206]. W pracy zawarte jest też spostrzeżenie, że niektóre sufiksy są dołączane⁵⁶

⁵⁴ Występujące w gniazdach czasownikowych – por. Czernicka 1985, 1986, Stawnicka 1991.

⁵⁵ Spostrzeżenie to nie znajduje potwierdzenia w materiale odrzecznikowym [por. rozdz. 7.3. i Burkacka 2010]. Być może to specyfika gniazd odczasownikowych.

⁵⁶ W badanym materiale.

wyłącznie (lub prawie wyłącznie) do podstaw potocznych, np. *-uszk(a)*, *-ul(a)*, *-aj*, *-ok*, *-us*, *-owicz*, *-ęg(a)*, *-anin(a)*, *-owsk(i)*, a inne są charakterystyczne dla derywacji od podstaw neutralnych, np. *-atyk(a)*, *-nik*, *-yn(i)*, *-i/yn(a)*, *-aw(a)*, *-eń*, *-iś*; *-wnik*, *-izn(a)*, *-ni(a)*, *-ark(a)*, *-aln(y)*, *-n(i)* [Burkacka 2001: 146, 181, 192]. Jednak uwagi te mają charakter marginalny (dotyczą zresztą lewostronnej łączliwości sufiksów), ponieważ przedmiotem badań w cytowanej pracy jest porównawcza analiza gniazd leksemów neutralnych i nacechowanych ekspresywnie oraz zweryfikowanie dwóch tez – o odmienności słowotwórstwa leksemów potocznych i dziedziczeniu przez derywat nacechowania podstawy.

Po czwarte, metodologia gniazdowa znalazła też liczne zastosowania w pracach o charakterze konfrontatywnym, głównie polsko-rosyjskich (np. Jochym-Kuszlikowa 1982, trójjęzyczne – por. Fras 1985). Nie znajdujemy w nich jednak informacji o prawostronnej łączliwości sufiksów polskich.

Po piąte, z badań gniazdowych wywiedzione też zostało kryterium liczebności modelu, przydatne w ocenie normatywnej struktur wielosylabowych, o skomplikowanej strukturze [Jadacka 2005: 100]. Stwierdzenie, że neologizm słowotwórczy został utworzony według istniejącego modelu słowotwórczego, który ma dodatkowo liczne potwierdzenia, pozwala uznać dany derywat za typową, tradycyjną strukturę, co w konsekwencji może być wykorzystane jako argument przemawiający za akceptacją danej jednostki. Typowość i reproduktywność (zdolność do utworzenia kolejnych derywatów) jest szczególnie pożądana w ocenie nowych terminów, pozwala bowiem na wspieranie struktur wyrazistych słowotwórczo i umożliwiających rozwój zasobu terminologicznego danej dziedziny, jeśli pojawi się taka potrzeba [por. Jadacka 1992: 552-555, 560- 561].

Podstawą materiałową wymienionych prac są albo badania własne ich autorów albo *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* [głównie SGS-1 i SGS-2]⁵⁷, w którym derywaty są podporządkowane poszczególnym znaczeniom, a więc tworzą układy konkretnych zależności formalno-semantycznych z wyrazem bazowym. Jest to bardzo ważne, ponieważ bez takiego przyporządkowania badaczowi grozi opis zależności fikcyjnych czy formalnych, pozbawionych rzeczywistych związków semantycznych, albo nastawionych na badanie etymologicznych związków między wyrazami (por. uwagi w następnym podrozdziale).

Należy jednak zaznaczyć, że powstanie słownika gniazd słowotwórczych otwiera przez językoznawcami nowe perspektywy, m.in. stwarza materiałową podstawę opisów morfotaktycznych [Skarżyński 1999: 161]. Na nowe możliwości i ograniczenia słowotwórstwa binarnego zwraca uwagę Hanna Jadacka w artykule *Opis gniazdowy jako podstawa badania łączliwości formantów*. Podkreśla w nim fakt, że „słowotwórstwo synchroniczne w wersji klasycznej (...) nie sprzyjało kompleksowemu ujmowaniu zagadnień łączliwości formantów”, zwłaszcza opisowi

⁵⁷ W pracach konfrontatywnych także inne słowniki gniazdowe.

struktury układów afiksalnych [Jadacka 1998: 205]. Tymczasem opis gniazdowy umożliwia takie badania, co zostaje zaprezentowane na materiale przymiotników odrzeczownikowych pochodnych od przymiotników odrzeczownikowych (powielających schemat S,Ad,S,Ad). Badaczka wybiera 45 struktur spośród 180 formacji tego typu (odrzuca złożenia i derywaty z zakłóconą motywacją formalną) i wyodrębnia w nich 29 ciągów sufiksalnych, które choć powstały na trzecim takcie derywacyjnym, to nie zawsze zawierają trzy sufiksy składowe (ze względu na ucięcia, towarzyszące sufiksacji). W ich strukturze można wykryć także pozostałości innych procesów słowotwórczych (derywacji paradygmatycznej i ucięć) oraz podwójnie występujące sufiksy, np. *-ow(y): cel-ow-ość-ow(y), lod-ow-c-ow(y), narod-ow-ość-ow(y)*. Przed takimi strukturami jednak – jak podkreśla badaczka – ostrzegają wydawnictwa normatywne [Jadacka 1998: 209]. W dalszej części artykułu badaczka formułuje cele dalszych badań:

1. wyodrębnienie układów dominujących (potwierdzonych przez największą liczbę derywatów), typowych (o średnim obciążeniu) i marginalnych (jednostkowych, reprezentowanych przez połączenia najrzadsze). Celem jest wskazanie „tego, co jest istotą syntagmatyki formantów, repertuarem środków, po które można sięgać w każdej działalności nazwotwórczej, zwłaszcza wymagającej działań seryjnych (terminologia naukowa i techniczna)”, aby zmniejszyć „ryzyko powstania neologizmów o przypadkowej strukturze, niezgodnej z normą słowotwórczą” [Jadacka 1998: 210];
2. „ustalenie reguł lewostronnej i prawostronnej łączliwości poszczególnych afiksów, zarówno pozytywnej, jak i negatywnej” oraz wskazanie „ciągów jednorodnych (wyłącznie sufiksalnych) i niejednorodnych (z formantami paradygmatycznymi i ujemnymi” wraz z danymi o wymianach morfologicznych towarzyszących afiksacji [Jadacka 1998: 210];
3. „ustalenie proporcji między liczbą afiksów a liczbą operacji słowotwórczych”, wyrażanej współczynnikiem przyrostu derywacyjnego. Jeśli przeważałyby w nich współczynnik bliski liczbie 1, to oznaczałoby przewagę afiksacji, co wskazywałoby na ważność mechanizmów eksponujących wyrazistość procesów derywacyjnych. Jeśli zaś współczynniki byłyby niższe od liczby 1, to prowadziłyby do stwierdzenia, że nieafiksalne procesy słowotwórcze są częste, a „norma słowotwórcza reguluje także proporcje między długością części bazowej (...) a jej resztą, powstała w wyniku kolejnych zabiegów słowotwórczych” [Jadacka 1998: 210].

Opis charakterystyki łączliwości formantów – zdaniem H. Jadackiej – miałyby również zastosowanie w słowotwórstwie normatywnym (kryterium tradycyjności struktury), ale przed wszystkim pozwoliłyby lepiej poznać zasady funkcjonowania systemu słowotwórczego, wraz z ograniczeniami normy [Jadacka 1998: 211]. Tekst ten wskazuje więc nowe kierunki badań i możliwości zastosowania wyników oraz pokazuje perspektywy. Nie zawiera opisu łączliwości sufiksów, ma charakter teoretyczny.

Łączliwość sufiksów ekspresywnych, występujących w hipokorystykach imiennych, przedstawia Krystyna Kallas [Kallas 2010]. Jej zdaniem przyrostki *-k(a)* i *-ek* oraz inne z wygłosowym elementem *-k*⁵⁸, wykazują jedynie zdolność do reduplikacji, która zapowiada blokadę dalszego derywowania:

Spostrzeżenie, że formanty zawierające spółgłoskę *-k-* (czasem podwojone) zajmują obligatoryjnie końcową pozycję, potwierdza następująca obserwacja: aby utworzyć formy hipokorystyczne od imion metrykalnych zakończonych na *-ek* bądź *-iszek*, trzeba uciąć wymienione cząstki, por. *Jacek* → *Jac<>-uś*, *Jac<>-unio*, *Jac<>-uch*, *Jac<>-uchna*, *Jac<>-ulek*, *Franciszek* → *Fran<>-ek*, *Fran<>-uś*, *Fran<>-uch*, *Fran<>-uchna*, *Fran<>-ulek* [Kallas 2010: 171].

Wspomniana wyżej blokada – zdaniem K. Kallas – dotyczy też innych formantów występujących w derywatach ekspresywnych:

podobnie ekspresywne rzeczowniki apelatywne z sufiksami *-ek*, *-ka*, *-ko* (z możliwością reduplikacji) w zasadzie zamykają łańcuchy słotwórcze. Również przymiotniki zawierające sufiks *-ki* (czasem podwojony), np. *malutynieczeni*, zajmują finalną pozycję w łańcuchach derywatów ekspresywnych [Kallas 2010: 171, treść przypisu 19].

Podsumowując więc, można powiedzieć, że metodologia gniazdowa na gruncie polskim umożliwiła z jednej strony opisy formalno-słotwórcze (możliwości derywacyjne przymiotnika, rzeczownika i innych części mowy, także poszczególnych leksemów), a z drugiej semantyczno-słotwórcze (właściwości podstaw przynależnych do danego pola semantycznego). Na jej gruncie prowadzono też badania wpływu czynników stylistycznych, genetycznych i semantycznych na potencję derywacyjną wyrazu. Operowanie zaś dużym materiałem bazowym pozwoliło zweryfikować niektóre wcześniejsze ustalenia⁵⁹, wskazać typowe drogi derywacyjne i transformacje kategoriale oraz postawić pytanie o charakterystyczne dla polszczyzny układy formantów i przyczyny wygaszania łańcuchów słotwórczych.

2.2. Morfotaktyka

Zagadnieniom uwarunkowań łączliwości sufiksów są w całości poświęcone monografie Krystyny Kowalik, Kazimierza Michalewskiego i Bogusława Krei. Niekiedy zaś mamy do czynienia z pracami, w których tematyka ta stanowi tło rozważań dotyczących właściwości polskiego słotwórstwa [np. Szymanek 2010], produktywności typów słotwórczych [Satkiewicz 1969] czy jest uzasadnieniem dla prezentowanej oceny normatywnej derywatu czy neologizmu [Satkiewicz

⁵⁸ Na marginesie warto dodać, że również inni badacze zwracają uwagę na prawostronną blokadę w dołączaniu sufiksów do przyrostka *-k(a)* w funkcji deminutywnej i feminatywnej [np. Szymanek, Derkach 2005, Szymanek 2010: 255-265, Manova, Winternitz 2011] (por. następny rozdział).

⁵⁹ Por. następny rozdział.

1972, Jadacka 2005] albo przedmiotem badań konfrontatywnych [np. Szymanek, Derkach 2005, Manova, Winternitz 2011].

Kazimierz Michalewski skupił się na fonetycznych uwarunkowaniach łączliwości sufiksów rzeczownikowych [Michalewski 1984]. Opisał ograniczenia w lewostronnej łączliwości formantów wynikające z przynależności kategoryjalnej podstawy (np. afiks *-ość* łączy się wyłącznie z podstawami przymiotnikowymi) i jego wygłosu, np. sufiks *-ek* występuje w derywatach odczasownikowych i odrzeczownikowych, ale w tych pierwszych podstawy muszą być zakończone na spółgłoskę twardą (bez „j”), a w drugich podstawy mogą kończyć się na spółgłoski miękkie [Michalewski 1984: 183]. Wymienił obligatoryjne alternacje i stwierdził, że to zjawisko nie zawsze jest korzystne dla wyrazistości formacji⁶⁰. Niekiedy wstawienie konektywu (w terminologii K. Michalewskiego: *interfiks*) zapobiega wystąpieniu oboczności. Innym zabiegiem umożliwiającym dostosowanie tematu do sufiksu jest uszczuplenie podstawy. Tym zagadnieniom badacz poświęca wiele uwagi. Zamieszczone niżej zestawienie zawiera dane dotyczące ucięć podane przez K. Michalewskiego [Michalewski 1984: 143].

Tabela 1. Ucięcia w sufiksalnych derywatach odprzymiotnikowych pochodnych od niemotywowanych rzeczowników

Element ucinany	Pozycja przed sufiksem	Derywat	Podstawa
-sk-	-k(a)	<i>damka</i>	<i>damski</i>
	-tw(o)	<i>wścibstwo</i>	<i>wścibski</i>
	-c(a)	<i>barbarzyńca</i>	<i>barbarzyński</i>
-at-	-ak	<i>łaciak</i> ⁶¹	<i>łaciaty</i>
	-us	<i>garbus</i>	<i>garbaty</i>
-owat-	-us	<i>piegus</i> ⁶²	<i>piegowaty</i>
-ast-	-ak	<i>drabiniak</i> ⁶³	<i>drabiniasty</i>
	-acz	<i>grzywacz</i>	<i>grzywiasty</i>
-ow-	-ek	<i>parterek</i>	<i>parterowy</i>
	-us	<i>miętus</i>	<i>piętowy</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie pracy Michalewskiego [Michalewski 1984]

⁶⁰ A także aktywności samego formantu, na co zwróciła uwagę H. Satkiewicz: „Niemalą rolę we wzroście aktywności słowotwórczej omawianego formantu [IB: sufiksu *-ow(y)*] ograła to, że jego zespolenie z jakimkolwiek tematem rzeczownikowym nie pociąga za sobą wymiany głoski końcowej. Cechą charakterystyczną bowiem współczesnego słowotwórstwa – co można zaobserwować także na przykładzie produktywnych typów rzeczownikowych – jest dążenie do zachowania tematu w formie najmniej zmodyfikowanej pod względem fonetycznym” [Satkiewicz 1969: 136].

⁶¹ Wywodzenie formacji *łaciak* od przymiotnika *łaciaty* jest ewidentnym błędem, ponieważ jest to ‘gwóźdź do przybijania łąt’. Jego podstawą jest zatem rzeczownik *łata*. Zresztą w podobny sposób tworzone są też inne nazwy gwoździ: *gonciak*, *podkowiak*, *szyniak* [por. Grzegorzczkowska, Puzynina 1979: 157]. Podejście badacza w analizie tego derywatu jest asemantyczne, ponieważ bierze on za punkt wyjścia tylko abstrakcyjne związki formalne, co prowadzi do opisu zależności fikcyjnych.

K. Michalewski wymienia też ucięcia innych elementów: *-anin* (lub *in*) przed sufiksem *-ank(a)*, *-nik* przed afiksem *-nic(a)*, *-owiec* lub *-ec* przed formantem *-ówk(a)* oraz odrzucanie elementów wygłosowych, gdy te są identyczne z nagłosem sufiksu, albo zakończeń tematów mających kształt pseudosufiksów, np. *kapelusz – kapeluch, ładak – łajdus* [Michalewski 1984: 159-161]. Współcześnie merytorycznie wątpliwe jest wyróżnianie ucięcia elementu *-nik* przed afiksem *-nic(a)*, ponieważ znacznie prościej zastosować derywację paradygmatyczną w opisie struktur tego typu⁶⁴.

Najpełniejsze ujęcia zagadnień morfotaktycznych można znaleźć w pracach K. Kowalik, która badała strukturę prostych sufiksów przymiotnikowych [Kowalik 1977] i rzeczownikowych [Kowalik 1979] oraz ustaliła ich łączliwość. W strukturze prostych przyrostków przymiotnikowych wyróżniła niewiele ponad 20 sufiksów (tylko rodzimych) i dwa razy tyle sufiksów poszerzonych o intermorfy⁶⁵. W tema-

⁶² Derywat *piegus* można wywieść bezpośrednio od rzeczownika *piegi*, podobnie *garbus* od *garb 1.* ‘skrzywienie kręgosłupa’, *grzywacz* od *grzywa*. Parafrazy słowotwórcze są równie dobre, a opisy derywacji prostsze formalnie. Takie rozwiązanie przyjęli autorzy SGS-2, a wcześniej R. Grzegorzczkova i J. Puzynina w stosunku do formacji *grzywacz* (i innych z sufiksem *-acz*, np. *brodacz, brzuchacz, siłacz, rogacz*). Motywacja przymiotnikowa jest podana jako dodatkowa [Grzegorzczkova, Puzynina 1979: 99-100].

⁶³ Derywat *drabiniak* można opisywać jako uniwerbizm (od *wóz drabiniasty*), ale można również – zwłaszcza dziś, gdy takie pojazdy znikły z dróg i pól, i w konsekwencji zaciera się ich motywacja, wywieść bezpośrednio od rzeczownika *drabina* (byłaby więc to parafraza ‘wóz z drabinami po bokach’), a przecież w słowotwórstwie synchronicznym odczuwanie żywych związków znaczeniowych przez użytkowników języka jest bardzo istotne. Stąd zapewne zastosowano w SGS-2 zapis formacji na I takcie, wskazujący na bezpośredni związek z rzeczownikiem.

⁶⁴ Choć K. Waszakowa nie zalicza tego typu derywatów do przykładów derywacji paradygmatycznej, być może dlatego, że jej praca stanowi kontynuację syntezy R. Grzegorzczkovej i J. Puzyniny *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*. Sama badaczka podzielała zdanie autorek i uznawała za właściwy opis formacji *pracownica* jako derywatu sufiksального, powstałego w wyniku derywacji wymiennej [Waszakowa 1996: 20].

⁶⁵ Intermorfy to segmenty, które nie dadzą się – zdaniem badaczki – zaklasyfikować jako afiksy. Są to fakultatywne rozszerzenia sufiksu prostego lub segmenty znajdujące się między podstawą słowotwórczą (rdzeniem) a sufiksem prostym [Kowalik 1979: 25]. To elementy semantycznie puste, które nie są uwarunkowane morfologicznie [Kowalik 1977: 24]. Do intermorfów K. Kowalik zalicza również relikty historyczne i nowe składniki, które w danym momencie jeszcze nie weszły do systemu języka, ponieważ „wydzielane są w formacjach, które utraciły swój pierwotny formalno-semantyczny związek z podstawą i zyskały wtórną motywację, np. *bolesny* ‘taki, który boli’ [...], wydzielane są w wyrazach, które semantycznie nie wiążą się z wyrazem najbliższym pod względem dźwiękowym (*leśnik* ‘zatrudniony w lesie’, a nie ‘leśny człowiek’ [...]), i wreszcie wydzielane są w wyrazach obcego pochodzenia: *akt-ualny* jak *proces-ualny, negr-oidalny* jak *limf-oidalny* itd.” [Kowalik 1977: 23-24]. Jako intermorfy badaczka opisuje też elementy *-ut-*, *-en-*, o funkcji semantycznej, ekspresywnej [Kowalik 1977: 77, Kowalik 1984: 517], czyli infiksy (w terminologii A. Nagórko 2002). Konektyw zaś, w znaczeniu upowszechnionym przez Grzegorzczkova i Puzyninę, to element czysto strukturalny (łączący formant z tematem, np. *kong-ij-ski, kong-ol-ański, bi-t-ny*, nie włączany ani do tematu, ani do formantu), asemantyczny, o funkcji adaptacyjnej: „adaptacja morfemów łączonych w ciąg linearny” [Grzegorzczkova, Puzynina 1984: 312]. Konektyw byłby więc jednym z typów intermorfu. Funkcja semantyczna intermorfu może polegać także na uzupełnianiu czy konkretyzacji znaczenia afiksu prostego (intermorf *-ar-*

tach rzeczownikowych wydzieliła około 170 prostych sufiksów oraz 67 intermorfów. Badaczka ta jest również autorką rozdziału zatytułowanego *Morfotaktyka*, zamieszczonego w *Gramatyce współczesnego języka polskiego*, w którym podaje definicje podstawowych terminów, zasady analizy morfologicznej (segmentacji) i omawia budowę morfologiczną leksemów języka polskiego [Kowalik 1998].

W artykule *Z morfotaktyki tematów rzeczownikowych współczesnego języka polskiego* K. Kowalik szczegółowo omówiła łączliwość intermorfów z sufiksami w strukturach rzeczownikowych [Kowalik 1979]. Wskazała na czynniki wpływające na lewostronną i prawostronną łączliwość (w jej terminologii: *walencję*) intermorfów. Tworzą one zespół reguł hierarchicznie usystematyzowanych. Oprócz działania ogólnojęzykowej tendencji do maksymalizacji formalnej opozycji między wyrazami (podstawą a derywatem) wymienia jeszcze rodzaj podstawy, reguły morfonologiczne (typ wygłosu podstawy a nagłos sufiksu), morfologiczne (wystąpienie intermorfu uzależnione od klasy leksemu), syntagmatyczne (drugi intermorf uzależniony od typu wygłosu pierwszego intermorfu) i leksykalne (niektóre intermorfy występują w określonych wyrazach⁶⁶).

W analizowanych rzeczownikach interesowały ją ciągi sufiksalne złożone z intermorfów i prostego sufiksu rzeczownikowego. Analiza dużej bazy rzeczowników pozwoliła jej na wydzielenie około 170 sufiksów prostych. Tak liczny inwentarz sufiksów rzeczownikowych wynikał z kilku czynników. Po pierwsze, autorka wydzieliła jako odrębne afiksy formanty, które mimo tożsamości formalnej implikują różne paradygmaty (rozumiane jako połączenia z innymi formantami), np. *-#k* (*-k(a)*, *-ek*, *-k(o)*). Po drugie, w inwentarzu sufiksów umieściła również segmenty, które współcześnie nie są produktywne, ale stosunkowo łatwo dają się wydzielać w tematach rzeczownikowych, np. *-b(a)*, *-oł* [Kowalik 1979: 27]. Po trzecie, jej rejestr zawierał *nie tylko sufiksy rodzime, ale również przyrostki wydzielane w wyrazach zapożyczonych* [Kowalik 1979: 28]. W opracowaniu zwróciła uwagę na dwie cechy każdego sufiksu: jego lewostronną łączliwość i przynależność do słownictwa rodzimego lub synchronicznie obcego. Ustaliła, z jakimi podstawami dany przyrostek się łączy, oraz opisała sposób łączenia się sufiksu z daną podstawą (bezpośrednio czy za pomocą intermorfów). W swoich badaniach wykazała, że

w wyrazie *owocarstwo* zawęży znaczenie abstrakcyjne sufiksu *-stw(o)* do nazwy czynności ‘handel owocami’, a w derywacie *palmiarnia* do znaczenia formantu *-ni(a)* ‘miejsce, pomieszczenie’ dodaje agentywność – ‘pomieszczenie, gdzie hoduje się palmy’; Kowalik 1984: 517]. Poza tym intermorfy mogą tworzyć ciągi składające się nawet z trzech komponentów. W przeciwieństwie do segmentów leksykalnych są nieobligatoryjne, ponieważ „istnieją dublety strukturalne z intermorfem i bez niego (*wiejski* – *wsiowski*) oraz derywaty od tej samej podstawy z różnymi intermorfami (*zagłębiowski* – *zagłębiański*, *kongijski* – *kongolański*)” – Kowalik 1984: 517], ich wystąpienie jest uzależnione albo od wygłosu podstawy albo nagłosu sufiksu [Kowalik 1984: 517]. Nie wyznaczają paradygmatu fleksyjnego formacji [Kowalik 1977: 74].

⁶⁶ K. Kowalik podaje przykład intermorfu *-ew-*, który występuje w rzeczownikach i przymiotnikach derywowanych od wyrazu *król* (*-ew-* występuje po rdzeniu *król*).

tylko jedna trzecia sufiksów wykazuje zdolność występowania w ciągach rozszerzonych przez intermorfy, a część z nich występuje w stałych, ściśle określonych połączeniach, inne mają niezwykle rozbudowany system intermorfów, z którymi się łączą [Kowalik 1979: 29].

Występowanie w ściśle określonych połączeniach powoduje powstawanie charakterystycznych ciągów połączeń, co pozwala mówić o pewnej szablonowości. Najbogatszą łączliwością z intermorfami charakteryzują się dwa sufiksy: *-#ka* i *-#ja*. Bogactwo pierwszego dotyczy łączliwości paradygmatycznej⁶⁷, czyli zdolności lewostronnego dołączania sufiksów (np. *w##k(a)*, *ow##k(a)*, *ul##k(a)*), a drugiego – syntagmatycznej (rozbudowa ciągu sufiksalnego w poziomie), np. *onalizat##j(a)*, *ikulat##j(a)* [Kowalik 1979: 29-30], co wiąże się z ich pochodzeniem, ponieważ zdaniem Kowalik *struktury rozbudowane paradygmatycznie typowe są dla wyrazów rodzimych* (por. np. *łączliwość sufiksu -#ka*), a *ciągi rozbudowane linearnie właściwe są formacjom zapożyczonym* (np. *strukturom zawierającym przyrostek #ja*) [Kowalik 1979: 55]. Intermorfy wraz z sufiksami tworzą blisko 240 ciągów morfologicznych, choć połowa segmentów ma potwierdzoną łączliwość z jednym lub dwoma sufiksami (np. *-od-*: *od+#ja*, *-ist-*: *ist+ika*; *-un-*: *un+##k*, *un+##ka*) [Kowalik 1979: 34]. Najszersza łączliwość cechuje intermorf *-t-*, wydzielony przez badaczkę w 19 ciągach, z których 2/3 to kombinacje z sufiksami rodzimymi, a 1/3 z obcymi [Kowalik 1979: 35]. Na podstawie jej badań można opracować tabelę prawostronnej łączliwości intermorfów [w terminologii K. Kowalik: *walencji intermorfów*]:

Tabela 2. Prawostronna łączliwość intermorfów

Łączliwość	Intermorfy	Przykłady intermorfów	Udział procentowy
tylko z sufiksami rodzimymi	o postaci CVC*	<i>-j-</i> , <i>-n-</i> , <i>-el-</i> , <i>-l-</i> , <i>-aw-</i> , <i>-en-</i> , <i>-ew-</i> , <i>#c</i> ,	około 50% wydzielonych intermorfów
typowa z sufiksami rodzimymi	<i>-ow-</i> (wyjątek: <i>ow+izm</i>)	<i>-ol-</i> , <i>-usz-</i> , <i>-ul-</i> (ale: <i>ul+ok</i>)	
tylko z sufiksami obcymi	samogłoskowe (z wyjątkiem <i>-a-</i> , <i>-i-</i>); o budowie VCC (oprócz <i>-ast-</i>); zawierające w wygłosie spółgłoski przedniojęzykowo-zębowe dźwięczne; inne: <i>-w-</i> , <i>-or-</i> , <i>-il-</i> , <i>-ik-</i>	<i>-iw-</i> , <i>-u-</i> , <i>-o-</i> , <i>-ar-</i> <i>-e-</i> , <i>-ik-</i> , <i>-a-</i>	około 23%
typowa z sufiksami obcymi	o postaci V lub C	<i>-a-</i> (wyjątek: <i>ad#lo</i> , <i>aciel</i>)	
z sufiksami rodzimymi i obcymi	w wygłosie spółgłoski półotwarte przedniojęzykowe (oprócz <i>l</i>); w wygłosie półsamogłoska oraz przedniojęzykowo-zębowa <i>t</i>	<i>-ot-</i> , <i>-ej-</i> , <i>-t-</i> , <i>-an-</i> , <i>-in-</i> , <i>-at-</i> , <i>-et-</i> , <i>-er-</i> , <i>-it-</i>	

Opracowanie własne na podstawie: Kowalik 1979.

*Symbol V oznacza samogłoskę, C – spółgłoskę, # – morfem samogłoskowy realizowany jako samogłoska lub zero fonologiczne.

⁶⁷ Łączliwość paradygmatyczna obejmuje paradygmaty danego sufiksu, a więc potwierdzone lewostronne połączenia z sufiksami.

Krystyna Kowalik w późniejszej pracy stwierdziła, że w tematach rzeczownikowych można wydzielić blisko 180 prostych sufiksów rodzimych i obcych, co stanowi specyficzną cechę tej kategorii, ponieważ w czasownikach i przymiotnikach występują tylko morfemy rodzime [Kowalik 1998: 596]. Sufiksy te mają funkcję strukturalną i semantyczną, są jednofunkcyjne lub wielofunkcyjne.

Lewostronna walencja przyrostków rzeczownikowych przedstawia się następująco: formacje odrzeczownikowe, najliczniejsze, tworzone są za pomocą około 80% ogółu afiksów rzeczownikowych, z których ponad połowa łączy się bezpośrednio z rdzeniem. Są to głównie segmenty o niskiej produktywności, tak rodzime (...), jak i obce (...) [Kowalik 1998: 597].

Sufiks *-k(a)* cechuje najszerza łączliwość prawo- i lewostronna⁶⁸. Według wyliczeń badaczki

może go poprzedzać około 50 segmentów morfologicznych: afiksów tworzących nazwy żeńskie (*chor-ób-ka, kłąt-ew-ka* [...]) oraz afiksów tworzących rzeczowniki męskie osobowe (*stud-ent-ka, renc-ist-ka* [...]) [Kowalik 1998: 597].

Jednak należy pamiętać, że istnieją również ograniczenia w dołączaniu tego przyrostka w funkcji deminutywnej⁶⁹ oraz feminatywnej [por. Kreja 1989].

Niemal nieograniczoną łączliwość z podstawami przymiotnikowymi wykazuje sufiks *-ość*⁷⁰. Dużą łączliwość ma również segment *-k(a)*. Najczęściej po sufiksach rzeczownikowych występują przymiotnikowe afiksy *-ow(y)*⁷¹ i *-sk(i)*⁷². Do sufiksu *-ni(a)* (nazwy pomieszczeń) dołączany jest sufiks *-an(y)*. Nazwy osobowe żeńskie przyłączają segment *-in*. Przed wieloma sufiksami pojawia się intermorf *-ow-* (*-owat(y)*).

W strukturze rzeczownika może wystąpić maksymalnie 8 segmentów, stąd ciąg sufiksalny nie jest dłuższy od 7 jednostek – zdaniem K. Kowalik. Typ struk-

⁶⁸ K. Kowalik omawia też lewostronną łączliwość sufiksów *-ek, -stw(o), -isk(o), -arz, -ow(a), -ist(a)*. Po 10 sufiksów może poprzedzać sufiksy *-k(o), -ik, -ak, -ic(a), -izm*. Stwierdza też, że pozostałe sufiksy rzeczownikowe pozostają w stałych związkach morfologicznych lub mają wąskie pole łączliwości. Są to marginalne typy derywacyjne [Kowalik 1979: 598].

⁶⁹ Na przykład do tematów rzeczowników abstrakcyjnych, niepoliczalnych i osobowych [por. Szymanek 2010: 208-210, 259]. Zdaniem Bogdana Szymanka derywowanie zdrobnień od leksemów tego typu jest wyrazem deprecjacji (*inżynierek, adwokacik*), kolokwialności, wyznacznikiem nieoficjalnego typu kontaktu (zdrobnienia tego typu pełnią zatem – w ujęciu badacza – ważną funkcję pragmatyczną: wprowadzają nieformalne, swobodne relacje pomiędzy nadawcą a odbiorcą) [Szymanek 2010: 210].

⁷⁰ Por. uwagi H. Satkiewicz i H. Jadackiej, omówione w dalszej części rozdziału.

⁷¹ Może się łączyć niemal ze wszystkimi sufiksami rzeczownikowymi z wyjątkiem afiksów derywujących rzeczowniki osobowe (w tym ekspresywne) (por. też uwagi H. Satkiewicz i H. Jadackiej, omówione w dalszej części rozdziału).

⁷² Przyłączany jest do rzeczowników mających w wygłosie segmenty nacechowane pod względem personalności (s. 599). W tych kontekstach nie jest możliwy sufiks *-n(y)* (dołączany najczęściej do *-j(a)*).

turalny z ciągiem sufiksalnym 6-segmentowym stanowi margines systemu derywacyjnego, np. *nac-j-on-al-iz-ac-j(a)*, *rac-j-on-al-iz-at-or*, *pens-j-on-ar-i-usz-k(a)* [Kowalik 1998: 605].

Rzeczownik realizuje 20 typów strukturalnych. Większość rzeczowników ma strukturę nie dłuższą od ciągu 4-elementowego, tzn. oprócz rdzenia występuje ciąg sufiksalny złożony z 3 segmentów lub prefiksu i 2 sufiksów. Po rozbudowanych podstawach sytuują się zwykle sufiksy proste lub ciąg składający się z intermorfu i sufiksu prostego. Najbardziej rozbudowany system intermorfów występuje przed sufiksem *-k(a)*, choć zwykle ciąg składający się z intermorfu i przyrostka *-k(a)* występuje po temacie podstawy [Kowalik 1998: 604].

Szerokiej lewostronnej łączliwości sufiksu *-j(a)* towarzyszy znaczna rozbudowa długości ciągów afiksalnych (*chryst-i-an-iz-ac-j(a)*, *kler-yk-al-iz-ac-j(a)*). Ciągi sufiksalne złożone z segmentów tożsamych funkcjonalnie (tzn. ciągi złożone wyłącznie z sufiksów rzeczownikowych) nie przekraczają 4 jednostek. Przeważają ciągi złożone z segmentów reprezentujących różne klasy afiksów. W miarę rozbudowywania ciągu afiksального zmniejsza się stopień wykorzystania możliwości powiązań segmentów, jakie wynikają z systemu. Te spostrzeżenia potwierdziła Hanna Jadacka w pracy *Rzeczownik polski jako baza derywacyjna*. Wskazała w niej na niewykorzystane drogi derywacyjne związane z transformacjami kategoriałnymi. Zwróciła uwagę na to, że procesy słowotwórcze przebiegają sprawniej, jeśli nie towarzyszy im każdorazowa zmiana części mowy [Jadacka 1995: 159].

K. Kowalik zauważyła też istnienie interesujących zależności pomiędzy długością tematu podstawy słowotwórczej a długością ciągu sufiksального:

Jest to stała prawidłowość, że długość ciągu sufiksального jest odwrotnie proporcjonalna do długości podstawy (a ściślej do liczby segmentów, z których jest zbudowana). Im dłuższy ciąg sufiksalny, tym krótsza podstawa (zwykle równa jest rdzeniowi), a w przymiotnikach zawierających rozbudowane podstawy wydzielane są najczęściej sufiksy proste [Kowalik 1977: 197].

Długość tematu podstawy wpływa zatem na dobór przyrostka. Stela Manova i Kimberley Winternitz uważają, że z jednej strony – monosylabiczne rzeczowniki polskie łatwiej poddają się zdrabnianiu, zwłaszcza wielokrotnemu, a z drugiej – krótkość przyrostków sprzyja ich produktywności [Manova, Winternitz 2011: 32]. Wielosylabowość i złożoność morfologiczna podstawy ograniczają też – zdaniem Bogdana Szymanka – zdolność wyrazu do tworzenia zdrobnień drugiego stopnia, np. w wyrazie *wiatrak* występuje już sufiks *-ak*, co powoduje, że można derywować od niego zdrobnienie *wiatraczek*, ale deminutywum drugiego stopnia wydaje się mało prawdopodobne **wiatraczeczek*, tym bardziej że istnieje ograniczenie fonetyczne: dąży się do unikania identycznych lub bardzo zbliżonych sylab (*-czeczek*, *-dżeczek*) [Szymanek 2010: 260-265]. Warto pamiętać, że wiele historycznych zdrobnień, np. *książka*, to w sensie synchronicznym wyrazy niepo pochodne, stąd można od nich utworzyć zdrobnienie pierwszego stopnia (w sensie synchro-

nicznym), np. *książeczka*, ale mniej prawdopodobne ze względu na podwojenie grupy *-ecz-* jest utworzenie deminutywum **książeczeczka*.

Zdaniem K. Kowalik, wraz ze wzrostem stopnia skomplikowania budowy formacji zmniejsza się też liczba sufiksów, które mogą wystąpić w wyrazach pochodnych –

im bardziej rozbudowane są struktury, tym mniej sufiksów wykazuje zdolność występowania w takich strukturach. Najaktywniejsze pod tym względem są sufiksy: *-#n-*, *-#ski-*, *-ow-* [Kowalik 1977: 198].

Rozbudowane ciągi morfologiczne (struktury o dużym stopniu rozczłonkowania) stanowią – jak udowadnia badaczka – peryferie systemu morfologicznego i zwykle są ilustrowane izolowanymi przykładami, ponieważ „system językowy preferuje struktury nieskomplikowane” [Kowalik 1977: 198]. Jednak właśnie ten margines przyciąga badaczy. Jak ujmuje to K. Kowalik:

z punktu widzenia analizy morfologicznej najciekawszy jest system peryferyjny, a nie struktury seryjne [Kowalik 1977: 198].

Nieco inny charakter ma praca Bogusława Krei, który bardzo szczegółowo opisał czynniki wpływające na dystrybucję sufiksów *-ek* i *-ik*, *-k(a)* (o znaczeniu deminutywnym i feminatywnym), *-isk(o)* i *-sk(o)*, *-sk(i)* i *-owsk(i)*, *-ist(a)/yst(a)*, *-aln(y)* i *-arn(y)*, *-alni(a)* i *-arni(a)* [Kreja 1989]. Badacz wykazał, że zachodzą wyraźne różnice morfologiczne i morfotaktyczne⁷³ pomiędzy przyrostkiem *-k(a)* w funkcji deminutywnej i *-k(a)* o funkcji feminatywnej. Dotyczą one typu wymian spółgłosek: dla feminatywów charakterystyczna jest głównie wymiana *rz : r*, dla deminutywów zaś *ć* na *t*, *ń* na *n*, *c* na *cz*, *g* na *ż*⁷⁴. Co więcej zróżnicowanie morfologiczne sięga głębiej i obejmuje również samogłoskę znajdującą się przed zalternowanym *cz* – dla zdrobnień typowe jest połączenie *-(cz)eczka(a)*, a dla struktur żeńskich: *-i/yczka(a)* i *-aczka(a)* [Kreja 1989: 14-15]. W derywatach z sufiksem *-k(a)_d* występują samogłoski wstawne, głównie *e*, rzadziej *i* i *y* (np. *torba* – *torebka*, *plachta* – *plachetka*, *melodia* – *melodyjka*) ze względu na obecność grup spółgłoskowych w zakończeniu tematów wyrazów podstawowych⁷⁵, głównie przed *cz*, *w* i *n* (wywodzącego się z *ń*) [Kreja 1989: 16-17]. Szczegółowo też badacz omawia zagadnienia morfotaktyczne dotyczące łączliwości formantu *-k(a)* z typem tematu, a w zasadzie z głoską wygłosową tematu, np. dla formantu w funkcji deminutywnej charakterystyczne są tematy wargowe, tzn. zakończone

⁷³ Morfotaktykę badacz rozumie nieco szerzej: „również jako analizę i opis ciągów fonemów i morfemów, opis zależności fonologiczno-morfologicznych” [Kreja 1989: 7].

⁷⁴ Współcześnie w związku z derywowaniem nazw żeńskich typu *psycholożka* alternacji tej nie można traktować jako typowej tylko dla deminutywów.

⁷⁵ W tematach rzeczowników męskoosobowych rzadziej występują grupy spółgłoskowe w wygłosie, a jeśli są, to albo nie wymagają rozbicia, np. *-nt-*, *-st-* (*asystent*, *artysta*), albo nie dołączają się do nich sufiksu *-k(a)_z* (np. *władca*, *krawiec*) [Kreja 1989: 16].

na *-b-*, *-p-*, *-w-* i *-m-* [Kreja 1989: 21]. Istnienie typowych alternacji, charakterystycznych dla danej funkcji formantu, powoduje z jednej strony brak zdrobnień od niektórych rzeczowników, np. *burza*, *zorza*⁷⁶, lub derywowanie deminutywów z innym formantem (*twarz* – *twarzyczka*), a z drugiej – dość długi brak akceptacji normatywnej dla struktur typu *psycholożka*⁷⁷ (por. rozdz. 7.7.).

Na marginesie warto dodać, że zagadnienia dotyczące zdrobnień polskich (pierwszego i drugiego stopnia), zasad ich tworzenia oraz dociekania istoty ograniczeń w ich derywowaniu są również interesujące dla językoznawców zajmujących się badaniami konfrontatywnymi [por. np. Manova, Winternitz 2011, Szymanek, Derkach 2005] oraz dla tych, którzy próbują opisać właściwości polskiego słowotwórstwa, by przybliżyć je osobom uczącym się polszczyzny jako języka obcego [np. Szymanek 2010]. W pracach tych wskazuje się na funkcjonowanie czworakich ograniczeń: semantycznych, fonologicznych, morfologicznych i psycholingwistycznych.

Bogdan Szymanek i Tetyana Derkach w pracy o polskich i ukraińskich zdrobnieniach (w streszczeniu) tak tłumaczą zainteresowanie tymi strukturami:

Jednym z powodów, dla których deminutiwom poświęcono tak wiele uwagi w nowszej literaturze dotyczącej morfologii jest fakt, że „dopuszczają one powtarzanie tej samej reguły w następujących po sobie cyklach” (Scalise 1986: 132). Fakt ten jest traktowany jako charakterystyczna właściwość „ekspresywnej” czy „oceniającej” morfologii różnych języków (Stump 1993). Powtarzanie tego samego morfemu jest interesujące z punktu widzenia teorii języka ze względu na to, że w wypadku najlepiej poznanej sytuacji powtórzenia tego samego morfemu – mianowicie w wypadku reduplikacji – zachodzi sprzeczność między tym mechanizmem i różnorodnymi ograniczeniami prowadzącymi do minimalizacji powtarzalności takich samych morfemów; por. np. zasada ograniczenia haplogologii (Dresler 1977), „unikanie identyczności” i zasada obligatoryjnego konturu (Yip 1998) czy ograniczenia współwystępowania identycznych klityk (Grimshaw 1997) [Szymanek, Derkach 2005: 91-92]⁷⁸.

Bogusław Kreja analizował też formacje ekspresywne z sufiksem *-sk(o)* i *-isk(o)* i wykazał, że drugi z wymienionych afiksów nie ma istotnych ograniczeń morfotaktycznych (w przeciwieństwie do pierwszego⁷⁹), co wzmacnia jego pozycję i pozwala wypierać przyrostek *-sk(o)* z wielu formacji [Kreja 1989: 43-47].

⁷⁶ Podobnie od rzeczownika *dłoń* [Szymanek 2010: 208].

⁷⁷ Struktury te były i są obiektem wielu rozstrzygnięć poprawnościowych, pytań i porad oraz przedmiotem burzliwych dyskusji.

⁷⁸ Badacze powołują się na następujące prace: Scalise S., 1986, *Generative morphology*, wyd. drugie, Dordrecht; Stump G., 1993, *How peculiar is evaluative morphology?*, „Journal of Linguistics” 29, s. 1-36; Dresler W., 1977, *Phono-morphological dissimilation*, „Phonologica 1976”, s. 41-48; Yip M., 1998, *Identity avoidance in phonology and morphology*, [w:] S.G. Lapointe, D.K. Brentari, P.M. Farrel (red.), *Morphology and Its Relation to Phonology and Syntax*, Stanford, s. 216-246. Grimshaw J., 1997, *The best clitic: constraint conflict in morphosyntax*, [w:] Haegeman L. (red.), *Elements of Grammar. Handbook in generative syntax*, Dordrecht, s. 169-196.

⁷⁹ Formant *-sk(o)* łączy się tylko z tematami rzeczowników rodzaju żeńskiego i nijakiego, dodatkowo tylko z takim, których temat kończy się na pojedynczą spółgłoskę i to określonego typu (półotwartą, wargową lub wargowo-zębową) [Kreja 1989: 44].

Udowodnił, że zmiana porządku morfotaktycznego, dokonująca się na przestrzeni wieków, pociągnęła za sobą zmiany w strukturze poszczególnych wyrazów, np. wpłynęła na przekształcenie formy *szewcki* na *szewski* [Kreja 1989: 62].

Uwagi dotyczące łączliwości sufiksów są też przedmiotem rozważań o charakterze normatywnym. Halina Satkiewicz, omawiając zagadnienia poprawności słowotwórczo-semantycznej, zwróciła bowiem uwagę na ograniczenia łączliwości formantów, które mają różny charakter: formalny, słowotwórczy, semantyczny, morfologiczny i fonetyczny (wygłos tematu podstawy a dobór sufiksu *-ek* i *-ik* [Satkiewicz 1972: 232-233, podobnie Kreja 1989: 25-37].

Wykazała, że przyrostek *-ość* łączy się z przymiotnikami jakościowymi, a nie dołącza się do imiesłów (chyba że przeszły proces adjektywizacji, np. *nieugięty*, *zawzięty*) oraz przymiotników odrzeczownikowych nazywających cechy relacyjne, właściwe przedmiotowi ze względu na jego stosunek do innych przedmiotów, np. do przymiotników z sufiksem *-ow(y)* [Satkiewicz 1972: 239, 243, 251-259]. Ze względów semantycznych negatywnie oceniła derywaty *wypadkowość* i *zmianowość*, ponieważ nie mają one znaczenia 'bycia jakimś, czymś', właściwego dla tego typu słowotwórczego, a w ich parafrazach pojawiają się rzeczowniki o znaczeniu konkretnym *wypadek* i *zmiana* [Satkiewicz 1972: 254]⁸⁰.

Badaczka wymienia też ograniczenia dotyczące określonej kategorii tematów, np. przyrostek *-ani(e)* łączy się tylko z podstawami czasownikowymi, podczas gdy sufiks *-ak* nie wykazuje takiego ograniczenia, ponieważ bywa dołączany zarówno do tematów podstaw przymiotnikowych, rzeczownikowych, jak i czasownikowych.

Zdaniem H. Satkiewicz, ograniczenia w łączliwości afiksów nie wynikają ze stopnia specjalizacji znaczenia formantów, ponieważ sufiks *-ark(a)* utrzymał wyspecjalizowane znaczenie mimo niejednorodnych podstaw (czasownikowych i rzeczownikowych). Z drugiej strony rzeczywistość pozajęzykowa, a zwłaszcza nowe potrzeby nazewnicze, wpłynęły na zmianę funkcji formantów i zwiększenie liczby modeli wielofunkcyjnych. Badaczka podaje przykład zmiany funkcji formantu *-ec*, który tradycyjnie budował nazwy nosicieli cech, a w latach 70. stał się wykładnikiem nazw wykonawców zawodów ze względu na istniejące ograniczenia w łączliwości sufiksów o takiej funkcji. Formanty *-arz* i *-acz* nie mogły bowiem budować derywatów z tematami podstaw przymiotnikowych⁸¹ [Satkiewicz 1972: 232-234]

Czynnikiem wpływającym na łączliwość sufiksu może być też nacechowanie stylowe, środowiskowe, emocjonalne, które może charakteryzować zarówno

⁸⁰ Pełny wykaz wykluczeń formalnych i słowotwórczo-znaczeniowych podają Grzegorzycykowa i Puzynina [1979: 106-109].

⁸¹ Grzegorzycykowa i Puzynina odnotowują 8 derywatów odprzymiotnikowych z sufiksem *-acz*, głównie nazwy nosicieli cech, np. *bogacz*, *włochacz* [Grzegorzycykowa, Puzynina 1979: 100] oraz kilka z sufiksem *-arz*. W większości to struktury ekspresywne, np. *paskudziarz*, potoczne, np. *prywatniarz*, środowiskowe, np. *potokarz techn.*, albo regionalizmy, np. *suchacz*; w części nowe, tzn. odnotowane po raz pierwszy w SJPD [Grzegorzycykowa, Puzynina 1979: 280].

model słowotwórczy, jak i wyraz będący podstawą nowej formacji [Satkiewicz 1972: 234]. H. Satkiewicz uważa, że do derywatu *pozcziarz*, będącego wyrazem potocznym, nie dodaje się formantu *-k(a)*, ponieważ zbudowana formacja zachowałaby nacechowanie, a z kolei

neutralny rzeczownik *poctowiec* nie może być podstawą, ponieważ derywat miałby postać *poctówka*, tożsamy formalnie z istniejącym już rzeczownikiem o innym, utrwalonym znaczeniu [Satkiewicz 1972: 235].

Wiele uwagi badaczka poświęciła zmianom obustronnej łączliwości przymiotnikowego formatu *-ow(y)*, który jeszcze kilkadziesiąt lat temu nie był dołączany do tematów rzeczowników odczasownikowych na *-ani(e)*, *-eni(e)*, *-ci(e)* i odprzymiotnikowych na *-ość*⁸² [Satkiewicz 1972: 242, 318-320], a do niego z kolei nie był przyłączany wspomniany sufiks *-ość*, jednak zaistnienie potrzeb nazewniczych wymusiło zniesienie tych ograniczeń, stąd mamy termin *wartościowość* i podany przez H. Jadacką przykład *godnościowość*. H. Satkiewicz podkreśla, że należy unikać tworzenia przymiotników z sufiksem *-ow(y)* od struktur tworzonych od przymiotników z formantem *-ow(y)* [Satkiewicz 1971: 89]. Reduplikacje sufiksów są niepożądane, choć się zdarzają, np. *narodowościowy* czy *całościowość*⁸³ [por. Laskowski 1998: 78].

Hanna Jadacka zauważa, że zakres słowotwórstwa potencjalnego znacznie się zwiększył i wiąże to z zanikiem wielu ograniczeń blokujących tworzenie formacji na *-ość* [Jadacka 2005: 124-125, podobnie 2001: 125-126]. Zniesione zostały blokady w tworzeniu struktur pochodnych od przymiotników złożonych, stąd mamy *wolnorynkowość*, *konfliktogenność*; pochodnych od wyrażen syntaktycznych – *bezperspektywiczność*, przymiotników relacyjnych⁸⁴ – *emigracyjność*, *medialność*, *gombrowiczowość*. Derywowanie formacji z przyrostkami *-ani(e)*, *-ość*, *-owiec*, *-ówk(a)*, *-ow(y)* i paradygmatycznym elementem *-(ować)* jest zdaniem badaczki w znacznym stopniu zautomatyzowane [Jadacka 2005: 126].

Zdaniem Jadackiej przyrostek *-ow(y)* już w latach 1945-1964,

⁸² H. Jadacka wymienia wśród podstaw derywatów na *-ość* również przymiotniki zakończone na *-ow(y)* i podaje liczne przykłady: *beztrunkowość*, *centroprawicowość*, *godnościowość*, *handlowość*, *nomenklaturowość*, *porachunkowość*, *wolnorynkowość*, *wspólnotowość*. Formacje z sufiksem *-ość* zalicza badaczka do struktur słowotwórstwa potencjalnego, a sam formant do grupy przyrostków o dużej produktywności (ogromny wzrost produktywności w okresie przełomu wieków w porównaniu z wcześniejszymi dekadami) [Jadacka 2005: 113].

⁸³ Przykład podany przez R. Laskowskiego, egzemplifikujący twierdzenie, że „możliwe jest dwukrotne wystąpienie tego samego afiksu słowotwórczego w danej strukturze morfologicznej” [Laskowski 1989: 78].

⁸⁴ Granica między przymiotnikami relacyjnymi i jakościowymi jest nieostra, a znaczenie przymiotnika zależy w dużym stopniu od kontekstu rzeczownikowego [por. Grzegorzczkowska 2010], utworzenie derywatów należących do grupy *nomina essendi* może być świadectwem zmiany znaczenia; por. „Dopóki bowiem relacyjność przymiotnika jest żywa, urobienie od niego formacji na *-ość* nie jest możliwe” [Satkiewicz 1969: 141].

robił wrażenie elementu o łączliwości uniwersalnej. Próby przypisywania mu różnych ograniczeń na poziomie semantycznym czy morfologicznym, a tym samym sztucznego limitowania nowych derywatów z tym wykładnikiem – musiały być skazane na niepowodzenie [Jadacka 2001: 61].

Badaczka odwołuje się tu do propozycji H. Satkiewicz, która pod koniec lat 60. opowiadała się za utrzymaniem ograniczeń formalnych i semantycznych oraz negatywnie oceniała przykłady rozszerzenia łączliwości omawianego sufiksu⁸⁵ [Satkiewicz 1969: 128-142]⁸⁶.

W pracach normatywnych wiele uwagi poświęca się też łączliwości sufiksu *-k(a)* o funkcji feminatywnej. Możemy w nich znaleźć informacje, że przyrostek ten nie dołącza się do nazw męskich z formantem *-owiec*, ponieważ powstały ciąg byłby identyczny z charakterystycznym dla uniwerbizmów połączeniem *-ówk(a)*⁸⁷ [*-owi<ec>+k(a)*; Satkiewicz 1971: 109] lub derywowana formacja nosiłaby znamiona wyrazu środowiskowego lub nacechowanego ekspresywnie, np. *sportówka*, *zetempówka* [Satkiewicz 1969: 71]. Zwykle też wspomina się o blokadzie połączeń z rzeczownikami zakończonymi na *-log*⁸⁸, *-c(a)*, częściowo *-nik* [Grzegorzczkowska, Puzynina 1979: 119; Satkiewicz 1969: 71-72; Satkiewicz 1971: 110⁸⁹] lub wyrazów mających w zakończeniu zbitkę spółgłosek⁹⁰, typu *architekt* [Satkiewicz 1969: 72 i 1971: 110; Jadacka 2005: 128]. Niekiedy wskazuje się też na blokadę semantyczną związaną z tożsamością formalną wyrazów, np. *murarka* ‘kobieta murarz’ i *murarka* ‘zajęcie murarza’ [Jadacka 2005: 128], która była wzmacniana przez czynnik stylistyczny. Wyrazy typu *murarka*, *stolarka*, *ślusarka* w znaczeniu ‘zajęcie’ są bowiem nacechowane stylistycznie (należą do polszczyzny potocznej), nie powinny być zatem określeniami nazw zawodu wykonywanego przez kobiety, tym bardziej że nazwy zawodów wykonywanych przez mężczyzn są neutralne [Jadacka 2005: 128]. Można zatem powiedzieć, że od lat nazwom żeńskim z formantem *-k(a)* poświęca się bardzo wiele uwagi, a rozważania mieszczą się w nurcie albo opisowym (morfologicznym), albo normatywnym. Współcześnie są także zagadnieniem opisywanymi w pracach z zakresu lingwistyki płci oraz dotyczących feminizmu i kwestii świadomości kobiet⁹¹.

⁸⁵ Szczegółowiej omawiam uwagi o ograniczeniach łączliwości sufiksu *-ow(y)* w części analitycznej pracy – por. rozdz. 6.4.

⁸⁶ W późniejszych pracach jednak zwróciła uwagę na przewyżczenie części tych ograniczeń, co uznała za jedną z tendencji ówczesnej polszczyzny. Dopuściła zatem połączenia z sufiksami *-ani(e)*, *-eni(e)*, *-ci(e)*, ale nadal utrzymała zastrzeżenie dotyczące połączeń z przyrostkami *-acz*, *-arz*, *-owicz*, *-owiec* (występującymi w rzeczownikach pospolitych), a struktury pochodne od rzeczowników zakończonych na *-stw(o)* uznała za rzadkie (*państwowy*, *mocarstwowy*) [Satkiewicz 1972: 319-320 i 1971: 88].

⁸⁷ Dodatkowo przeszkodą jest nacechowanie stylistyczne uniwerbizmów.

⁸⁸ H. Satkiewicz nazywa to ograniczenie zwyczajowym, ponieważ „opory w używaniu nazw typu *filolożka*, *psycholożka*” wynikają z wrażenia „niepoważności” formy [Satkiewicz 1969: 72].

⁸⁹ Brak przeszkód formalnych, ale są zwyczajowe.

⁹⁰ Jeśli jako przedostatnia występuje spółgłoska sonorna, blokada nie istnieje, np. *konsultant* – *konsultantka* [Satkiewicz 1969: 72].

⁹¹ Por. np. Karwatowska, Szpyra-Kozłowska 2005, Łaziński 2006.

Badacze zwracają też uwagę na zjawiska towarzyszące sufiksacji: alternacje ilościowe i jakościowe (ucięcia). Zdaniem Michalewskiego, uszczuplenia podstaw rzeczownikowych dokonują się z kilku powodów. Po pierwsze, w wyniku uproszczenia grup spółgłoskowych w strefie kontaktowej (*źdźbło* : *ździebko*, *niedolęga* : *niedolęstwo*, *paskuda* : *paskudztwo*⁹², *szubrawiec* : *szubrawstwo*⁹³). Po drugie, uszczupleniu ulegają zbyt długie, a przez to niewygodne podstawy, jeśli pozostający fragment dalej dostatecznie kojarzy się z wyrazem podstawowym (*kamień* : *kamyk*, *jęczmień* : *jęczmianka*, *kaczka* : *kaczor*, *Paderewski* : *paderewiana*, *Mazowsze* : *mazowizm*, *warchlak* : *warchlarnia*, *Morfeusz* : *morfina*). Warunkiem wystarczalności jest przejrzystość formacji w typowych kontekstach. Pominięcie wygłosu jest również możliwe, gdy wielomotywyjność formacji nie wiąże się z rażącą wieloznacznością. Po trzecie, ucięcia wynikają ze zmiany motywacji – *jako uszczuplone przedstawiają się współcześnie podstawy w formacjach motywowanych w przeszłości przez wyrazy uboższe o odpowiedni element* (por. *książka* : *księgarnia* – *księga*, *flaszka* : *flaszowiec* – *flaszka*, *córka* : *córka* – *córa*) [Michalewski 1984: 158]. Zabiegi w części podanych przykładów mają, zdaniem Michalewskiego, charakter celowy, wynikają ze świadomej wymiany przyrostków⁹⁴. Po czwarte, obligatoryjny charakter mają wymiany w nazwach żeńskich motywowanych przez męskie oraz uszczuplenia podstaw o postfiksy *się* (poza nazwami czynności na *-ani(e)*, *-eni(e)*, *-ci(e)*) [Michalewski 1984: 187, 128].

Zmiany w obrębie wyrazów zapożyczonych wynikają zaś, zdaniem badacza, z istnienia wzajemnych stosunków motywacyjnych (*sadyzm* – *sadysta*). Można tu mówić o wymianie sufiksów. Inne uszczuplenia są wynikiem nałożenia wygłosu podstawy i nagłosu sufiksu (widoczne np. w parze *starosta* – *starostwo*).

Przypadki uszczuplenia podstaw o pojedyncze spółgłoski (por. *żelazo* : *żelastwo*, *lajdak* : *lajdactwo*) kwalifikowałby się jako konsekwencje upodobnień artykulacyjnych, redukcje grup spółgłosek uzasadniało uproszczeniami artykulacyjnymi (por. *proboszcz* : *probostwo*) lub haplogią (por. *oszust* : *oszustwo*) [Michalewski 1984: 161].

Krystyna Kowalik w rozdziale poświęconym dezintegracji podstawy słowotwórczej stwierdza, że czynnikiem wywołującym skrócenie jest głównie sama obecność sufiksów słowotwórczych, a dezintegracja zapobiega powstawaniu w procesie derywacji fonologicznych lub morfotaktycznych ciągów nietypowych lub rzadkich w danym języku. Badaczka podaje przykłady przymiotników odrzeczownikowych *egipski* (z ucięciem *t*) i *szewski* (z ucięciem *c*), w których dezintegracja zapobiegła powstaniu nieakceptowalnych grup spółgłoskowych *pck* i *wck*. Wskazała na

⁹² W zapisie Michalewskiego *paskustwo* [Michalewski 1984: 158].

⁹³ W zapisie Michalewskiego *szubrastwo* [Michalewski 1984: 158].

⁹⁴ W wyrazach *miska* : *micha*, *flaszka* : *flacha*, *gospoia* : *gospoia* Michalewski też widzi wymianę sufiksów, a nie – alternacje *s* : *ch*, *sz* : *ch*, *ś* : *ch*, *t* : *ch*. Dołączaniu sufiksów *-ch*, *-ch(a)*, *-ch(o)* towarzyszy ucięcie elementów *sk*, *szk*, *ś*, podobnie w wyrazach *kapucha* (*kapusta*), *ciacho* (*ciastko*), *towarzycho* (*towarzystwo*). Podobne spojrzenie prezentuje też A. Nagórko [Nagórko 2002: 184-185, 210].

brak formacji **dadaizma* i **kamienik* (*dadaizm* – *dadaista*, *kamień* – *kamyk*, choć *deseń* – *desenik*) [Kowalik 1997: 170]. Stwierdziła, że „skrócenie podstawy należy do zjawisk o niewielkim stopniu przewidywalności”. Te, które są przewidywalne, wynikają z

fonotaktycznych właściwości języka polskiego, np. w związku z tym, że językowi polskiemu nie są właściwe połączenia dwóch samogłosek na granicy podstawy i sufiksu, podstawy o wygłosie samogłoskowym podlegają skróceniu w kontekście sufiksów zaczynających się od samogłoski, co jest zjawiskiem częstym w derywacji odczasownikowej (...): *myśleć* – *myśliciel*, *szkolić* – *szkolenie* (...), *zwęglić*, *zwęglony*, (...) *obdarować* – *obdarowywać* (...) [Kowalik 1997: 170-171].

Jej zdaniem tego „typu zjawisko zachodzi także w nieodmiennych podstawach obcego pochodzenia; niewielka jego częstość wynika ze stosunkowo ograniczonej aktywności słowotwórczej tych leksemów”⁹⁵ [Kowalik 1997: 171].

Inne ucięcia zdaniem Kowalik wynikają z właściwości morfotaktycznych. Są one mniej przewidywalne, choć często obejmują większe serie leksemów. Badaczka wymienia następujące grupy regularnych ucięć towarzyszących tworzeniu:

- odprzymiotnikowych formacji paradygmatycznych,
- rzeczowników zgrubiałych, głównie od podstaw zawierających sufiks (sufiksoid) *-k-*,
- spieszceń (ucięcia obejmują elementy wygłosowe, nagłosowe i śródgłosowe),
- rzeczowników nazywających specjalistów w zakresie pewnych dyscyplin oraz nosicieli cech,
- nazw mieszkańców od rzeczowników – nazw geograficznych⁹⁶.

Zdaniem K. Kowalik

mniej uchwytnie są prawidłowości zachodzące w skróceniach podstaw w sufiksalnych typach derywacyjnych. W pełni regularne są ucięcia podstaw czasownikowych z sufiksem *-owa*⁹⁷, zwłaszcza przed sufiksami zapożyczonymi, m.in. przed *-acja*, *-at*, *-ata*, *-ator*, *-er*, *-ant*, *-ent*, *-anda*, *-ando*, *-aż* [...], ale też przed rodzimymi: *-ec*, *-arz*, *-arstwo*, *-uga*, *-un*, *-unek*, *-ynek* (...) [Kowalik 1997: 172-173].

Na podstawie informacji zawartych w jej pracach można opracować zestawienia ucięć związanych z sufiksacją, które są charakterystyczne dla derywatów motywowanych przez nazwy własne, a zwłaszcza zdrobnień oraz nazw mieszkańców i przymiotników pochodnych od nazw geograficznych – por. tabela nr 3.

⁹⁵ Podaje przykłady: *Chile* – *Chilijczyk*, *chilijski*, *Tokio* – *tokijczyk* (w tekście autorki – pisownia wielką literą), *tokijski*, *Portoryko* – *Portorykańczyk*, *portorykański*, *Tonga* – *Tongijczyk*, *tongijski*. Badaczka widzi tu ucięcie cząstek *-e*, *-o* i *-a*. W SGS przyjęto inną zasadę – elementy końcowe wyrazów nieodmiennych potraktowano jako unieruchomione końcówki fleksyjne i w konsekwencji nie zaznaczano ucięć, np. w derywatach od wyrazu *kakao* czy większości gniazd pochodnych od rzeczowników zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej na *-um*.

⁹⁶ O derywacji od nazw geograficznych pisze też B. Kreja [Kreja 1996: 67-79].

⁹⁷ W SGS segment *-owa-* jest opisywany jako cząstka fleksyjna, zgodnie z propozycją K. Waszakowej [Waszakowa 1996: 16, 26].

Tabela 3. Ucięcia towarzyszące sufiksacji w derywatach pochodnych od nazw własnych

Podstawa	Element ucinany ⁹⁸	Przed sufiksem	Typ derywatu	Przykład	Stopień regularności
imiona ⁹⁹	różne	-ek, -ni(a), -si(a)	spieszczecznia	<i>Romek</i> ← <i>Roman</i> , <i>Renia</i> ← <i>Teresa</i> ¹⁰⁰ , <i>Asia</i> ← <i>Joanna</i> ¹⁰¹	bez danych
nazwy państw, prowincji itp. ¹⁰²	różne, często -j(a)	-czyk, -er, -uz, -ysz, -ak ¹⁰³	nazwy mieszkańców	<i>Algierczyk</i> ← <i>Algieria</i> , <i>Grenlandczyk</i> ← <i>Grenlandia</i>	częste, temat zakończony na -j, -stan, ale: <i>Pakistańczyk</i> ← <i>Pakistan</i>
nazwy geograficzne	-ek, -k(a), -j(a)	-sk(i)	przymiotniki	<i>amazoński</i> ← <i>Amazonka</i> , <i>nowogródzki</i> ← <i>Nowogródek</i> , <i>bułgarski</i> ← <i>Bułgaria</i> , <i>grenlandzki</i> ← <i>Grenlandia</i>	ucięcia -k(a) i -ek potwierdzone pojedynczymi formacjami; równie liczne formy bez ucięć -j(a), np. <i>polinezyjski</i> ← <i>Polinezja</i> , <i>asyryjski</i> ← <i>Asyria</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Kowalik 1997: 171-172, 175-176]

W przymiotnikach pochodnych od zapożyczonych rzeczowników najczęściej ucięcie wywołuje sufiks *-i/yczn(y)*, np. *bachiczny* ← *Bachus*, *kosmiczny* ← *kosmos*, *heroiczny* ← *heroizm*¹⁰⁴, *tuberkuliczny* ← *tuberkuloza*, rzadziej formant *-sk(i)*, np. *mesjański* ← *mesjanizm*¹⁰⁵. Jednak, zdaniem K. Kowalik, ucięcia dotyczą różnych elementów (*-us*, *-os*, *-oz(a)*) i nie mają charakteru regularnego, ponieważ są potwierdzone pojedynczymi formacjami, jedynie odłączenie cząstki *-izm* przed sufiksem *-ist(a)* ma charakter w pełni regularny¹⁰⁶, np. *szowinista* ← *szowinizm* [Kowalik 1979: 173].

⁹⁸ Ucięcia obejmują wygłosowe głoski, grupy spółgłoskowo-samogłoskowe, sufiksy lub inne morfemy niefleksyjne.

⁹⁹ K. Kowalik wymienia tu również ucięcia elementów nagłosowych i śródgłosowych, jednak nie zawsze zjawiska te wiążą się z sufiksacją (podobnie Kallas 2010).

¹⁰⁰ Możliwa jest również inna interpretacja: derywat *Renia* pochodzi od zdrobnienia *Terenia*. Ucięcie wygłosowej sylaby wiąże się z przyłączeniem sufiksu *-ni(a)*, a ucięcie sylaby nagłosowej *Re-* jest niezależnym procesem.

¹⁰¹ Przykład zaczerpnięty z pracy K. Kowalik. Tu również jest możliwa odmienna interpretacja: *Asia* ← *Joasia* ← *Joanna*. Zdrobnienie *Asia* można więc widzieć jako derywat utworzony tylko w wyniku derywacji ujemnej [por. K. Kallas 2010: 163].

¹⁰² O derywacji od nazw geograficznych pisze B. Kreja [Kreja 1996: 67-79].

¹⁰³ Tu także *-(Ø)*.

¹⁰⁴ W SGS-2 przymiotnik *heroiczny* jest opisany jako bezpośredni derywat od zapożyczonego rzeczownika *heros* (z ucięciem cząstki *s*).

¹⁰⁵ W SGS-2 derywat ten wywiedziony bezpośrednio od rzeczownika *Mesjasz* (z ucięciem cząstki *-asz*, sufiks *-ańsk(i)*).

¹⁰⁶ Podobnie: K. Waszakowa, która wskazuje na obligatoryjność ucięcia elementu *-i/yzm* towarzyszącą sufiksacji [Waszakowa 1994: 41].

Ucięcia towarzyszące sufiksacji w derywatach pochodnych od nazw pospolitych prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Ucięcia towarzyszące sufiksacji w derywatach pochodnych od nazw pospolitych¹⁰⁷

Element ucinany ¹⁰⁸	Przed sufiksem	Typ derywatu	Przykład	Stopień regularności
<i>eń</i> w wyrazach zakończonych na <i>-mień</i>	<i>-yk</i>	zdrobnienia	<i>kamyk</i> ← <i>kamień</i> , <i>grzebyk</i> ← <i>grzebień</i> , <i>promyk</i> ← <i>promień</i> , <i>strumyk</i> ← <i>strumień</i>	regularne, choć są wyjątki: <i>cienik</i> ← <i>cień</i> , <i>desenik</i> ← <i>deseń</i>
<i>stw(o)nik</i>	<i>-sk(i)</i>	przymiotniki	<i>małżeński</i> ← <i>małżeństwo</i> , <i>męczeński</i> ← <i>męczennik</i>	potwierdzone pojedynczymi formacjami
<i>ek</i>	<i>-n(y)</i>	przymiotniki	<i>majętny</i> ← <i>majątek</i>	brak określenia stopnia regularności
	<i>-stw(o)</i>	nazwy zbiorowe	<i>potomstwo</i> ← <i>potomek</i>	
	<i>-qtk(o)</i>	zdrobnienia	<i>kawalqtko</i> ← <i>kawalek</i>	
	<i>-uszek</i>		<i>dzbanuszek</i> ¹⁰⁹ ← <i>dzbanek</i>	
<i>ec</i>	<i>-stw(o)</i>	nazwy abstrakcyjnych subiektów cech	<i>pobratymstwo</i> ← <i>pobratymiec</i>	brak określenia stopnia regularności
	<i>-ak</i>	nazwy ekspresywne	<i>chłopak</i> ← <i>chłopiec</i>	
	<i>-k(a)</i>	nazwy żeńskie	<i>mieszkanica</i> ← <i>mieszkaniec</i>	
	<i>-uch</i>	zgrubienia	<i>paluch</i> ← <i>palec</i>	
<i>yk</i>	<i>-or</i>	zgrubienia	<i>jęzor</i> ← <i>język</i>	sporadyczne skrócenia
<i>k(a)</i>	<i>-or</i>	nazwy męskie	<i>kaczor</i> ← <i>kaczka</i>	sporadyczne skrócenia
	<i>-ulka(a)</i>	zdrobnienia	<i>beczulka</i> ¹¹⁰ ← <i>beczka</i>	ale: <i>deszczulka</i> ← <i>deska</i>
	<i>-ul(a)</i>		<i>matula</i> ← <i>matka</i>	brak określenia stopnia regularności
	<i>-uś</i>		<i>matuś</i> ← <i>matka</i>	
	<i>-eńka(a)</i>		<i>mateńka</i> ¹¹¹ ← <i>matka</i>	
	<i>-uszk(a)</i>		<i>kaczuszka</i> ¹¹² ← <i>kaczka</i>	

¹⁰⁷ Pomijam opisane przez K. Michalewskiego i zamieszczone w początkowej części tego rozdziału.

¹⁰⁸ Ucięcia obejmują wygłosowe głoski, grupy spółgłoskowo-samogłoskowe, sufiksy lub inne morfemy niefleksyjne.

¹⁰⁹ W SGS-2 derywat ten jest opisywany jako infiksalny (infiks *-usz-*, bez ucięcia).

¹¹⁰ W SGS-2 derywat ten jest opisywany jako infiksalny (infiks *-ul-*, bez ucięcia).

¹¹¹ W SGS-2 derywat ten jest opisywany jako infiksalny (infiks *-eń-*, bez ucięcia).

¹¹² W SGS-2 derywat ten jest opisywany jako infiksalny (infiks *-usz-*, bez ucięcia).

	- <i>qtk(o)</i>	nazwy istot młodych	<i>kaczątka</i> ¹¹³ ← <i>kaczka</i>	
	- <i>ic(a)</i>	nazwy ekspresywne	<i>kochanica</i> ← <i>kochanka</i>	
<i>k(o)</i> <i>c(e)</i>	- <i>uszk(o)</i>	zdrobnienia	<i>jabłuszko</i> ¹¹⁴ ← <i>jabłko</i> , <i>serduszko</i> ¹¹⁵ ← <i>serce</i>	
<i>ik (nik)</i>	- <i>ic(a)</i> - <i>(n)ica</i>	nazwy żeńskie i nazwy samic	<i>kanarzyca</i> ← <i>kanarek</i> , <i>królic(a)</i> ¹¹⁶ ← <i>królik</i> , <i>niewolnica</i> ¹¹⁷ ← <i>niewolnik</i>	regularne
<i>c(a)</i>	- <i>stw(o)</i>	nazwy zajęć	<i>domokrączca</i> ← <i>domokrąstwo</i>	brak określenia stopnia regularności

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Kowalik 1997: 173-178]

Warto również zwrócić uwagę na to, że K. Kowalik niekiedy nie umieszcza informacji o stopniu regularności wyróżnianych ucięć (por. uwagi zamieszczone w prawej kolumnie tabeli 4.). Pojawiają się wtedy sformułowania typu: „ucięciu mogą podlegać np. podstawy o następujących wygłosach” [Kowalik 1979: 177] czy „tego typu skrócenia możliwe są przed sufiksem *-ka*” [Kowalik 1979: 176].

Zubożenia struktur wyjściowych są również charakterystyczne dla derywacji odprzymiotnikowej. Zwykle towarzyszą tworzeniu nazw cech z udziałem przyrostka *-stw(o)*, np. *bestialstwo* ← *bestialski*, *niechlujstwo* ← *niechlujny*, *ohydtwo* ← *ohydny*, oraz struktur zuniwerbizowanych¹¹⁸ z sufiksem *-k(a)*, np. *damka* ← *rower damski*, *finka* ← *nóż fiński*, *prywatka* ← *prywatna zabawa*, *Jagielonka* ← *Biblioteka Jagiellońska* [Kowalik 1997: 176]. Występują także nieobligatoryjne ucięcia przed sufiksami rzeczownikowymi różnymi od *-ość*, np. *brzydal*, *brzydota*, *brzydactwo*, *brzydula* ← *brzydki*. K. Kowalik wymienia też kilkanaście innych sporadycznych ucięć towarzyszących sufiksacji. Przyjęcie odmiennych zasad analizy słowotwórczej, np. wprowadzenie infiksacji lub derywacji paradygmatycznej¹¹⁹ do opisu niektórych wymienionych derywatów, lub innej motywacji (zmiana podstawy słowotwórczej) prowadzi do wyeliminowania części z opisywanych ucięć (por. treść przypisów do przykładów zamieszczonych w tabelach 3. i 4.).

K. Waszakowa zwraca uwagę na ucięcia typowe dla podstaw obcych [Waszakowa 1994: 41]. W derywacji odrzeczownikowej wymienia odjęcia elementów: *-j(a)* (i postaci rozszerzonych) przed sufiksami i sufiksoidami¹²⁰ (*dywersja* →

¹¹³ W SGS-2 derywat ten jest opisywany inaczej: derywat *kaczątka* pochodzi od wyrazu *kacze* (sufiks *-k(o)*), a ten od podstawy *kaczka* (ucięcie i zmiana paradygmatu).

¹¹⁴ W SGS-2 derywat ten jest opisywany jako infiksalny (infiks *-usz-*, bez ucięcia).

¹¹⁵ W opisywanym derywacie nie ma ucięcia elementu *-c(e)*, zachodzi tylko alternacja *c : d*.

¹¹⁶ Można tu widzieć derywację paragmatyczną (bez ucięcia). Taki opis zastosowano w SGS-2.

¹¹⁷ Jw.

¹¹⁸ Występuje tu ucięcie elementu *n(y)* i *sk(i)*.

¹¹⁹ A także uznanie cząstki (*ować*) za element fleksyjny.

¹²⁰ Opisując odłączenia elementów *-j(a)* i *-usz-*, nie precyzuje, przed jakimi sufiksami zachodzi to zjawisko.

dywersant, komedia → *komik*); *-izm/yzm* w formacjach z *-ist(a)/yst(a)*, *-ik(a)/yk(a)*, *-ik/yk* (*kubizm* → *kubista*, *aforyzm* → *aforystyka*, *fanatyzm* → *fanatyk*; *-usz* (i postaci rozszerzonych, np. *wikariusz* → *wikariat*, *scenariusz* → *scenarzysta*)¹²¹. Z przyłączaniem afiksu *-at* związane jest zubożenie tematów podstaw o element *-usz*, *-eusz*, *-as*, *-or*, *-é*, *-um*¹²² [Waszakowa 1994: 178-181].

Wykazy alternacji jakościowych i ucięć są niewielką częścią opisu charakterystyki lewostronnej łączliwości sufiksów genetycznie obcych, nie stanowią zasadniczego tematu pracy. Badaczka zwraca jednak uwagę na charakter tych odjęć, tzn. klasyfikuje ucięcia jako regularnie towarzyszące przyłączaniu sufiksu, występujące sporadycznie lub obligatoryjne. W derywacji odprzymiotnikowej swoistość polega na samej regularności ucięć. Ucinane elementy nie są swoiste. Odrzucenie elementu *-n-* i jego postaci rozszerzonych w derywatach obcych jest obligatoryjne (np. *chemiczny* → *chemikalia*, *wokalny* → *wokalistyka*), podczas gdy w formacjach rodzimych dezintegracje takie nie są regularne (*drobny* → *drobina*, *mizerny* → *mizerota* ale *drobnica*, *mizerność*)¹²³ [Waszakowa 1994: 41].

Ucięcia towarzyszące sufiksacji obejmują więc różnorodne elementy niefleksyjne: wcześniej dołączone sufiksy lub ich części, pojedyncze spółgłoski lub grupy spółgłoskowo-samogłoskowe należące do wyrazu niemotywowanego. Są więc zjawiskiem znaczącym i nie pozostającym bez wpływu na przebieg procesów słowotwórczych.

Tymczasem na świecie tematyka morfotaktyczna budzi zainteresowanie badaczy, zwłaszcza zajmujących się językoznawstwem porównawczym. Zagadnienia dotyczące łączliwości formantów są tematem międzynarodowych konferencji i warsztatów, w Wiedniu na przykład organizowane są cykliczne spotkania badaczy opisujących łączliwość afiksów – *Vienna workshop on Affix Order*¹²⁴. Powstało też kilkanaście prac prezentujących syntagmatyczne właściwości formantów w języku angielskim i niemieckim, a także włoskim, bułgarskim, węgierskim oraz innych¹²⁵. Przedmiotem badań są też przyrostki kończące procesy derywacyjne (*closing suffixes*)¹²⁶

¹²¹ Zdaniem K. Waszakowej w rzeczownikach o innym zakończeniu ucięcia „są niezwykle nieregularne i nieseryjne” [Waszakowa 1994: 41].

¹²² K. Waszakowa traktuje element *-um* jako część tematu (podobnie R. Laskowski: temat wtórny, rozszerzony [Laskowski 1998: 142, 149] i M. Bańko: temat rozszerzony *muze-um-* [Bańko 2005: 43]), w opisie zastosowanym w SGS-2 przyjęto jednak, że cząstka *-um* ma charakter fleksyjny i nie należy do tematu słowotwórczego, ponieważ nigdy nie wchodzi do derywatu.

¹²³ Regularne ucięcie segmentu *-n-* obserwujemy również w derywatach paradygmatycznych (*natrętny* → *natręt*) [Waszakowa 1994: 41].

¹²⁴ Pierwsze odbyło się w 2008 roku: *Affix Ordering in Typologically Different Languages*, drugie w 2009: *Affix Order in Slavic and Languages with Similar Morphology*, trzecie w 2011: *Advances in Affix Order Research*.

¹²⁵ Nowogreckim, tajwańskim, adygejskim, lezgińskim (lezgijskim) i języku huave.

¹²⁶ W klasycznym ujęciu to sufiksy, które nie dołączają prawostronnie innych sufiksów (por. *A closing suffix is a suffix that cannot be followed by another suffix of the same type, i.e. a closing*

oraz reduplikacja sufiksów, np. Aronoff, Fuhrhop 2002; Aronoff, Manova 2010; Hay, Plag 2004; Manova 2009; Rice 2009, 2011. Prace te jednak dość często dotyczą języków, w których repertuar formantów jest dość ubogi (w stosunku do polszczyzny), np. angielskiego czy niemieckiego, a procesy derywacyjne są niezbyt skomplikowane lub znacznie różnią się od właściwych słowotwórstwu języków słowiańskich. Często opracowania te mają charakter porównawczy [np. dotyczą języka angielskiego i niemieckiego: Aronoff, Fuhrhop 2002, angielskiego i bułgarskiego: Manova 2011, bułgarskiego i polskiego: Manova, Winternitz 2011] lub koncentrują na wybranych zagadnieniach, np. dotyczą kolejności prefiksów i sufiksów występujących w czasownikach [por. Bertinetto 2011; Kiefer, Komlósy 2011; Łaziński 2011; Markova 2011]. Niekiedy zaś w tych publikacjach ujmuje się łącznie zagadnienia łączliwości morfemów fleksyjnych i słowotwórczych. Zwykle wskazuje się na funkcjonowanie ograniczeń natury fonologicznej, morfologicznej, semantycznej, składniowej, czasem też genetycznej (związanej z pochodzeniem formantów¹²⁷), psycholingwistycznej czy pragmatycznej (stopień odczuwania złożoności struktury) [por. Aronoff, Fuhrhop 2002; Hay, Plag 2004; Rice 2011] i próbuje ustalić ich hierarchię. Analizuje się przyczyny braku potwierdzeń teoretycznie możliwych kombinacji formantów czy morfemów. Jednak pytanie, czy istnieją ogólne zasady łączliwości formantów, a jeśli tak, to jakie, nurtuje badaczy wielu języków i motywuje do poszukiwań uniwersalnych reguł rządzących kolejnością sufiksów i prefiksów.

derivational suffix cannot be followed by another derivational suffix and a closing inflectional suffix cannot be followed by another inflectional suffix [Manova, Winternitz 2011: 8]. W niektórych ujęciach zwraca się jednak uwagę na to, że możliwe są powtórzenia tego samego formantu zamykającego (reduplikacja), np. w polskich zdrobnieniach drugiego stopnia ($k(a)+k(a)$), co powoduje konieczność przededefiniowania terminu: sufiksy zamykające (sufiksy zamknięcia) to sufiksy, które nie dołączają prawostronnie żadnych sufiksów poza samymi sobą (por. *This situation requires a revision of the definition of a closing suffix. A closing suffix should be allowed to attach to itself* [Manova, Winternitz 2011: 35].

¹²⁷ Inną łączliwością cechują się na przykład afiksy o rodowodzie łacińskim i germańskim [Aronoff, Fuhrhop 2002; Hay, Plag 2004: 567].

3. Cel, metoda i źródła materiałowe pracy

Celem pracy jest scharakteryzowanie kombinatoryki sufiksальной w derywacji odrzeczownikowej oraz określenie zasad i ograniczeń dotyczących budowania ciągów sufiksальных, czyli układów zbudowanych z przynajmniej dwóch korpusów sufiksальных¹²⁸. Jego osiągnięcie wymaga zmierzenia się z kilkoma celami szczegółowymi, tzn. z weryfikacją postawionych hipotez badawczych:

1. Długość ciągów sufiksальных jest ograniczana przez regulacyjne mechanizmy systemowe;
2. Ważną rolę w tym procesie odgrywają ucięcia elementów niefleksyjnych;
3. Określone konfiguracje sufiksальные różnią się stopniem typowości w systemie słowotwórczym;
4. Skład i długość ciągu sufiksального mają związek z genezą poszczególnych jego składników;
5. Istnieją ciągi sufiksальные typowe dla polszczyzny ogólnej, potocznej oraz terminologicznej;
6. Pewne układy sufiksów istnieją tylko w teorii, ich blokowanie ma głównie przyczyny morfonologiczne.

Tak nakreślone cele zamierzam zrealizować w następujący sposób: po pierwsze, wyekscerpować ciągi sufiksальные z rzeczowników motywowanych, będących ogniwami łańcuchów słowotwórczych¹²⁹, zamieszczonych w II tomie *Słownika*

¹²⁸ Termin w znaczeniu zaproponowanym przez R. Laskowskiego, przywołanym już w tej pracy: „korpus sufiksalny = część przyrostkowego formantu słowotwórczego pozostała po odcięciu końcówek fleksyjnych” [Laskowski 1973b: 136]. Na przykład sufiksy *-alist(a)* i *-k(a)*₂ (w funkcji tworzenia nazw żeńskich) po odrzuceniu końcówek fleksyjnych tworzą ciąg sufiksalny *-alistk-* o minimalnej długości – dwusufiksальной. Połączenie to zostało odnotowane w dwóch derywatach: *gimnazjalistka* i *licealistka*, pochodnych od wyrazów *gimnazjalista* i *licealista*, których podstawami są niemotywowane rzeczowniki *gimnazjum I.* i *liceum*.

¹²⁹ E.A. Zemskaja definiuje łańcuch słowotwórczy jako „całokształt wyrazów pochodnych, uporządkowany w ten sposób, że każda jednostka poprzednia jest wyrazem podstawowym dla następnego” [Zemskaja 1978: 30, tłum.: I.B.], a H. Jadacka jako „każdy zbiór leksemów, zawierający wyraz hasłowy oraz derywaty bezpośrednio pochodne od swoich podstaw na kolejnych taktach derywacyjnych [SGS-1: 19].

gniazd słowotwórczych współczesnej polszczyzny, po drugie, zbadać skład tych ciągów (liczba i geneza komponentów), po trzecie, określić stopień powtarzalności poszczególnych układów w analizowanym materiale, a po czwarte zbadać czynniki wpływające na strukturę ciągów i łączliwość poszczególnych elementów.

Przedmiotem analizy są wyrazy zamieszczone w II tomie *Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* pod red. H. Jadackiej, Kraków 2001 (SGS-2). Źródło to dostarcza kompletnego materiału, zawiera bowiem derywaty pochodzące od podstaw rodzimych i zapożyczonych o wspólnej charakterystyce kategoryalnej – są to rzeczowniki. W derywatach występują zarówno sufiksy rodzime, jak i obce, które zostały włączone do polskiego zasobu afiksów.

Zamieszczone w SGS wyrazy są pogrupowane za względu na znaczenie i formę. Leksemy hasłowe są ośrodkami gniazd słowotwórczych – zhierarchizowanej struktury, w której „każdy element, m.in. poprzez miejsce zajmowane w układzie, jest charakteryzowany jako ogniwo sieci związków formalno-znaczeniowych z wyrazem hasłowym (niemotywowanym) oraz z wszystkimi derywowanymi od niego formacjami” [SGS-1: 17]. Miejsce to pozwala określić stopień pochodności i wyróżnić derywaty bezpośrednio lub pośrednio motywowane przez leksem hasłowy, a to z kolei umożliwia odczytanie synchronicznie rozumianej historii wyrazu, np. rzeczownik *malomiasteczkowość* pochodzi od przymiotnika *malomiasteczkowy*, będącego złożeniem wykorzystującym tematy słowotwórcze słów *mały* i *miasteczko*, z których pierwsze jest przymiotnikiem niemotywowanym, a drugie rzeczownikiem pochodnym od hasłowego wyrazu *miasto*. Wyjściowy rzeczownik oraz derywaty bezpośrednio pochodne od swoich podstaw tworzą uporządkowany zbiór leksemów, nazywany łańcuchem słowotwórczym.

Kolejnym etapem analizy mogą być układy sufiksalne w derywacji odczasownikowej, oparte na materiale tomu III, i odprzymiotnikowe – na materiale tomu I (niezbyt długie ciągi, słabo rozbudowane gniazda). Uznałam, że tom II zawiera najciekawszy materiał, ponieważ w derywacji odrzeczownikowej podstawowe znaczenie ma sufiksacja. Gniazda są zróżnicowane, co zapewnia objęcie analizą różnorodnych układów. W tomie II poddano analizie słowotwórczej ponad 35 tysięcy derywatów (36240) zgrupowanych wokół 6105 rzeczowników niemotywowanych występujących w prawie 8 tysiącach znaczeń (7865), będących podstawą przynajmniej jednego derywatu. Aby uzyskane wyniki były wyraziste, jednoznaczne i jednorodne, zrezygnowałam z analizy derywatów motywowanych przez więcej niż jedną podstawę słowotwórczą¹³⁰.

Wybór SGS jako źródła materiałowego wiąże się z przyjęciem innej perspektywy oglądu materiału niż te, które są prezentowane w głównych pracach z zakresu słowotwórstwa (koncentrujących się na zasadach analizy derywatów,

¹³⁰ K. Kowalik w analizie łączliwości intermorfów również zrezygnowała z derywatów złożonych w celu uzyskania w miarę jasnego obrazu ciągów sufiksalnych rzeczownika [Kowalik 1979: 27].

typach formantów, ich hierarchii, roli derywacji paradygmatycznej czy ucięć w polskim systemie, charakterystyki formantów czy nowych zjawisk) czy morfotaktyki (rozcłódkowanie struktury na morfemy lub analiza abstrakcyjnych związków formalnych; por. rozdz. *Stan badań*). Interesuje mnie podział wyrazu z perspektywy słowotwórczej. Stąd inny opis i inne wyniki, choć występują też podobieństwa dotyczące bazy materiałowej¹³¹ i uwzględniania tylko formacji, które nie są wyrazami złożonymi¹³². Jeżeli bowiem przyjrzymy się analizowanym przez K. Kowalik najdłuższym ciągom sufiksalnym występującym w rzeczownikach: *nacjonalizacja*, *racjonalizator* i *pensjonariuszka*, to stwierdzamy za badaczką, że składają się one z 7 elementów (z rdzenia i 6 segmentów występujących po jego prawej stronie): *nac-j-on-al-iz-ac-ja*, *rac-j-on-al-iz-at-or*, *pens-j-on-ar-i-usz-ka* [Kowalik 1998: 605]. Tymczasem w toku synchronicznej analizy słowotwórczej w wymienionych wyrazach pochodnych można wskazać znacznie mniej elementów.

I tak, rzeczownik *nacjonalizacja* ma 4 segmenty: temat *nacj-* (wyłoniony z rzeczownika *nacja*) i 3 sufiksy: *-onaln(y)* (skrótowy w toku przyłączenia następnego formantu o element *-n(y)*), *-iz(ować)*¹³³ i *-acj(a)*; słowo *racjonalizator* jest jeszcze uboższe w elementy składowe: z podstawy – przymiotnika *racjonalny* pozostaje (skrótowy o część *-n(y)*) temat *racjonal-* i 2 sufiksy: *-iz(ować)* i *-ator*; podobnie *pensjonariuszka* – to derywat od rzeczownika *pensjonariusz*, pochodnego od słowa *pensjonat*, a więc mamy temat *pensjon-* (skrótowy o element *-at*) i 2 sufiksy *-ariusz* i *-k(a)* (w funkcji feminatywnej).

Ponadto z wielu ucięć towarzyszących sufiksacji, opisanych w pracy K. Kowalik, można zrezygnować, gdy do analizy słowotwórczej wprowadzi się pojęcie infiksów lub przyjmie inną motywację (por. przypisy do tabeli 3. i 4).

W pracy Michalewskiego opisane są zaś układy sufiksów, które nie istnieją w rzeczywistości, np. rzeczownik *laciak* jest omawiany jako derywat od przymiotnika *laciaty*¹³⁴ pochodnego od wyrazu niemotywowanego *lata*, podczas gdy parafraza słowotwórcza ujawnia brak bezpośredniego związku między słowami *laciak* i *laciaty* – ‘gwóźdź do łat’. Dobrze uwidocznia to zapis zastosowany w SGS. Derywat *laciaty* jest motywowany przez leksem ŁATA I 2. ‘plama w innym kolorze niż tło’, a formacja *laciak* przez homonim ŁATA II ‘listwa drewniana używana do robót ciesielskich’.

Przykłady te pokazują, że przyjęcie innej perspektywy (innych zasad analizy), nie mówiąc już o odrębnym źródle, prowadzi do otrzymania odmiennych wyników. Warto też dodać, że w moich badaniach punktem wyjścia jest rzeczownik

¹³¹ Podstawę opisu K. Kowalik [Kowalik 1979] stanowi materiał rzeczownikowy wyekscerpowany ze *Słownika języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego z pominięciem wyrazów dawnych i przestarzałych (około 25-tysięczna grupa rzeczowników). Moja baza jest równie liczna i obejmuje w części ten sam materiał, poszerzony jednak o nowsze źródła leksykalne (por. rozdział 4. *Źródła materiałowe i zasady wydzielania formantów*).

¹³² W celu „uzyskania w miarę jasnego obrazu ciągów sufiksalnych rzeczownika” [Kowalik 1979: 27]. Podobne założenie zostało przyjęte też w tej pracy.

¹³³ Wg SGS to sufiks, *-ować* ma charakter fleksyjny.

¹³⁴ Z ucięciem elementu *-at(y)*.

niemotywowany, a dotychczasowe prace nastawione były raczej na punkt dojścia, czyli na to, jak tworzy się rzeczowniki czy przymiotniki.

Zakładam, że wyniki analizy ciągów sufiksalnych pozwolą zaprezentować typowe dla polszczyzny połączenia sufiksalne, określić długość tych układów, wskazać na ograniczenia w łączliwości niektórych formantów oraz wykryć czynniki wpływające na długość połączeń sufiksalnych. Dzięki temu obraz polskiego systemu słowotwórczego powinien być bliższy kompletności, a tym samym przydatniejszy do dalszych badań, być może nawet prowadzących do automatycznego generowania derywatów. Oprócz aspektu poznawczego praca ma także aspekt praktyczny, posłuży mianowicie do oceny neologizmów na podstawie ich składu sufiksального (zestawionego z najczęściej wykrytymi układami) oraz określenia możliwości słowotwórczego rozwoju wyrazów zapożyczonych (np. terminów).

Zasady wydzielenia formantów przyjąłam za źródłem materiałowym – *Słownikiem gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*. Zastosowane tam rozwiązania związane są z wymogami opisu gniazdowego: koniecznością zrezygnowania z wielomotywyjności i przyjęciem zasady dominacji systemowej w sytuacji istnienia dwóch parafraz akceptowalnych semantycznie. Naniósłam jednak niewielkie zmiany dotyczące wprowadzenia derywacji prefiksalnej wymiennej, zróżnicowania opisu elementu *się* i rezygnacji z konektywu (analogiczne do rozwiązań przyjętych w III i IV tomie SGS, a opisanych we wstępie do tomu III). Inne modyfikacje miały charakter korekty ewidentnych błędów¹³⁵.

Zastosowany w SGS zapis uwypuklający w każdym derywacie podział na temat słowotwórczy (tematy słowotwórcze) i formant (formanty) oraz zhierarchizowana struktura gniazda, uwidoczniająca łańcuchy słowotwórcze stały się podstawą **procedury wydzielenia ciągów formantów**. Prześledźmy ją na przykładzie gniazda MIASTO¹³⁶.

MIASTO

miast-eczko	S,S
[drobno-miasteczk-owy]	S,S(+Ad), Ad
[miasteczk-owy]	S,S,Ad
mał-o-miasteczk-owy 1.	S,S(+Ad), Ad
mał-o-miasteczk-owy 2.*	S,S(+Ad), Ad
[małomiasteczkow-ość] Supl.	S,S(+Ad), Ad,S
mieść-ina	S,S
[mieśc-in-ka]	S,S,S
[mieść-isko]	S,S

¹³⁵ Na przykład w przymiotniku *czeczotowaty* błędnie wydzielono sufix *-ow(y)* i *-at(y)* zamiast jednego *-owat(y)*, w derywacie *radiola* wyróżniono sufix *-l(a)*, włączając „o” do tematu, choć jest to końcówka fleksyjna.

¹³⁶ SGS-2: 878.

[przed] mieść-(e)	(P+) S,S
[przedmieszcz-anin] <i>hist.</i>	(P+) S,S,S
[przedmieszczan<>-ka] <i>hist.</i>	(P+) S,S,S,S
śród mieść-(e)	(P+) S,S
śródmiej-ski	(P+) S,S,Ad
Trój-miasto*	(N+) S,S
[mał-o-miej-ski]	(Ad+) S,S
[małomieszcz-anin] <i>przestarz.</i>	(Ad+) S,S,S
[małomieszczan<>-stwo] 1., 2.*	(Ad+) S,S,S,S
[małomieszczan<>-ski]	(Ad+) S,S,S,Ad
[małomieszczkańsk-ość]	(Ad+) S,S,S,Ad,S
[miast-owy] <i>pot.</i>	S,Ad
[u-miastow'-ić] ¹³⁷	S,Ad,V
miej-ski	S,Ad
mieszcz-anin	S,Ad,S
[drobn-o-mieszczanin]	S,Ad,S(+Ad),S
drobnomieszczan<>-stwo 1., 2.*	S,Ad,S(+Ad),S,S
drobnomieszcz<>-uch	S,Ad,S(+Ad),S,S
drobnomieszczan<>-ski	S,Ad,S(+Ad),S,Ad
[drobnomieszczkańsk-ość] Sz	S,Ad,S(+Ad),S,Ad,S
[mieszczan<>-ka]	S,Ad,S,S
[mieszczan<>-stwo] 1., 2.	S,Ad,S,S,
[anty-mieszczan<>-ski] 1., 2.	S,Ad,S,S,Ad
[z-mieszczan<>-(eć)]	S,Ad,S,V
mieszczan<>-ski 1., 2.	S,Ad,S,Ad
mieszcz-ka	S,Ad,S
mieszcz-uch	S,Ad,S
między miast-owy	(P+) S,Ad
pod miej-ski	(P+) S,Ad
star-o-miej-ski	(Ad+) S,Ad
wielk-o-miej-ski	(Ad+) S,Ad
wielkomiejsk-ość	(Ad+) S,Ad,S
wewnątrz miej-ski	(P+) S,Ad
za miej-ski	(P+) S,Ad

W zamieszczonym wyżej gnieździe można wyodrębnić 27 łańcuchów słowotwórczych, w tym

- 7 dwuogniwowych (składających się z dwóch ogniów, czyli wyrazu hasłowego i derywatu, który nie jest podstawą dla innego wyrazu pochodnego), m.in. *miasto* – *mieścisko*;

¹³⁷ Element *-ić* powinien być umieszczony w nawiasach okrągłych, ponieważ jest to formant paradygmatyczny.

- 9 trójogniowych (składających się z leksemu hasłowego, derywatu bezpośrednio motywowanego przez ten wyraz i derywatu pochodnego od tego derywatu), m.in. *miasto* – *miasteczko* – *miasteczkowy*, *miasto* – *mieścina* – *mieścinka*, *miasto* – *miejski* – *mieszczka*;
- 5 czteroogniowych (zbudowanych z 4 ogniów związanych motywacyjnie), m.in. *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *mieszczanka*, *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *zmieszczanieć*;
- 6 pięcioogniowych (zbudowanych z 5 ogniów związanych motywacyjnie), m.in. *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *mieszczański* 1., 2. – *mieszczańskość*;
- 1 sześćcioogniowy¹³⁸ (zbudowany z 6 ogniów związanych motywacyjnie): *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *drobnomieszczanin* – *drobnomieszczański* – *drobnomieszczańskość*.

Przyjęte w słowniku oznaczenia, np. umieszczanie formantów paradygmatycznych w nawiasach okrągłych czy użycie znaku $\langle \rangle$ jako symbolu ucięcia, oraz stosowanie symboli literowych jako zapisu synchronicznie rozumianych operacji derywacyjnych opisywanych struktur [SGS-1: 18] pozwala na łatwe oddzielenie derywatów prostych od złożonych i formacji sufiksalnych od niesufiksalnych.

Po odrzuceniu *kompositów* oraz układów jednosufiksalnych (łańcuchy dwuogniowe lub wieloogniowe, lecz zawierające w swoim składzie tylko jeden korpus sufiksalny) lista łańcuchów w przywołanym gnieździe została zredukowana do 7 szeregów słowotwórczych¹³⁹, które stały się źródłem następujących ciągów sufiksalnych:

-*ink*-: $in(a)+k(a)_d$ ¹⁴⁰ [z łańcucha *miasto* – *mieścina* – *mieścinka*],

-*ank*-: $an\langle in \rangle^{141}+k(a)_z$ [z łańcucha *miasto* – *przedmieście* – *przedmieszczanin* – *przedmieszczanka*, z ucięciem części korpusu sufiksального pierwszego sufiksu¹⁴²],

-*szczank*-: $sk(i)+an\langle in \rangle+k(a)_z$ [z łańcucha *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *mieszczanka*, z ucięciem części korpusu sufiksального pierwszego sufiksu i alternacją *sk:szcz*],

-*szczaństw*-: $sk(i)+an\langle in \rangle+stw(o)$ [z łańcucha *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *mieszczaństwo*, z ucięciem części korpusu sufiksального pierwszego sufiksu i alternacjami *sk:szcz* i *n:ń*],

-*szczańskość*: $sk(i)+an\langle in \rangle+sk(i)+ość$ [z łańcucha *miasto* – *miejski* – *mieszczanin* – *mieszczański* – *mieszczańskość*, z ucięciami części korpusów sufiksalnych pierwszego i trzeciego sufiksu oraz alternacjami *sk : szcz* i *n : ń*],

¹³⁸ Szereg ten zawiera złożenia, stąd nie będzie obiektem dalszej analizy.

¹³⁹ Termin stosowany zamiennie z *łańcuchem słowotwórczym* [SGS-1: 19].

¹⁴⁰ Sufiks *-k(a)* w funkcji deminutywnej.

¹⁴¹ Zapis *-an\langle in \rangle* oznacza ucięcie części korpusu sufiksального (elementu *in*).

¹⁴² Ucięcie to nie ma charakteru tylko słowotwórczego (we fleksji mówi się o funkcjonowaniu dwóch tematów: podstawowego *mieszczan-* i rozszerzonego *mieszcza-in-* [Bańko 2005: 43].

-szczk-: $sk(i)+k(a)$ ₃¹⁴³ [z łańcucha *miasto – miejski – mieszczka*, z alternacją *sk : szcz*],

-szczuch: $sk(i)+uch$ [z łańcucha *miasto – miejski – mieszczuch*, z alternacją *sk : szcz*].

Ze względu na liczbę elementów składowych (liczbę sufiksów) można wyróżnić ciągi dwusufiksalne: -ink-: $in(a)+k(a)$ _{ap}, -ank-: $an<in>+k(a)$ _z, -szczk-: $sk(i)+k(a)$ ₃, -szczuch: $sk(i)+uch$, trójsufiksalne: -szczank-: $sk(i)+an<in>+k(a)$ _z, -szczaństw-: $sk(i)+an<in>+stw(o)$, oraz jeden czterosufiksalny: -szczańskość: $sk(i)+an<in>+sk(i)+ość$.

W dalszej części pracy będę stosowała zapis ze znakiem „+” oraz końcówką fleksyjną w nawiasach okrągłych, aby uwidocznić elementy składowe ciągów sufiksalnych i w ten sposób umożliwić łatwiejszą identyfikację sufiksów, np. zapis *-i/ystyczn-* odpowiada trzem ciągom $i/yst(a)+i/yczn(y)$, $i/ystyk(a)+n(y)$ i $i/yst(a)+i/yk+n(y)$ (por. rozdz. 6.2.).

Przedstawiona procedura została zastosowana do wszystkich gniazd zamieszczonych w SGS-2, co pozwoliło wyłonić materiał badawczy.

Wyłonione ciągi sufiksów zostały wpisane do poszczególnych komórek arkusza programu Exel tak, aby umożliwić wskazanie wszystkich egzemplifikacji (derywatów i gniazd, w których występuje dany ciąg) oraz operowanie zgromadzonym materiałem, np. wyszukiwanie ciągów z sufiksem *-ow(y)* w pozycji finalnej ciągu (ostatni element sufiksalny ciągu), inicjalnej i środkowej, grupowanie ciągów ze względu na liczbę elementów składowych (liczbę sufiksów) lub obciążenie (liczbę poświadczeń występowania danego układu w materiale).

Pierwotny zapis uwzględniał różnorodne zjawiska: ucięcia, alternacje (zwłaszcza nietypowe), informacje o tym, że podstawą derywatu jest wyrażenie przyimkowe (takie derywaty tradycyjnie są w zaliczane do derywatów prostych), typ współformantu (np. prefiksально-sufiksalny) oraz inne dane.

Tak więc na przykład zawartość gniazda MIASTO zostało rozpisane w kilkunastu kolumnach i wierszach, których kolor wskazywał na takt derywacyjny (sufiksy występujące w derywatach I taktu są umieszczone na białym tle, na niebieskim – II taktu itd.).

Warto dodać, że tabela była znacznie rozwinięta w prawą stronę, ponieważ zawierała pola do umieszczania informacji na temat derywatów należących do siódmego taktu gniazda. Jednak prezentowana tu egzemplifikacja została dostosowana do struktury gniazda MIASTO, ograniczonej do IV taktu. Pominięto również inne puste kolumny nieistotne dla omawianego przykładu.

Oprócz szczegółowych tabel opracowano ich uproszczone wersje, w których pominięto wiersze z pojedynczymi sufiksami (pozycje 9, 11-15), które nie są przedmiotem badań, zrezygnowano z barwnych oznaczeń, dodatkowych informacji

¹⁴³ Sufiks *-k(a)* w innej funkcji niż deminutywna i feminatywna (tu odprzymiotnikowa nazwa nosiciela cechy).

Tabela 5. Przykład zapisu ciągów występujących w deriwatach gniazda MIASTO

Lp.	Leksykon hasłowy	Sufiks 1	Ucięcie 1	Tech. miesz.**	Typ podstawowy	Sufiks 2	Ucięcie 2	Typ podstawowy	Tech. miesz.	Typ podstawowy	Sufiks 3	Ucięcie 3	Tech. miesz.	Typ podstawowy	Sufiks 4	Ucięcie 4	Tech. miesz.	Typ podstawowy
1	miasto	ski				anin					ka	in						
2	miasto				P*	anin					ka	in						
3	miasto	ski				anin					ski	in			ość			
4	miasto	ski				anin					stwo	in			anty... ski	stwo	pref- suf.	
5	miasto	ski				anin												
6	miasto	i/yna				ka d												
7	miasto	ski				ka ż												
8	miasto	eczko				owy												
9	miasto				P	ski												
10	miasto	ski				uch												
11	miasto	i/yisko																
12	miasto	owy			P													
13	miasto	ski			P													
14	miasto	ski			P													
15	miasto	ski			P													

Źródło: badania własne

* P – wyrażenie przyimkowe, ** Tech. miesz. – technika mieszana (formant ciągły)

(np. dotyczących charakterystyki stylistycznej podstawy) lub podano je syntetycznie (np. podano tylko symbol graficzny ucięcia, bez konkretnego obiektu). Sporządzono także wersje zbiorcze, podające liczbę poświadczeń danego ciągu (z uwzględnieniem umiejscowienia poszczególnych sufiksów lub bez uwzględnienia – uogólnione).

Wszystkie te zestawienia, tabele, wykazy służą objęciu analizą licznego materiału, który w SGS-2 został przedstawiony na 1147 stronach. Umożliwiają one w miarę sprawne sporządzenie wyliczeń, wyszukanie przykładów, operowanie materiałem. Są podstawą do czynienia spostrzeżeń ogólniejszej natury.

Fragmety zestawień zostały umieszczone w części analitycznej pracy. Jednak ze względów praktycznych nie są publikowane w całości, pozostają w wersji elektronicznej. Układom sufiksów towarzyszą informacje o liczebności, usytuowaniu, łączliwości sufiksów lub jej ograniczeniach, z odwołaniem do zestawień, które bazują na materiale zawartym w SGS-2. Szczegółowe zasady analizy materiału i uzyskiwania danych ilościowych (na przykład współczynnika finalności) omawiam w poszczególnych rozdziałach pracy.

4. Podstawowe informacje o materiale

Zebrany materiał odrzeczownikowy zaświadcza istnienie prawie 2 tysięcy uogólnionych układów (dokładnie 1808¹⁴⁴), które składają się z sufiksów budujących derywaty należące do czterech podstawowych części mowy: rzeczownika, przymiotnika, czasownika i przysłówka. Niektóre z układów występują sporadycznie (1, 2 potwierdzenia w materiale), inne często lub bardzo często (10, 50 czy nawet 300 poświadczeń). Ze względu na dużą liczbę uzyskanych układów i różną częstość ich występowania przyjęto, że w pracy zostaną zamieszczone ciągi mające przynajmniej dziesięciokrotne potwierdzenie w analizowanym materiale. Taki warunek spełnia 85 układów. Pełny wykaz ciągów zawiera Lista ciągów, a ich łączliwość obrazują schematy prezentowane w rozdziale 8.2.

Układy te mają zróżnicowaną budowę i długość, co uwidacznia się w liczbie i rozmieszczeniu sufiksów (prostych i rozszerzonych), składających się na ciągi oraz w obecności lub braku innych formantów w omawianych strukturach. W niektórych ciągach widoczne są obligatoryjne, częste lub sporadyczne ucięcia¹⁴⁵ części sufiksu, znaczone znakiem \diamond . Niefleksyjne zubożenia **tematów słotwórczych** rzeczowników niemotywowanych przed dołączeniem pierwszego sufiksu nie są odnotowane w poniższym zestawieniu, ponieważ dotyczą lewostronnej łączliwości afiksu¹⁴⁶. Gdy w procesie derywacji wcześniej dołączony sufiks podlegał całkowitemu ucięciu, nie był wliczany do sumy sufiksów budujących ciąg. Uwzględniono jednak jego obecność w ciągu w postaci zapisu tego elementu w nawiasach \diamond , ponieważ ze względów semantycznych jest on ważnym elementem pośredniczącym w procesie tworzenia derywatu. Stąd na przykład ciąg $\langle n \rangle (y) + \langle i/yzm \rangle + i/yz(\text{ować}) + acj(a)$, w którym dwa pierwsze sufiksy są odejmowane, jest ujmowany jako dwusufiksalny, zgodnie z rzeczywistą liczbą sufiksów budujących ciąg $-i/yzacj(a)$.

¹⁴⁴ Rozumianych jako suma uogólnionych ciągów z uwzględnieniem usytuowania na poszczególnych taktach (łącznie z wariantami ciągów wyróżnianymi ze względu na ucinany sufiks).

¹⁴⁵ Ucięcia jako zjawisko towarzyszące sufiksacji są przedmiotem rozważań zamieszczonym w rozdziale 5.1.

¹⁴⁶ Zjawiska te są szczegółowo opisane w pracach słotwórczych, por. Waszakowa 1996; Grzegorzczkova, Puzynina 1979. Stanowią przedmiot części rozważań zamieszczonych w rozdziale 6.1.

W analizowanym materiale warianty fonetyczne ciągów sufiksalnych zostały sprowadzone do postaci wspólnej, np. sufiksy *-izm* i *-yzm* do postaci *-i/yzm*.

W prezentacji przyjęto schemat, uwzględniający typ konfiguracji (wyróżniany ze względu na takty, na których występują sufiksy, np. konfiguracje I i II taktu), wyjściowy sufiks (ciągi z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym, czasownikowym i przysłówkowym), a następnie kolejność alfabetyczną.

4.1. Prezentacja ciągów dwusufiksalnych

Spośród 1402 układów dwusufiksalnych tylko 83 ciągi występują przynajmniej 10 razy. W obrębie konfiguracji pierwszego i drugiego taktu można wskazać ich najliczniejszą grupę, składającą się z 70 ciągów¹⁴⁷. Większą część stanowią układy z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym lub przymiotnikowym.

Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym¹⁴⁸ liczą 38 elementów, por. tabela 6.

Tabela 6. Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym

Pierwszy sufiks	Składniki układu	Ciąg	Przykład
-ak	ak+ek	-aczek-	<i>Buzia</i> → <i>buziak</i> → <i>buziaczek</i>
-anin	an<in>+k(a) _z	-ank-	<i>Ameryka</i> → <i>Amerykanin</i> → <i>Amerykanka</i>
-ant	ant+k(a) _z	-antk-	<i>Kurs 5.</i> → <i>kursant</i> → <i>kursantka</i>
-arz	arz+k(a) _z	-ark-	<i>Kajak</i> → <i>kajakarz</i> → <i>kajakarka</i>
	arz+sk(i)	-arsk'-	<i>Kolej</i> → <i>kolejarz</i> → <i>kolejarski</i>
	arz+stw(o)	-arstw-	<i>Kronika 1.</i> → <i>kronikarz</i> → <i>kronikarstwo</i>
-ek	ek+ek	-eczek-	<i>Kawał 1.</i> → <i>kawałek</i> → <i>kawaleczek</i>
	ek+owat(y)	-kowat-	<i>Kielich 1.</i> → <i>kieliszek</i> → <i>kieliszkowy</i>
	ek+ow(y)	-ekow-	<i>Karmel</i> → <i>karmelek</i> → <i>karmelkowy</i>
-er	er+k(a) _z	-erk-	<i>Miliard 2.</i> → <i>miliarder</i> → <i>miliarderka</i>
-ic(a) ¹⁴⁹	ic(a)+k(a) _d	-i/yczk-	<i>Karzel 1.</i> → <i>karlica</i> → <i>karliczka</i>
	ic(a)+ow(y)	-i/ycow-	<i>Kotew 2.</i> → <i>kotwica</i> → <i>kotwicowy</i>
-i/yk	i/yk+ek	-i/yczek-	<i>Kaftan 1.</i> → <i>kaftanik</i> → <i>kaftaniczek</i>
	i/yk+k(a) _z	-i/yczk-	<i>Historia 2.</i> → <i>historyk</i> → <i>historyczka</i> ¹⁵⁰
	i/yk+ow(y)	-i/ykow-	<i>Krzyż 1.</i> → <i>krzyżyk</i> → <i>krzyżykowy</i>
-i/yn(a)	i/yn(a)+k(a) _d	-i/ynk-	<i>Koszula</i> → <i>koszulina</i> → <i>koszulinka</i>
	i/yn(a)+ow(y)	-i/ynow-	<i>Olcha</i> → <i>olszyna</i> → <i>olszynowy</i>
-i/yst(a)	i/yst(a)+i/yczn(y) ¹⁵¹	-i/ystyczn-	<i>Artyzm</i> → <i>artysta</i> → <i>artystyczny</i> ¹⁵²
	i/yst(a)+k(a) _z	-i/ystk-	<i>Parodia</i> → <i>parodysta</i> → <i>parodystka</i> ¹⁵³

¹⁴⁷ Spośród 957 ciągów dwusufiksalnych występujących na I i II taktie, odnotowanych w materiale.

¹⁴⁸ Spełniające wymóg dotyczący liczby potwierdzeń.

¹⁴⁹ Tylko jeden wariant formantu *-ic(a)*, ponieważ *-yc(a)* nie występuje w omawianych ciągach.

¹⁵⁰ Temat rzeczownika niemotywowanego jest zużożony o jotę.

-i/ystyk(a)	i/ystyk(a)+n(y)	-i/ystyczn-	<i>Polonia</i> → <i>polonistyka</i> → <i>polonistyczny</i> ¹⁵⁴
-jer	jer+sk(i)	-jersk’-	<i>Brygada 1.</i> → <i>brygadier</i> → <i>brygadierski</i>
-k(a) ₃	k(a) ₃ +ow(y)	-kow-	<i>Kreda 2.</i> → <i>kredka</i> → <i>kredkowy</i>
-k(a) _d	k(a) _d +k(a) _d	-ecz-	<i>Bulwa</i> → <i>bulwka</i> → <i>bulweczka</i>
	k(a) _d +owat(y)	-kowat-	<i>Barylka</i> → <i>barylecza</i> → <i>baryleczkowaty</i>
	k(a) _d +ow(y)	-kow-	<i>Brama 1.</i> → <i>bramka</i> → <i>bramkowy</i>
-k(a) ₂	k(a) ₂ +k(a) _d	-ecz-	<i>Kuzyn</i> → <i>kuzynka</i> → <i>kuzyneczka</i>
-k(o)	k(o)+k(o)	-ecz-	<i>Koło I 1.</i> → <i>kółko</i> → <i>kółeczko</i>
	k(o)+ow(y)	-kow-	<i>Biuro 1.</i> → <i>biurko</i> → <i>biurkowy</i>
-nik	nik+ek	-niczek-	<i>Kura 1.</i> → <i>kurnik</i> → <i>kurniczek</i>
	nik+k(a) ₂	-niczk-	<i>Kapelusz</i> → <i>kapelusznik</i> → <i>kapeluszniczka</i>
	nik+ow(y)	-nikow-	<i>Dym</i> → <i>dymnik</i> → <i>dymnikowy</i>
	nik+tw(o)	-nictw-	<i>Rzemiosło 1.</i> → <i>rzemieślnik</i> → <i>rzemieślnictwo</i>
-on	on+ow(y)	-onow-	<i>Działo</i> → <i>działon</i> → <i>działonowy</i>
-onizm	on<izm>+i/yst(a)	-onist-	<i>Dystrybucja 2.</i> → <i>dystrybucjonizm</i> → <i>dystrybucjonista</i>
-or	or+k(a) ₂	-ork-	<i>Kuratela</i> → <i>kurator</i> → <i>kuratorka</i> ¹⁵⁵
	or+sk(i)	-orsk’-	<i>Plagiat</i> → <i>plagiator</i> → <i>plagiatorski</i>
	or+stw(o)	-orstw-	<i>Miniatura 1.</i> → <i>miniator</i> → <i>miniatorstwo</i> ¹⁵⁶
-ówk(a)	ówk(a)+ow(y)	-ówkow-	<i>Miejsce 1.</i> → <i>miejscówka</i> → <i>miejscówkowy</i>

Źródło: badania własne

Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym są też dość licznie reprezentowane. Spośród nich 36 ma przynajmniej 10 potwierżeń (por. tabela 7.).

Tabela 7. Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym

Pierwszy sufiks	Składniki układu	Ciąg	Przykład
-aln(y)	aln(y)+e	-alnie	<i>Cenzura 1.</i> → <i>cenzuralny</i> → <i>cenzuralnie</i>
	al<n>(y)+i/yzm	-alizm-	<i>Fenomen 2.</i> → <i>fenomenalny</i> → <i>fenomenalizm</i>
	aln(y)+i/yz(ować)	-aliz-	<i>Forma 9.</i> → <i>formalny</i> → <i>formalizować</i>
	aln(y)+ość	-alność-	<i>Kolos</i> → <i>kolosalny</i> → <i>kolosalność</i>
-an(y)	an(y)+k(a) ₃	-ank-	<i>Słoma</i> → <i>słomiany</i> → <i>słomianka</i>

¹⁵¹ Wydzielenie tego ciągu nastąpiło zgodnie z analizą zastosowaną w SGS-2 (wiele przymiotników tej serii ma dwoiste znaczenie, np. *sadystryczny* ‘dotyczący sadysty, sadyzmu’; *parodystryczny* ‘dotyczący parodii lub parodysty’. W SGS-2 są opisane jako derywaty od rzeczowników osobowych, choć można tu również widzieć sufiks *-i/ystyczn(y)* i derywację bezpośrednio od podstawy).

¹⁵² Temat wyjściowego rzeczownika jest skrócony o element *-yzm*.

¹⁵³ Temat rzeczownika niemotywowanego jest zubożony o jotę.

¹⁵⁴ Jw.

¹⁵⁵ W temacie rzeczownika hasłowego następuje ucięcie elementu *-el*.

¹⁵⁶ Temat rzeczownika hasłowego jest zubożony o niefleksyjną cząstkę *-ur*.

-arn(y)	arn(y)+e	-arnie	<i>Fabula</i> → <i>fabularny</i> → <i>fabularnie</i>
	arn(y)+ość	-arność-	<i>Elita</i> → <i>elitarny</i> → <i>elitarność</i>
-ast(y)	ast(y)+o	-asto	<i>Grzebień 2.</i> → <i>grzebieniasty</i> → <i>grzebieniasto</i>
-i/yczn(y)	i/yczn(y)+e	-i/ycznie	<i>Gigant 1.</i> → <i>gigantyczny</i> → <i>gigantycznie</i>
	i/yczn(y)+ość	-i/yczność-	<i>Dogmat 1.</i> → <i>dogmatyczny</i> → <i>dogmatyczność</i>
-i/yst(y)	i/yst(y)+e	-i/yscie	<i>Kłos</i> → <i>kłosisty</i> → <i>kłosiście</i>
	i/yst(y)+o	-i/ysto	<i>Krew 1.</i> → <i>krwisty</i> → <i>krwisto</i>
	i/yst(y)+ość	-i/ystość-	<i>Kamień 1.</i> → <i>kamienisty</i> → <i>kamienistość</i>
-i/ystyczn(y)	i/ystyczn(y)+e	-i/ystycznie	<i>Kub<izm></i> → <i>kubistyczny</i> → <i>kubistycznie</i>
-k(i)	k(i)+o	-ko	<i>Krew 2.</i> → <i>krutki</i> → <i>krutko</i>
-liw(y)	liw(y)+e	-liwie	<i>Kłopot</i> → <i>kłopotliwy</i> → <i>kłopotliwie</i>
	liw(y)+ość	-liwość-	<i>Strach 1.</i> → <i>strachliwy</i> → <i>strachliwość</i>
-n(y)	n(y)+ak	-niak-	<i>Srebro 1.</i> → <i>srebrny</i> → <i>srebrniak</i>
	n(y)+e	-nie	<i>Klinika</i> → <i>kliniczny</i> → <i>klinicznie</i>
	n(y)+i/yc(a)	-nic-	<i>Koń 1.</i> → <i>konny</i> → <i>konnica</i>
	n(y)+i/yk	-nik-	<i>Pancerz 2.</i> → <i>pancerny</i> → <i>pancernik</i>
	n(y)+o	-no	<i>Para I 1.</i> → <i>parny</i> → <i>parno</i>
	n(y)+ość	-ność-	<i>Parada 1.</i> → <i>paradny</i> → <i>paradność</i>
-onaln(y)	onaln(y)+e	-alnie	<i>Profesja</i> → <i>profesjonalny</i> → <i>profesjonalnie</i>
	onaln(y)+ość	-onalność-	<i>Prowincja 2.</i> → <i>provincialny</i> → <i>provincialność</i>
-owat(y)	owat(y)+o	-owato	<i>Pałk 1.</i> → <i>pałkowaty</i> → <i>pałkowato</i>
	owat(y)+ość	-owatość-	<i>Por I 1.</i> → <i>porowaty</i> → <i>porowatość</i>
-own(y)	own(y)+e	-ownie	<i>Gust 1.</i> → <i>gustowny</i> → <i>gustownie</i>
	own(y)+ość	-owność-	<i>Gwałt 4.</i> → <i>gwałtowny</i> → <i>gwałtowność</i>
-ow(y)	ow(y)+ec	-owiec-	<i>Pech 1.</i> → <i>pechowy</i> → <i>pechowiec</i>
	ow(y)+k(a) ₃	-ówk-	<i>Prasa 2.</i> → <i>prasowy</i> → <i>prasówka</i>
	ow(y)+o	-owo	<i>Gala</i> → <i>galowy</i> → <i>galowo</i>
	ow(y)+ość	-owość-	<i>Gwara 1.</i> → <i>gwarowy</i> → <i>gwarowość</i>
-sk(i)	sk(i)+i/yzn(a)	-szczyzn-	<i>Amator 2.</i> → <i>amatorski</i> → <i>amatorszczyzna</i>
	sk(i)+o	-sko	<i>Diabeł 1.</i> → <i>diabelski</i> → <i>diabelsko</i>
	sk(i)+ość	-skość-	<i>Dwór 4.</i> → <i>dworski</i> → <i>dworskość</i>

Źródło: badania własne

Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem czasownikowym obejmują 30 ciągów, z których tylko jeden spełnia postawiony warunek dotyczący liczby poświadczeń: *i/yz(ować)+acj(a)* (np. *polimer* → *polimeryzować* → *polimeryzacja*).

Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przysłówkowym są reprezentowane przez 1 układ, który nie przeszedł przez selekcyjne sito.

Konfiguracje innych taktów są mniej liczne i nieznacznie obciążone. W tej grupie zaledwie 8 układów ma nieco liczniejsze egzemplifikacje (por. tabela 8).

Tabela 8. Konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym i przymiotnikowym

Typ konfiguracji	Sufiks wyjściowy	Pierwszy sufix	Składniki układu	Ciąg	Przykład
I i III takt	przymiotnikowy	-n(y)	n(y)+x+ość	-ność-	<i>Polityka</i> → <i>polityczny</i> → <i>apolityczny</i> → <i>apolityczność</i>
		-aln(y)	al<n>(y)+<i/yzm>+ i/yst(a)	-alist-	<i>Sentymen</i> t → <i>sentymentalny</i> → <i>sentymentalizm</i> → <i>sentymentalista</i>
II i III takt	rzeczownikowy	-acj(a)	acj(a)+n(y)	-acyjn-	<i>Korona</i> → <i>koronować</i> → <i>koronacja</i> → <i>koronacyjny</i>
		-eni(e)	eni(e)+ow(y)	-eniow-	<i>Droga 5.</i> → <i>wdrożyć</i> → <i>wdrożenie</i> → <i>wdrożeniowy</i>
	przymiotnikowy	-ąc(y)	ąc(y)+o	-ąco	<i>Paraliż</i> → <i>paraliżować</i> → <i>paraliżujący</i> → <i>paraliżujący</i> co
		-n(y)	n(y)+e	-nie	<i>Błąd 1.</i> → <i>błądzić</i> → <i>błądny</i> <i>2.</i> → <i>błądnie</i>
			n(y)+ość	-ność-	<i>Ludzie</i> → <i>bezludzie</i> ⁹ → <i>bezludny</i> → <i>bezludność</i>
		-ow(y)	ow(y)+o	-owo	<i>Sylwetka 1.</i> → <i>sylweta 1.</i> → <i>sylwetowy</i> → <i>sylwetowo</i>

Źródło: badania własne

Poświadczono są też inne układy, które jednak nie spełniają warunku wymaganej liczby potwierdzeń. To konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym i przymiotnikowym (razem 148¹⁵⁸), I i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym i przymiotnikowym (26 ciągów), I i VI taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym (1 układ), II i III taktu z wyjściowymi sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym i przymiotnikowym (208, poza 6 wymienionymi), II i IV taktu z wyjściowymi sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym i przymiotnikowym (8), także III i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym i przymiotnikowym (44), III i V taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym (2), IV i V taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym (1). Ich pełny wykaz zawiera Lista ciągów.

Nie zyskały potwierdzenia konfiguracje z wyjściowym sufiksem przysłówkowym w układach I i III taktu, I i IV taktu oraz III i IV taktu.

¹⁵⁷ Podstawą derywatu paradygmatycznego jest wyrażenie przyimkowe *bez ludzi*.

¹⁵⁸ Oraz 2 ciągi wymienione w tabeli (mają ponad 10 potwierdzeń).

4.2. Prezentacja dłuższych układów

Spośród wielu układów zbudowanych z trzech, czterech i pięciu sufiksów jedynie dwa trójsufiksalne spełniły przyjęte kryteria ilościowe:

i/yz(ować)+acj(a)+n(y), ciąg: *-i/yzacyjn-* (np. *standard* → *standaryzować* → *standaryzacja* → *standaryzacyjny*);

al<n>(y)+<i/yzm>+i/ystyczn(y)+e, ciąg: *-alisticznie* (np. *idea 1.* → *idealny* → *idealizm* → *idealistyczny* → *idealistycznie*).

Są to konfiguracje I, II i III taktu z wyjściowym sufiksem czasownikowym oraz I, III i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym. Powstawaniu ciągu: *-alisticznie* towarzyszą ucięcia wcześniej dołączonych sufiksów (całości i części). Większość pozostałych układów jest nielicznie reprezentowana. Kilkanaście ma tylko nieco większe obciążenia (od pięciu wzwyż).

Oprócz wymienionego wyżej przykładu struktury trójsufiksальной znajdują potwierdzenie następujące konfiguracje:

- I, II i III taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, czasownikowym, przymiotnikowym i przysłówkowym (odpowiednio: 179, 28, 84, 1);
- I II i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym i czasownikowym (odpowiednio: 8, 12 i 2);
- I, II i V taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym (1);
- I, III i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym i czasownikowym (odpowiednio: 3, 9 i 3);
- I, IV i V z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym i czasownikowym (odpowiednio 1, 3 i 1);
- I, IV, VI z wyjściowym członem przymiotnikowym (1);
- I, VI, VII z wyjściowym członem przymiotnikowym (1);
- II, III i IV z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym i czasownikowym (odpowiednio 16, 3 i 10);
- II, IV i V z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym i czasownikowym (odpowiednio 1 i 2);
- III, IV i V taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym i przymiotnikowym (odpowiednio 1 i 1).

Układy czterosufiksalne są mniej liczne i wszystkie mają obciążenie poniżej wymaganego. Reprezentują one następujące konfiguracje:

- I, II III i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym, przymiotnikowym i czasownikowym (odpowiednio 10, 6 i 3),
- I, II, V i VI wyjściowym sufiksem przymiotnikowym (1).
- I, III, IV, V z wyjściowym członem przymiotnikowym, rzeczownikowym (po 1);
- II, III, IV, V z wyjściowym członem czasownikowym (1).

Jedyny odnotowany układ pięciosufiksalny składa się z sufiksów rozłożonych na kolejnych taktach: I, II, III, IV i V, a wyjściowy przyrostek przymiotnikowy jest dołączony bezpośrednio do tematu rzeczownika niemotywowanego.

4.3. Wstępna charakterystyka ciągów

4.3.1. Charakterystyka długości ciągów¹⁵⁹

Wśród prawie 2 tysięcy wystąpień uogólnionych sufiksów w odrzeczownikowych derywatach prostych znaczną część stanowią układy, a więc połączenia przynajmniej dwóch sufiksów, dołączanych w kolejnych procesach derywacyjnych, np. *-atorsk(i): ator+sk(i)* (*DOM 2. → domator → domatorski*). Najczęściej sufiks jest jedynym wykładnikiem derywacji (poza alternacjami). W zaledwie 188 układach sufiks jest współformantem, zwykle jednym z wykładników derywacji prefiksально-sufiksальной.

Tabela 9. Typy układów sufiksów (ze względu na liczbę składowych sufiksów)

Układy	Liczba	Udział (w %)
dwusufiksalne	1402	77,9
trójsufiksalne	375	20,8
czterosufiksalne	23	1,3
pięciosufiksalne	1	0,1

Źródło: badania własne

Wśród ciągów sufiksalnych przeważają ciągi dwusufiksalne, znacznie mniej jest układów trójelementowych, a inne występują sporadycznie. Najdłuższy układ składa się z 5 sufiksów rozłożonych na 5 taktach (z dwoma ucięciami części sufiksów): *al<n>(y)+iz(ować)+ac<j>(a)+or+sk(i)* (*CENTRUM 2. → centralny → centralizować → centralizacja → centralizator → centralizatorski*).

Materiał ten potwierdza spostrzeżenia K. Kowalik, która ustaliła, że „system językowy preferuje struktury nieskomplikowane; struktury o dużym stopniu rozczłonkowania stanowią peryferie systemu morfologicznego, zwykle są ilustrowane izolowanymi przykładami” [Kowalik 1977: 198].

Układy sufiksów mogą być ciągłe, to znaczy nie zawierać pustych miejsc, sufiksy są dołączane kolejno do siebie (por. wcześniej przywołany przykład pięciosufiksального ciągu), lub zawierać luki (sufiksy występują z innymi formantami, czyli sufiksacji towarzyszą inne techniki słowotwórcze, np. *al<n>(y)+i/yz(ować)+x+x+acj(a)+n(y): CENTRUM → centralny → centralizować → scentralizować → decentralizować → decentralizacja → decentralizacyjny*; oznaczenie: *x* wskazuje w analizowanym przykładzie prefiksy *s-* i *de-* będące wykładnikami prefiksacji i derywacji prefiksальной wymiennej¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Por. *Ciągi sufiksalne w derywatach odrzeczownikowych* [Burkacka 2006]. Zawarte tam spostrzeżenia odnosiły się jednak do części opracowanego wówczas materiału.

¹⁶⁰ Analizowany przykład zawiera łańcuch zmodyfikowany w stosunku do zapisu w SGS-2. Wprowadziłam tu (zgodnie z późniejszymi ustaleniami zastosowanymi w SGS-3) derywację prefiksальną wymienną. Zadecydowały o tym względy semantyczne – aby coś *decentralizować*, wcześniej musiało to być *scentralizowane* (por. wstęp do SGS-3).

Tabela 10. Charakterystyka układu sufiksów

Układ sufiksów w ciągu		Liczba	Udział (w %)
pełne ciągi		1591	88,3
z „lukami” oznaczonymi symbolem <i>x</i>	z 1 <i>x</i>	179	9,9
	z 2 <i>x</i>	30	1,7
razem		1801	

Źródło: badania własne

Większość ciągów jest pełna (prawie 90%), to znaczy sufiksacja jest techniką jednorodną. W badanych układach puste miejsca (oznaczone symbolem *x*) pojawiają się zwykle jednokrotnie (179 ciągów), znacznie rzadziej dwukrotnie (tylko 30 ciągów). Układy, w których sufiksacja nie jest jedyną techniką słowotwórczą, stanowią zaledwie ok. 11% ciągów.

Trzeba dodać, że w prezentowanym zestawieniu uwzględniono rzeczywistą liczbę sufiksów budujących ciąg, tzn. w wyliczeniach pominięto te przyrostki, które są w całości ucinane podczas sufiksacji, niekiedy również z fragmentem wcześniej dołączonego sufiksu, np. w ciągu *al<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a)* (*sentymant* → *sentymentalny* → *sentymentalizm* → *sentymentalista*) występują 3 sufiksy, jednak jeden z nich jest w całości ucinany, co powoduje, że opisuję ten ciąg jako dwusufiksalny. W procesie sufiksacji zubażony też jest pierwszy afiks, jednak zostaje element *-al-*, uwzględniany w wyliczeniu sumy sufiksów.

Ucięcia całych przyrostków można zaobserwować w 132 ciągach sufiksalnych, najczęściej w układach dwusufiksalnych (w 96 układach)¹⁶¹, rzadziej w trójsufiksalnych: 33 i tylko 3 razy w czterosufiksalnych. W niektórych układach można zaobserwować też dwukrotne ucięcia sufiksów, stanowią one jednak margines badanych układów (zaledwie 7).

Zwykle też ciągi rozpoczynają się od I taktu, czyli pierwszy sufiks przyłączany jest bezpośrednio do tematu rzeczownika niemotywowanego (83,2% ciągów).

Tabela 11. Występowanie ciągów sufiksalnych w gniazdach

Miejsce rozpoczęcia ciągu	2-sufiksalne	3-sufiksalne	4-sufiksalne	5-sufiksalne	Razem	Udział [w %]
Od I taktu	1135	341	22	1	1499	83,2
Od II	222	32	1	0	255	14,2
Od III	44	2	0	0	46	2,5
Od IV	1	0	0	0	1	0,1
Od V	0	0	0	0	0	
razem	1402	375	23	1	1801	

Źródło: badania własne

¹⁶¹ Dotyczy to układów, w których po ucięciu sufiksu pozostają jeszcze dwa przyrostki. Układy, w których po ucięciu pozostawał jeden sufiks, nie wchodziły do badanego materiału jako struktury jednoelementowe.

Te wartości wynikają oczywiście ze stopnia skomplikowania gniazda (jego głębokości). Jeżeli łańcuchy są krótkie, to układy sufiksalne muszą pojawić się na początku, czyli na I takcie. Im dłuższe łańcuchy występują w gnieździe, tym bardziej prawdopodobne jest, że wystąpi układ dłuższy lub sufiksacja pojawi się na późniejszych taktach. Oczywiście, nie bez znaczenia pozostaje charakter kategoryalny podstawy¹⁶².

Na II takcie rozpoczyna się już tylko 255 ciągów (14,1% ciągów), a na III – zaledwie 46 (2,5%). Ciągi, które rozpoczynają się na II czy III takcie, a są identyczne z tymi, które swój początek biorą na I takcie, zwykle mają znacznie mniej egzemplifikacji: częstość ich występowania w konstrukcjach niemotywowanych bezpośrednio wyrazem hasłowym jest niewielka.

Konfiguracje sufiksów w układach dwusufiksalnych przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Układ ciągów dwusufiksalnych

Rozkład	Typ	Układ	Liczebność	Przykład
I takt i następne	I i II	$s_1+s_2^*$	957	ak+ow(y) <i>KRZYŻ</i> → <i>krzyżak</i> → <i>krzyżakowy</i>
	I i III	s_1+x+s_2	120	i/ystryk(a)+ucięcie i der. parad. ¹⁶³ +k(a) ₂ <i>POLON<I>A</i> → <i>polonistyka</i> → <i>polonista</i> → <i>polonistka</i>
		$s_1+<s>+s_2$	32	al<n>(y)+<i/yzm>+i/ystr(a) <i>CENTRUM</i> ¹⁶⁴ → <i>centralny</i> → <i>centralizm</i> → <i>centralista</i>
	I i IV	$s_1+x+x+s_2$	20	n(y)+der. parad.+prefiksacja+al(y), <i>KOŚĆ</i> → <i>kostny</i> → <i>kostnieć</i> → <i>skostnieć</i> → <i>skostniały</i>
		$s_1+<s>+x+s_2$	2	i/yczn(y)+<ość>+ucięcie i der. parad.+arz <i>ELEKTR<ON></i> → <i>elektryczny</i> → <i>elektryczność</i> → <i>elektryka</i> → <i>elektryk</i>
		$s_1+x+<s>+s_2$	3	ual<n>(y)+pref.+<i/yzm>+i/ystr(a) <i>INTELEKT</i> → <i>intelektualny</i> → <i>antyintelektualny</i> → <i>antyintelektualizm</i> → <i>antyintelektualista</i>
	I i VI	$s_1+<s>+x+x+<s>+s_2$	1	al<n>(y)+<i/yz>(ować)+prefiksacja+derywacja prefiksalna wymienna +<acj>(a) +i/ystr(a) <i>CENTRUM</i> → <i>centralny</i> → <i>centralizować</i> → <i>scentralizować</i> → <i>decentralizować</i> → <i>decentralizacja</i> → <i>decentralista</i>
II i następne	II i III	s_1+s_2	166	acj(a)+n(y) <i>KORONA</i> → <i>koronować</i> → <i>koronacja</i> → <i>koronacyjny</i>
		$<s>+s_1+s_2$	49	<ow>(y)+i/yc(a)+owiec <i>NERW</i> → <i>nerwowy</i> → <i>nerwica</i> → <i>nerwowiec</i>

¹⁶² A także – jak sądzę – jego znaczenie, pochodzenie, historia (por. rozdz. 5).

¹⁶³ Skrót *der. parad.* oznacza derywację paradygmatyczną.

¹⁶⁴ Cząstkę *-um* traktuję jako element fleksyjny.

II i następne	II i IV	<s>+s ₁ + x+s ₂	7	<acj>(a)+aln(y)+prefiksacja+ość TON → tonacja → tonalny → atonalny → atonal- ność
III i następne	III i IV	s ₁ +s ₂	36	ator+stw(o) MASKA → maskować → demaskować → demaska- tor → demaskatorstwo
		<s>+<s>+ s ₁ +s ₂	4	<n>(y)+<i/yzm>+i/yz(ować)+acj(a) ESTETYKA → estetyczny → estetyzm → estetyzo- wać → estetyzacja
		<s>+ s ₁ +s ₂	1	der. parad.+<k>(i)+i/yz(ować)+acj(a) LAIC<YZM> → laik → laicki → laicyzować → laicyzacja
		<s>+x+ s ₁ +s ₂	1	<k>(i)+der. parad.+jar<ni>(a)+sk(i) PERS<J>A → perski → pers → persjarnia → per- sjarski
	III i V	s ₁ +x+s ₂	2	acj(a)+prefiksacja+n(y) FORMA → formować → reformować → reformacja → kontrreformacja → kontrreformacyjny
IV i następne	IV i V	<s>+s ₁ +s ₂	1	<i/yzm>+i/yst(a)+i/yczn(y) FORMA → formować → reformować → reformizm → reformista → reformistyczny
razem			1402	

*Symbol s₁ oznacza pierwszy sufix w ciągu, s₂ – drugi.

Źródło: badania własne

Informacje dotyczące budowy ciągów dwusufiksalnych powielają w zasadzie przedstawione wcześniej informacje ogólne: układy te zwykle mają postać ciągłą (stanowią 86,8% wszystkich ciągów 2-elementowych i $\frac{3}{4}$ ciągów rozpoczynających się na I takcie), rzadko zawierają inne formanty. Najczęściej mamy do czynienia z układem s₁+s₂, np. z I i II taktu $k(a)_d+k(a)_d$ [CHMURA → *chmurka* → *chmureczka*] czy z II i III $arz+k(a)_z$ [SZKŁO → *szklić* → *szklarz* → *szklarza*], rzadziej s₁+x+s₂ [np. $ek+x+nic(a)$, KRAĞ → *krązek* → *krązkować* → *krązkownica*]. Zaledwie 21 ciągów ma między sufiksami dwa inne formanty s₁+x+x+s₂. Taki ciąg obejmuje już bowiem 4 takty, a więc wymaga tego, aby gniazdo było znacznie rozbudowane w głąb. Nieliczne są też układy z jedną zmianą techniki słowotwórczej – obserwujemy to zjawisko w 135 ciągach dwusufiksalnych (9,6% ciągów dwusufiksalnych).

Ciągi trójsufiksalne mają bardzo podobny rozkład. W większości rozpoczynają się na I takcie (90,5%), rzadziej na II (tylko 32) czy III (zaledwie 2). Najbardziej zróżnicowane konfiguracje cechują układy z pierwszym sufiksem umiejscowionym na I takcie (por. tabela 13).

Tabela 13. Układ ciągów trójsufiksalnych

Rozkład	Typ	Układ	Liczebność	Przykład
I takt i następne	I, II i III	$s_1+s_2+s_3$	295	$n(y)+ak+k(a)_z$ <i>KREW</i> → <i>krewny</i> → <i>krewniak</i> → <i>krewniaczka</i>
	I, II i IV	$s_1+s_2+x+s_3$	13	$al<n>(y)+i/ystryk(a)+ucięcie$ i der. parad. $+k(a)_z$ <i>ORIENT</i> → <i>orientalny</i> → <i>orientalistyka</i> → <i>orientalista</i> → <i>orientalistka</i>
		$s_1+s_2+<s>+s_3$	9	$nik+arz+<sk>(i)+k(a)_3$ <i>DZIEN</i> → <i>dziennik</i> → <i>dziennikarz</i> → <i>dziennikarski</i> → <i>dziennikarka</i> ¹⁶⁵
	I, II i V	$s_1+s_2+x+x+s_3$	1	$n(y)+i/yk$ +der. parad.+prefiksacja+ówk(a) <i>LAS</i> → <i>leśny</i> → <i>leśnik</i> → <i>leśniczy</i> → <i>nadleśniczy</i> → <i>nadleśniczówka</i>
	I, III i IV	$s_1+x+s_2+s_3$	9	$n(y)$ +der. pref-parad. ¹⁶⁶ +ąc(y)+o <i>SPOKÓJ</i> → <i>spokojny</i> → <i>uspokoić/uspokajać</i> → <i>uspokajający</i> → <i>uspokajająco</i>
		$s_1+<s>+s_2+s_3$	7	$al<n>(y)+<i/yzm>+i/ystryk(a)+n(y)$ <i>REGION</i> → <i>regionalny</i> → <i>regionalizm</i> → <i>regionalistyka</i> → <i>regionalistyczny</i>
	I, IV i V	$s_1+x+x+s_2+s_3$	5	$n(y)$ +der. parad.+prefiksacja+ał(y)+ość <i>KOŚĆ</i> → <i>kostny</i> → <i>kostnieć</i> → <i>skostnieć</i> → <i>skostniały</i> → <i>skostniałość</i>
	I, IV, VI	$s_1+<s>+<s>+s_2+x+s_3$	1	$al<n>(y)+<i/yzm>+<i/ystryczn>(y)+z...i/yz(ować)$ się+ucięcie+anie <i>MATERIA</i> → <i>materialny</i> → <i>materializm</i> → <i>materialistyczny</i> → <i>zmaterializować się</i> → <i>zmaterializować</i> → <i>zmaterializowanie</i>
	I, VI, VII	$s_1+<s>+x+x+<s>+s_2+s_3$	1	$al<n>(y)+<i/yz>(ować)+x+x+<acj>(a)+i/ystryczn(y)+e$ <i>CENTRUM</i> → <i>centralny</i> → <i>centralizować</i> → <i>scentralizować</i> → <i>decentralizować</i> → <i>decentralizacja</i> → <i>decentralistyczny</i> → <i>decentralistycznie</i>
II takt i następne	II, III i IV	$s_1+s_2+s_3$	15	$k(i)+i/yz(ować)+acj(a)$ <i>LAIC<YZM></i> → <i>laik</i> → <i>laicki</i> → <i>laicyzować</i> → <i>laicyzacja</i>
		$<s>+s_1+s_2+s_3$	14	$<sk>(i)+i/yfik(ować)+acj(a)+n(y)$ <i>ROSJA</i> → <i>rosyjski</i> → <i>rusyfikować</i> → <i>rusyfikacja</i> → <i>rusyfikacyjny</i>

¹⁶⁵ W znaczeniu ‘wydział dziennikarski’.¹⁶⁶ Skrót ten oznacza derywację prefiksarno-paradygmatyczną.

II takt i następne	II, IV, V	<s>+ s ₁ +x+s ₂ +s ₃	3	<n>(y)+i/yz(ować)+prefiksacja+acj(a)+n(y) MINERAŁ → mineralny → mineralizować → demineralizować → demineralizacyjny
III i następne	III, IV i V	s ₁ +s ₂ +s ₃	2	n(y)+i/yc(a)+ow(y) KRAĞ → krążyć → okrążyć/ać → okrężny → okrężnica → okrężnicowy
razem			375	

Źródło: badania własne

Wśród prezentowanych ciągów najliczniejszą reprezentację mają układy wyłącznie sufiksalne typu: s₁+s₂+s₃, np. ak+n(y)+ość (CUD 2. → *cudak* → *cudaczny*¹⁶⁷ → *cudaczność*). Stanowią 92% układów trójsufiksalnych. Zaledwie 8% ciągów zawiera formanty niesufiksalne, rozmieszczone na II, III lub IV takcie (np. układy s₁+x+s₂+s₃ czy s₁+s₂+x+x+s₃).

Układy czterosufiksalne – zapewne z powodu ich długości – rozpoczynają się głównie na I takcie, podobnie jak jedyny układ pięciosufiksalny, wymieniony wcześniej.

Tabela 14. Układ ciągów czterosufiksalnych

Rozkład	Typ	Układ	Liczebność	Przykład
I takt i następne	I, II, III i IV	s ₁ +s ₂ +s ₃ +s ₄	19	al<izm>+iz(ować)+acj(a)+n(y) STRUKTURA → struktural<izm> → strukturalizować → strukturalizacja → strukturalizacyjny
	I, II, V i VI	s ₁ +s ₂ +x+x+s ₃ +s ₄	1	al<n>(y)+i/yz(ować)+prefiksacja+der. prefiksalna wymienna+acj(a)+n(y) CENTRUM → centralny → centralizować → scentralizować → decentralizacja → decentralizacyjny
	I, III, IV i V	s ₁ +<s>+s ₂ +s ₃ +s ₄	2	i/yw(a)+<k>(a) ₃ +n(y)+i/yk+owat(y)+o OL<EJ> → oliwa → oliwka → oliwny → oliwnik → oliwnikowaty → oliwnikowato
II takt i następne	II, III, IV, V	<s>+s ₁ +s ₂ +s ₃ +s ₄	1	<i/yzm>+i/yz(ować)+ac<j>(a)+or+sk(i) MECHAN<IK>A → mechanizm → mechanizować → mechanizacja → mechanizator → mechanizatorski
razem			23	

Źródło: badania własne

Aż 22 układy z 23 ciągów czterosufiksalnych składają się tylko z samych sufiksów – s₁+s₂+s₃+s₄, np. k(i)+k(i)+arz+k(a)_z: SANIE → *sanki* → *saneczki* → *saneczkarz* → *saneczarka*. Trzeba jednak zwrócić uwagę na liczne ucięcia towarzyszące procesowi sufiksacji. Tylko sporadycznie mamy do czynienia z połą-

¹⁶⁷ Towarzystwająca alternacja k:cz.

ceniami całych sufiksów, zwykle zostają one zubożone o jakiś element niefleksyjny, najczęściej *-n-* i *-i/yzm* z sufiksów *-aln(y)* i *-alizm, -janizm*, np. *al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)+n(y)*: *NORMA* → *normalny* → *normalizować* → *normalizacja* → *normalizacyjny*; *al<izm>+i/yz(ować)+acj(a)+n(y)*: *STRUKTURA* → *strukturalizm* → *strukturalizować* → *strukturalizacja* → *strukturalizacyjny*. Ucięcia wymienionych elementów można spotkać w 5 ciągach czterosufiksalnych, które są budowane głównie z sufiksów składających się z jednej sylaby. Krótkość ciągu, osiągana pomimo czteroskładnikowej budowy, cechuje też znaczną część pozostałych ciągów czterosufiksalnych, np. *-eczark-*, *-eczarsk-*, *-nikowość-*, *-nikark-*.

Na uwagę zasługuje również fakt, że procesy słowotwórcze zachodzące na V i VI takcie jednego z układów wydłużają wyraz zaledwie o jedną sylabę (derywacja prefiksalna i prefiksalna wymienna), podobnie dołączenie sufiksu *-iz(ować)* nie powoduje znacznego rozbudowania struktury, temat słowotwórczy wzbogaca się zaledwie o jedną sylabę *iz*. Dołączone sufiksy i inne formanty nie tworzą więc struktury bardzo rozbudowanej.

Jakie wnioski płyną z przedstawionych wyżej danych?

Po pierwsze, sufiksacji rzadko towarzyszą inne techniki (świadczy o tym budowa ciągów i duży udział ciągów wyłącznie sufiksalnych).

Po drugie, ciągi zazwyczaj rozpoczynają się na I takcie, co nie dziwi, gdy mamy do czynienia z długimi układami, ale zaciekawia, gdy porównujemy tak zbieżne dane dotyczące ciągów dwu- i trójsufiksalnych. Wydawać by się mogło, że wśród dwusufiksalnych układów większa będzie różnorodność budowy, np. pojawią się ciągi z trzykrotnym udziałem innych technik derywacyjnych, ale materiał tego nie potwierdza. Być może wymuszałyby to częstą zmianę kategorii przynależności do części mowy lub powrót do uprzedniej, co jest utrudnieniem, jak wykazała H. Jadacka [Jadacka 1995: 159].

Po trzecie, im dłuższy ciąg, tym bardziej prawdopodobne, że rozpocznie się już na I takcie, czyli aby otrzymać długi ciąg, powinniśmy rozpocząć proces derywowania słowa od sufiksacji, choć trzeba dodać, że pojedyncze sufiksy też najczęściej pojawiają się na I takcie.

4.3.2. Obciążenie ciągów w analizowanym materiale

Zwracają uwagę olbrzymie różnice w częstości występowania poszczególnych ciągów: od kilkuset wystąpień do 1 potwierdzenia. Wśród ciągów dwusufiksalnych aż 968 jest notowanych tylko raz w analizowanym materiale, choć nie mają rozbudowanej struktury, np. *usz+ow(y)*, *ur+ek*, *ul(a)+k(a)_d*, *k(a)_d+n(y)*. Warto też zwrócić uwagę na umiejscowienie układów w „historii derywacyjnej wyrazu”. Większość ciągów dwusufiksalnych obejmuje dwa pierwsze takty, czyli pierwszy sufiks jest dołączany bezpośrednio do tematu rzeczownika niemotywowanego, a drugi sufiks bezpośrednio do pierwszego (uwidacznia to porównanie częstości występowania ciągów na I i II takcie i całości obciążenia ciągu – patrz: tabela 15).

Procesy sufiksacyjne rozpoczynające się na dalszych taktach nie mają licznych potwierdzeń.

Tabela 15. Częstość występowania ciągów dwusufiksalnych¹⁶⁸

Poziom	Ciąg	Obciążenie		Przykład
		s_1+s_2 (I i II takt)	całość ¹⁶⁸	
najwyższy	<i>nie</i> : $n(y)+e$	333	354	<i>CMENTARZ</i> → <i>cmentarny</i> → <i>cmentarnie</i>
	<i>owo</i> : $ow(y)+o$	302	312	<i>CEL</i> → <i>celowy</i> → <i>celowo</i>
wysoki	<i>ność</i> : $n(y)+ość$	225	235	<i>CEL</i> → <i>celny</i> → <i>celność</i>
	<i>i/yecznie</i> : $i/yyczn(y)+e$	192	197	<i>CHOREOGRAF(IA)</i> → <i>choreograficzny</i> → <i>choreograficznie</i>
	<i>owość</i> : $ow(y)+ość$	173	183	<i>KORONKA I</i> → <i>koronkowy</i> → <i>koronkowość</i>
	<i>ówk(a)</i> : $ow(y)+k(a)_3$	159	162	<i>CYFRA</i> → <i>cyfrowy</i> → <i>cyfrowka</i>
	<i>eczka(a)</i> : $k(a)_d+k(a)_d$	133	133	<i>CHATA</i> → <i>chatka</i> → <i>chateczka</i>
	<i>kow(y)</i> : $ek+ow(y)$	125	133	<i>KOPER</i> → <i>koperek</i> → <i>koperkowy</i>
	<i>arsk(i)</i> : $arz+sk(i)$	117	125	<i>KRĘGLE</i> → <i>kręglarz</i> → <i>kręglarski</i>
	<i>owiec</i> : $ow(y)+ec$	116	117	<i>KLATKA</i> → <i>klatkowy</i> → <i>klatkowiec</i>
	<i>arstw(o)</i> : $arz+stw(o)$	115	121	<i>KAJAK</i> → <i>kajakarz</i> → <i>kajakarstwo</i>
	<i>i/yeczność</i> : $i/yyczn(y)+ość$	106	111	<i>CYKL</i> → <i>cykliczny</i> → <i>cykliczność</i>
średni	14	41— 97		np. $k(a)_d+ow(y)$: <i>KOLEJ</i> → <i>kolejka</i> → <i>kolejkowy</i>
	55	11 — 38		np. $nik+ow(y)$: <i>KORA</i> → <i>kornik</i> → <i>kornikowy</i>
niski	411	2 — 10		np. $jer+sk(i)$: <i>KASA</i> → <i>kasjer</i> → <i>kasjerski</i>
najniższy	910	1		Np. $us+k(a)_3$: <i>KRAK<ÓW></i> → <i>Krakus</i> → <i>krakuska</i>

Źródło: badania własne

Daje się też zauważyć następująca, bynajmniej niezaskakująca, prawidłowość: im dłuższy ciąg, tym mniej obciążony (por. tabela 15. i 16.). Ciągi cztero- i pięciosufiksalne występują jeszcze rzadziej.

Wśród układów dwusufiksalnych najczęściej znajdujemy liczne potwierdzenia ciągów $n(y)+e$ i $ow(y)+o$ – w procesie dołączania tych sufiksów otrzymujemy naj-

¹⁶⁸ Tzn. w układach rozpoczynających się od innych taktów niż I (np. II, III) lub w układach z lukami (np. s_1+x+s_2).

pierw przymiotnik odrzeczownikowy, a następnie przysłówek; rzadziej $n(y)+ość$, $i/yczn(y)+e$, $ow(y)+ość$, $ow(y)+k(a)_3$, $k(a)_d+k(a)_d$ – w tej grupie dominują rzeczowniki odprzymiotnikowe – nazwy abstrakcyjnych cech, struktury zuniwerbizowane, zdrobnienia drugiego stopnia. Przykłady takich ciągów sufiksów zawiera tabela 15. Zwykle ciągi najczęściej występujące (poziom najwyższy i wysoki) zawierają sufiksy niejednorodne pod względem charakterystyki kategoryjnej budowanych derywatów, tzn. są to połączenia przyrostków przymiotnikowych i przysłówkowych oraz rzeczownikowych i przymiotnikowych. Zaledwie dwa ciągi zbudowane są z sufiksów jednorodnych: tylko rzeczownikowych: $k(a)_d+k(a)_d$, $arz+stw(o)$.

Układy trójsufiksalne nie występują już tak często – maksymalnie szesnastokrotnie. Dotyczy to ciągu $i/yz(ować)+acj(a)+n(y)$, który tylko pozornie jest długi – sześciosylabowy. W rzeczywistości z pierwszego sufiksu pozostaje element $-i/yz-$, ponieważ częśćka $-ować$ ma charakter fleksyjny, a w drugim przyrostku zachodzi alternacja $j:yj$, stąd ciąg $-i/yzacyjn(y)$ liczy zaledwie 4 sylaby (jeśli włączymy samogłoskową końcówkę fleksyjną).

Dość często powielany jest też układ $al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)$, w którym pojawia się ucięcie elementu $-n-$, bardzo charakterystyczne dla układów z przyrostkiem $-aln(y)$. Elementy składowe obu ciągów są zróżnicowane: sufiks czasownikowe, rzeczownikowe i przymiotnikowe (w różnej konfiguracji). Inne układy trójsufiksalne zawierają też inne kombinacje przyrostków: sufiks rzeczownikowy, przymiotnikowy i przysłówkowy; rzadziej spotykamy układy zbudowane wyłącznie z sufiksów rzeczownikowych (przykład podany w wierszu obejmującym ciągi z poziomu bardzo rzadkiego, tabela 16.) czy z podwojonym udziałem sufiksu przymiotnikowego: $ow(y)+ec+ow(y)$.

Tabela 16. Obciążenie ciągów trójsufiksalnych

Poziom	Ciąg	Liczba potwierdzeń		Przykład
		$s_1+s_2+s_3$ (I, II i III takt)	całość	
najwyższy	$i/yzacj(a)$: $i/yz(ować)+acj(a)+n(y)$	16	21	<i>KLIMAT</i> → <i>klimatyzować</i> → <i>klimatyzacja</i> → <i>klimatyzacyjny</i>
średni	$alizacj(a)$: $al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)$	9	11	<i>MATERIA</i> → <i>material<n>y</i> → <i>materializować</i> → <i>materializacja</i>
	$arsko$: $arz+sk(i)+o$	6	6	<i>KRONIKA</i> → <i>kronikarz</i> → <i>kronikarski</i> → <i>kronikarsko</i>
	$kowo$: $ek+ow(y)+o$	6	8	<i>STÓG</i> → <i>stożek</i> → <i>stożkowy</i> → <i>stożkowo</i>
	$kowato$: $k(a)_d+owat(y)+o$	6	6	<i>SIATKA</i> → <i>siateczka</i> → <i>siateczkowaty</i> → <i>siateczkowato</i>
	$owcow(y)$: $ow(y)+ec+ow(y)$	6	7	<i>LÓD</i> → <i>lodowy</i> → <i>lodowiec</i> → <i>lodowcowy</i>
	$i/yz(ować)+ator+sk(i)$	6	6	<i>KOLON<I>A</i> → <i>kolonizować</i> → <i>kolonizator</i> → <i>kolonizatorski</i>

rzadki	19	5-3	np. $n(y)+utk(i)+o$: SPOKÓJ → spokojny → spokojniutki → spokojniutko
b. rzadki	349	2-1	np. $arz+k(a)_z+k(a)_d$ KARCZMA → karczmarz → karczmarka → karczmareczka

Źródło: badania własne

Układy cztero- i pięciosufiksalne mają pojedyncze potwierdzenia. Częstym elementem składowym są sufiksy: $-i/yz(ować)$, $-acj(a)$, $-n(y)$ oraz $-o$ i $-e$. Tylko ciąg $-alisticznie$: $al<n>(y)+<i/yzm>+i/yzt(a)+i/yczn(y)+e$ ma dwie egzemplifikacje. Warto podkreślić, że tu również dochodzi do ucięć, stąd ostateczna długość ciągu nie wynika z dodania poszczególnych sufiksów, np. w wymienionym wcześniej ciągu następuje ucięcie sufiksu $-i/yzm$ i części sufiksu $-aln(y)$ ($FORMA \rightarrow formal<n>y \rightarrow formal<izm> \rightarrow formalista \rightarrow formalistyczny \rightarrow formalistycznie$).

4.4. Ogólna charakterystyka łączliwości sufiksów

Wśród sufiksów występujących w ciągach można wskazać te, które zwykle pojawiają się na początku lub te kończące układ. Niektóre inicjują długie ciągi sufiksalne, a więc otwierają duże możliwości derywacyjne w obrębie sufiksacji; inne je kończą – zamykają drogi. Część z nich tworzy częste połączenia (typowe, tradycyjne, seryjne), a inna – występuje w izolowanych ciągach (o niewielkim obciążeniu – jedno lub dwa potwierdzenia w materiale).

4.4.1. Sufiksy finalne

Listy przyrostków kończących procesy sufiksacyjne nie rozpoczynają – jak można by się było spodziewać – formanty przysłówkowe. Najczęściej na końcu ciągu znajduje się sufiks $-ow(y)$ – aż w 167 różnorodnych ciągach. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia badaczy dotyczące dużej produktywności opisywanego formantu, która wiąże się jednak z finalizowaniem procesu sufiksacji. Jak stwierdza H. Jadacka, sufiks ten uchodzi za uniwersalnie łączliwy, jednak

jego ogromna zdolność do tworzenia przymiotników nie idzie [...] w parze z inicjowaniem długich łańcuchów słowotwórczych, bowiem aktywność słowotwórcza tych przymiotników „wyczerpuje się” zwykle na rzeczownikach z formantem $-ość$ i przysłówkach na $-e$, $-o$. Sporadyczne struktury z powtórzonym sufiksem ($-owościowy$: $narodowościowy$, $osobliwościowy$, $przypadkowościowy$ (!)), budzące zresztą pewne zastrzeżenia normatywne, tylko potwierdzają tę regułę [Jadacka 1995: 164].

W badanym materiale sufiks $-ow(y)$ występuje też często samodzielnie, tzn. nie tworzy ciągów. Materiał dostarcza ponad 3 tysiące takich przykładów. Choć więc sufiks $-ow(y)$ łatwo dołączyć do rzeczownika (nawet niedawno zapożyczono-

nego¹⁶⁹), to bardzo trudno przedłużyć zainicjowany przez niego proces derywacyjny, choć utworzenie ciągu nie jest niemożliwe (por. rozdz. następny). Jak podaje K. Kallas, ograniczenia w lewostronnej łączliwości dotyczą rzeczowników osobowych (wtedy dołączamy sufiks *-sk(i)*), rzeczowników na *-alni(a)*, *-arni(a)*, *-owni(a)*, nazw zwierząt, a także większości rzeczowników zapożyczonych [Kallas 1998: 498]. Nie w każdym punkcie można się zgodzić ze wszystkimi zastrzeżeniami dotyczącymi ograniczenia łączliwości. Rzeczowniki zapożyczone mogą stać się podstawami przymiotników z tym formantem, np. *komputerowy*, *surfingowy*, *marketingowy*, *PR-owy*, *lycrowsy*. Ograniczenia wynikają raczej z typu zakończenia (wygłosu tematu), np. zapożyczenia z końcowym elementem *-cj(a)*, *-sj(a)*, *-zj(a)* dołączają sufiks *-n(y)*, te na *-(um)* – *-aln(y)* lub *-n(y)*. Nie zawsze też działa blokada łączliwości z formantami *-arni(a)* i *-owni(a)*, por. *szklarnia* → *szklarniowy*, *głosownia* → *głosowniowy*, choć to tylko wyjątki (poświadczony w materiale). W opisach łączliwości sufiksu *-ow(y)* stwierdza się zwykle, że nie łączy się z podstawami będącymi nazwami zwierząt, a przymiotniki w tej grupie są tworzone za pomocą derywacji paradygmatycznej. Jednak i to stwierdzenie należy doprecyzować. Rzeczywiście, w przymiotnikach derywowanych od nazw zwierząt dominują formy utworzone za pomocą zmiany paradygmatu, ale i w tej grupie leksemów znajdujemy liczne przymiotniki sufiksalne¹⁷⁰, np. *bobrowy*, *wydrowsy*, *koński*, *słoniowy*, *łosiowy*. Wśród rzeczowników będących nazwami ryb najczęściej zaś buduje się przymiotniki¹⁷¹ właśnie sufiksem *-ow(y)*.

Częste kończenie procesów derywacyjnych nie jest związane chyba z budową tego sufiksu: nagłosowa samogłoska „o” nie powoduje alternacji, a po niej następuje tylko jedna spółgłoska. Ciągi z końcowym sufiksem mającym w wygłosie głoskę „w” stanowią nieco ponad 13% wszystkich ciągów, ich obciążenie jest dość znaczne (15,3%), ale za te udziały „odpowiada” właśnie sufiks *-ow(y)*: kończy on ponad 57% ciągów z sufiksem o wygłosowym „w” i ma prawie 70-procentowy udział w ich obciążeniu (dokładnie 67,3%).

W grupie sufiksów z wygłosową głoską „w” znajdują się liczne warianty sufiksu *-tw(o)* (np. *-stw(o)*, *-eństw(o)*, *-nictw(o)*, *-i/yctw(o)*, *-ostw(o)*), które mają znacznie rozbudowaną część spółgłoskową (powodującą niekiedy alternacje).

¹⁶⁹ Przykłady neologizmów z sufiksem *-ow(y)*, przyłączanym do podstaw rzeczowników zapożyczonych, podaje K. Waszakowa, np. *chatowy* a. *czatowy* (*chat* a. *czat*), *blogowy* (*blog*), *chilloutowy* a. *czilautowy* (*chillout* a. *czilaut* od ang. *chill-out*), *lajtowy* (*lajt*), *coolowy* (*cool*), *oldskulowy* (*oldskul* od ang. *old school*), *palerowy* (*paler* od ang. *power*), *trendowy* (*trend*) [Waszakowa 2009: 92].

¹⁷⁰ Ich udział wśród przymiotników utworzonych od grupy nazw zwierząt nie jest mały (wliczenia własne uwzględniające dane zawarte w pracach licencjackich, które powstały pod moim kierunkiem w 2005 roku). Przykłady kilku różnych przymiotników pochodnych od nazw zwierząt podaje również M. Wanot w tabeli 2., ujmującej paradygmat słowotwórczy nazw zwierząt [Wanot 2010].

¹⁷¹ Źródło: badania własne.

Jednak ze względu na dominującą funkcję tego sufiksu¹⁷² (sufiksów) – tworzenie rzeczowników o znaczeniu abstrakcyjnym: nazw cech, zawodów, urzędów, sportów, nie otwiera on zbyt wielu możliwości derywacyjnych. Sufiks *-ow(y)* zaś buduje przymiotniki (nawet w gniazdach jedno- lub dwuelementowych), które stwarzają wiele możliwości rozwoju derywatu.

Nieco rzadziej na końcu ciągów pojawiają się sufiksy *-k(a)_z* i *-ość* – kończą one odpowiednio 115 i 125 układów sufiksalnych.

Obecność formantu *-ość* w grupie sufiksów najczęściej kończących ciągi wiąże się z kilkoma czynnikami. Po pierwsze, formant ten jest bardzo produktywny, a w niektórych klasach podstaw przymiotnikowych wręcz kategoriałny [Grzegorzczkova, Puzynina 1979: 106]. Po drugie, derywaty zawierające go w swoim składzie są dosyć liczne (991 potwierdzeń). Po trzecie, formant *-ość* najczęściej pełni funkcję transpozycyjną, rzadko mutacyjną. Służy do tworzenia wyrazów będących nazwami cechy, właściwości, wskazujące na nosiciela cechy, przedmiot (przedmioty), zjawisko. Rzeczowniki te ze względów semantycznych rzadko stają się podstawami innych derywatów. Stąd sufiks *-ość* często kończy sufiksację, a w zasadzie w ogóle procesy derywacyjne¹⁷³.

Innego zdania jest J. Rabiega-Wiśniewska, która wskazuje na prawostronną łączliwość omawianego formantu z sufiksami *-ow(y)*, *-czn(y)*, *-sk(i)* i *-ał(y)* [Rabiega-Wiśniewska 2006: 119]. W moim materiale odnotowałam tylko kilka potwierdzeń połączeń z sufiksem *-ow(y)* i *-n(y)*. Utworzenie zaś grup: **ośćski* i **ośćczny* wydaje się prawie niemożliwe ze względów fonetycznych. Brak też potwierdzeń takich połączeń w analizowanym materiale.

Formant *-k(a)* w funkcji feminatywnej tworzy z kolei grupę nazw stanowiącą klasę otwartą i typ nieograniczenie produktywny¹⁷⁴ [Grzegorzczkova, Puzynina 1979: 119]. Analizowany materiał zawiera ponad 1400 wyrazów z sufiksem w omawianej funkcji, w tym 433 razy na końcu 115 ciągów. Sufiks *-k(a)* w innych funkcjach semantycznych nie kończy tak wielu ciągów sufiksalnych.

Dopiero po tych słowotwórczych wykładnikach sytuują się sufiksy przysłówkowe *-o* i *-e*.

Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 17, która szereguje sufiksy rosnąco; przyjąłam próg 10-elementowy, tzn. umieściłam w tym zestawieniu tylko te sufiksy, które kończą minimum 10 układów. Wydzieliłam V stref obejmujących sufiksy o zbliżonych parametrach.

¹⁷² Rzadziej tworzy rzeczowniki konkretne, np. nazwy zbiorowe.

¹⁷³ Szczegółowe informacje na temat łączliwości omawianego sufiksu znajdują się w podrozdziale 6.4. *Charakterystyka łączliwość sufiksów*.

¹⁷⁴ Choć od pewnych nazw zawodów raczej nie tworzy się nazw żeńskich za pomocą dołączania tego sufiksu. Dyskusja dotycząca nazw żeńskich w polszczyźnie ma już zresztą bogatą literaturę przedmiotu, por. [Łaziński 2006].

Tabela 17. Sufiksy występujące w pozycji finalnej ciągu (dane dotyczą liczby ciągów)

Sufiks	Liczba wystąpień w pozycji finalnej	Strefy	
<i>-ow(y)</i>	167	I	
<i>-ość</i>	125		
<i>-k(a)_z</i>	115		
<i>-o</i>	99	II	
<i>-e</i>	86		
<i>-n(y)</i>	79		
<i>-k(a)₃</i>	73		
<i>-sk(i)</i>	64		
<i>-k(a)_d</i>	61		
<i>-stw(o)</i>	49		III
<i>-ek</i>	42		
<i>-owat(y)</i>	42		
<i>-acj(a)</i>	42		
<i>-i/yk</i>	33		
<i>-k(i)</i>	28		
<i>-i/yst(a)</i>	27		
<i>-ak</i>	25		
<i>-ec</i>	25		
<i>-i/yn(a)</i>	24	IV	
<i>-i/ystyczn(y)</i>	24		
<i>-tw(o)</i>	23		
<i>-i/yiczn(y)</i>	22		
<i>-eni(e)</i>	21		
<i>-an(y)</i>	21		
<i>-owsk(i)</i>	20		
<i>-i/yzm</i>	19		
<i>-nik</i>	19		
<i>-i/yz(ować)</i>	18		
<i>-i/yšk(o)</i>	18		
<i>-ówk(a)</i>	17		
<i>-owiec</i>	17		
<i>-ostw(o)</i>	16		
<i>-i/yc(a)</i>	16		

-ark(a)	14	V
-ni(a)	14	
-i/yzn(a)	14	
-arz	13	
-ator	13	
-i/yzacj(a)	12	
-ow(a)	11	
-arni(a)	11	
-on(y)	11	
-ani(e)	10	

Źródło: badania własne

Wśród ujętych w tabeli afiksów zwraca uwagę udział sufiksów budujących rzeczowniki – przeważają one zarówno w wykazie sufiksów kończących ciągi (prawie 75%), jak i wtedy, gdy weźmiemy pod uwagę obciążenie ciągów (ponad 50% – por. dane zawarte w tabeli 19). Nieduży udział sufiksów czasownikowych wśród przyrostków występujących w pozycji finalnej ciągu wynika, po pierwsze, z niewielkiej ich liczby (sufiksacja nie jest typowym sposobem tworzenia czasowników), po drugie, z istnienia możliwości kontynuowania derywacji za pomocą innych technik: prefiksacji – czasowniki odczasownikowe, derywacji paradygmatycznej – rzeczowniki odczasownikowe. Może też tak liczna obecność rzeczownikowych sufiksów w derywatach kończących procesy derywacyjne wiąże się ze wskazaną przez H. Jadacką właściwością derywacji odrzeczownikowej, która zorientowana jest na tworzenie formacji rzeczownikowych, czyli wewnątrzkategoriinalnie [Jadacka 1995: 161-163].

Tabela 18. Zestawienie sufiksów finalnych ze względu na przynależność kategoriinalną budowanych przez nie derywatów

Sufiksy	Liczba wystąpień	Udział procentowy	Obciążenie ciągów	Udział procentowy
rzeczownikowe	170	74,9	3963	56,2
przymiotnikowe	46	20,3	1483	21,0
czasownikowe	8	3,5	74	1,1
przysłówkowe	3	1,3	1536	21,0

Źródło: badania własne

Zamieszczona wyżej tabela zawiera też dane dotyczące obciążenia ciągów. Informacje te są ważne, ponieważ niektóre sufiksy budują wiele ciągów, ale charakteryzujących się niewielkim wykorzystaniem, inne – przeciwnie, występują zaledwie w kilku, ale za to licznie reprezentowanych w materiale. Dane dotyczące obciążenia ciągów, w których dany afiks jest ostatnim elementem sufiksalnym, zawiera tabela 19.

Tabela 19. Sufiksy występujące w pozycji finalnej ciągu (dane zawierają obciążenie)

Sufiks	Wg obciążenia ciągów z finalnym sufiksem	Strefa
-ość	956	I
-e	886	
-ow(y)	726	
-o	649	
-k(a) ₂	433	II
-k(a) ₃	296	
-k(a) _d	294	
-sk(i)	264	
-stw(o)	206	III
-ek	197	
-owat(y)	172	
-n(y)	170	
-ec	144	
-acj(a)	124	
-i/yzm	95	IV
-tw(o)	92	
-i/yzt(a)	81	
-i/yk	72	
-k(i)	62	
-i/yz(ować)	57	V
-ak	52	
-i/ystyczn(y)	50	
-i/yczn(y)	45	
-i/yzn(a)	43	
-eni(e)	42	
-k(o)	38	
-i/yn(a)	36	
-an(y)	34	
-nik	30	
-i/yc(a)	30	

Źródło: badania własne

Widać tu znaczące podobieństwa z danymi zawartymi w tabeli 17. W strefie najczęstszego kończenia układów sufiksalnych znalazły się te same sufiksy, które występują w zakończeniu największej liczby układów: *-ość*, *-e*, *-ow(y)*, *-o*¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Warto dodać, że zamieszczony wykaz pokrywa się częściowo z listą sufiksów występujących samodzielnie, tzn. takich, które dołączone bezpośrednio do tematu rzeczownika niemotywowanego – tworzą derywaty niebędące podstawami innych wyrazów pochodnych. Dotyczy to formantów: *-ow(y)*, *-sk(i)*, *-ek*, *-owat(y)*, *-i/yk*, *-k(a)₂*, *-k(a)_d*, *-k(a)₃*.

W wyróżnionej w tabeli strefie drugiej pojawia się formant *-k(a)* w funkcji feminatywnej oraz – co jest pewnym *novum* w stosunku do poprzednich zestawień – w funkcji deminutywnej i innych (zebranych w pracy w jedną grupę). Gdybyśmy ujęli razem te typy, wtedy okazałoby się, że to sufiks *-k(a)* najczęściej występuje w zakończeniu wyrazów pochodnych znajdujących się w gniazdach odrzeczownikowych (ponad tysiąc potwierdzeń)!

Jest zastanawiające, dlaczego ten przyrostek tak często kończy sufiksację. Sądzę, że decydują o tym względy semantyczne. Większość funkcji realizowanych przez sufiks *-k(a)* nie stwarza chyba możliwości łatwego tworzenia kolejnych derywatów. Nazwy żeńskie mogą stać się ewentualnie podstawami derywatów zdrobniałych (np. *profesor* → *profesorka* → *profesoreczka*), jednak wchodzimy wtedy w strefę form stylistycznie nacechowanych i potencjalnych, które mogły zostać nieodnotowane w słownikach ogólnych języka polskiego, więc nie znalazły się w ten sposób w bazie materiałowej, lub przymiotników (np. **profesorkowy*) też o charakterze potencjalnym.

Od zdrobnień pierwszego stopnia mogą oczywiście powstawać zdrobnienia drugiego stopnia (*noga* → *nóżka* → *nóżeczka*), ale te również mają charakter ekspresywny. Pisała o tym H. Satkiewicz [Satkiewicz 1978, por. też Szymanek, Derkach 2005, Szymanek 2010: 255]. Jedyne ograniczenie fonetyczne w regularnym urabianiu zdrobnień na *-k-* dotyczy rzeczowników typu *rączka*, *pączek*, *mleczko*, ponieważ – jak ujął to Kreja –

układ głosek typu *-czeczka*, *-czeczek*, *-czeczko* jest, jak mi się wydaje, w języku polskim niepożądanym. Słowotwórstwo się z tym liczy i tak środki słowotwórcze dobiera, by do niepożądanych układów fonetycznych nie dopuścić [Kreja 1970b: 125-126].

Nieco dalej formułuje myśl natury ogólniejszej:

gdyby przez użycie formantu słowotwórczo regularnego taka niedopuszczalna grupa spółgłoskowa, niedopuszczalne sąsiedztwo głosek identycznych czy niedopuszczalna wymiana głosek miała się w wyrazie wytworzyć, to język rezygnuje z posłużenia się formantem regularnym i zastępuje go bądź innym istniejącym już formantem współfunkcyjnym (*-ina*, *-anka*), bądź doprowadza do wykształcenia się formantu nowego (*-owny*, *-ulka*, *-iczka*); w innych wypadkach język korzysta z możliwości wprowadzenia pewnych zmian (redukcja, przekształcenie itp.) w temacie słowotwórczym [Kreja 1970: 130-131].

To tłumaczy mnogość sufiksów zdrabniających i dość częste ucięcia w formach ekspresywnych.

Nazwy zawodów z formantem *-k(a)*, nacechowane zresztą potocznością (np. *dziennikarka*) i nazwy przedmiotów (zwykle derywaty onomazjologiczne; np. *saperka*, *napoleonka*) też zwykle nie są podstawami dalszych derywatów, być może ze względu na homonimiczność tych form z nazwami żeńskim.

Nie sądzą, żeby na te ograniczenia w prawostronnej łączliwości miały wpływ inne czynniki fonetyczne poza wymienionymi przez B. Kreję. Występujące cza-

sami alternacje *k* : *cz* nie są utrudnieniem. Świadczy o tym dość duże obciążenie dwusufiksalnego ciągu *-eczka(a)*: $k(a)_d + k(a)_d$ (139 potwierdzeń). Dość licznie są reprezentowane zdrobnienia drugiego stopnia zawierające w swojej strukturze sufiks *-k-*: *-ek*, $-k(a)_d$, *-i/yk*, *-k(o)* – 272 wyrazy [por. rozdz. 7.7.].

O ograniczeniach związanych z łączliwością morfemów mających w wygłosie „*k*” nie pisała K. Kowalik, a wyróżniła intermorf *-ik-*, występujący w różnych pozycjach (tzn. po rdzeniu, a przed sufiksem obcym, oraz po innych intermorfach lub przed nimi), i *-sk-* występujący tylko bezpośrednio po rdzeniu rzeczownikowym. W prawostronnej łączliwości intermorfu *-ik-* i sufiksu *-ik* wskazała na istniejące połączenia z sufiksami *-izm*, *-ist(a)*, *-al*, *#n-*, i intermorfami *#stw-*, *-al-*, *-at-*, *-ist-*, *-ul-*, *-at-*, *-ow-* [Kowalik 1977 i 1997] oraz morfemami¹⁷⁶ czasownikowymi *-ować*, *-ić*, *-eć* [Kowalik 1998: 599]. Po sufiksie *-k(a)*, zdaniem badaczki, najczęściej pojawia się połączenie *-ow-aty* (*lal-k-ow-aty*), a osobowe nazwy żeńskie przyłączają zwykle przymiotnikowy segment *-in-* [Kowalik 1998: 600]. K. Kowalik stwierdza też, że „przymiotniki od podstaw rzeczownikowych tworzy się niemal bez ograniczeń”, a ograniczenia dotyczą zestawu afiksów adiektywnych, które mogą się łączyć z podstawami rzeczownikowymi derywowanymi sufiksalnie [Kowalik 1998: 599].

Ograniczeń w prawostronnej łączliwości sufiksu *-k(a)* nie widzi też J. Rabięga-Wiśniewska [2006: 113-115], stwierdza bowiem, że sufiks deminutywny *-k(a)* ma zdolność tworzenia cykli (reduplikacji), dołączając się do $-k(a)_d$ i $-k(a)_z$ (*aktor* → *aktorka* → *aktoreczka*, *brzoza* → *brzózka* → *brzózcza*), a we wszystkich funkcjach bierze udział w dalszych procesach derywacyjnych, które mają charakter sufiksacji. Podaje przykłady prawostronnej łączliwości $-k(a)_z$ i $-k(a)_d$ (w jej opisie $k(a)_1$: $k(a)_1$ i *-ow(y)*, $k(a)_2$ ¹⁷⁷: *-ow(y)*, $k(a)_3$ ¹⁷⁸: *-ow(y)*, $k(a)_1$). Nie zaznacza jednak, że istnieją jakiegokolwiek ograniczenia w prawostronnej łączliwości tych sufiksów. Nie znajdujemy też informacji na ten temat w pracy K. Michalewskiego, ponieważ dotyczy ona lewostronnej łączliwości sufiksów rzeczownikowych.

Na istotne czynniki ograniczające dołączanie *-k(a)* feminatywnego wskazuje B. Kreja, omawiając morfologię i morfotaktykę deminutywów i feminatywów na *-k(a)* [Kreja 1989]. Twierdzi on, że brak form żeńskich tworzonych formantem *-k(a)* od rzeczowników męskich o wygłosie *g* należy tłumaczyć specjalizacją alternacji *g* : *ż*. Jest ona charakterystyczna dla deminutywów¹⁷⁹ (*droga* → *dróżka*).

¹⁷⁶ K. Kowalik posługuje się terminem *prosty sufiks czasownikowy*, jednak w słowotwórstwie takie nazewnictwo może być mylące (wymienione elementy mają charakter fleksyjny i współczesnie są opisywane jako formanty paradygmatyczne).

¹⁷⁷ W derywatach od podstaw czasownikowych, np. *przesyłka*, *ściółka*, *piszczałka* (ten typ w zasadzie nie znalazł się w moim materiale, chyba że czasownik jest odrzeczownikowy – wtedy zastosowany w nim formant należy do grupy $-k(a)_3$).

¹⁷⁸ W derywatach od podstaw przymiotnikowych, np. *spacerówka* (należy do grupy $-k(a)_3$).

¹⁷⁹ Niektóre rzeczowniki o zakończeniu „*g*” nie tworzą zdrobnień ani feminatywów, np. *wróg*, *szpieg*. Decydują o tym nie tylko względy semantyczne (choć są bardzo ważne), ale i chęć uniknięcia

Współcześnie jednak to ograniczenie w polszczyźnie mówionej zostało w części zniesione¹⁸⁰, funkcjonują bowiem formy *etnolożka*, *psycholożka*.

Wymiana $\emptyset : e$ też wskazuje na deminutywa, dlatego w polszczyźnie ogólnej (poza nielicznymi przykładami zbudowanymi wokół tematów obcych) nie ma feminatywów z tą alternacją. Stąd rzeczowniki męskie mające *e* wstawne przed spółgłoską wygłosową tematu nie stają się podstawami nazw żeńskich z formantem *-k(a)*. Jak twierdzi B. Kreja, zwykle wtedy buduje się feminatywa formantami zaczynającymi się od samogłoski, które dopuszczają tę wymianę, np. *-ark(a)*, *-ank(a)*, *-aczk(a)*, *-i/yn(i)*, *-nic(a)*, *-ow(a)*, lub ucina część tematu, np. *przekupień* → *przekupka*. To tłumaczy też, dlaczego od nazw męskich zakończonych na *-ec* tworzy się nazwy żeńskie za pomocą przyrostka *-in(i)* [Kreja 1989: 24].

Alternacja *rz : r* jest z kolei właściwa formom feminatywnym, stąd – zdaniem B. Krei – brak zdrobnień od słowa *burza* lub posługiwanie się rozszerzonymi wariantami formantu *-k(a)*, gdy temat kończy się na *rz*: *zorza* → *zorzeńka*, *twarz* → *twarżyczka* [Kreja 1989: 23].

Badacz nie podaje jednak informacji o ograniczeniach w prawostronnej łączliwości. Skupia się na omówieniu lewostronnych właściwości omawianego formantu.

Jedynie K. Kallas wskazuje na istotne ograniczenia prawostronnej łączliwości sufiksów *-k(a)* i *-ek*, omawiając hipokorystyka imienne [Kallas 2010]. Jej zdaniem możliwa jest jedynie reduplikacja tych przyrostków, inne połączenia są zablokowane, co nie znajduje jednak potwierdzenia w analizowanym materiale [por. szczegółowe informacje w rodz. 7.7. *Nacechowanie sufiksu*].

Warto również uwzględnić proporcje między liczbą wystąpień nieotwierających układów sufiksalnych a ogólna liczbą wystąpień, by zobiektywizować dane. Niektóre bowiem afiksy nie są licznie notowane w materiale, ale występują w stałych pozycjach ciągów. Nazwijmy ten udział **współczynnikiem finalności**.

I tak, wśród sufiksów można wskazać te, które zawsze kończą procesy sufiksacyjne – osiągnęły 100-procentowy współczynnik finalności. W grupie afiksów przymiotnikowych są to formanty jednostkowe lub te, które występują bardzo rzadko (do 4 potwierdzeń), np. *-alsk(i)*, *-earn(y)* oraz jeden przyrostek o większej liczbie powtórzeń *-arsk(i)* (16). Inaczej jest wśród formantów rzeczownikowych: tu oprócz rzadko występujących formantów (np. *-ynk(a)*, *-uchn(a)*) można znaleźć kilka o większym obciążeniu (od 5 do 9 potwierdzeń: *-aczk(a)*, *-awk(a)*, *-ci(o)*, *-i/ych(a)*, *-i/yctw(o)*, *-owc(e)*, *-owi(e)*, *-uszek*, *-uszk(a)*) oraz siedem o znacznej fre-

homonimii (hipotetyczny **wrózek* byłby zbyt podobny do istniejącego rzeczownika *wrózka*, zwłaszcza w formie dopełniacza liczby mnogiej, nazwa żeńska *wrózka* zaś byłaby identyczna) lub niechcianego fonetycznego podobieństwa (**szpieżek* do czasownika *spieszyć* czy rzeczownika *pieżka*, a **szpieżka* dodatkowo do *ścieżka*).

¹⁸⁰ Wspomniane wyżej słowa *szpieg* i *wróg* nie są też – z podobnych powodów – podstawami nazw żeńskich.

kwencji (powyżej 10 egzemplifikacji): *-i/yzm* (390 potwierdzeń), *-ostw(o)* (100), *-ątk(o)* (49), *-ówn(a)* (23), *-owani(e)* (18), *-owat(e)* (17), *-ęt(a)* (11).

Rzeczowniki z wykładnikiem *-owat(e)* tworzą zwykle nazwy rodzin (terminologia przyrodnicza, np. *mącznikowate*), wyrazy z formantem *-owani(e)* to nazwy czynności i procesów, struktury z sufiksem *-ątk(o)* są nazwami istot niedorosłych¹⁸¹ (*Murzyniątko, małpiątko, margrabiątko*). Kilka z wymienionych przyrostków tworzy zdrobnienia: *-ęt(a)* (*nożęta, rączęta*), *-uszek* (*paluszek, pępuszek*), *-uszk(a)* (*kiecuszka, krzewuszk(a)*), inne – nazwy symilatywne (*-i/ych(a)*: *ognicha*), nazwy samic (*-i/ych(a)*: *bocianicha*), urzędzeń (*-aczka(a)*: *prasowaczka*) oraz wychodzące z użycia nazwy córek (z formantem *-ówn(a)*, np. *kapitanówna*).

Afiks *-i/yzm* współtworzy słowa, będące nazwami abstrakcyjnych cech, doktryn, zjawisk, procesów i stanów, które często stają się podstawami dla przymiotników i rzeczowników: nazw zwolenników, przedstawicieli. Jednak obligatoryjne jest ucięcie całego sufiksu *-i/yzm*. Podobne właściwości wykazuje sufiks *-ostw(o)*.

W grupie sufiksów o współczynniku nieco niższym (99–90%) znalazły się – oprócz dwóch sufiksów przysłówkowych (*-o* i *-e*) – takie formanty jak¹⁸²: *-ość*, *-stw(o)*, *-arni(a)*, *-ani(e)*, *-ow(a)*, *-i/yisk(o)*, *-tw(o)*, *-k(a)*₂, *-on(y)*, *-i/yzn(a)*, *-owan(y)*, *-owiec*, *-owsk(i)*, *-nictw(o)*, *-i/yn(i)*, *-eczka(a)*, *-i/yn(y)*, *-ark(a)*, *-jan*, *-alni(a)*, *-uch*. Znaczną grupę stanowią sufiksy przymiotnikowe, ale nie ma tu omówionego wcześniej formantu *-ow(y)*. Zwracają uwagę sufiksy zakończone częstką „ny”: *-owan(y)*, *-i/yn(y)* oraz sufiks *-owsk(i)* i *-on(y)*. I choć stadium przymiotnikowe jest bardzo pożądane w budowaniu ciągów sufiksalnych, to jednak nie wystarczy samo utworzenie przymiotnika, by wydłużyć procesy derywacyjne. Trzeba wiedzieć, jakim formantem należy się posłużyć. Zadiektywizowane imiesłowu lub przymiotniki biernie nie otwierają wielu możliwości [*-on(y)*, *-owan(y)*]¹⁸³, podobnie jak dość wyspecjalizowany sufiks *-owsk(i)*, który wskazuje na użycia posesywne (dzierżawcze, np. *pulkownikowski mundur*), subiektywne (*paziowska służba*), synkulatywne (przymiotnik wskazuje na element zbioru, np. *patrycjuszowski ród*), zakresowe (*piec martenowski*), obiektowe (*egzamin mistrzowski*) i inne. Jest więc wielofunkcyjny, ale jego podstawą jest dość ograniczona grupa rzeczowników – z reguły są to nazwy osobowe (rzadko nazwy kierunków czy zajęć, funkcji).

Zdaniem J. Rabięgi-Wiśniewskiej sufiks *-ast(y)* generuje procesy sufiksacji¹⁸⁴, np. z sufiksem *-ość* [Rabięga-Wiśniewska 2006: 192]. Jednak nie można tworzyć

¹⁸¹ Gdy nie są odnotowane rzeczowniki zakończone na *ę/ęta*.

¹⁸² W kolejności od najwyższego do najniższego współczynnika finalności.

¹⁸³ Możliwe są również inne znaczenia omawianych formantów, np. w przymiotniku *znerwicowany* (człowiek) sufiks wskazuje na przyczynę zachowania obiektu (*nerwice*), w wyrazie *perłkowany* (motyw) – na skutek czynności (ornament, który powstał w wyniku nałożenia kulek – *perełek*).

¹⁸⁴ J. Rabięga-Wiśniewska traktuje *-owsk(i)* jako dwusufiksalny [*-ow(y)* + *-sk(i)*₂], stąd w przymiotniku *plebejuszowski* wydziela formanty *-ow(y)* i *-sk(i)*. Jest to ujęcie nietradycyjne, wynikające z przyjęcia formalnego opisu derywacji [Rabięga-Wiśniewska 2006: 184].

rzeczowników z wymienionym formantem od każdego przymiotnika z przyrostkiem *-ast(y)*, jest na przykład przymiotnik *piersiasty*, a brakuje w polszczyźnie ogólnej form¹⁸⁵ **piersiastość*, **piersiasto*, jest *plewiasty* i *miotlasty* – brak słów **plewiastość*, **plewiasto*, **miotlastość*, **miotlasto*. Rzeczowniki zakończone na *-ość* należą do nazw abstrakcyjnych, które dość trudno tworzy się od przymiotników charakterystycznych konkretnych i symilatywnych (podobnie od przymiotników o tych znaczeniach, ale z innymi sufiksami – por. pierwsza grupa: *wąsaty mężczyzna* → **wąsatość*, *piaszczysty brzeg* → **piaszczystość*, *pagórkowaty teren* → **pagórkowatość*, druga grupa: *śliwkowy szal* → **śliwkowość*, *słomiane włosy* → **słomianość*, *pergaminowa cera* → **pergaminowość*). I choć niemal kategorialnie tworzy się *nomina essendi* na *-ość*, to należy pamiętać o ograniczeniach. Opisywany formant tworzy derywaty od przymiotników jakościowych, nierelacyjnych. A zamieszczone przykłady do nich nie należą.

Przyrostek *-ość* nie jest dołączany ponadto¹⁸⁶ do przymiotników dzierżawczych na *-i/n(y)*, *-i/yn*, ekspresywnych na *-uś*, *-un(i)* i tych, które nazywają cechę polegającą na wykonywaniu czynności (np. *żądny*, *wędrowny*) [Grzegorzczkowska, Puzynina 1979: 107-109]. Istnieją też podobne ograniczenia dotyczące tworzenia przysłówków. Ich podstawami nie są przymiotniki relacyjne, chyba że następuje zmiana znaczenia i przymiotnik dzierżawczy zamienia się w jakościowy (R. Grzegorzczkowska podaje przykład: *ojcowsko pogłaskał po głowie*, czyli jak ojciec) lub przymiotnik materiałowy nabiera znaczenia przenośnego (*papierowo bładny*). Taka zmiana umożliwia derywację przysłówka [Grzegorzczkowska 1998: 526]. Jeżeli nie da się wprowadzić znaczenia ‘pod względem’, to następuje blokada. Podstawami nie stają się też niektóre przymiotniki odczasownikowe (blokady tożsame z wymienionymi przy ograniczeniach derywacji z *-ość*).

¹⁸⁵ Słowniki języka polskiego nie notują takich wyrazów, choć wyraz *miotlastość* buduje nazwę choroby drzew: *miotlastość jabłoni* [www.sadownictwo.com.pl, www.poradnik-ogrodniczy.pl, dostęp: 10.05.2011], a w internecie, zwłaszcza na forach internetowych, pojawiają się formy: *piersiasto* [„kolejna japońska reklama – jest groźnie i piersiasto” – www.widelec.pl, dostęp: 10.08.2011], *piersiastość* [„piersiastość reklamy jest odwrotnie proporcjonalna do jakości produktu” – www.jaemonster.org/filmy, dostęp: 10.05.2011, „ten gest hrabiego może opisuje piersiastość małżonki” – www.niezależna.pl, dostęp: 10.05.2011], *miotlasto* [hasło *miotlasto* – www.sjp.pl, „roślina o miotlasto rozgałęzionej łodydze” – www.krzyżowka.net., dostęp: 10.05.2011]. W przykładach użyć wyrazów *plewiasty* i *plewiastość* widać zmianę znaczenia, która być może nastąpiła już w przymiotniku *plewiasty* [‘zawierający plewy’ → ‘słaby, zły jakości’], por. „Przy okazji Vanquish zapowiada się plewiasto” – www.gry_online.pl, dostęp: 10.05.2011 „rozpiska wygląda strasznie plewiato” – www.forum.gildia.pl, dostęp: 10.05.2011 „jak i objężdżanie plewiastości rozpiski” – www.cytadela.pl, dostęp: 10.05.2011 (hasło *plewiastość* z informacją gramatyczną: rzeczownik, rodzaj żeński podaje też www.translativa.pl, dostęp: 10.05.2011]. Konteksty te wskazują jednak na środowiskowy charakter omawianych form (poza nazwą *miotlastość jabłoni* – profesjonalizm lub terminologia ogrodnicza).

¹⁸⁶ Pomijam tu ograniczenia dotyczące przymiotników złożonych i przymiotników od wyrażen syntaktycznych zakończonych na *-i/y*, ponieważ derywaty oparte na dwóch tematach i derywaty paradygmatyczne nie są przedmiotem moich badań.

Sufiks *-i/yn(y)* z kolei jest współcześnie nieproduktywny i ma dość ograniczone funkcje: tworzy przymiotniki o znaczeniu subiektywnym (np. *matczyny niepokój*) lub posesywnym (np. *babciny fartuch*) (por. też umieszczone wyżej informacje).

W grupie sufiksów rzeczownikowych dość liczną grupę stanowią formanty budujące rzeczowniki będące nazwami cech, właściwości (*cielność, pochmurność*), czynności, procesów (*chlorowanie, cieniowanie, chmielarstwo*), rzemiosł i zawodów (*ceglarstwo, chałupnictwo*). Dominują tu nazwy abstrakcyjne (rzadziej konkretne, np. nazwy zbiorowe, nazwy urzędów), które nie otwierają wielu możliwości kontynuowania sufiksacji (por. wcześniejsze uwagi).

Zdaniem J. Rabiegi-Wiśniewskiej formant *-ani(e)* (w jej terminologii paradigmatyczny: konwersja *no* → *ni(e)*, element *a* należy do tematu, por. Rabiega-Wiśniewska 2006: 105, 209-210) otwiera możliwość dalszej derywacji, w tym sufiksacji [*-ow(y)*], podobnie jak wcześniej omówiony *-ość*. Materiał zawarty w SGS-2 nie zawiera wielu potwierżeń tej łączliwości. Odnotowałam tylko nieliczne połączenia z sufiksami *-awcz(y)* i *-nicz(y)*. Być może wynika to z występowania nielicznych struktur z afiksem *-ani(e)* w derywatach motywowanych bezpośrednio i pośrednio przez rzeczowniki (inaczej zapewne byłoby w tomie odczasownikowym: SGS-3).

Wyróżniają się też formanty współtworzące nazwy żeńskie. Oprócz omówionego wcześniej formantu *-k(a)_z* spotykamy sufiks *-ow(a)* (np. *burmistrzowa, piekarzowa*), budujący rzeczowniki, które poza nazwami pokrewieństwa (np. *synowa*) i nazwami niektórych zawodów (np. *krawcowa*) współcześnie występują znacznie rzadziej, tylko w polszczyźnie nieoficjalnej, i trudno wyobrazić sobie derywaty pochodne od tych wyrazów. Istnieją też chyba ograniczenia związane z zastosowanym formantem – nie dołączymy do niego sufiksu przymiotnikowego, np. *-ow(y)*, *-n(y)*, i nie utworzymy raczej zdrobnienia, a to znacznie ogranicza derywację. Podobnie zachowuje się formant *-i/yn(i)*, który zwykle nie otwiera miejsca dla dalszych sufiksów¹⁸⁷.

Sufiks *-i/ysk(o)* występuje zaś głównie w rzeczownikach ekspresywnych (*chłopisko, cepisko*), rzadziej w nazwach miejsc (*cumowisko*). Obie te grupy nie otwierają wielu możliwości sufiksacji [przymiotnik na *-ow(y)*]¹⁸⁸. Podobnie sufiksy *-arni(a)* i *-alni(a)*, które współtworzą nazwy pomieszczeń, zwłaszcza nazwy wytwórni, sklepów. Wymienione przez J. Rabieę-Wiśniewską możliwe połączenia prawostronne formantu *-ni(a)*¹⁸⁹ z sufiksami *-ik(Ø)₁* i *-cz(y)* nie znajdują w zasadzie potwierżenia w materiale (odnotowałam tylko jeden przykład pierwszego połączenia). Część nazw miejsc jest tworzona również przez formant

¹⁸⁷ Podobnie Rabiega-Wiśniewska [2006: 161].

¹⁸⁸ Podobnie Rabiega-Wiśniewska (wyróżnia *-isk(o)₁* w odrzeczownikowych derywatach i *-isk(o)₂* w odprzymiotnikowych, typu *blokowisko*) [Rabiega-Wiśniewska 2006: 152-155].

¹⁸⁹ Trzy typy – odrzeczownikowe, odczasownikowe i odprzymiotnikowe (odprzymiotnikowy jest np. derywat *cementownia* – Rabiega-Wiśniewska 2006: 133; inny opis zastosowany w SGS-2: formant *-owni(a)*). Sufiks *-arni(a)* jest opisywany przez J. Rabieę-Wiśniewską jako wariant sufiksu *-ni(a)*.

-*i/yzn(a)*, który kończy procesy derywacyjne¹⁹⁰. Służy on także do budowy nazw zbiorów, zawodów, języka, cech charakterystycznych dla postaci, pisarza; zwykle są to twory odprzymiotnikowe.

Nazwy narzędzi tworzone przez dołączenie sufiksu *-ark(a)* do podstaw rzeczownikowych (i odczasownikowe nazwy maszyn) też nie stwarzają wielu możliwości rozbudowy struktury sufiksальной, tym bardziej że współcześnie takie nazwy są najczęściej tworzone w wyniku zapożyczenia wyrazu obcego [Jadacka 2005: 110]. A sam element *-ark(a)* może być niekiedy połączeniem dwóch sufiksów: *arz+k(a)*₂, np. *malarz* → *malarka*. Sądzę, że dwoistość znaczeniowa zawarta w wielu derywatach (*hafciarka* – ‘maszyna’ i ‘kobieta’) też może wpływać na ograniczenie dalszej derywacji.

Sufiksy *-owiec* i *-uch* występują w nazwach osobowych nosicieli cech, wyrazach ekspresywnych i innych nazwach osób, ponadto *-owiec* pojawia się w nazwach botanicznych, geologicznych, chemicznych i innej terminologii (por. rozdz. 7.7.2. *Sufiksy terminologiczne*). Znaczna część tego słownictwa nie jest powszechnie używana, co nie pozostaje bez wpływu na ich potencję derywacyjną (np. *chlorowiec*, *czaszkowiec*, *makuch*). Inna – nacechowana jest potocznością, a to zwykle nie prowadzi do rozbudowy struktur (*chalturowiec*, *paluch*, *miastuch*) (por. rozdz. 7.7.1. *Sufiksy ekspresywne*). Słownictwo ekspresywne (nie licząc zdrobnień i przymiotnikowych *intensiwów*) jest zmienne w czasie i zwykle nie tworzy rozbudowanych łańcuchów derywacyjnych (poza czasownikami). Od nazw męskich na *-owiec* nie tworzy się też *feminatywów* za pomocą formantu *-k(a)* (por. wcześniejsze uwagi), a formant *-i/yn(i)* jest współcześnie niezbyt często wykorzystywany.

Grupę o znacznym prawdopodobieństwie zakończenia ciągu (współczynnik finalności od 89,9% do 70%) tworzą następujące sufiksy¹⁹¹: *-ol*, *-j(um)*, *-czyk*, *-as(y)*, *-ali(a)*, *-ówk(a)*, *-ownic(a)*, *-sk(i)*, *-oz(a)*, *-an(y)*, *-owisk(o)*, *-owin(a)*, *-i/yzacj(a)*, *-acz*, *-ec*, *-erstw(o)*, *-owicz*, *-i/yk(a)*, *-k(a)*₃, *-owni(a)*, *-nic(a)*, *-j(a)*, *-ow(y)*, *-i/yk*, *-ał*, *-ori(um)*, *-eństw(o)*, *-ączk(o)*, *-ersk(i)*, *-owat(y)*, *-ank(a)*, *-ni(a)*, *-atk(a)*, *-k(i)*, *-at*, *-i/ynk(a)*, *-eri(a)*, *-etk(a)*, *-uś*, *-i/yczk(a)*, *-unek*, *-onk(a)*, *-i/yś*, *-ulek*, *-och(a)*, *-ność*, *-nisk(o)*, *-ing*, *-i/yk(i)*, *-erk(a)*, *-eńk(o)*, *-ecznik*, *-c(a)*, *-i/ystowsk(i)*, *-ur(a)*, *-k(a)*₄ *-oid*, *-ek*, *-eni(e)*, *-ast(y)*, *-i/yt*, *-arstw(o)*, *-us*, *-atur(a)*, *-ęc(y)*, *-i/yc(a)*, *-uch(a)*, *-i/yńsk(i)*.

Tworzą one zdrobnienia i nazwy ekspresywne [*-ączk(o)*, *-eńk(o)*, *-k(a)*₄ *-ek*, *-i/yk*, *-ulek*, *-uś*, *-i/yś*, *-och(a)*, *-uch(a)*, *-owin(a)*], nazwy żeńskie [*-ank(a)*, *-i/ynk(a)*], nazwy synów [*-owicz*], nazwy abstrakcyjne [nazwy cech, czynności, zawodów, urzędów: *-erstwo*, *-arstw(o)*, *-eni(e)*, *-ność*, procesów: *-i/yzacj(a)*, *-ing*], nazwy miejsc [*-owni(a)*, *-ori(um)*, *-owisk(o)*, *-ni(a)*, *-nic(a)*], nazwy urządzeń, maszyn [*-nic(a)*]. **Znaczna część tych sufiksów tworzy słownictwo specjalne**

¹⁹⁰ Podobnie Rabięga-Wiśniewska [2006: 159].

¹⁹¹ W kolejności od najwyższego do najniższego współczynnika.

– **terminologię medyczną, zoologiczną, botaniczną** [-*atk(a)*, -*ol*, -*oz(a)*, -*owin(a)*, -*owisk(o)*, -*ecznik*, -*oid*, -*i/yt*, -*nic(a)*]; szczegółowe informacje na temat ciągów sufiksalnych z udziałem wyspecjalizowanych sufiksów – por. rozdz. 7.7.2. *Sufiksy terminologiczne*]. Zwraca uwagę duży udział sufiksów obcych (por. rozdz. 7.3. *Obcość lub rodzimość formantu*) i obecność formantów przymiotnikowych: -*ow(y)*, -*sk(i)*, -*an(y)*, -*owat(y)*, -*i/ystowsk(i)*, -*ersk(i)*, -*asty* i -*i/yńsk(i)*. I choć mogą one uczestniczyć w dalszych procesach sufiksacyjnych [np. przyłączyć -*ość*, -*o*, -*k(a)*₃¹⁹²], to jednak nie zdarza się to często. Nie każdy przymiotnik z sufiksem -*ow(y)* jest częścią wyrażenia rzeczownikowo-przymiotnikowego, które ulega uniwerbizacji, nie każdy przymiotnik na -*sk(i)* staje się podstawą rzeczownika na -*i/yzn(a)*. Tu dochodzi też dodatkowe ograniczenie. Przysłówki (*po ojcowsku*, *po polsku*), pochodne od przymiotników na -*sk(i)*, w sensie ortograficznym składają się z dwóch wyrazów, co spowodowało ich wykluczenie z SGS. Przymiotniki na -*sk(i)* nie są więc podstawą jednowyrazowych przysłówków oraz – ze względu na znaczenie dzierżawcze¹⁹³ – rzeczowników na -*ość*. Muszą zaistnieć pewne procesy, zjawiska, rzeczy, które wytworzą potrzeby nazewnicze i uruchomią proces zmiany znaczenia, by możliwa była dalsza derywacja sufiksalna.

Formant -*ast(y)* z kolei tworzy przymiotniki partytywne (*liściasty las*), charakterystyczne konkretne (*ogoniasty stwór*), symilatywne (*gąbczasty teren*). Zbyt ograniczony zakres stosowania ma także wpływ na produktywność, na co zwróciła uwagę D. Tekiel [1977: 34-35], wymieniając ograniczenia omawianego formantu (używany w języku artystycznym lub rzadziej w terminologii technicznej), choć zdaniem K. Kowalik [1977: 605-606] jest to afiks współcześnie produktywny.

Podobnie rzeczowniki o sufiksальnym zakończeniu -*i/yzacj(a)* – mogą stać się podstawą przymiotnika. Jeżeli więc opisujemy możliwości systemu, to wymienione sufiksy nie blokują dalszej derywacji, w tym sufiksacji, ale w praktyce na utworzeniu tych form często wyczerpuje się aktywność derywacyjna podstawy i sufiksów. Nie ma potrzeby, by kontynuować proces rozbudowy struktury wyjściowej poprzez dołączanie kolejnych sufiksów. To ograniczenie nie wynika z właściwości podstawy – rzeczownika niemotywowanego, dołączono przecież do niej sufiksy, które otwierają pewne możliwości, ani wymagań sufiksów, ponieważ mogą być one składnikami ciągów: -*i/yzacyjn(y)*, -*i/yzacj(a)*, -*i/yzator* itp.

Jeszcze pełniej zjawisko niewykorzystywania dróg derywacyjnych ilustrują sufiksy o współczynniku finalności między 69% a 49%. Wartości te wskazują, że sufiksy te bywają w innych pozycjach ciągu, a więc mają zdolność przyłączania afiksów (te o wartościach zbliżonych do 50% równie często kończą układ, jak go inicjują lub

¹⁹² Sufiks -*sk(i)* jest ucinany przed dołączeniem formantu -*k(a)*_. Zdaniem J. Rabięgi-Wiśniewskiej -*an(y)* przyłącza także afiks -*ek* i -*k(a)* (dołączane do form-baz czasownikowych) [Rabięga-Wiśniewska 2006: 115, 186].

¹⁹³ Chyba że następuje zmiana znaczenia.

spajają¹⁹⁴). W tej grupie znajdują się liczne formanty rzeczownikowe: *-ad(a)*, *-niak*, *-ownik*, *-ak*, *-et(a)*, *-arzyst(a)*, *-janin*, *-jer(a)*, *-i/yfikacj(a)*, *-on*, *-k(o)*, *-nik*, *i/yn(a)*, *-i/ydl(o)*, *-osz*, *-i/ystryk(a)*, *-i/yst(a)*, *-ariusz*, *-acj(a)*, *-ent*, *-onariusz*, *-ulec*, *-uni(o)*, *-ur*, *etyk(a)*, *-awic(a)*, *-al*, *-in*, *-yn*, *-onist(a)*, a także nieco mniej liczne przymiotnikowe: *-astyczn(y)*, *-cz(y)*, *-i/ycz(y)*, *-i/yczn(y)*, *-i/yn*, *-ańsk(i)*, *-at(y)*, *-i/ystyczn(y)*, *-nicz(y)*, *-i/yjsk(i)*, *-n(y)*, *ł(y)* i kilka czasownikowych: *-n(qć)*, *-on(ować)*, *-l(ić)*.

Zwraca uwagę obecność formantów czasownikowych, które przecież z łatwością – jak wydawać by się mogło – umożliwiają utworzenie rzeczowników (w znacznej mierze sufiksalnych). Jednak należy pamiętać, że są to czasowniki odrzeczownikowe, a więc utworzenie rzeczownika czy przymiotnika wiązałoby się z kolejną zmianą kategorii części mowy, a takie transformacje zachodzą trudniej.

W grupie afiksów przymiotnikowych spotykamy się z sufiksami mającymi w swoim zakończeniu element *-sk(i)* lub *-n(y)* [*-ańsk(i)*, *-i/ystyczn(y)*, *-i/yjsk(i)*, *-astyczn(y)*, *-n(y)*], a także inne. Mogłyby one dołączać sufiks *-ość* czy *-o*, jak czasami czynią. Jednak to, co jest przewidziane w systemie, nie zawsze jest realizowane. Poza tym elementy *-n(y)* i *-sk(i)* (jako samodzielne sufiksy lub części złożonych przyrostków) są często ucinane w połączeniach z formantami, np. z *-i/yk*, *-i/yzm*, *-i/yz(ować)*.

Wśród sufiksów rzeczownikowych dominują formanty tworzące nazwy osobowe [*-ownik*¹⁹⁵, *-arzyst(a)*, *-janin*, *-nik*¹⁹⁶, *-i/yst(a)*, *-ariusz*¹⁹⁷, *-ent*, *-onariusz*], które mogłyby się stać podstawami nazw żeńskich ze względu na regularność derywowania takich struktur od rzeczowników o sufiksальnym zakończeniu na *-i/yst(a)*, *-ent* [Grzegorzczkowska, Puzynina 1979: 120]. Jednak tak się nie dzieje. Myślę, że na dość wysoki współczynnik finalności mógł wpłynąć zwyczaj słownikowy, polegający na nienotowaniu wielu nazw żeńskich, jako form tworzonych niemal automatycznie¹⁹⁸. W badanym materiale znalazły się bowiem rzeczowniki *minimalista*, *maksymalista*, a brak *minimalistki* i *maksymalistki*. Nie widzę też formalnych przeszkód, by utworzyć wyraz *mesjanistka* (od: *mesjanista*). Czasami na taki stan rzeczy wpłynęły czynniki pozajęzykowe: odnotowany jest *makaronista*, bo nie mówimy o *makaronistkach*. Nie utworzymy formy **monopolistka*, bo rzeczownik *monopolista* oznacza ‘osobę fizyczną lub prawną mającą monopol na coś’ i łączy się zarówno z rzeczownikami rodzaju żeńskiego, jak i męskiego czy nijakiego (monopolistą może być firma, przedsiębiorstwo, kraj). Czasami zaś widać specjalizację: *maszynista* to 1. ‘mechanik prowadzący lokomotywę lub obsługujący maszynę’ i 2. ‘specjalista ustawiający i zmieniający dekoracje

¹⁹⁴ W grupie tej występują przyrostki, które są zubażane o elementy wygłosowe (np. *-anin* o element *in*, *-i/yczm* o element *zym*).

¹⁹⁵ Współtworzy też nazwy przedmiotów, np. *koksownik*.

¹⁹⁶ Jest też częścią nazw narzędzi lub urządzeń (*blotnik*), nazw miejsc (*gołębnik*) i przedmiotów (*zielnik*, *sernik*), buduje terminy przyrodnicze (*kapustnik*).

¹⁹⁷ Tworzy też nazwy zbiorowe (*glosariusz*).

¹⁹⁸ Zdaniem niektórych to efekt androcentryzmu funkcjonującego w wielu językach, w tym również w polszczyźnie (por. np. Karwatowska, Szypra-Kozłowska 2005).

w teatrze', a *maszynistka* to kobieta pisząca zawodowo na maszynie (dziś zapomniany już zawód). Nie tworzy się więc nazwy żeńskiej od męskiej (*maszynista*), bo byłaby ona homonimiczna z formą istniejącą, a ponieważ pozostajemy w tej samej grupie – nazw zawodów, zakłócałoby to proces komunikacji. Powiemy więc, że *Iksińska jest maszynistą*¹⁹⁹.

Wśród grupy sufiksów, które osiągnęły 50-procentowy współczynnik finalności (i takież sam współczynnik łączliwości), liczne są też formanty występujące zaledwie w kilku derywatach. W zasadzie uzupełniają one wymienione wcześniej grupy. Spotykamy tu sufiksy tworzące zdrobnienia, nazwy osobowe, a także nazwy procesów i stanów. Oto pełny wykaz tych formantów: *-aczek*, *-aner*, *-cj(a)*, *-ecz-k(o)*, *-i/ykator*, *-i/ytyk(a)*, *-i/ywistość*, *-icz*, *-isad(a)*, *-jatri(a)*, *-ław(y)*, *-odi(a)*, *-ok*, *-ok(a)*, *-oszk(a)*, *-ymiec*, *-aryzm*, *-atyzm*, *-c(e)*, *-eczn(y)*, *-jon*, *-onarz*, *-aw*, *-el*.

Wśród przyrostków można więc wskazać te, które zawsze kończą procesy sufiksacyjne (funkcjonuje blokada formalna lub semantyczna), i te, które zwykle to czynią (nie ma przeszkód formalnych, istnieją przykłady połączeń z innymi sufiksami). Są wreszcie te, które równie często kończą procesy derywacyjne, jak je inicjują.

Pojawienie się rzeczownikowych formatów *-i/yzm* (i jego wariantów: *-azm*, *-aizm*, *-alizm*, *- atyzm*, *-aryzm*, *-i/yyczm*), *-tw(o)*²⁰⁰ i *-stw(o)*²⁰¹ oraz przyrostków przymiotnikowych *-i/ychn(y)*, *-ow(y)* i *-n(y)* stwarza możliwość dalszej sufiksacji, wiąże się jednak z odjęciem tych elementów. Można więc powiedzieć, że ich obecność jest pożądana, choć krótkotrwała, ponieważ nieobecna w końcowym kształcie ciągu (por. rodz. 7.1. *Ucięcia*). Rzeczowniki, będące nazwami abstrakcyjnych cech, doktryn, zjawisk, procesów i stanów (z sufiksami *-i/yzm*, *-cj(a)*, a także *-ość*, *-stwo*), często przynależne do słownictwa erudycyjnego²⁰², otwierają bowiem łatwą drogę do derywacji nazw osobowych i przymiotników. Stadium przymiotnikowe, o czym będzie jeszcze mowa, umożliwi transformację rzeczownikową (*nomina essendi*) i przysłówkową.

4.4.2. Sufiksy inicjalne

4.4.2.1. Sufiksy o najbogatszej łączliwości

Najdłuższy 5-elementowy ciąg rozpoczyna się od wystąpienia sufiksu przymiotnikowego *-aln(y)*, którego nagłos pozwala swobodnie dołączać go do podstawy, a wygłos nie stwarza przeszkód w dalszej rozbudowie struktury, na co zwróciła

¹⁹⁹ Pamiętam też dyskusje dotyczące tego, czy Wisława Szymborska jest *poetą* czy *poetką* (przypisywano tym wyrazom nieco inne znaczenie, związane z odmiennym zakresem tematycznym twórczości).

²⁰⁰ J. Rabięga-Wiśniewska wskazuje na to, że jest to ostatni wykładnik derywacji [Rabięga-Wiśniewska 2006: 156].

²⁰¹ Jw.

²⁰² Nieliczne przykłady struktur ekspresywnych, wykorzystujących kontrast stylistyczny zachodzący między formantem a podstawą.

uwagę H. Jadacka, omawiając rolę czynnika morfonologicznego w ograniczaniu aktywności słowotwórczej wyrazów [Jadacka 1995: 164]. Umożliwia on dołączanie sufiksów: *-ość*, *-e*, a po ucięciu cząstki *n(y)*, także *-izm*, *-iz(ować)*. Podobnymi właściwościami charakteryzuje się sufiks *-n(y)*. Spostrzeżenia te znajdują potwierdzenie w budowie ciągów czterosufiksalnych, wśród których liczne są te, które rozpoczynają się od sufiksów przymiotnikowych: *-n(y)*, *-aln(y)* i *-sk(i)*, *-i/yczn(y)*, *-k(i)* (szczegółowe dane zawarte w tabeli 20).

Tabela 20. Wykaz sufiksów inicjujących ciągi czterosufiksalne

Sufiks rozpoczynający ciąg 4-elementowy	Liczba tworzonych ciągów	Udział procentowy (w liczbie ciągów 4-suf.)
<i>-aln(y)</i>	3	13,0%
<i>-k(i)</i>	3	13,0%
<i>-i/yz(ować)</i>	3	13,0%
<i>-n(y)</i>	2	8,7%
<i>-i/yw(a)</i>	2	8,7%
<i>-sk(i)</i>	1	4,4%
<i>-i/yfik(ować)</i>	1	4,4%
<i>-i/yjsk(i)</i>	1	4,4%
<i>-alizm</i>	1	4,4%
<i>-atyw</i>	1	4,4%
<i>-ek</i>	1	4,4%
<i>-janizm</i>	1	4,4%
<i>-k(o)</i>	1	4,4%
<i>-nik</i>	1	4,4%
<i>-ow(y)</i>	1	4,4%

Źródło: badania własne

Na początku ciągów sufiksalnych najczęściej pojawiają się formanty rzeczownikowe (aż 8), jednak nie tworzą one urozmaiconych układów, przymiotniki pojawiają się rzadziej, ale ich wykorzystanie jest pełniejsze. Dwa sufiksy czasownikowe tworzą 4 układy. Dane te nie w pełni oddają ważność stadium przymiotnikowego w procesie tworzenia długich ciągów, ponieważ liczne są ucięcia pierwszych sufiksów przymiotnikowych (zwłaszcza *-sk(i)*, *-i/yczn(y)*, *-n(y)*, *-aln(y)*²⁰³), co powoduje zaliczenie ich do układów trójsufiksalnych. Utworzenie zaś sufiksального przymiotnika odrzeczownikowego otwiera duże możliwości derywacyjne, zwłaszcza jeśli dzieje się to na pierwszym takcie, a sufiks nie blokuje dalszych procesów derywacyjnych lub jest ucinany w części lub całości. Choć należy wziąć

²⁰³ Ucięcia te obserwujemy w bardzo licznych ciągach.

pod uwagę również znaczenie wyjściowego rzeczownika i właściwości sufiksu przymiotnikowego, na przykład nazwy roślin uprawnych motywują bardzo dużo przymiotników, które jednak często pozostają jedynymi derywatami w gnieździe²⁰⁴. Dzieje się tak dlatego, że aż 60% ich to struktury utworzone dzięki dołączeniu sufiksu *-ow(y)*. W podstawach dominuje znaczenie konkretne, które przekazywane jest derywatom adiektywnym, co blokuje utworzenie przysłówków i nazw cech. Paradigmatyczne przymiotniki odrzeczownikowe (np. *psi*, *koci*) nie otwierają też takich możliwości. Należy więc wziąć pod uwagę czynniki semantyczne i pochodzenie leksemu wyjściowego (por. rozdział 5.). W gniazdach terminów biologicznych, matematycznych, językoznawczych i muzycznych²⁰⁵ dominują rzeczowniki i przymiotniki²⁰⁶. Model S,Ad bywa najaktywniejszy słowotwórczo (terminy muzyczne). Czasami udział przymiotników sięga nawet 50% wszystkich derywatów (terminologia językoznawcza) i znacznie przekracza średnią obliczoną dla wyrazów pochodnych od rzeczowników niemotywowanych (przymiotniki stanowią około 27% derywatów – Jadacka 1995: 169). Duży udział wyrazów zapożyczonych i sterminologizowanie często blokują dalszą sufiksację (dotyczy to 50% terminologii muzycznej i połowy leksemów związanych z żeglarstwem²⁰⁷). Pojawienie się jednak niektórych sufiksów przymiotnikowych otwiera możliwość kontynuowania sufiksacji [np. *-owat(y)*, *-aln(y)*, *-n(y)*, *-i/yczn(y)*], choć niekiedy wiąże się z ich odłączaniem (w całości lub części). Rzeczowniki należące do słownictwa podstawowego (wspólnoodmianowego) z reguły tworzą liczniejsze derywaty, w tym przymiotniki i wyrazy pochodne od nich²⁰⁸.

Ucięcia zresztą towarzyszą często też sufiksom rzeczownikowym. Wspomniany przyrostek *-janizm* zostaje skrócony do postaci *-jan-*. Aż trzy czterosufiksalne ciągi z początkowym przyrostkiem *-k(i)* zawdzięczamy słownictwu sportowemu (z jednego gniazda SANIE). Sufiksy czasownikowe zaś, występujące w czasownikach *inscenizować*, *centralizować*, *funkcjonować*, *wersyfikować*, sytuują rezultaty derywacji w strefie słownictwa specjalnego.

Wśród 3-elementowych ciągów można zauważyć większą różnorodność, choć i tu sufiksy przymiotnikowe często inicjują ciągi, co potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia.

²⁰⁴ Zgodnie z wyliczeniami sporządzonymi na podstawie danych zawartych w pracach licencjackich, które powstały pod moim kierunkiem w 2005 r.

²⁰⁵ Jw.

²⁰⁶ Nie dotyczy to jednak wszystkich zasobów terminologicznych, np. terminy literackie i słowa związane z żeglarstwem niezbyt często stają się podstawami przymiotników (dane: jw.).

²⁰⁷ Dane: jw.

²⁰⁸ Ujawnia to na przykład porównanie wyrazów motywowanych przez poszczególne nazwy drzew. Te, które są obecne od dawna, z reguły tworzą więcej derywatów (por. gniazda leksemów *jabłoń* i *morela*).

Tabela 21. Wykaz sufiksów najczęściej inicjujących ciągi trójsufiksalne

Sufiks rozpoczynający ciąg 3-elementowy	Liczba tworzonych ciągów	Udział procentowy (w liczbie ciągów 3-suf.)
<i>-n(y)</i>	49	13,0%
<i>-i/yz(ować)</i>	17	4,5%
<i>-aln(y)</i>	16	4,2%
<i>-ow(y)</i>	14	3,7%
<i>-ek</i>	14	3,7%
<i>-k(a)_d</i>	12	3,2%
<i>-k(a)₃</i>	10	2,7%
<i>-i/yn(a)</i>	10	2,7%

Źródło: badania własne

Inne sufiksy inicjują od 1 do 9 ciągów, wykazują się więc mniejszą różnorodnością w kształtowaniu połączeń. Wśród nich bardzo liczne są te, które tworzą pojedyncze układy (prawie 40%). W porównaniu z układami czterosufiksalnymi wzrasta liczba ciągów inicjowanym przez sufiksy występujące jednokrotnie na początku układu²⁰⁹.

Jednak średnia aktywność inicjalnych sufiksów wzrasta. W ciągach trójsufiksalnych średnio jeden przyrostek przymiotnikowy rozpoczyna pięć ciągów (dokładnie 4,8), a rzeczownikowy tylko trzy (2,9), podczas gdy w układach czterosufiksalnych wartości te wynosiły odpowiednio 2,2 i 1. Wzrasta znaczenie sufiksów czasownikowych, które choć są nieliczne (zaledwie 8), to inicjują wiele układów (średnio 4,5 w ciągach trójsufiksalnych wobec 2 w czterosufiksalnych). Na uwagę zasługuje formant *-i/yz(ować)*, tworzący 17 ciągów trójsufiksalnych, i *-on(ować)* – 6. Nie wydłużają one zbytnio budowanych układów, ponieważ częśćka *ować* ma charakter fleksyjny, a samo dołączenie tego formantu dość często powoduje ucięcie podstawy. Omawiany afiks jest ważnym elementem inicjalnym wielu ciągów, nie tylko trójsufiksalnych. Łącznie zapoczątkowuje 38 ciągów (jako samodzielny formant lub część formantu złożonego) i jest częstym elementem wydłużającym układ (por. rozdział 4.4.3.).

W ciągach dwusufiksalnych największą liczbę struktur tworzą:

Tabela 22. Wykaz sufiksów najczęściej inicjujących ciągi dwusufiksalne

Sufiks rozpoczynający ciąg 2-elementowy	Liczba tworzonych ciągów	Udział procentowy (w liczbie ciągów 2-suf.)
<i>-n(y)</i>	58	4,1%
<i>-ow(y)</i>	44	3,1%
<i>-ek</i>	41	3,1%
<i>-k(a)_d</i>	39	2,8%

²⁰⁹ Być może to konsekwencja włączenia konektywów do struktury sufiksów.

<i>-nik</i>	35	2,5%
<i>-k(a)₃</i>	34	2,4%
<i>-aln(y)</i>	32	2,3%
<i>-arz</i>	28	2,0%
<i>-i/yk</i>	27	1,9%
<i>-i/yn(a)</i>	24	1,7%
<i>-k(o)</i>	21	1,5%
<i>-ak</i>	21	1,5%
<i>-i/yst(a)</i>	21	1,5%
<i>-i/yz(ować)</i>	21	1,5%
<i>-i/yc(a)</i>	20	1,4%
<i>-aw(y)</i>	17	1,2%
<i>-sk(i)</i>	16	1,1%
<i>-ator</i>	14	1,0%
<i>-er</i>	14	1,0%
<i>-i/yczn(y)</i>	14	1,0%
<i>-ec</i>	13	0,9%
<i>-or</i>	11	0,8%
<i>-ant</i>	11	0,8%
<i>-arn(y)</i>	10	0,7%
<i>-at</i>	10	0,7%
<i>-at(y)</i>	10	0,7%
<i>-ualn(y)</i>	10	0,7%
<i>-ówk(a)</i>	10	0,7%

Źródło: badania własne

Zwiększa się średnie wykorzystanie sufiksu, zwłaszcza przymiotnikowego (średnio jeden inicjuje 6,3 układu). Przyrostki rzeczownikowe też pojawiają się częściej i średnio tworzą prawie cztery układy (3,9). Niższą aktywność przejawiają tylko afiksy czasownikowe (4,3). Zwiększa się też liczba sufiksów inicjujących jeden układ (aż 114).

Najbogatsze połączenia (podobnie jak we wcześniej omówionych grupach) budują przyrostki przymiotnikowe, zwłaszcza *-n(y)*, *-ow(y)*, *-aln(y)*, co wskazuje na pewne prawidłowości: sufiksy przymiotnikowe są niezbędnymi elementami początkowymi ciągów. Jednak widać i różnice: na drugim miejscu pojawia się formant *-ow(y)*, który często inicjuje krótkie ciągi dominujące wśród układów sufiksalnych (por. tabela 23). Zwykle są to przysłówki na *-o*, nazwy cech na *-ość* oraz struktury zuniwerbizowane (z sufiksem *-k(a)* i *-ec*). Z rezerwą należy się więc odnieść do twierdzenia, że sufiks *-ow(y)* blokuje dalszą sufiksację. Otwiera pewne możliwości, które są często wykorzystywane, zależy to jednak w dużym stopniu od znaczenia leksemu wyjściowego, a budowane ciągi są zwykle krótkie. Jednak układy trójsufiksalne formant *-ow(y)* częściej kończy niż zaczyna.

Podsumujmy dane dotyczące sufiksów inicjujących wszystkie odnotowane ciągi:

Tabela 23. Wykaz sufiksów inicjujących ciągi

Sufiks	Liczba rozpoczynanych ciągów	Udział procentowy (w liczbie wszystkich ciągów)
<i>-n(y)</i>	109	6,0%
<i>-ow(y)</i>	61	3,4%
<i>-ek</i>	56	3,1%
<i>-aln(y)</i>	53	2,9%
<i>-k(a)_d</i>	51	2,8%
<i>-k(a)₃</i>	44	2,4%
<i>-nik</i>	43	2,4%
<i>-i/yz(ować)</i>	41	2,3%
<i>-i/yk</i>	36	2,0%
<i>-i/yn(a)</i>	34	1,9%
<i>-arz</i>	34	1,9%
<i>-k(o)</i>	30	1,7%

Źródło: badania własne

Zestawienie ilustruje dominację sufiksów przymiotnikowych (górze tabeli), na drugim miejscu sytuuje się wspomniany wcześniej formant *-ow(y)*, a za nim afiks *-ek*, potem *-aln(y)* i *-k(a)* w funkcji deminutywnej, omówiony w poprzednim rozdziale. Przyrostki *-ow(y)* i *-k(a)_d* często kończą procesy derywacyjne, ale jeśli uwzględnimy całość ciągów, to możemy też stwierdzić, że często są elementami inicjującymi krótkie dwuelementowe ciągi, które mają znaczne obciążenie i są dość różnorodne, z przewagą zdrobnień drugiego stopnia i przymiotników utworzonych sufiksami *-ow(y)* i *-owat(y)*. Spośród 51 układów zapoczątkowanych przez sufiks *-k(a)_d* aż 39 to ciągi dwusufiksalne.

Można więc raczej mówić o pewnej specjalizacji sufiksów: niektóre inicjują długie ciągi [*-aln(y)*], inne budują krótkie, ale liczne i mocno obciążone [*-ow(y)*, *-k(a)_d*, *-sk(i)*]. Są też takie, które nie limitują długości ciągu, np. *-n(y)*, *-i/yz(ować)*, ale znacznie ułatwiają jego powstanie, choć często „pracują” na inne ciągi, ponieważ są ucinane.

Sufiksy przymiotnikowe rozpoczynają 65 ciągów z 333 (2-, 3-, 4- i 5-sufiksalnych). Nie jest to dużo – porównajmy z udziałem sufiksów rzeczownikowych i innych:

Tabela 24. Udział sufiksów inicjujących ciągi (podział ze względu na kategorię części mowy)

Sufiksy	Liczba rozpoczynanych ciągów	Udział procentowy
przymiotnikowe	65	19,5%
rzeczownikowe	254	76,3%
czasownikowe	13	3,9%
przysłówkowe	1	0,3%

Źródło: badania własne

Jednak gdy przyjrzymy się sufiksom, które budują minimum 10 ciągów, to zauważamy większy udział sufiksów przymiotnikowych:

Tabela 25. Udział sufiksów inicjujących minimum 10 ciągów (podział ze względu na kategorię części mowy)

Sufiks	Liczba rozpoczynanych ciągów (powyżej 10)	Udział procentowy
przymiotnikowy	13	27,7%
rzeczownikowy	30	63,8%
czasownikowy	4	8,5%
przysłówkowy	0	0%

Źródło: badania własne

Dominują zaś w grupie sufiksów rozpoczynających największą liczbę ciągów. Również w ciągach najdłuższych (5- i 4-elementowych) udział sufiksów przymiotnikowych jest największy (por. zamieszczone wcześniej tabele). **Wydaje się, że sufiksalne przekształcenie rzeczownika w przymiotnik gwarantuje większą różnorodność budowanych ciągów i otwiera możliwość dalszej derywacji sufiksальной.** Stadium przymiotnikowe jest więc istotnym elementem. Jeżeli spojrzymy na dane dotyczące obciążenia ciągów rozpoczynających się od poszczególnych sufiksów, to zauważamy, że pierwsze dwa miejsca zajmują sufiksy przymiotnikowe. Jeśliby więc podać przepis – wzór na zbudowanie długiego ciągu odrzeczownikowego lub wielu łańcuchów, to należałoby podać, że najlepszym sposobem jest utworzenie przymiotnika sufiksального [najlepiej z przyrostkiem *-aln(y)*, *-n(y)* lub *-sk(i)*].

Tabela 26. Udział sufiksów inicjujących ciągi (podział ze względu na kategorię części mowy i obciążenie)

Sufiks	Obciążenie ciągów	Udział procentowy
przymiotnikowy	3288	48,4%
rzeczownikowy	3267	48,0%
czasownikowy	242	3,6%
przysłówkowy	3	0,04%

Źródło: badania własne

Z porównania dwóch ostatnich tabel wynika, że choć ciągów z pierwszym sufiksem przymiotnikowym w całości ciągów jest mniej niż rzeczownikowych, to jednak są one bardziej obciążone, co potwierdza poczynione wcześniej spostrzeżenia dotyczące ważności sufiksu przymiotnikowego w procesie dalszej sufiksacji. Może to również wiązać się z tym, że do sufiksów przymiotnikowych łatwiej dołącza się przyrostki rzeczownikowe, do których mogą być powtórnie przyłączone sufiksy przymiotnikowe (co oznacza wydłużenie procesów derywacyjnych), a tworzenie przysłówek od struktur przymiotnikowych nie jest trudne. Sufiksy rzeczownikowe bywają zaś powtarzane, zwykle jednak owa jednorodność kategoriałowa dotyczy ciągów dwuelementowych, rzadziej trójelementowych [por. Kowalik 1979: 30].

W ciągach krótszych – dwusufiksalnych dość często inicjalnym elementem jest sufiks *-arz* czy *-ak*. Ten pierwszy często buduje nazwy osobowe (np. wykonawcy zawodu – *kamieniarz*, właściciela lub osoby obsługującej obiekt – *hotelarz*, *aptekarz*, użytkownika sprzętu, pojazdu, maszyny – *łyżwiarz*, *kajakarz*, *prasiarz*, nazwy pracowników – *bibliotekarz*). Formant *-ak* też jest wykładnikiem nazw wykonawców czynności (*rybak*), rzeczowników odmiejscowych (*Sybirak*), nazw istot młodych (*Cyganiak*). Rzeczowniki te zaś są podstawą nazw żeńskich i przymiotników. Od innych rzeczowników pochodnych z afiksem *-ak* (terminów medycznych i zoologicznych – *oponiak*, *dziobak*, nazw przedmiotów – *drewniak*, nazw zbiorowości roślinnych – *maliniak*) derywuje się przymiotniki.

Sufiksy rzeczownikowe rozpoczynające ciągi przeważnie reprezentują kategorię zdrobnień [*-k(a)*_ϕ, *-ek*, *-k(o)*], która występuje nawet w słabo rozbudowanych gniazdach. Potwierdzają to dane cząstkowe dotyczące derywatów pochodnych od nazw zwierząt²¹⁰ i roślin²¹¹. W paradygmacie idealnym znajdujemy zwykle – oprócz przymiotnika relacyjnego i symilatywnego – zdrobnienie, nazwę rodziny (nazwy rodzajowe i gatunkowe), a wśród odzwierzęcych – nazwę samicy, osobnika młodego i mięsa²¹².

4.4.2.2. Sufiksy o największym obciążeniu

Spójrzmy teraz na obciążenie sufiksów inicjujących ciągi (tabela 27.).

Tabela 27. Obciążenie sufiksów inicjujących ciągi

Sufiks rozpoczynający ciąg	Obciążenie budowanych ciągów	Strefa
<i>-ow(y)</i>	866	I
<i>-n(y)</i>	859	
<i>-arz</i>	371	II
<i>-k(a)</i> _d	369	
<i>-ek</i>	351	
<i>-i/yczn(y)</i>	323	
<i>-aln(y)</i>	246	III
<i>-nik</i>	181	IV
<i>-i/yz(ować)</i>	151	
<i>-i/yk</i>	144	
<i>-i/yst(a)</i>	138	
<i>-owat(y)</i>	122	
<i>-i/yst(y)</i>	115	
<i>-i/yn(a)</i>	115	
<i>-k(a)</i> ₃	100	

Źródło: badania własne

²¹⁰ Na podstawie własnych wyliczeń, sporządzonych z wykorzystaniem danych zawartych w pracach licencjackich, które powstały pod moim kierunkiem w 2005 r.

²¹¹ Jw.

²¹² Por. A. Nagórko [Nagórko 2002: 221] i M. Wanot [Wanot 2010].

Jeżeli porównamy obciążenie ciągów wyróżnianych ze względu na pierwszy sufiks, to zauważamy, że w strefie największego obciążenia (oznaczonej w tabeli numerem I) występuje w zasadzie zgodność z danymi dotyczącymi liczebności budowanych ciągów przez poszczególne sufiksy. Widać tylko zamianę miejsc: sufiks *-n(y)* buduje nieco większą liczbę ciągów od *-ow(y)*, ale obciążenie ciągów rozpoczynających się sufiksem *-ow(y)* jest nieznacznie wyższe (we wszystkich ciągach z pierwszym elementem *-ow(y)*). Ciągi z *-n(y)* są liczniejsze, ale nie tak często powielane. Wynikać to może z tego, że element *-n(y)* jest często ucinany w dalszym etapie derywacji (223 potwierdzenia²¹³, z czego 187 przed sufiksami), co skraca długość tworzonego ciągu (por. rozdz. 5.1.), który jest liczony od przyrostka obecnego (choćby w części) w strukturze ciągu (zwykle to drugi w kolejności afiks). Stąd ucięcia wpływają na obniżenie obciążenia sufiksów z elementem *-n(y)* (podobne zjawisko możemy zaobserwować z udziałem formantu *-sk(i)*).

Cząstka *-ow(y)* znacznie rzadziej jest odłączana (33 potwierdzenia, z czego 26 przed sufiksem). I choć sufiks *-ow(y)* ma niewielkie ograniczenia w dołączaniu się do podstaw rzeczownikowych i nie wywołuje alternacji, a przyłączaniu sufiksu *-n(y)* niekiedy towarzyszą alternacje (*komisja* → *komisyjny*, *rok* → *roczny*), to jednak w długich ciągach dominuje afiks *-n(y)*. Występuje on często w derywatach od wyrazów zapożyczonych, zwłaszcza o pochodzeniu łacińskim, do których raczej nie dołącza się sufiks *-ow(y)*. Podstawy zakończone na *-j(a)*, *-cj(a)*, *-sj(a)*, *-ri(a)* (fonetycznie *-rja*), *-(um)*, *-i(um)* (fonetycznie *-jum*) przyłączają sufiks *-n(y)* lub formanty zawierające w swoim składzie ten element (np. *-onaln(y)*) [Kallas 1998: 498]. Lewostronna łączliwość afiksu *-n(y)* jest równie rozbudowana jak prawostronna. Z prawej strony towarzyszą mu sufiksy: *-e*, *-ość*, *-i/yk*, *-k(a)*₃, *-ak*, *-i/yc(a)*, rzadziej *-k(i)*, *-i/yś*, *-i/yzacj(a)*, *-i/yz(ować)*, *-i/yzm*, *-utk(i)*, *-onalizm* i *-liw(y)*. Poza tym omawiany formant często jest elementem środkowym i członem wielu formantów prefiksarno-sufiksalnych. Długie ciągi zaś nie występują bardzo często, stąd dominacja ciągów z formantem *-ow(y)*.

Gdy porównujemy lewostronne szanse łączliwości, zauważamy, że w lepszej sytuacji jest sufiks *-ow(y)*: łączy się „z wszystkimi możliwymi w polskim systemie derywacyjnym sufiksami” [Kowalik 1977: 63], a *-n(y)* tylko z 16, wśród których góruje *-#j* [Kowalik 1977: 64]. I choć afiks *-ow(y)* tworzy tylko przymiotniki odrzeczownikowe (z pewnymi wcześniej omówionymi wyjątkami), a *-n(y)* ma bogatsze możliwości – nie łączy się tylko z podstawami przymiotnikowymi (pozostaje rzeczownik, czasownik, przysłówek, liczebnik) [Kowalik 1977: 63-64], to jednak te różnice nie wpływają znacząco na wyniki analizy, ponieważ podstawą badań jest materiał odrzeczownikowy. Udział czasowników odrzeczownikowych nie jest zbyt duży, bo transformacja rzeczownikowo-czasownikowa jest blokowana najsilniej [Jadacka 1995: 161].

²¹³ Dane dotyczą ucięcia tylko samego elementu *-n-* (pochodzącego z różnych sufiksów), dość często ucięcie jest większe: obejmuje oprócz cząstki *-n-* elementy poprzedzające, np. *-iczn-* czy *-yczn-* (odpowiednio 38 i 49 potwierdzeń).

Jeżeli odniesiemy liczbę wystąpień danego sufiksu na początku ciągu lub w jego środku do ogólnej liczby odnotowań w analizowanym materiale, otrzymamy wykaz sufiksów, które „sprzyjają” sufiksacji. Ten parametr nazwałam **współczynnikiem łączliwości**.

W grupie formantów, które charakteryzują się 100-procentowym współczynnikiem łączliwości, znalazły się przede wszystkim afiksy jednostkowe oraz kilka o niewielkim obciążeniu (przymiotnikowe poniżej 10 wystąpień, rzeczownikowe poniżej 5, nieliczne czasownikowe). Jeżeli pominiemy formanty jednostkowe (w tym aż 75 rzeczownikowych), to lista wygląda następująco: *-atyk*, *-elnic(a)*, *-em*, *-erk(a)*, *-eut(a)*, *-eutyk(a)*, *-jan<izm>*, *-m(a)*, *-oid(a)*, *-ul(o)*, *-oryczn(y)*, *-ołowit(y)*, *-nist(y)*, *-kow(y)*, *-i/yjn(y)*, *-ew<sk>(i)*, *-etyczn(y)*, *-eck(i)*, *-earn(y)*, *-alsk(i)*, *-aw(ić)*.

W grupie o nieco niższych wartościach znalazły się zaledwie dwa formanty: czasownikowy *-i/yfik(ować)* i przymiotnikowy *-i/yynn(y)* (odpowiednio 93,8% i 90,9%). Afiks czasownikowy występuje w obu pozycjach: inicjalnej i środkowej i, jak wiemy, tworzy długie ciągi, przyłączając genetycznie obce formanty: *-acj(a)*, *-ator*, które zapewniają kontynuację sufiksacji. Afiks *-i/yynn(y)* tworzy zwykle znacznie krótsze układy: dołącza formanty *-ość*, *-e*, *-stw(o)*, które nie stwarzają takich możliwości. Oba sufiksy mogą jednak wystąpić w pozycji finalnej (lub nie budować układu).

Wśród sufiksów o współczynniku łączliwości pomiędzy 86,7% a 70% znajdują się również formanty jednostkowe i sufiksy o niezbyt wielu reprezentacjach w materiale (do 10). Jedyne kilka ma liczniejszą egzemplifikację w analizowanym materiale: *-ual<n>(y)*, *-an<i>n*, *-own(y)*, *-liw(y)*, *-i/yw(a)*, *-onal<n>(y)*, *-oł*, *-jer*, *-qc(y)*, *-i/yt(a)*, *-atyczn(y)*, *-i/yw(y)*, *-onal<izm>*. Jest to znacząca różnica w stosunku do reprezentacji sufiksów o funkcji kończącej układy. Świadczyć to może o większej specjalizacji sufiksów w finalności. Inaczej jest z sufiksami inicjującymi ciągi. Wiele z nich otwiera takie możliwości, ale użytkownicy języka z nich nie korzystają. Nie ma takiej potrzeby. Duża liczba formantów jednostkowych czy sporadycznie występujących w materiale może wynikać z zasad wydzielania sufiksów (rezygnacji z konektywów) i traktowania postaci rozszerzonych afiksów jako odrębnych sufiksów (ograniczenie wariantów).

W grupie afiksów o większej liczbie potwierdzeń uderzająca jest przewaga formantów przymiotnikowych, które stanowią przecież znacznie uboższy zbiór w porównaniu z zasobem sufiksów rzeczownikowych. Otwierają one drogę dalszej sufiksacji, wszystkie mogą być podstawami nazw cech na *-ość* i przysłówków, a niektóre także nazw osobowych [*-i/yyst(a)*, *-i/yk*], nazw procesów [*-i/yzm*, *-stw(o)*], czasowników [*-i/yz(ować)*], dalszych przymiotników [*-aw(y)*] czy innych derywatów [*-i/yzn(a)*, *-ak*, *-ek*]. Część z nich występuje też w pozycji środkowej (por. rozdział 4.4.3.).

Ważne dane przynosi następna partia materiału obejmująca sufiksy o wskaźniku łączliwości w przedziale 70%–50%. Tu pojawiają się formanty o licznej reprezentacji materiałowej: *-arz*, *-i/ywn(y)*, *-i/yyst(y)*, *-arn(y)*, *-aln(y)*, *-er*, *-ant*, *-aw(y)*, *-erz*,

-usz, -ul(a), -i/yz(ować), -or, -ator, i nieco mniejszej (ale znaczącej): -atyczn(y), -ejisk(i), -utk(i), -an<izm>, -i/yck(i), -esk(i), -aż, -n(i), -al<izm>, -i/yciel, -i/yw(o), -an, -eń, -n(a) i -uni(a). Znajdujemy tu sufiksy budujące męskie nazwy osobowe (-arz²¹⁴, -er, -or²¹⁵, -ant²¹⁶, -ator²¹⁷, -i/yciel), nazwy ekspresywne [-ul(a), -uni(a)], przymiotniki i czasownik. Męskie nazwy osobowe są naturalną bazą dla nazw żeńskich, przymiotników [na -sk(i)] oraz nazw cech, zajęć, działań [-stw(o)], dawniej także nazw żon, córek, młodszych pomocników [-czyk]. Czasownik otwiera drogę derywacji rzeczownikowej [rzeczowniki z formantem -acj(a), -ator, -i/yst(a), -er). Zaskakuje obecność formantów budujących struktury ekspresywne, ale jeżeli uwzględnimy duży udział nazw pokrewieństwa wśród podstaw, uzmysłowi to nam, że mogą one derywować formy o intensywniejszym nacechowaniu: *babunia* → *babunieczka*, *mamunia* → *mamuńka*, *ciotula* → *ciotulka*, i przymiotników dzierżawczych (*babuniny*, *mamunin*). Rzeczowniki z sufiksem -alizm i -anizm (po odjęciu wygłosowego elementu -izm) otwierają możliwość utworzenia nazw osobowych i przymiotników oraz w minimalnym stopniu wpływają na długość budowanego ciągu (wydłużają go o jedną sylabę). W tej grupie dużo jest zresztą sufiksów o jednosylabowej lub dwusylabowej budowie, tylko formant -atyczn(y) jest wyraźnie dłuższy. Nie ma też licznych grup spółgłoskowych (przeważnie jedna lub dwie spółgłoski).

4.4.3. Sufiksy centralne

W pozycjach środkowych (z realizowaną obustronną łączliwością) występuje łącznie 66 sufiksów (także jako składników formantów złożonych: prefiksально-sufiksalnych). Wśród nich najwięcej ciągów budują przyrostki -ow(y) i -arz, dalej -n(y), -i/yk, -i/yz(ować) i -acj(a) (patrz: tabela 29). Dużą obustronną łączliwością cechują się też formanty: -k(a)₃, -sk(i), -ist(a), -owat(y) i -ak. Występują one w największej liczbie różnorodnych ciągów. Zauważmy, że na czele tej listy pojawia się sufiks -ow(y). Można powiedzieć, że ma uniwersalną łączliwość – rozpoczyna ciągi i je kończy, a także jest elementem spajającym układy sufiksalne.

Czasownikowy sufiks -i/yz(ować), który często inicjuje ciągi, przyjmuje również pozycję środkową. Dołączenie tego sufiksu otwiera nowe możliwości: powstaje czasownik, który umożliwia bogatą i zróżnicowaną derywację odcza-

²¹⁴ Niesobowe nazwy stanowią margines – zdaniem R. Grzegorzycykowej i J. Puzyniny. Są to serie zapożyczeń łacińskich (np. *herbarz*) lub nieliczne terminy łowieckie i przyrodnicze [Grzegorzycykowa, Puzynina 1979: 277, 283].

²¹⁵ Oprócz nazw subiektów agentywnych i atrybutywnych tworzy też derywaty o znaczeniu nazw urzędzeń (głównie terminy) [Waszakowa 1994: 159].

²¹⁶ K. Waszakowa wskazuje na nieliczną grupę nazw rezultatów czynności lub procesu i nazw środków czynności [Waszakowa 1994: 193].

²¹⁷ Sufiks ten buduje także nazwy środków czynności i niesobowe nazwy subiektów (raczej odczasownikowe) [Waszakowa 1994: 162].

sownikową. Niekiedy spotykamy się z ucięciem tego elementu, częściej jednak dochodzi do zubożenia struktury przed dołączeniem tego formantu (dość liczne przykłady odłączania elementu *-i/yzm*). W otoczeniu omawianego afiksu dominują sufiksy obcego pochodzenia: *-acj(a)*, *-ator*, *-er* i *-i/yzm*, z których pierwszy często wydłuża procesy derywacyjne – odnotowana jest jego prawostronna łączliwość z sufiksami: *-n(y)*, *-ator*, *-or*, *-i/yst(a)* i *-i/ystyczn(y)*. W dłuższych układach trójka: *i/yz(ować)+acj(a)+n(y)* jest częstym elementem składowym. Afiks *-i/yz(ować)* ma jednak bogatszą łączliwość lewostronną.

Oprócz omówionych sufiksów znaczną liczbę ciągów spajają przyrostki *-n(y)*, *-i/yk*, *-sk(i)*, *-i/yst(a)*, *-owat(y)* (szczegóły patrz: tabela 28).

Tabela 28. Sufiksy w pozycji środkowej

Sufiks	Liczba struktur, w których występuje
<i>-ow(y)</i>	51
<i>-arz</i>	39
<i>-n(y)</i>	31
<i>-i/yz(ować)</i>	27
<i>-acj(a)</i>	26
<i>-k(a)₃</i>	17
<i>-sk(i)</i>	14
<i>-owat(y)</i>	13
<i>-ak</i>	12
<i>-k(a)_d</i>	10

Źródło: badania własne

Jeżeli przyjrzymy się obciążeniu ciągów wyróżnionych ze względu na obecność danego sufiksu w środkowej części układu, to zauważymy, że występują tu ciągi z tymi samymi sufiksami, z niewielkimi różnicami dotyczącymi zajmowanej pozycji.

Tabela 29. Sufiksy w pozycji środkowej (z uwzględnieniem obciążenia ciągów)

Sufiks	Obciążenie ciągów, w których występuje
<i>-ow(y)</i>	70
<i>-acj(a)</i>	54
<i>-arz</i>	52
<i>-i/yz(ować)</i>	44
<i>-n(y)</i>	41
<i>-i/yk</i>	36
<i>-owat(y)</i>	26
<i>-ak</i>	26

<i>-sk(i)</i>	22
<i>-k(a)₃</i>	20
<i>-ator</i>	18
<i>-i/yst(a)</i>	18
<i>-k(a)_d</i>	17
<i>-ek</i>	16
<i>-ec</i>	11
<i>-k(i)</i>	10

Źródło: badania własne

Istnienie tylko niewielkich przesunięć wskazuje na to, że sufiksy charakteryzujące się bogactwem połączeń cechuje też duża liczba potwierdzeń.

Wśród sufiksów występujących w środkowej części ciągów dominują formanty budujące rzeczowniki, co wynikać może z tego, że afiksy środkowe występują w ciągach dosyć długich – trój-, cztero- i pięcioelementowych. Najczęściej jednak spotykamy przymiotnikowy przyrostek *-ow(y)*.

Tabela 30. Zestawienie sufiksów o funkcji spajającej (podział ze względu na właściwości kategoriałne budowanego derywatu)

Sufiks	Liczba ciągów	Udział procentowy	Obciążenie ciągów	Udział procentowy
reczownikowy	237	56,0%	352	57,1%
przymiotnikowy	151	35,7%	211	34,3%
czasownikowy	32	7,6%	50	8,1%
przysłówkowy	3	0,7%	3	0,5%

Źródło: badania własne

Zebranych sufiksom można przyjrzeć się pod kątem ich specjalizacji. Zestawmy ich udział w pozycji spajającej (środkowej) z ogólną liczbą wystąpień. Uzyskamy w ten sposób **współczynnik spajania**, wyliczanym analogicznie do współczynnika finalności.

Nie odnotowałam sufiksów o 100-procentowym wskaźniku spajania. Nieco niższe wartości (od 66,7 do 50%) charakteryzują kolejne sufiksy: *-jan<izm>*, *-utk(i)*²¹⁸, *-enk(a)*. Inne znacznie częściej występują w innych funkcjach, np. *-uni(a)*, *-usi(a)* czy *-i/yz(ować)* w funkcji inicjowania ciągów. W zasadzie nie ma sufiksów o wyspecjalizowanej funkcji spajającej. Gdyby uwzględnić jeszcze tło – rzeczywistą liczbę wystąpień, odrzucić formanty występujące rzadko (poniżej 10 razy w materiale) i pełniące inne funkcje, stwierdzenie zyskałoby dodatkowe wsparcie. Pozostałby tylko afiks *-utk(i)*. Inne albo równie często występują na końcu ciągów [*-uni(a)*] lub nawet częściej [*-usi(a)*, *-acj(a)*, *-i/yz(ować)*], albo częściej inicjują ciągi [*-onalizm*], albo i inicjują, i finalizują ciągi przede wszystkim [*-anizm*, *-i/yfik(ować)*].

²¹⁸ Sufiks ten nie przyjmuje pozycji inicjalnych.

4.4.4. Sufiksy o nieograniczonej łączliwości lewo- i prawostronnej

W grupie przyrostków, które równie często kończą, jak i rozpoczynają sufiksację²¹⁹ (współczynniki finalności i łączliwości mają wartości zbliżone), występują sufiksy o niewielkiej liczbie potwierdzeń w materiale, np. *-aczek*, oraz formanty o znacznym udziale w materiale (od 10 do 1822 odnotowań). Do tej drugiej grupy zaliczyć należy formanty: *-in*²²⁰, *-i/yjsk(i)*, *-n(ić)*, *-yn*²²¹, *-al(y)*, *-n(y)*, *-onist(a)*, *-usi(a)*, *-ator*, *-uni(a)*, *-or*, *-i/yczn(y)*, *-n(a)*²²².

Czasownikowy afiks *-n(ić)* to w zasadzie rozbudowany o element *n* formant paradygmaticzny²²³, sufix *-al(y)* buduje odczasownikowe przymiotniki rezultatywne, przyrostek *-n(y)* przyłącza się do różnych podstaw (poza przymiotnikowymi) i jest najmniej wyspecjalizowany (wielofunkcyjny), ale bardzo produktywny. Poza formantami *-i/yjsk(i)* i *-i/yczn(y)* reszta sufiksów buduje rzeczowniki, głównie nazwy osobowe i ich zdrobnienia.

Porównanie sufiksów, zestawianych ze względu na zdolność budowania derywatów przynależnych do określonych części mowy, przynosi potwierdzenie postawionej wcześniej hipotezy dotyczącej roli sufiksów przymiotnikowych. Znacznie częściej rozpoczynają one ciągi niż je kończą (pod względem rzeczywistej liczby wystąpień). Sufiksy rzeczownikowe nie wykazują takiej specjalizacji: równie często rozpoczynają ciągi i je kończą, por. niżej.

Tabela 31. Porównanie właściwości sufiksów (ze względu na kategorię części mowy tworzonego derywatu)

Sufiksy	Udział w liczbie ciągów jako element		Udział w obciążeniu ciągów jako element	
	inicjalny	finalny	inicjalny	finalny
rzeczownikowe	76,3	74,9	48,0	56,2
przymiotnikowe	19,5	20,3	48,3	21,0
czasownikowe	3,9	3,5	3,6	1,1
przysłówkowe	0,3	1,3	0,04	21,0

Źródło: badania własne

²¹⁹ Część z nich pojawia się również w środku ciągu.

²²⁰ Budujący derywaty rzeczownikowe.

²²¹ Jw.

²²² Jw.

²²³ W SGS-2 wyróżniono konektyw *-n-* i formant paradygmaticzny *-(i)ć*, np. *od-wod(n)-(i)ć* (od *woda*), *u-wodor(n)-(i)ć* (od *wodór*) [SGS-2: 1367]; por. też treść przypisu 45. W wyniku rezygnacji z wyróżniania konektywów i chęci utrzymania spójności z opisem zastosowanym w tomie odrzeczownikowym SGS-2 przyjęto, że *-n(i)ć*, *-n(ia)ć* to sufiksy, podobnie jak *-n(q)ć*, *-l(i)ć* oraz *-l(y)*. Mam świadomość, że jest to jedno z możliwych rozwiązań.

4.4.5. Ograniczenia w łączliwości – wnioski

Spróbujmy więc odpowiedzieć na pytania, czy można przewidzieć, który sufiks gwarantuje powstanie długiego ciągu lub otwiera takie możliwości, a który ogranicza lub wręcz uniemożliwia dalszą derywację sufiksalną.

1. Powstaniu długiego ciągu sprzyja wystąpienie sufiksu przymiotnikowego, zwłaszcza afiksu *-aln(y)*, *-n(y)*, *-ow(y)*, oraz sufiksów rzeczownikowych *-arz* i *-ek*, czasownikowego *-i/yz(ować)*, a także w całości ucinanych przyrostków *-i/yzm* i *-i/yczn(y)*. Do sufiksów, które łatwo inicjują ciągi, należy zaliczyć także inne formanty przymiotnikowe, np. *-owat(y)*, *-i/yst(y)* oraz przyrostki budujące męskie nazwy osobowe²²⁴ i niektóre zdrobnienia.

2. Dalszą derywację zwykle kończy pojawienie się sufiksów przysłówkowych (*-o* i *-e*) oraz rzeczownikowych, budujących nazwy czynności²²⁵ [*-owani(e)*, *-ani(e)*], *nomina essendi* [*-ość*, *-stw(o)*²²⁶, *-tw(o)*, *-ostw(o)*, *-nictw(o)*, *-i/yzn(a)*], nazwy żeńskie [*-k(a)₂*, *-i/yn(i)*, *-ow(a)*], nazwy miejsc [*-arni(a)*, *-alni(a)*, *-i/ysk(o)*, *-i/yzn(a)*], nazwy istot młodych [*-qtk(o)*], nazwy nosicieli cech [*-owat(e)*], nazwy subiektów [*-owiec*], nazwy ekspresywne [*-i/ysk(o)*, *-i/yzn(a)*, *-uch*], nazwy zawodów, języków [*-i/yzn(a)*], nazwy zawodów nacechowane potocznością i nazwy przedmiotów [*-k(a)₃*], nazwy urzędzeń [*-ark(a)*], zdrobnienia [*-eczka(a)*], nazwy osób [*-jan*] oraz przymiotnikowych: *-on(y)*, *-ast(y)*, *-owan(y)*, *-owsk(i)*, *-i/yn(y)*.

3. Niektóre sufiksy równie często pojawiają się na początku, jak i na końcu ciągu, np. *-in*, *-i/yjsk(i)*, *-yn*, *-al(y)*, *-n(y)*, *-onist(a)*, *-or*, *-i/yczn(y)*, *-n(a)*, w mniejszym stopniu *-usi(a)*, *-ator*; *-n(qć)*²²⁷. Nie mają one ograniczeń dotyczących łączliwości. Derywaty z tymi sufiksami są podatne na dalszą sufiksację, gdy zaistnieją odpowiednie potrzeby nazewnicze.

4. Wśród sufiksów, które często występowały samodzielnie w badanym materiale, można wymienić formanty: *-ow(y)* (zwłaszcza na I taktcie), *-n(y)*, *-ek*, *-k(a)_p*, *-i/yk*, *-owat(y)*, *-sk(i)*, *-i/yczn(y)*, *-nik*, *-i/ysk(o)*, *-owiec*, *-k(a)₃*, *-i/yst(a)* (I takt) oraz *-k(a)₂*, *-ani(e)*, *-eni(e)* (na dalszych taktach). Są to w większości formanty występujące też w ciągach. Większość z nich nie ma więc ograniczeń formalnych w dołączaniu kolejnych sufiksów. To znaczenie wyjściowego rzeczownika i potrzeby nazewnicze decydują o ewentualnym budowaniu układów sufiksalnych. Ograniczenia dotyczą reduplikacji sufiksów z głoską *k* (np. *-ek*, *-k(a)_p*) w sytuacji, gdy w temacie rzeczownika występuje wygłosowa głoska *k* (alternująca do *cz*), *g* (z alternacją do *dź*), a także *sz* i *ż* [Szymanek 2010: 262-265, por. też Kreja 1969 i 1989: 7-10, 25-37, Kallas 2010, Manova, Winternitz 2011].

Ograniczenia w prawostronnej łączliwości częścię występujących sufiksów przedstawia tabela niżej. Jej omówienie znajduje się w rozdziale 4.4.1.

²²⁴ Z wyjątkiem formantu *-jan*.

²²⁵ Z wyjątkiem znaczeń zleksykalizowanych.

²²⁶ Tworzy również odsubiektowe nazwy obiektów.

²²⁷ Opisany w SGS-2 jako sufiks [por. też treść przypisu 45].

Tabela 32. Ograniczenia w prawostronnej łączliwości sufiksów²²⁸

Typ ograniczenia	Wartość współczynnika finalności	Sufiks
całkowity	100%	<i>-owani(e), -owat(e), -ostw(o), -i/yctw(o), -i/yzm, -owi(e), -ęt(a), -ątk(o), -uszek, -uszk(a), -ci(o), -ci(a), -eńk(a), -uchn(a), -ynk(a), -aczk(a), -awk(a), -esk(a), -ówn(a), -owc(e), -owic(a), -ic(a), -i/ych(a), -i/yszcz(e), -ow(e), -arsk(i), -uchn(y), -uchno, -usieńko, -utko</i>
prawie pełny	99,9%–90,0%*	<i>-e, -ość, -o, -stw(o), -arni(a), -ani(e), -ow(a), -i/ysk(o), -tw(o), k(a)₂, -on(y), -i/yzn(a), -owan(y), -owiec, -owsk(i), -nictw(o), -i/yn(i), -eczka(a), -i/yn(y), -ark(a), -jan, -alni(a), -uch</i>
bardzo częsty	88,9%–80,0%	<i>-j(um), -ol, -czyk, -as(y), -ali(a), -ówk(a), -ownic(a), -sk(i), -oz(a), -an(y), -owisk(o), -i/yza-cj(a), -acz, -ec, -erstw(o), -owicz, -i/yk(a), -k(a)₃, -owni(a), -nic(a), -j(a), -ow(y), -i/yk, -al, -ori(um), -eństw(o), -ączk(o), -ersk(i)</i>
Częsty	79,9%–70,0%	<i>-owat(y), -ank(a), -ni(a), -atk(a), -n(i), -at, -i/ynk(a), -eri(a), -uś, -i/yczk(a), -i/yś, -unek, -onk(a), -erk(a), -ulek, -och(a), -ność, -nisk(o), -ing, -i/ysk(i), -eńk(o), -ecznik, -c(a), -i/ystow-sk(i), -ur(a), -k(a)₄, -oid, -ek, -eni(e), -ast(y), -i/yt, -arstw(o), -ur, -atur(a), -ęc(y), -i/yc(a), -uch(a), -i/yńsk(i)</i>

* sufiksy podane według współczynnika finalności (od najwyższego do najniższego)

Źródło: badania własne

5. Dane dotyczące ograniczeń w lewostronnej łączliwości nie są tak jednoznaczne. Wynika to z kilku powodów: po pierwsze, z różnego statusu morfologicznego owej lewej strony (temat podstawy słowotwórczej, sufiks lub jego część), po drugie, z braku wyrazistej grupy sufiksów o ograniczonej łączliwości, po trzecie, z dużego rozczłonkowania materiału, wynikającego z traktowania jako odrębnych formantów sufiksów i ich wariantów. Zasady dołączania sufiksów do tematów podstaw są szczegółowo opracowane. Stosowne dane zawierają prace R. Grzegorzyczkowej i J. Puzyniny [1979 i 1984], K. Waszakowej [1994], K. Kallas [1984], Michalewskiego [1984], B. Krei [1989], K. Kowalik [1977 i 1979] oraz inne.

Zebrany i opracowany materiał odrzeczownikowy dostarcza następujących informacji:

1. są sufiksy występujące tylko bezpośrednio po temacie rzeczownika niemotywowanego (p. tabela 34);
2. są sufiksy przyłączające się wyłącznie do innych sufiksów [jednostkowe oraz *-aś, -uchn(y), -i/yctw(o), -arsk(i)*];

²²⁸ Zestawienie nie zawiera sufiksów jednostkowych.

3. nieliczne²²⁹ przyrostki wykazują łączliwość tylko z formantami niesufiksalnymi [jednostkowe oraz *-iystowsk(i)* i *-al(y)*];
4. sufiksy o stuprocentowym wskaźniku inicjowania ciągów często budują po jednym ciągu, który zwykle ma dość niewielką liczbę potwierdzeń (p. tabela 33.);
5. jest pewna grupa sufiksów, które zwykle inicjują ciągi (tabela 33.);
6. istnieją sufiksy przyłączające się zarówno do rzeczowników niemotywowanych, jak i sufiksów i formantów niesufiksalnych. Większość z nich ma liczną reprezentację w materiale [liczącą setki przykładów, a nawet osiągającą wartości powyżej tysiąca, np. *-k(a)*, *-ek*];
7. znaczny i liczny zbiór stanowią sufiksy, które z lewej strony dopuszczają tylko temat rzeczownika niemotywowanego lub sufiks [np. *-ow(y)*, *-sk(i)*, *-i/yczn(y)*, por. tabela 34.].

Tabela 33. Właściwości inicjowania ciągów

Typ ograniczenia	Wartość współczynnika finalności	Sufiks
zawsze inicjuje ciąg	100%	<i>-m(a)</i> , <i>-awic</i> , <i>-ul(o)</i> , <i>-ijaństw(o)</i> , <i>-oid(a)</i> , <i>-em</i> , <i>-eutyk(a)</i> , <i>-eut(a)</i> , <i>-elnic(a)</i> , <i>-atyk</i> , <i>-ewsk(i)</i> , <i>-nist(y)</i> , <i>-i/yjn(y)</i> , <i>-oryczn(y)</i> , <i>-earn(y)</i> , <i>-alsk(i)</i> , <i>-ołowit(y)</i> , <i>-kow(y)</i> , <i>-etyczn(y)</i> , <i>-eck(i)</i> , <i>-uliz(ować)</i> , <i>-ard(ować)</i> , <i>-ykul(ować)</i> , <i>-aiz(ować)</i> , <i>-atyw</i> , <i>-l(ę)</i> , <i>-ejusz</i> , <i>-awiczka(a)</i> , <i>-ulk(a)</i> , <i>-ór</i> , <i>-cz(ę)</i> , <i>-awit(a)</i> , <i>-ytanin</i> , <i>-ylen</i> , <i>-uz</i> , <i>-ulistik(a)</i> , <i>-ster</i> , <i>-oter</i> , <i>-onat</i> , <i>-olek</i> , <i>-oderi(a)</i> , <i>-oć</i> , <i>-j</i> , <i>-i/ynizm</i> , <i>-ez(a)</i> , <i>-ast(a)</i> , <i>-ard</i> , <i>-anin</i> , <i>-esn(y)</i> (i sufiksy budujące jednostkowe ciągi)
prawie zawsze inicjuje ciąg	99,9%–90,0%	<i>-i/ynn(y)</i>
zwykle inicjuje ciąg	88,9%–80,0%	<i>-erz</i> , <i>-i/yciel</i> , <i>-ualn(y)</i> , <i>-i/yfik(ować)</i> , <i>-eniec</i> , <i>-ular(y)</i> , <i>-own(y)</i> , <i>-onalizm</i> , <i>-as</i> , <i>-owit(y)</i> , <i>-aciel</i>
przeważnie inicjuje ciąg	78,6%–70,0%	<i>-i/yw(a)</i> , <i>-liw(y)</i> , <i>-onaln(y)</i> , <i>-n(o)</i> , <i>-oł</i> , <i>-atyk(a)</i> , <i>-i/yc</i> , <i>-eln(y)</i> , <i>-i/ykaln(y)</i> , <i>-aiczn(y)</i> , <i>-aryczn(y)</i> , <i>-anin</i> , <i>-ob(a)</i> , <i>-es</i> , <i>-jer</i> , <i>-i/yt(a)</i> , <i>-ul(a)</i> , <i>-i/ywn(y)</i> , <i>-atyczn(y)</i>

Źródło: badania własne

Tabela 34. Ograniczenia w lewostronnej łączliwości sufiksów²³⁰

Ograniczenie podstawy	Typ	Sufiks
tylko rzeczownik niemotywowany		<i>-esk(i)</i> , <i>-i/ynn(y)</i> , <i>-uch(a)</i> , <i>-m(a)</i> , <i>-n(ić)</i> , <i>-oid</i> , <i>-erz</i> , <i>-etk(a)</i> , <i>-ejsk(i)</i> , <i>-al</i> , <i>-ualn(y)</i> , <i>-ul(a)</i> , <i>-etyk(a)</i> , <i>-uś</i> , <i>-al</i> , <i>-i/ydl(o)</i> , <i>-aź</i> , <i>-i/yw(y)</i> , <i>-atyczn(y)</i> , <i>-alizm</i> , <i>-on(ować)</i> , <i>-n(i)</i> , <i>-owin(a)</i> , <i>-n(qć)</i> , <i>-anin</i> , <i>-onaln(y)</i>

²²⁹ Nieliczne w opracowanym materiale.

²³⁰ Podaję dane dotyczące sufiksów niejednostkowych, które wystąpiły minimum 10 razy w materiale.

tylko wyraz motywowany	tylko sufiks	<i>-arsk(i)</i>
	tylko formant niesufiksalny	<i>-al(y)</i>
	sufiks lub inny formant	<i>-eni(e), -ani(e), -utk(i), -o, -e</i>
rzeczownik niemotywowany lub wyraz motywowany	rzeczownik niemotywowany lub sufiks	<i>-i/yńsk(i), -onalizm, -anizm, -i/yjsk(i), -in, -jan, -alni(a), -eczka(a), -yn, -atk(a), -ni(ać), -nicz(y), -i/yn(i), -uni(a), -i/yczk(a), -i/yfik(ować), -owatt(e), -usi(a), -ęc(y), -oz(a), -us, -i/yck(i), -ariusz, -niak, -owan(y), -owni(a), -ówn(a), -i/yn(y), -owan(i)e, -i/yt(a), -n(a), -czyk, -jer, -an, -eń, -owisk(o), -liw(y), -ańsk(i), -on, -own(y), -ur(a), -i/yt, -arn(y), -aw(y), -ow(a), -ant, -at(y), -i/ywn(y), -ownik, -i/ystyka(a), -ank(a), -at, -j(a), -er; -i/yzacz(a), -ator; -ni(a), -ast(y), -i/yk(a), -owsk(i), -nic(a), -i/yst(y), -an(y), -ec, -owiec, -i/yc(a), -acj(a), -k(i), -aln(y), -owat(y), -i/yczn(y), -sk(i)</i>
	rzeczownik niemotywowany lub formant niesufiksalny	<i>-i/yciel, -usz, -onist(a), -qc(y), -l(ić), -l(y)</i>
	rzeczownik niemotywowany, sufiks lub inny formant	<i>-uch, -i/yw(o), -ad(a), -i/yn, -eri(a), -nictw(o), -arstw(o), -owicz, -ownic(a), -qtk(o), -i/yzn(a), -acz, -tw(o), -on(y), -ostw(o), -or, -i/ystyczn(y), -ark(a), -arni(a), -ówk(a), -i/yysk(o), -k(o), -i/yn(a), -ak, -i/yz(ować), -stw(o), -i/yzm, -i/yst(a), -nik, -i/yk, -arz, -ość, -n(y), -k(a)₃, -k(a)₂, -k(a)₁ -ek</i>

Źródło: badania własne

Pora też zastanowić się nad tym, czy istnieją wyspecjalizowane sufiksy, które ewokują obligatoryjną obecność innego sufiksu.

Niewątpliwie po sufiksach czasownikowych zawierających w swojej budowie człon *-z(ować)* [*-aiz(ować), -aliz(ować), -atyz(ować), -i/yz(ować), -uliz(ować)*] oraz *-i/yfik(ować), -i/ykul(ować)* zwykle występuje sufiks *-acj(a)*, często *-er; -ator; -aln(y)*, rzadziej *-i/yzm, -eni(e), -i/yn, -an(y), -jer*.

Sufiks *-cj(a)* (i jego warianty) otwiera miejsce dla formantu *-n(y)* i *-aln(y)* oraz *-or* i *-ator*, natomiast *-izm* (i jego warianty) przywołuje afiksy: *-i/yst(a), -i/ystyczn(y), -i/yz(ować)*, choć sam jest ucinany.

Najczęściej realizowane połączenia sufiksów są podane w rozdziale 6.2.

Zebrany materiał pozwala na sporządzenie zweryfikowanej listy formantów jednostkowych. Wśród sufiksów rodzimych znalazłam potwierdzenie jednostkowości następujących afiksów: *-og (batog), -yg(a) (dziadyga), -szył (babszył), -ym²³¹ (ojczym), -oś (żonkoś), -t(a) (kuchta), -aw (rękaw)*. Innych sufiksów wymienionych

²³¹ Opisany jako *-im* [Grzegorzyczkowa, Puzyńska 1979: 225].

przez R. Grzegorzyczkową i J. Puzyninę [1979] nie mogłam poddać weryfikacji ze względu na zasady doboru materiału wyjściowego²³². Formant *-oń_z* nie znalazł się w analizowanej bazie ze względu na przyjęty kierunek motywacji (*jabłoń* jest opisana jako wyraz niemotywowany). Formant *-ys* nie został odnotowany z powodu braku derywatu *kundys* w gnieździe leksemu *kundel*.

Również wiele jednostkowych sufiksów genetycznie obcych zyskało potwierdzenie: *-id(a)* (*europida*), *-od(a)* (*elektroda*), *-adi(a)* (*popadia*), *-is(a)* (*diakonisa*) i *-ysz(a)* (*przeorysza*), *-at(a)_m* (*Azjata*). Natomiast formant *-and* w analizowanym materiale wystąpił dość licznie (64 potwierdzenia w różnych gniazdach), co pozwala na zweryfikowanie dotychczasowego opisu [Waszakowa 1994 i 2005]. Nie jest to formant jednostkowy.

Podobnie formant *-ol(a)*, wyodrębniony przez K. Waszakową w derywacie *radiola*²³³, został wyróżniony także w rzeczownikach *pianola* i *banjola*²³⁴. Afiks *-ans* (*celebrans*) też zyskał jeszcze jedno potwierdzenie – *konsonans*²³⁵, choć w tym rzeczowniku wnosi on inną informację i może należałoby wyróżnić formanty homonimiczne. Występujący w derywacie *akompaniament* sufiks *-ament* wystąpił w wyrazie pochodnym *medykament* (od przymiotnika *medyczny* z ucięciem elementu *n*).

Analizowany materiał powoli też na wyróżnienie sufiksów, które mogą mieć status formantów jednostkowych. Pomijam tu afiksy, których nagłos może być traktowany jako konektyw. Oto lista jednostkowych sufiksów wraz z przykładami derywatów, w których występują:

-aner: *Afrykaner* ‘Bur’ i *afrykaner* ‘biały mieszkaniec RPA’, pochodne od *Afryka*,

-amin: *regulamin* pochodny od *reguła* 1.,

-ez: *angielz* motywowany przez przymiotnik *angielski* (z ucięciem sufiksu *-sk(i)* i alternacjami), pochodny od *Anglia*,

-j: *burżuj* (pochodny od rzeczownika niemotywowanego *burżuazja*),

-m: *biom*, pochodny od *biologiczny* (ucięcie), który motywowany jest przez rzeczownik *biologia*,

-n(o): *drewno* (od *drzewo* 1., 2., 3.),

-oń_m: *szlaczkoń zool.* (derywat onomazjologiczny od *szlaczek*, a ten od *szlak*),

-or(a): *humaniora książk.*, pochodny od *humanistyczny* (z ucięciem), a ten od *humanizm* 2.,

-oter: *kumoter* (pochodny od *kum* 2.),

²³² Analiza nie obejmuje derywatów od czasowników i przymiotników niemotywowanych.

²³³ W SGS-2 inny opis: to derywat od przymiotnika *radiowy* z ucięciem *wy* i dołączeniem sufiksu *-l(a)*, choć raczej należało tu wyróżnić formant *-ol(a)*.

²³⁴ W SGS-2 w derywacie *radiola* wyróżniono sufiks *-l(a)*, chyba mylnie, ponieważ końcówki fleksyjne (nawet w wyrazach nieodmiennych) nie wchodzi do tematu podstawy (taki zapis dominuje w SGS-2). Powinien być, jak sędzę, wydzielony formant *-ol(a)*.

²³⁵ Od *konsonant* z ucięciem elementu *-ant*.

- ór: *wodór* pochodny od *woda* 1.,
- r(a): *Niemra*²³⁶, derywat ekspresywny pochodny od *Niemka* (z ucięciem sufiksu -k(a)), a ten od rzeczownika *Niemiec* motywowanego przez *Niemcy*,
- s: *fotos* pochodny od *fotografia* 2. (z ucięciem),
- terz: *psalterz* motywowany przez *psalm*,
- ular(y): *okulary* (od *oko* 1.),
- ular: *okular* (od *oko* 1.),
- ut: *mańkut* (od *mańka*).
- uz: *Francuz* motywowany przez słowo *Francja* (z ucięciem).

Część innych sufiksów jednostkowych można potraktować jako połączenia konektywów i sufiksów. Nie zostały one opisane w podstawowych monografiach sufiksów, np. -awit(a) jako konektyw -aw- i sufiks -i/yt(a). Czasami, wprowadzając konektyw (lub przywracając go), należałoby zrezygnować z wydzielania sufiksu i widzieć w strukturze formant paradygmatyczny, np. zamiast sufiksu -cz(ę) zastosować konektyw -cz- i formant paradygmatyczny -(ę). Ponieważ w późniejszych tomach SGS (SGS-3 i SGS-4) zrezygnowano z wydzielania konektywu jako swoistej protezy, założenie to przyjął, ekscerpując materiał z II tomu. Nie pozostało to bez wpływu na liczbę sufiksów jednostkowych, czego jestem świadoma.

²³⁶ Derywat zwyczajowo pisany wielką literą [tak też w SGS-2], choć zalecana jest pisownia małą literą.

5. Czynniki wpływające na długość i strukturę ciągu

5.1. Ucięcia

Ucięcia towarzyszą różnym technikom słowotwórczym lub są samodzielnymi wykładnikami derywacji [por. Kaproń-Charzyńska 2005, Burkacka 2007b]. Ich występowanie często wiąże się z sufiksacją i wpływa na kształt formalny wielu wyrazów motywowanych, zwłaszcza spieszceń²³⁷, derywatów od nazw geograficznych (nazw mieszkańek, mieszkańców, przymiotników), derywatów postadiektywnych²³⁸ oraz wyrazów pochodnych od rzeczowników genetycznie obcych. Część ucięć ma charakter regularny, np. odłączanie elementu *-izm* przed przyłączeniem sufiksu *-ist(a)*, inne występują sporadycznie i nieregularnie. Można jednak sądzić, że wpływają także na budowę ciągów, a zwłaszcza ich długość.

Przedmiotem prezentowanych niżej rozważań są tylko te sytuacje, w których zużycie towarzyszy sufiksacji i polega na odjęciu wcześniej przyłączonego sufiksu: w całości, np. formantu *-ow(y)*, lub części, np. elementu *n(y)* z sufiksu *-aln(y)*. Ucięciu mogą podlegać także różne elementy tematu słowotwórczego podstawy, czasami pojedyncze głoski (w wygłosie tematu), np. *j*, *g*, *n* czy *t*, kiedy indziej całe sylaby, np. *ad(a)*, *ak*, *on*. Interesują mnie one tylko wtedy, gdy ucięcie to obejmuje również sufiks. Warto dodać, że odłączenie dokonuje się zarówno przed pierwszym przyłączeniem sufiksu, jak i przed kolejnymi przyrostkami lub formantami, przeplatającymi procesy sufiksacji (zwykle towarzyszy derywacji paradygmatycznej, prefiksальной wymiennej). Ucięcia bowiem występują zarówno w krótkich układach dwusufiksalnych, jak i ciągach o bardziej złożonej strukturze – trój- czy czterosufiksальной. Często towarzyszą także pojedynczej sufiksacji, nie będącej przedmiotem badań. Ucięcia spotykamy w prawie co czwartym wyrazie, utworzonym w wyniku pojedynczej (niekontynuowanej) sufiksacji, co stanowi prawie 23% derywatów sufiksalnych niebędących podstawą dalszych derywatów prostych.

²³⁷ Zwłaszcza pochodnych od imion [por. Kallas 2010, Umińska-Tytoń 1986].

²³⁸ Tu zwykle wskazuje się na ucięcie elementu z podstawy przymiotnikowej, np. *-sk(i)* w wyrazie *finka* pochodzącym od wyrażenia *nóż fiński*. Pomija się odłączenie rzeczownika (wprowadza się pojęcie podstawy formalnej i semantycznej).

W układach sufiksalnych ucięcia występują jednokrotnie lub dwukrotnie, tylko sporadycznie trzykrotnie. Obejmują części sufiksów, całe sufiksy i różnorodne ich połączenia, por. tabela niżej.

Tabela 35. Rozkład i typy ucięć w ciągach sufiksalnych

Typ ucięcia \ Układ	2-sufiksalne	3-sufiksalne	4-sufiksalne	5-sufiksalny
część jednego sufiksu	6	47	7	1
cały sufiks	72	25	1	0
jeden cały sufiks i część drugiego*	24	8	2	0
dwa całe sufiksy	5	2	0	0
2 całe sufiksy i część trzeciego*	1	2	0	0
razem	108	84	10	1

* także w odwrotnej kolejności

Źródło: badania własne

Można by sądzić, że liczba ucięć elementów sufiksalnych zmniejsza się wraz ze stopniem skomplikowania struktury. Należy jednak wziąć pod uwagę różnice w liczebności poszczególnych typów ciągów. Układy dwusufiksalne są najliczniejsze, stąd w tej grupie obserwujemy znaczne występowanie ucięć. Jeżeli odnieśliśmy zaprezentowane w tabeli dane do liczby poszczególnych typów układów, czyli wyliczymy udział układów z ucięciem w grupie poszczególnych typów układów, to zauważymy, że wraz ze stopniem skomplikowania struktury wzrasta udział ucięć. Porównajmy: w układach dwusufiksalnych – układy z ucięciem stanowią 7,7%, w trójsufiksalnych – 22,3%, w czterosufiksalnych – 43,5% i 100% w pięciosufiksalnym (tylko jeden układ). Stanowią więc ważny mechanizm ułatwiający łączenie sufiksów.

Najczęściej ucięcia obejmują jeden cały sufiks (48,3%), rzadziej część sufiksu (30,1%). Odjęcia obejmujące sufiks i część drugiego przyrostka stanowią 16,8% ucięć. Spotykamy także „głębsze” zubożenia składające się z dwóch sufiksów (3,5%), a nawet dwóch i części kolejnego (1,5%). Znaczący jest także rozkład ucięć: najpełniejszy repertuar zubożeń cechuje układy dwu- i trójsufiksalne, co niewątpliwie wynika z ich budowy. Często są to struktury sięgające dalszych taktów, a ucinane sufiksy są elementami ich bogatej „historii derywacyjnej”. Spójrzmy na trzy przykłady: ciągi dwusufiksalne $\langle n \rangle (y) + \langle i/yzm \rangle + i/yz(\text{ować}) + \text{acj}(a)$, $\langle i/yck \rangle (i) + \langle i/yzm \rangle + i/yz(\text{ować}) + \text{acj}(a)$ obejmują cztery pierwsze takty, występują w nich 4 sufiksy, z których jedynie dwa budują ciąg, pozostałe są ucinane w całości; ciąg trójsufiksalny $al \langle n \rangle (y) + \langle i/yz \rangle (\text{ować}) + x + x + \langle \text{acj} \rangle (a) + i/y\text{-styczn}(y) + e$ składa się z wielu różnych formantów rozłożonych aż na 7 taktach, w tym z 5 sufiksów, z których tylko 3 budują ciąg. Przykłady te dostarczają też odpowiedzi na pytanie, dlaczego w dłuższych ciągach sufiksalnych nie występują tak głębokie ucięcia: układy musiałyby być bardzo długie (9-10-taktowe).

W przedstawionych tu wyliczeniach nie uwzględniono danych dotyczących takich ucięć, w wyniku których powstały struktury jednosufiksalne, np. $\langle i/yczn \rangle (y) + \langle i/yzm \rangle + i/yzaj(a)$ (EROS 2. → *erotyczny 1.* → *erotyzm* → *erotyzacja*), $\langle i/yzm \rangle + \langle i/y styczn \rangle (y) + i/yzaj(a)$ (KAPITAŁ 1. ekon. → *kapitalizm* → *kapitalistyczny* → *kapitalizacja 1.*) oraz $\langle k \rangle (o) + \langle k \rangle (o) + ak$ (SKRZYDŁO 1 → *skrzydelko 1.* → *skrzydeleczo* → *skrzydlak 1. bot., 2. *leśn.*). Nie mamy tu bowiem do czynienia z ciągiem sufiksów, ponieważ nie odnotowano ich połączenia, a jedynie – wymianę ciągu *-ecz(o)* na sufiks *-ak*. Ciekawym przypadkiem jest też proces prowadzący do uzyskania derywatu *egzotyzacja*. Niemotywowany na gruncie polskim wyraz *EGZOTYZM* jest podstawą formacji *egzotyka* (z ucięciem elementu *-yzm*), ta – przymiotnika *egzotyczny*, jednak oba sufiksy *-yk(a)* i *-n(y)* są ucinane w momencie dołączenia trzeciego *-yzaj(a)*, nie powstaje zatem trójsufiksalny ciąg.

Relatywnie większy udział ucięć w dłuższych ciągach sufiksalnych wynika, po pierwsze, z tego, że ograniczają one znacząco długość ewentualnego derywatu (np. wyraz *zmaterializowanie* bez ucięć miałby postać **zmaterialnizmistycznizowanie się*, czyli liczyłby nie 7, ale 10 sylab, a w zestroju 11), po drugie, eliminują powtarzalność niektórych segmentów (np. *-n(i)*), po trzecie wreszcie, zapobiegają mylnym skojarzeniom semantycznym (np. związkowi z przymiotnikiem *mistyczny*, sugerowanym przez człon *-mistycznizowanie*²³⁹). Ucięcia zapewniają więc derywatowi wyrazistość formalną i znaczeniową. Rzeczownik *zmaterializowanie* powstał w wyniku następującego procesu²⁴⁰:

temat+al<n>(y)+<i/yzm>+<i/y styczn>(y)+z...i/yz(ować) się+ucięcie się (kaucja)+anie; [MATERIA → *materialny* → *materializm* → *materialistyczny* → *zmaterializować się* → *zmaterializować* → *materializowanie*].

Ucięcia regulują więc tworzenie długich łańcuchów, będących wynikiem skomplikowanych operacji słowotwórczych. Umożliwiają też późniejsze dołączenie sufiksu: sufiksacja może pojawiać się na dalszych taktach (w znacznym oddaleniu od wyrazu podstawowego – niemotywowanego lub wcześniej dodanych sufiksów) bez zbytecznego wydłużania ciągu.

Ponadto ucięcia zapobiegają powstaniu nietypowych grup spółgłoskowych – derywat *centralizatorski* miałby np. postać **centralnizacjorski* (tu dodatkowe grupy *ln* i *cj* i niespotykane w polszczyźnie połączenie *-cjorski*). Omawiany przymiotnik został utworzony w następujący sposób:

temat+al<n>(y)+iz(ować)+ac<j>(a)+or+sk(i) [CENTRUM 2 → *centralny* → *centralizować* → *centralizacja* → *centralizator* → *centralizatorski*].

Segment *-jor* występuje tylko w zapożyczonych słowach *major*, *Majorka*, *Jordan* (i derywatach od nich), złożeniach z członem *rodny* (*jajorodny*, *klejorodny*)

²³⁹ Por. uwagi K. Michalewskiego dotyczące ucięć, rozdz. 2.2.

²⁴⁰ Opis za SGS-2.

i potocznym słowie *bajoro* (*bajorko*)²⁴¹. Często w budowie derywatu nie widać śladów operacji słowotwórczych, ponieważ w budowie derywatu brakuje wielu niefleksyjnych elementów – sufiksów lub ich części.

Ucięcia umożliwiają także dołączenie określonych sufiksów. W literaturze opisuje się tu przede wszystkim ucinanie przyrostka *i/yzm* przed dołączeniem sufiksu *-i/yst(a)* czy *-i/ystyczny*, np. *praktycyzm* → *praktycystyczny*, *parnasizm* → *parnasista*. Jednak ten element może być również częścią rozbudowanego sufiksu (*-alizm*, *-janizm*, *-onalizm*, *-onizm*, *-i/ynizm*), a także przynależać do tematu rzeczowników synchronicznie niemotywowanych, co potwierdza analizowany materiał, który zawiera informacje o innych przyrostkach, wywołujących odjęcie omawianej części: *-i/ystyk(a)*, *-i/yz(ować)*, *-i/yczn(y)*, *-i/yk* i *-n(y)*, np. *formalizm* → *formalistyka*, *partykularyzm* → *partykularyzować*, *prometeizm* → *prometeiczny*, *platonizm* → *platonik*, *feudalizm* → *feudalny*. Redukcja tego elementu o różnym statusie zajmują w analizowanym zbiorze drugą pozycję pod względem częstości występowania (wszystkich elementów – bez względu na status²⁴²).

Również w miarę regularny charakter mają w materiale odjęcia sufiksów:

- *-acj(a)* przed *-aln(y)*,
- *-ad(a)* przed *-sk(i)*,
- *-arz* przed *-stw(o)*,
- *-atyw* przed *-i/yzm*, *-i/yz(ować)*,
- *-ec* przed *-ak*, *-ęc(y)*,
- *-ek* przed *-enk(a)*, *-k(a)*₂, *-nik*, *-n(y)*,
- *-i/yczn(y)* przed *-i/yfik(ować)*, *-i/yz(acja)*, *-i/yz(ować)*, *-i/yzm*, *-od(a)*,
- *-i/yk(a)* przed *-n(y)*,
- *-i/ystyczn(y)* przed *-i/yz(ować)*,
- *-i/yjsk(i)* przed *-k(a)*₃,
- *-k(a)*₄ przed *-i/yn(a)*, *-nik*, *-uni(a)*, *-usi(a)*,
- *-ni(a)* przed *-own(y)*,
- *-n(y)* przed *-i/yk(a)*, *-i/yzacj(a)*, *-i/yzm*, *-k(a)*₃, *-liw(y)*, *-onalizm*,
- *-ow(y)* przed *-i/yc(a)*, *-i/yn*, *-i/yst(a)*, *-i/yt(a)*;

oraz części sufiksów – elementów:

- *-n(y)* z sufiksu *-aln(y)*, *-onaln(y)*, *-arn(y)*, *-atywn(y)*, *-i/ywn(y)*, *-ualn(y)* przed dołączeniem przyrostków *-i/yzm*, *i/yz(ować)*, *-i/yst(a)*, *-i/ystyk(a)*, *-i/yzacj(a)*,
- *-in* z sufiksu *-anin* przed *-sk(i)*,
- *-k(i)*²⁴³ z sufiksu *-i/yck(i)* przed *-anizm*, *-i/yz(ować)*,

²⁴¹ Według *Etymologicznego słownika języka polskiego* A. Bańkowskiego to wyraz zapożyczony, zdaniem Alicji Nagórko zaś – kontaminacja wyrazów *bagno* i *jezioro* [por. Nagórko 2007: 204, 206].

²⁴² Według wycień obejmujących ucięcia sufiksów, części sufiksów i tematów słowotwórczych, kombinacji sufiksów i innych elementów (części sufiksów, innych sufiksów) [por. Burkacka 2007b].

²⁴³ Również sufiksu *-k(i)*.

- cząstki *-sk(i)* z sufiksu *-ańsk(i)*, *-ejsk(i)*, *-i/yjsk(i)* i samego sufiksu *-sk(i)* przed *-i/yz(ować)*, *-i/ystryk(a)*, *-i/ycystyk(a)*, *-i/yfik(ować)*, *-k(a)*₃.

W ciągach ucięcia towarzyszące sufiksacji najczęściej pojawiają się na I takcie, czyli w derywatach motywowanych bezpośrednio przez wyrazy niepo pochodne (centra gniazd). Takie ucięcia stanowią prawie 70% wszystkich ucięć elementów sufiksalnych. Trochę rzadziej występują na II takcie (22,7% ucięć). Na trzecim takcie nie obejmują nawet 10% (dokładnie 7,1%) układów sufiksalnych z ucięciami przyrostków. Sporadycznie pojawiają się na dalszych taktach (poniżej 1%). Może trochę dziwić, dlaczego ucięć najwięcej jest na I takcie. Przecież struktura nie jest tu zwykle zbytnio rozbudowana, a sufiks dopiero jest dołączany. Wydaje się, że taki układ wynika z faktu, że większość ciągów rozpoczyna się na I takcie. To sama sufiksacja wymusza ucinanie. Dane te są potwierdzeniem spostrzeżenia K. Kowalik, wskazującego na to, że „czynnikiem wywołującym skrócenie są głównie sufiksy słowotwórcze” [Kowalik 1997: 170].

Jeżeli ucięciu podlega cały sufiks, można byłoby mówić o derywacji sufiksальной wymiennej, obejmującej np. sufiksy *-ec* i *-stw(o)* w ciągu: $k(a)_d + o <w> (y)^{244} + <ec> + stw(o)$ (*KIESZEŃ* → *kieszonka* → *kieszonkowy* → *kieszonkowiec* → *kieszonkostwo*). Odłączenia całego sufiksu wraz z przyłączeniem nowego obserwujemy na I, II, III takcie derywacyjnym. Proces ten obejmuje 100 elementów na I takcie, 11 na II i 9 na III. Jednak równie często ucięcie obejmuje tylko część przyłączonego wcześniej sufiksu: 88 cząstek na I takcie, 50 na II i 10 na III, albo więcej niż jeden sufiks (sufiks i część innego sufiksu, dwa sufiksy lub dwa sufiksy i część trzeciego). Takie kombinacje są obecne na I i II takcie, I i III oraz I, II i V (razem 82 rozbudowane ucięcia).

Tylko część ucięć sufiksów można byłoby potraktować jako element derywacji sufiksальной wymiennej, inne odłączenia nie dają się wpisać w tę technikę, ponieważ ucięcie obejmuje tylko część sufiksu albo ciąg dłuższy niż sufiks, albo też ucięcie nie wiąże się z dołączeniem sufiksu (jest związane z innym sposobem derywowania w środku ciągu sufiksального). Zdecydowałam się na opis, w którym za prymarną technikę uznałam sufiksację; pozwala to objąć obserwacją wszystkie dołączania sufiksów i śledzić ich połączenia, bez względu na to, czy towarzyszy im jednoczesne ucięcie sufiksu czy przyłączenie prefiksu. Poza tym na równi traktuję ucięcia zarówno sufiksów, jak i ich części czy też rozszerzonych wersji. Przykładowo: derywacji sufiksальной wymiennej podlegają na II takcie najczęściej sufiksy *-n(y)* na *-k(a)* i *-i/yzm* na *-i/yz(ować)*, *-i/ystyczn(y)*, *-i/yst(a)*.

W podanych wyżej wyliczeniach pominięto bardzo częste zubażania części tematu podstawy, towarzyszące sufiksacji²⁴⁵. Jeżeli jednak przeanalizujemy materiał pod kątem ich wyłowienia, to zauważymy, że najczęściej odłączaną cząstką

²⁴⁴ Zapis zmodyfikowany w stosunku do SGS, który notuje formę *kieszonkostwo*.

²⁴⁵ Szczegółowe dane dotyczące wszystkich ucięć w derywatach odrzeczownikowych prezentuje artykuł: Burcka 2007b.

jest jota (968 razy²⁴⁶, w tym aż 559 jej ucięcie towarzyszy procesowi dołączania sufiksu). Przeważnie zabieg ten dotyczy I taktu, a więc pierwszej sufiksacji. Jota jest odłączana przed różnymi sufiksami, najczęściej *-i/yczn(y)*, *-i/yk*, *-i/yst(a)*, *-or*, *-i/yk(a)*, *-k(i)*, *-i/ywn(y)* (np. *delirium* → *deliryczny*, *herezja* → *herezyk*, *hokej* → *hokeista*, *poezja* → *poetyka*, *Grecja* → *grecki*, *retrospekcja* → *retrospektywny*, *spedycja* → *spedytor*). Te zubożenia mają charakter obligatoryjny, jeżeli jota jest ostatnim elementem wygłosowym tematu. Ucięcia przed sufiksem *-sk(i)* mają charakter nieregularny²⁴⁷. Niektóre występują, kiedy jota znajduje się po spółgłosce, taka sytuacja dotyczy dołączania formantu *-i/yck(i)* (np. *poezja* → *poetycki*). Odłączenie joty następuje też przed sufiksem *-n(y)*, ale tylko wtedy, gdy rzeczownik zakończony na *-encj(a)* jest przynajmniej czterosylabowy²⁴⁸ (np. *inteligencja* → *inteligentny*).

Ucięcia joty – odpowiadające elementom *-j*, *-j(a)*²⁴⁹, *-j(um)* – charakteryzują derywację od wyrazów pochodzenia obcego, zapożyczenia bowiem częściej niż wyrazy rodzime mają *j* w wygłosie wyrazów niepochodnych, zwłaszcza po spółgłosce (w rodzimych często *ój*, *aj*), np. wyrazy zakończone na *-ja* (np. *ewolucja*, *emisja*). Zwykle zubożenie struktury wyjściowej o jotę dokonuje się przed dołączeniem przyrostków rozpoczynających się od samogłoski *i* lub *y*, np. *-i/yczn(y)*, czasami innymi – *-or*, *-k(i)*, *-sk(i)*. Może się to wiązać z niemożnością połączenia *j* i samogłosek *i* i *y*, kombinacja joty z głoską *y* jest możliwa, jednak w innym szyku: *y* poprzedza *j*, np. *konsultacja* – *konsultacyjny* (występuje alternacja *j : yj*). Brak chyba połączeń *-jy* (nie rejestruje ich *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. S. Dubisza, nie są więc rozpowszechnione); grupa *-jski* pojawia się w derywatach motywowanych przez rzeczowniki zakończone na *-j* po samogłosce (*raj*, *kowboj*, *kaznodzieja*) lub jest wynikiem alternacji występującej w wyrazach pochodnych (*miasto* – *miejski*, *wieś* – *wiejski*), grupa *-jki* występuje tylko w słowach *mikołajki* i *andrzejki*, *-jor* w słowie *major* (patrz s. 105). Ucięcie joty na dalszych taktach wiąże się z zubożeniem dodanego wcześniej formantu. Częste ucięcia tego elementu możemy zaobserwować również przed innymi technikami słowotwórczymi.

Drugi pod względem częstości ucinania jest wspomniany już element *-i/yzm*; zubożenie o tę cząstkę jest regularne i charakterystyczne dla sufiksacji²⁵⁰.

²⁴⁶ Interesowały mnie ucięcia towarzyszące sufiksacji. Jednak odnotowałam również te, które towarzyszyły innym technikom słowotwórczym (zwykle derywacji paradygmatycznej), przeplatającym procesy dołączania sufiksów, jeżeli występowały w derywatach prostych.

²⁴⁷ K. Kowalik stwierdza, że sufiks *-sk(i)* powoduje dezintegrację podstaw. Jednak brak jest tu regularności [Kowalik 1997: 175-176].

²⁴⁸ W krótszych dochodzi do alternacji *j : yj*, np. *intencja* → *intencyjny*. O wpływie długości podstawy (mierzonej liczbą sylab) na derywację deminutywów drugiego stopnia – por. Szymanek 2010: 260-261; Szymanek, Derkach 2005; Manova, Winternitz 2011.

²⁴⁹ Również ortograficznie zapisowi *-ia*.

²⁵⁰ W innych procesach derywacyjnych (przeplatających sufiksację) ucięcie tych elementów jest spotykane rzadziej (37 potwierdzeń).

Dość liczne są też potwierdzenia ucięć elementu *-k-* jako sufiksu *-k(a)*, *-ek*, *-ik/yk* (61 przykładów związanych z sufiksacją) lub – znacznie częściej – jako części tematu słowotwórczego (189 egzemplifikacji). Poza tym ucięcie tego elementu towarzyszy innym technikom słowotwórczym (aż 169 razy). Element *-k-* zwykle jest odejmowany przed dołączeniem sufiksu *-n(y)* i *-nik* (np. *porządek* → *porządný*, *czapka* → *czapnik*) oraz afiksami zdrabniającymi (np. *-uni(a)*, *-usi(a)*, *-qtk(o)*, *-uchn(a)*: *ciotka* → *ciotusia*, *ciotunia*, *ciotula*, *ciotusia*), które często występują w nazwach pokrewieństwa²⁵¹. Opisywane ucięcia są nieregularne.

Znacznie częściej odejmowany jest element *-n-*. Odnotowałam 187 przykładów, głównie dotyczących ucięcia *-n(y)* jako samodzielnego sufiksu lub części przyrostka *-aln(y)*, której odłączenie ma charakter regularny i dokonuje się przed przyłączeniem sufiksów *-i/yzm*, *-i/yzacj(a)*, *-i/yz(ować)*, np. *patriarchalny* → *patriarchalizm*, *potencjalny* → *potencjalizacja*, *minimalny* → *minimalizować*. Niektóre ucięcia są jednak nieregularne, np. przed sufiksem *-k(a)* (np. *wodny* → *wódka 1.* ‘wodny roztwór spirytusu’).

Sufiks *-sk(i)* jest ucinany 73 razy, głównie przed dodaniem afiksu *-k(a)* i *-i/yzm* (np. *dziekański* → *dziekanka*, *słowiański* → *słowianizm*). Niewątpliwie istnieje ograniczenie w dołączaniu do sufiksu *-sk(i)* afiksu *-izm*, ponieważ nie odnajdujemy takiego połączenia w wyrazach funkcjonujących w polszczyźnie²⁵² (*Uniwersalny słownik języka polskiego* nie notuje połączeń **skizm*. Występuje tylko grupa *kizm*, ale element *k* należy do podstawy rzeczownika niemotywowanego).

Inne ucinane elementy pojawiają się rzadziej lub występują w pozycjach niestworzących zwartej grupy.

Przedstawione tu dane wskazują na duży udział ucięć w procesie sufiksacji i choć rzeczywiście nie zawsze można mówić o regularności opisywanych procesów, to jednak jest to zjawisko bardzo częste, zwłaszcza w strukturach bardziej rozbudowanych, co pozwala sądzić, że ucięcia służą też przystosowywaniu obcej podstawy słowotwórczej do wymagań polskiego systemu słowotwórczego, na co wskazywała K. Kowalik, twierdząc, że ucięcia wynikają z właściwości morfotaktycznych. Procesy adaptacyjne wprowadzające wyrazy zapożyczone w obręb polskiej morfologii mają więc nieco głębszy charakter.

5.2. Geneza tematu

Mówiąc o wyrazach obcych, poruszamy się w sferze dość niejednorodnej. Zapózyczenia bowiem pojawiały się w różnych okresach rozwoju języka polskiego i stanowią znaczną część leksyki. To, że są elementem nierodzimy, bar-

²⁵¹ Podobnie w zdrobieniach imion [por. Kallas 2010].

²⁵² Nie znam także struktur okazjonalnych czy tekstowych, w których realizowane jest takie połączenie (poza wyrazami obcymi i nazwami własnymi).

dzo często pozostaje poza świadomością językową Polaków. Początkowe procesy adaptacyjne, a zwłaszcza zmiana grafii, dodawanie pewnych elementów morfologicznych, np. *-k(a)* w słowie *bagietka*, włączanie do paradygmatów fleksyjnych, ułatwiają im uczestniczenie w procesach słowotwórczych, a to z kolei powoduje, że wyrazy te stają się całkowicie przyswojone i ich obcość w znacznym stopniu pozostaje ukryta dla niespecjalisty. Nowsze zapożyczenia generują mniej derywatów niż niektóre starsze, ale nie wiemy, czy jest to zjawisko historycznie stałe. Słowo *komputer* na przykład zyskało wiele wyrazów pochodnych, ponieważ okazało się istotnym i potrzebnym elementem leksyki, nie tylko specjalistycznej.

Słownictwo obce jest źródłem wielu nowych sufiksów i prefiksów (oraz elementów o dyskusyjnym statusie), a także wzorców derywacyjnych [Waszakowa 2005, 2007a, b, c, d, 2009; Markowski 2000]. Wyodrębniane synchronicznie formanty podlegają procesowi autonomizacji i są dołączane do innych obcych podstaw, a niekiedy i do rodzimych. Jeżeli wnoszą określone nacechowanie stylistyczne, bywają wykorzystywane w tworzeniu derywatów ekspresywnych (korzysta się z dysharmonii stylistycznej) lub wyrazów pochodnych o zamierzonej charakterystyce semantycznej i stylistycznej (np. *-i/yzm*). Stają się też podstawami licznych wyrazów motywowanych.

Czasami stosunki motywacyjne między wyrazami zapożyczonymi²⁵³ są dość skomplikowane, ponieważ kierunek motywacji jest historycznie zmienny (zależny także od zastosowanej metodologii), a przejścia elementów obcych dotyczą niekiedy całych grup wyrazów (czasami czas zapożyczenia poszczególnych słów jest różny).

Mówiąc o wyrazach zapożyczonych jako podstawach słowotwórczych, należałoby brać pod uwagę źródło zapożyczenia, czas, sposób przyjęcia do polszczyzny (zapożyczenia graficzne, fonetyczne), wreszcie sferę, w której funkcjonują. Takie badania wykraczałyby jednak znacznie poza zakres mojej pracy. Sądzę jednak, że pochodzenie wyrazu może wpływać na jego aktywność słowotwórczą, o czym świadczą wybiórcze wyniki badań szczegółowych.

Porównanie gniazd terminów żeglarskich i nieterminologicznych leksemów związanych z żeglarstwem wskazuje, że te pierwsze są bardzo małe, płytkie (do III taktu, stąd próżno w nich szukać długich ciągów sufiksalnych), a 50% jest nieaktywnych słowotwórczo. W gniazdach nieterminologicznych obserwujemy liczne derywaty, w tym znaczącą obecność czasowników. Te dysproporcje mogą wynikać po części z genezy leksemów i niefunkcjonowania ich w polszczyźnie ogólnej. Wśród rzeczowników pierwszej grupy dominują bowiem zapożyczenia, głównie pochodzące z języka niemieckiego i holenderskiej odmiany języka niderlandzkiego.

Ponad połowa terminów muzycznych nie tworzy derywatów, a te, które stają się podstawami (zwykle nazwy instrumentów muzycznych), motywują przymiotniki (z sufiksem *-ow(y)*), zdrobnienia i nazwy osób grających na instrumencie.

²⁵³ Por. Burkacka 2010c.

Tak niska aktywność słowotwórcza grupy wiąże się z obcym pochodzeniem terminów i ich wąskim znaczeniem. Spotykamy tu liczne zapożyczenia włoskie, w tym sporo cytatów i wyrazów częściowo przyswojonych.

Podobne obserwacje można poczynić, analizując gniazda terminów matematycznych, funkcjonujących w polszczyźnie specjalistycznej i ogólnej – wspólnodmianowej.

Dominującą techniką słowotwórczą w gniazdach terminów jest sufiksacja²⁵⁴. Jej udział waha się od 45% (gniazda terminów muzycznych) do 66% (gniazda terminów matematycznych).

Połączenie obcości i specjalistycznego znaczenia leksemu nie pozostaje bez wpływu na jego aktywność słowotwórczą. Sądzę też, że ważny jest i język, z którego pochodzi zapożyczone słowo, i czas zapożyczenia. Rzeczowniki pochodzące z greki i łaciny, funkcjonujące w polszczyźnie od wieków i mające status internacjonalizmów, są podstawami liczniejszych derywatów. Świadczyć o tym może rozbudowana struktura gniazda leksemu *elekton* 1., zawierająca przykłady wielu ciągów sufiksalnych²⁵⁵: $i/yk+n(y)$, $ow(y)+k(a)$, $i/yczn(y)+ość$, $i/yczn(y)+x+arz$, $<i/yczn>(y)+yfik(ować)+acj(a)+n(y)$, $<i/yczn>(y)+yz(ować)+acj(a)$, $<i/yczn>(y)+yz(ować)+ator$, $<i/yczn>(y)+yz(ować)+qc(y)+o$.

Wyrazy zapożyczone stają się też podstawami, do których przyłącza się najdłuższe układy sufiksalne. Wśród formacji ukształtowanych z udziałem najdłuższych układów: pięcio- i czterosufiksalnych dominują te o podstawach mających obce pochodzenie, głównie łacińskie (np. *forma*, *materia*, *olej*²⁵⁶), rzadziej greckie (np. *centrum*²⁵⁷), czasami przejęte za pośrednictwem języka francuskiego (np. *wers*). Rodzime rzeczowniki w tej grupie mają udział nieco mniejszy (41,7%). W miarę potrzeby tematy słowotwórcze wyrazów genetycznie obcych bywają przystosowywane do udziału w sufiksacji przez ucięcie wygłosowych elementów, zwłaszcza głóski *j*.

Rodzime podstawy częściej występują w derywatach z udziałem krótszych ciągów sufiksalnych. Wśród struktur z trzema sufiksami stanowią około 60% podstaw, a wśród dwusufiksalnych jest ich pewnie jeszcze więcej. Szczegółowe ustalenia musiałyby jednak być poprzedzone odrębnymi badaniami ukierunkowanymi na genezę.

Wyrazy dawno zapożyczone, pochodzące zwłaszcza z łaciny i greki, ważne ze względów semantycznych i funkcjonujące w polszczyźnie ogólnej lub budujące zręby terminologii, poddają się wieloetapowym procesom sufiksacji. Być może

²⁵⁴ Na drugim miejscu sytuują się złożenia (też tworzone częściowo z udziałem sufiksów).

²⁵⁵ Czasami towarzyszą im ujęcia części lub całości dołączonego sufiksu.

²⁵⁶ Według *Słownika etymologicznego języka polskiego* W. Borysia, Kraków 2005, to zapożyczenie łacińskie, podobnie A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2000.

²⁵⁷ Według *Uniwersalnego słownika języka polskiego* to wyraz pochodzący z greki, zapożyczony do polszczyzny z łaciny.

sprzyja temu zapożyczanie niektórych gotowych formacji (lub grup wyrazów) i następnie ich synchroniczna reinterpretacja na gruncie polszczyzny. Na pewno obca geneza słowa nie blokuje derywacji sufiksальной, mamy bowiem wyspecjalizowane formanty, np. *-aln(y)* i *-ow(y)*, które chętnie są dołączane do tematów podstaw obcych (por. rozdział 5.3.). potwierdzają to terminy naukowe, będące centrami gniazd.

Terminy biologiczne, cechujące się bardzo dużą aktywnością derywacyjną, w prawie 80% mają pochodzenie obce. Terminy literackie, generujące średnio nieco mniej wyrazów pochodnych, w prawie 95% są zapożyczeniami, podczas gdy terminy muzyczne – najmniej aktywne spośród badanych grup – mają 86,5-procentowy udział leksemów obcych [Burkacka 2011: 51-54]. Obcość terminu nie oznacza więc mniejszej aktywności derywacyjnej.

Terminy²⁵⁸ funkcjonujące od lat, często pochodzące z łaciny czy greki, niezrędko internacjonalizmy, tworzą rozbudowane struktury, np. terminy biologiczne: *bakteria, ewolucja, immunitet 2., plankton, sperma*, czy matematyczne: *logarytm, parametr, minus, symetria*. Poza tym w zależności od dziedziny udział obcych leksemów jest różny. Najwięcej zapożyczonych terminów odnajdujemy wśród haseł muzycznych, najmniej wśród matematycznych. Udział terminów rodzimych jako podstaw gniazd jest nieco mniejszy wśród haseł językoznawczych (27,9%) i biologicznych (21,3%), najrzadszy w obrębie muzyki (13,5%) i literaturoznawstwa (5,5%) [Burkacka 2011: 53].

Widać więc, że sama geneza podstawy w pewnym stopniu przesądza o możliwościach derywacyjnych, a w konsekwencji o tym, czy umożliwi wielostopniowe dołączanie sufiksów lub powstanie różnorodnych ciągów.

5.3. Geneza sufiksu²⁵⁹

Obcość lub rodzimość formantu jako czynnik wpływający na strukturę ciągów najłatwiej prześledzić, omawiając sufiksy rzeczownikowe, ponieważ istnieją monografie rzeczowników sufiksальных rodzimych [Grzegorzczkova, Puzynina 1979] i obcych [Waszakowa 1994 i 2005 (uzupełnienie listy sufiksów obcych)].

W derywatach prostych pochodzących z SGS-2 rzeczownikowe sufiksy obce stanowią około jednej trzeciej badanego zbioru sufiksów. Jako elementy inicjujące

²⁵⁸ Nowsze zapożyczenie terminologiczne może być podstawą derywatów, jeśli zajdzie taka potrzeba (choć współcześnie chętniej korzysta się z internacjonalizmów lub terminów angielskich niż tworzy neologizmy słowotwórcze, wykorzystujące istniejące terminy). Zapożyczone słowo może być poddawane reinterpretacji słowotwórczej, gdy dopożyczymy kolejne słowa z danego gniazda lub gdy tworzymy derywaty, np. początkowo niemotywowany wyraz *mobbing* ma (lub ostrożniej: zyskuje) współcześnie podstawę *mobbować*. Oprócz tych słów funkcjonują wyrazy *mobbingsować, mobber, mobbowany*, które można opisać jako derywaty (*mobber* i *mobbowany* od czasownika *mobbować* i *mobbingsować* od *mobbing*).

²⁵⁹ O łączliwości sufiksów obcych por. [Burkacka 2010b].

lub spajające ciągi występują w podobnej liczbie układów ($\frac{1}{3}$ materiału), jednak znacznie rzadziej kończą procesy sufiksacyjne – nieco ponad 15% ciągów ma obcy formant jako element finalny. Większość budowanych układów sufiksalnych z elementem obcym ma znacznie mniejsze obciążenie niż układy z sufiksami rodzimymi. Najbardziej widoczne jest to w układach, w których sufiks obcy kończy procesy derywacyjne: tu obciążenie takich ciągów stanowi nieco ponad 10% (rodzimy – aż 85,9%). W układach inicjujących – ciągi z pierwszym sufiksem obcym są obciążone trzykrotnie mniej niż rodzime. W układach ze środkową pozycją sufiksu rzeczownikowego sufiksy obce występują ok. półtora raza rzadziej. Jednak może to się wiązać z tym, że sufiksy obce często występują w długich układach sufiksalnych, które mają nieliczne potwierdzenia, a sufiksy rodzime budują ciągi krótkie, zwykle dwusufiksalne, ale mocno obciążone. A przecież istnieje związek pomiędzy długością ciągu a jego obciążeniem (liczbą potwierdzeń).

Przeciętnie ciąg rozpoczynający się sufiksem obcym jest potwierdzony przez 2,5 przykładu, a rodzimy – przez 3,3. Na ciągi z sufiksami obcymi w pozycji środkowej przypada 1,6 przykładu, a na rodzime – 1,3.

Warto w związku z tym prześledzić materiał pod kątem ograniczeń w łączliwości i właściwości ciągów (długości, obciążenia). Można bowiem spotkać się z przekonaniem, że sufiksy obce występują tylko w połączeniach z tematami wyrazów obcych (por. np. Przygudzka 2010) lub są częścią odrębnego podsystemu: „warstwa słownictwa synchronicznie obcego (...) dysponuje m.in. własnym zasobem formantów słowotwórczych, własnym podsystemem słowotwórczym” [Laskowski 1973b: 136].

Odpowiedź na pytanie, czy sufiksy obce łączą się tylko z sufiksami obcymi, nie jest trudna, wystarczy bowiem prześledzić budowę ciągów.

Sufiksy obce nie występują tylko w konfiguracjach z sufiksami obcymi, choć widać tu pewne prawidłowości. Rzeczownikowe sufiksy obce, występujące w badanym materiale, łączą się z sufiksami obcymi lub z obcymi i rodzimymi. Bardzo często nie przyłączają z prawej strony innych sufiksów. I tak, tylko z sufiksami obcymi łączą się afiksy: *-e<izm>* [*-i/yst(a)*: *absenteizm* → *absenteista*], *-ez(a)* [*z -i/yk(a)*²⁶⁰], *-i/ykat<or>* [*z -j(a)*: *taryfikator* → *taryfikacja*].

Niektóre podlegają zespojeniu z sufiksami hybrydalnymi, czyli formantami utworzonymi z połączenia rodzimego i obcego elementu. Bogdan Walczak, omawiając kontakty polszczyzny z językami niesłowiańskimi [Walczak 2001], zwraca uwagę na znaczną liczbę funkcjonujących w polszczyźnie formantów hybrydalnych, do których zalicza między innymi następujące sufiksy: *-aln(y)* [*-al/is/+n(y)*], *-iln(y)* [*-il/is/+n(y)*], *-arn(y)* [*-ar/is/+n(y)*], *-i/yczn(y)* [*-ic/us/+n(y)*], *-istyczn(y)* [*-istic/us/+n(y)*], *-iz(ować)* [*-iz/are/+-(ować)*], *-fik(ować)* [*-fic/are+-(ować)*] [Walczak 2001: 535]. Podkreśla, że formanty obce „tworzą (...) przede wszystkim derywaty od obcych podstaw, choć coraz częściej łączą się także z podstawami rodzimymi

²⁶⁰ Z aternacją z: *t* [*ez(a)+i/yk(a)*, *katechizm* → *katecheza* → *katechetyka*].

(powstałe w ten sposób formacje są często wyraźnie nacechowane stylistycznie)” [Walczak 2001: 535-536]. Kontrastowe zestawienie elementów morfologicznych często stanowi istotę słowa ekspresywnego [Satkiewicz 1978: 163, Buttler 1979: 89, Grabias 1978a: 97]. Cytowany badacz stwierdza dalej, że „spośród formantów hybrydalnych najbardziej produktywny w zakresie podstaw rodzimych jest formant *-aln(y)*, który tworzy liczne derywaty o znaczeniu <<potencjalnym>> typu *jadalny*, *widzialny*, *wyczuwalny*, *wykrywalny*, *zauważalny* itp.”. B. Walczak wymienia przykłady sufiksów hybrydalnych, nie podaje jednak pełnej ich listy. K. Kowalik, omawiając łączliwość intermorfów, wskazuje kilka o funkcji strukturalnej, które umożliwiają dołączenie sufiksu do podstawy obcego pochodzenia. Stwierdza, że

intermorf *-al-* może się pojawiać: a) 1. przed sufiksem *-#n-*, 2. przed sufiksem *-#sk-*, b) 1. po podstawach rzeczownikowych, 2. po podstawach czasownikowych. (...) Typ a_2b_1 jest zdecydowanie marginalny, reprezentowany tylko przez wyżej cytowaną strukturę *bestialski*. Funkcja ciągu *-al-#sk-* równa jest tu prostemu sufiksowi *-#sk-*: pojawienie się *-al-* uwarunkowane jest fonologicznie, umożliwia połączenie sufiksu *-#sk-* z podstawą obcego pochodzenia o wygłosie $\sim t\#$ - [Kowalik 1977: 78].

W swoich dalszych rozważaniach dochodzi do wniosku, że

segment *-al-* w pierwszym wypadku łączy się z podstawą rzeczownikową obcego pochodzenia nie wnosząc do derywatu żadnej informacji semantycznej. Funkcja ciągu *-al-#n-* jest równa funkcji sufiksu *-#n-* pozbawionego tego intermorfu (*kolonialny*, *parafialny*, *synodalny*). Natomiast w typie a_1b_2 segment *-al-* nie jest semantycznie pusty, wnosi bowiem do derywatu znaczenie potencjalności: *osiągalny* ‘który można osiągnąć’, *widzialny* ‘który można widzieć (zobaczyć)’, *słyszalny* ‘dający się słyszeć’ itd. W związku z tym, że *-al₂-* różni się od *-al₁-* zarówno stałą funkcją (w pierwszym wypadku funkcja strukturalna, w drugim – semantyczna) i dystrybucją (w wypadku *-al₂-* łączliwość ogranicza się do rzeczownikowych podstaw obcego pochodzenia, natomiast *-al₁-* łączy się z rodzimymi podstawami werbalnymi) segment *-al-* uznany został za reprezentację dwóch różnych morfemów [Kowalik 1977: 78-79].

Podobnie K. Kowalik wydziela dwa morfemy *-ar₁* i *-ar₂*, różniące się funkcjonalnie i dystrybucyjnie [w sufiksie *-arsk(i)* element *ar₁* – wskazuje na agentywny stosunek do rzeczownika będącego podstawą dla danego przymiotnika, łączy się tylko z podstawami rodzimymi, *-ar₂* – występujące w sufiksie *-arn(y)* ma funkcję strukturalną, pozwala przyłączać podstawy obcego pochodzenia lub segmenty pełniące funkcje intermorfu (*fabularny*, *stacjonarny*)] [Kowalik 1977: 79].

Na podstawie charakterystyk funkcji i łączliwości morfemów można wymienić kilka morfemów o funkcji strukturalnej i łączliwości z obcymi podstawami, por. tabela 36.

Tabela 36. Charakterystyka morfemów łączących się z podstawami obcymi

Morfem	Pozycja	Funkcja	Łączliwość	Przynależność podstawy do części mowy	Postać sufiksu	Przykład	Homonim
-al ₂	przed -#n-	strukturalna	po rzeczownikowych tematach obcego pochodzenia	rzeczownik	-al ^h (y)	<i>kolonialny, synodalny</i>	-al ₁ - (alny), potencjalność, podstawa rodzime werbalne
	przed -#sk-	strukturalna	po rzeczownikowych tematach obcego pochodzenia		-alsk(i)	<i>bestialski</i>	-al ₁ - (alski), też f. strukturalna (umożliwia dołączenie do podstawy czasownikowej, zwykle -sk(i) do rzeczownika)
-ar ₂	przed -#n-	strukturalna	podstawy obcego pochodzenia, intermorfy	rzeczownik	-ar ^h (y)	<i>fabularny, stacyjny</i>	-arski (podstawy rodzime)
-en ₂	przed -#sk-	strukturalna	podstawa obcego pochodzenia	najczęściej rzeczownik	-eńsk(i)	<i>koleżeński miśnieński</i>	
-aj-	-#ski	strukturalna	zwykle podstawy obcego pochodzenia; r. ż.		-ajsk(i)	<i>jenajski, jurajski</i>	
-on	-#ski	strukturalna	podstawy łacińskie lub greckie	nazwy własne zak.	-ońsk(i)	<i>cyceroński, jerochoński</i>	
-ej	-#ski	strukturalna	zwykle podstawy obcego pochodzenia, wygłos	głoska wargowa, zwarte t, d, płynne r, l;	-ejsk(i)	<i>alpejski, pitego-rejski, dantejski</i>	
-#j	-#ski	strukturalna	zwykle podstawy obcego pochodzenia, wygłos	głoska wargowa, zwarte t, d, płynne r, l	-jjsk(i)	<i>olimpijski, lesbijski, buddyjski, chilijski</i>	
-an	-#ski	strukturalna	zwykle podstawy obcego pochodzenia (nazwy miejscowe lub osobowe) wygłos tematu podstawy	zwarde wargowe, przednio-językowe, tylnie k, niektóre miękkie, sam. e	-ańsk(i)	<i>kubański, tatrzański, afrykański, koreański</i>	
in	-#ski		podstawy obcego pochodzenia		-ińsk(i)	<i>kapitołiński</i>	

Źródło: Kowalik 1977

Można więc na podstawie opracowanej łączliwości morfemów wymienić następujące sufiksy przymiotnikowe dołączające się do obcych podstaw: *-oidaln(y)*, *-odaln(y)*, *-odyczn(y)*, *-etyczn(y)*, *-otyczn(y)*, *-eutyczn(y)*, *-istyczn(y)*, *-ywn(y)*, *-onaln(y)*, *-onarn(y)*, *-aryczn(y)*, *-oniczn(y)*, *-oryczn(y)*, *-jaln(y)*, *-aiczn(y)*, *-eiczn(y)*, *-ualn(y)*, *-itywn(y)*, *-atywn(y)*, *-atyczn(y)*, *-tyczn(y)*, *-tywn(y)*, *-oraln(y)*, *-itarn(y)*, *-oryczn(y)* [Kowalik 1977: 94-96]. Połączenia dwóch samogłosek, jak wykazała Waszakowa, są charakterystyczne dla sufiksów genetycznie obcych (*-ei-*, *-ai-*, *-ua-*).

Z obcymi i rodzimymi rdzeniami łączą się formanty *-italn(y)* i *-atyczn(y)*, choć dominują obce [Kowalik 1977: 96].

Łączliwość z sufiksami obcymi i sufiksami przymiotnikowymi hybrydalnymi wykazują następujące formanty, odnotowane w badanym materiale:

- acj(a)* [prawostronnie: *-n(y)*, *-or₂*²⁶¹, lewostronnie: *-i/yz(ować)*, *-aln(y)*];
- an<yzm>* [prawostronnie: *-i/yzt(a)*²⁶², *-i/yczn(y)*];
- at<yzm>* [prawostronnie: *-i/yk(a)*, *-i/yczn(y)*];
- iy<izm>* [prawostronnie: *-i/yzt(a)*, *-i/ystyczn(y)*];
- iyzaj(a)* [prawostronnie: *-er*, *-or₂*, *-ator*, *-eri(a)*, *-n(y)*, lewostronnie: *-aln(y)*].

Część rzeczownikowych sufiksów o obcej genezie wchodzi w związki z rzeczownikowymi sufiksami obcymi i sufiksami przymiotnikowymi (również rodzimymi):

- al<izm>* [*-i/yzt(a)*, *-i/yz(ować)*, *-anty...n(y)*, *-i/ystyczn(y)*];
- an* [*-ow(y)*, *-sk(i)*, *-j(a)*];
- atyk(a)* [*-i/yz(ować)*²⁶³, *-n(y)*];
- atyw* [*-n(y)*];
- eri(a)* [*-n(y)*, *-sk(i)*²⁶⁴];
- iyk(a)* [*-n(y)*, *-i/yczn(y)*, *-i/yzt(a)*];
- iystyk(a)* [*-n(y)*, *-eri(a)*, *-i/yzt(a)*, *-i/yczn(y)*];
- onal<izm>* [*-i/yzt(a)*²⁶⁵, *-i/ystyczn(y)*, *-i/yz(ować)*];
- oz(a)* [*-i/yk₂*, *i/yzm*, *-i/yczn(y)*];
- usz* [*-k(a)_z*, *-owsk(i)*, *-ow(y)*].

Niektóre łączą się tylko z przymiotnikowymi sufiksami hybrydalnymi: *-a<izm>* [*-i/ystyczn(y)*], *-ast(a)* [*-i/yczn(y)*], *-i/yc<yzm>* [*-i/ystyczn(y)*], *-jatri(a)* [*-i/yczn(y)*], *-oid(a)* [*-aln(y)*], *-od<i>(a)* [*-i/yczn(y)*], *-urg<i>(a)* [*-i/yczn(y)*]; inne zaś przyłączają formanty przymiotnikowe rodzime: *-ad(a)* [*-ow(y)*], *-amin* [*-ow(y)*], *-atur(a)* [*-ow(y)*], *-c<j>(a)* [*-k(i)*], *-em* [*-ow(y)*], *-en<izm>* [*-k(i)*]; *-etyk(a)* [*-n(y)*], *-eutyk(a)* [*-n(y)*]; *-ing* [*-ow(y)*], *-isad(a)* [*-ow(y)*], *-iyfikaj(a)* [*-n(y)*], *-iytyk(a)* [*-n(y)*], *-oderi(a)* [*-n(y)*], *-oin(a)* [*-ow(y)*], *-onik(a)* [*-n(y)*], *-ori(um)* [*-n(y)*], *-ulistyk(a)* [*-n(y)*], *-uaj(a)* [*-n(y)*]; lub rodzinne i hybrydalne: *-oid* [*-aln(y)*, *-ow(y)*].

²⁶¹ Zapis *-or₂* oznacza sufiks genetycznie obcy.

²⁶² Ucięcie.

²⁶³ Następuje ucięcie części pierwszego sufiksu: *at<yk>(a)*.

²⁶⁴ z ucięciem joty w pierwszym sufiksie: *er<j>(a)*.

²⁶⁵ Jw.

Wiele sufiksów nie ma ograniczeń w łączliwości, tzn. przyłącza zarówno rodzime, jak i obce przyrostki, np. *-alist(a)* [*-k(a)_z*], *-an<izm>* [*-i/yst(a)*, *-i/yn₁*²⁶⁶, *-i/ystyczn(y)*, *-sk(i)*], *-ariusz* [*-k(a)_z*, *-owsk(i)*, *-ow(y)*], *-ator* [*-sk(i)*, *-k(a)_z*, *-stw(o)*, lewostronnie: *-i/yz(ować)*, *-i/yfik(ować)*, *-ualiz(ować)*]²⁶⁷.

Są jednak sufiksy genetycznie obce, które w analizowanym materiale występowały tylko w połączeniach z rodzimymi sufiksami rzeczownikowymi: *-ali(a)* [*-owiec*], *-aner* [*-k(a)_z*], *-antyst(a)* [*-k(i)*], *-c<j>(a)* [*-k(i)*], *-eat* [*-k(a)_z*], *-es* [*-i/yk_p*, *-i/yysk(o)*, *-owicz*]; *-eut(a)* [*-k(a)_z*], *-jan* [*-k(a)_z*]; *-jon* [*-i/yk_p*, *-ow(y)*, lewostronnie *-terz*]; *-onat* [tylko *-k(a)_z*]; *-uz* [*-i/yk*, *-k(a)_z*].

Sufiksy obce tworzą ciągi sufiksalne i przyjmują w nich różne pozycje: na początku ciągu, np. *ur(a)₂+ow(y)*, w środku, np. *atyw+i/yz(ować)+acj(a)+n(y)*, lub na końcu, np. *atyw+i/yz(ować)*. Jako elementy inicjujące²⁶⁸ ciągi lub je spajające²⁶⁹ występują w podobnej liczbie układów (1/3 materiału), jednak znacznie rzadziej kończą procesy sufiksacyjne – zaledwie nieco ponad 15% ciągów ma obcy formant jako element finalny. Można więc sądzić, że **nie blokują dalszej sufiksacji, a nawet jej sprzyjają**.

Część z nich tworzy częste połączenia (typowe, tradycyjne, seryjne), np. *i/yz(ować)+acj(a)* czy *er+k(a)_z*, a inna – występuje w izolowanych ciągach (o niewielkim obciążeniu – jedno lub dwa potwierdzenia w materiale), np. *i/yt+n(y)* czy *j(a)+ow(y)*.

Porównanie udziału sufiksów obcych w układach dwu-, trój-, cztero- i pięciosufiksalnych pozwala zauważyć, że udział sufiksów obcych zwiększa się wraz ze wzrostem stopnia skomplikowania struktury ciągu. Wynikać to może z częstych ucięć (towarzyszących przyłączaniu sufiksów obcych), które ograniczają wydłużanie korpusu sufiksального: odrzucane elementy skracają strukturę, co może sprzyjać dalszemu przyłączaniu sufiksów.

W układzie pięciosufiksalnym dominują sufiksy obce lub hybrydalne, składa się on bowiem z afiksów *-aln(y)*, *-i/yz(ować)*, *-acj(a)*, *-or₂* i rodzimego *-sk(i)*. Można więc powiedzieć, że afiksy obce lub hybrydalne są niezbędnym elementem powstania długiego układu sufiksów, gwarantują wielokrotną sufiksację. Podobny skład cechuje układy czterosufiksalne. Spotykamy tu również przyrostki *-i/ystyczn(y)*, *-i/yzm*, *-alizm*, *-janizm*, *-i/yfik(ować)*, *-i/yst(a)*. W tych długich układach występują też obligatoryjnie ucięcia, najczęściej elementu *-n*-, sufiksu *-i/yzm* lub połączeń sufiksów, np. *<iz(ować)+acj(a)>*.

Krótsze ciągi sufiksalne są różnorodnie i bardziej obciążone, zawierają głównie sufiksy rodzime, często mają charakter połączeń jednorodnych genetycznie. W układach heterogenicznych często spotykamy sufiks *-k(a)* w funkcji deminutywnej czy przyrostek *-ow(y)* lub *-n(y)*.

²⁶⁶ Sufiks rodzimy.

²⁶⁷ Oraz inne sufiksy: *-atyk*, *-awit(a)*, *-aź₂*, *-er*, *-et(a)*, *-i/yk_p*, *-i/yn₂*, *-i/yst(a)*, *-i/yt*, *-i/yt(a)*, *-jer*, *-on*, *-onist(a)*, *-or₂*, *-ur(a)₂* (patrz: Lista ciągów).

²⁶⁸ Występujące na początku ciągu.

²⁶⁹ Jako element środkowy ciągu.

Układy trójsufiksalne nie występują już tak często – maksymalnie dwadzieścia jeden razy. Dotyczy to ciągu $i/yz(ować)+acj(a)+n(y)$. Najczęściej powielane są układy z elementami obcymi i/lub hybrydalnymi. Ciągi wyłącznie rodzime występują rzadziej w badanym materiale (spośród nich najliczniejsze potwierdzenia – tylko 6 – ma ciąg $arz+sk(i)+o$).

Sufiksy obce rzadziej niż rodzime występują też jako ostatnie elementy ciągu sufiksального. Spośród obcych są to najczęściej formanty: $-acj(a)$ (kończy 42 różne układy o obciążeniu łącznym 124), $-i/yst(a)$ (odpowiednio: 27; 81), $-i/yzm$ (odpowiednio: 19; 95), $-i/yz(ować)$ (odpowiednio: 18; 57), $-ator$ (13 układów, obciążenie: poniżej 30), $-i/yzacj(a)$ (12 układów; obciążenie: poniżej 30) oraz dwa hybrydalne $-i/yczn(y)$ (22 układy; obciążenie: 45), $-i/ystyczn(y)$ (odpowiednio: 24; 50). W zestawieniu z rodzimymi sufiksami, np. formantem $-ow(y)$, który kończy 167 różnych układów o obciążeniu łącznym 726, czy $-ość$ (odpowiednio: 125; 956), widać znaczną różnicę (por. rozdz. 6.4.1. *Sufiksy finalne*).

Sufiksy obce rzadko inicjują ciągi, nieco częściej pozycję inicjalną przyjmuje formant $-i/yst(a)$, który współtworzy derywaty będące naturalną bazą nazw żeńskich, przymiotników [na $-sk(i)$] oraz nazw cech, zajęć, działań. Rzeczownik z sufiksem $-i/yzm$ otwiera możliwość utworzenia nazwy osobowej i przymiotnika, choć sam jest ucinany w procesie dalszej sufiksacji i nie wpływa na rzeczywistą długość budowanego ciągu. Znacznie większą aktywnością w inicjowaniu ciągów mogą poszczycić się formanty hybrydalne, zwłaszcza $-aln(y)$ i $-i/yczn(y)$.

Afiks $-acj(a)$ zwykle występuje w pozycji środkowej ciągu, tzn. spaja inne sufiksy. Najczęściej występuje w otoczeniu tych samych formantów, po sufiksach czasownikowych zawierających w swojej budowie człon $z(ować)$ [$-aiz(ować)$, $-aliz(ować)$, $-atyz(ować)$, $-i/yz(ować)$, $-uliz(ować)$] oraz $-i/yfik(ować)$, $-i/ykul(ować)$ oraz przed przyrostkiem $-n(y)$, np. $i/yz(owac)+acj(a)+n(y)$ lub $i/yz(owac)+acj(a)+or_2$. Można mówić więc o pewnej specjalizacji formantów obcych.

Ponadto sufiksy obce częściej tworzą derywaty będące składnikiem terminologii lub słownictwa erudycyjnego, które zwykle musi być bardziej rozbudowane, choć mniej powszechnie znane (por. rozdz. 7.7). Porównanie zaś łączliwości sufiksów homonimicznych, np. $-i/yn(a)_1$ i $i/yn(a)_2$, pozwala zauważyć, że poza sufiksem $-ow(y)$ nie mają one wspólnych połączeń sufiksalnych (por. rozdz. 5.7.).

Geneza sufiksów wpływa więc na długość ciągu (w długich układach przeważają elementy obce lub hybrydalne) i związane z tym obciążenie (krótkie ciągi, składające się z rodzimych afiksów, mają znaczne obciążenie, a długie, składające się z elementów zapożyczonych, zwykle rzadko występują) oraz jego budowę: przyrostki genetycznie obce rzadziej niż rodzime kończą procesy sufiksacji, a sufiksy hybrydalne częściej inicjują ciągi. Hipoteza 4. **Skład i długość ciągu sufiksального mają związek z genezą poszczególnych jego składników** zyskała więc potwierdzenie.

5.4. Długość tematu podstawy

Wypada też zapytać, czy długość podstawy derywatu wpływa na strukturę, a zwłaszcza na długość ciągu sufiksального. Intuicja podpowiada, że do długiego tematu nie można dołączyć rozbudowanego ciągu sufiksów, podczas gdy temat krótki taką możliwość otwiera. Zdaniem R. Grzegorzycykowej i J. Puzyniny „ze względu na ilość sylab raziłyby formy **amerykańszczyzna*, **portorykańszczyzna*” [Grzegorzycykowa, Puzynina 1979: 243], a więc derywaty liczące sześć sylab.

Jedyny odnotowany w materiale układ pięciosufiksalny jest zbudowany wokół wyrazu, który po odjęciu końcówki fleksyjnej ma temat jednosylabowy [*centr-(um)*]. W wygłosie mamy grupę spółgłosek *-ntr-*. Ponieważ ciąg ten jest tylko jeden i ma jedną egzemplifikację, przyjrzyjmy się podstawom ciągów czterosufiksalnych, które stanowią bogatszą grupę, by zgłębić interesujące nas zagadnienie. Tutaj również dominują rzeczowniki o jednosylabowej budowie tematu: *dzień-*, *wers-*, a także *form-* (*forma*), *centr-* (*centrum*), *norm-* (*norma*), *scen-* (*scena*), *sań-* (*sanie*) lub dwusylabowej: *ogół-*, *naród-*, *struktur-* (*struktura*). Dwa tematy występują w formie skróconej: *walec* zostaje zredukowany do *wal-*, a *jabłoń* do *jabł-*. W wygłosach tematów dość często występuje spółgłoska *ń* i *ł* oraz grupa spółgłoskowa ze spółgłoską *r* (*rs*, *rm*, *ntr*).

Ciągi trójsufiksalne są dodawane do dłuższych podstaw (o większej liczbie sylab), jednak nie tak często, jak można by sądzić. W części dochodzi do ucięcia, np. w wyrazie *mechanika* redukcji ulega element *-ik(a)*. W innych – liczniejszych – zwraca uwagę brak rozbudowanych grup spółgłoskowych w wygłosie, zwykle to pojedyncze spółgłoski lub grupa *nt*, np. *minerał*, *reguła* (z alternacją *ł : l* w derywatach), *Ameryka*, *alimenty*, *dokument*. Ucięcia spotykamy również w krótszych tematach słowotwórczych, zwłaszcza zubożenie o jotę, np. w wyrazie *Anglia* (do postaci *Angl-*) przed dołączeniem sufiksu *-i/yk*. Część z ucięć ma więc charakter wymuszony – wynika z typu zakończenia. Jednak i ta grupa ciągów znacznie częściej jest dołączana do tematów jedno- i dwusylabowych, np. *dol-* (*dół*), *cud-*, *dzień-*, *ton-*, *dym-*, *moc-*, *zęb-*, *głosk-* (*głoska*), *siel-* (*siolo*) i *ide-* (*idea*), *region-*, *zawód-*, *struktur-* (*struktura*), *minim-* (*minimum*), *afryk-* (*Afryka*), *komedj-* (*komedja*), a nawet do asylabicznych tematów, np. *szkl-* (*szkło*), *mgł-* (*mgła*), *krw-* (*krew*). Do nich są przyłączane sufiksy, rozpoczynające się od samogłosek.

Jeśli jednak temat słowotwórczy jest dłuższy i nie doszło w nim do ucięcia, to można wpływać na długość końcowego derywatu przez modyfikacje składu ciągu sufiksального. Spójrzmy na ciąg *onal<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a)+i/ystyczn(y)*, który z podstawą *konwencja* tworzy przymiotnik *konwencjonalistyczny*. Spotykamy się z dwoma ucięciami: części sufiksu *-onaln(y)* [odejmowany jest element *n(y)*] i całego sufiksu *-izm*. Podobnie w procesie derywowania słowa *estetyzacja* dochodziło do dwukrotnych „zubożeń” powstających struktur, których efektem jest zbudowanie tylko dwusufiksального ciągu: *<n>(y)+<i/yzm>+i/yz(ować)+acj(a)* (*estetyka* → *estetyczny* → *estetyzm* → *estetyzować* → *estetyzacja*). Oba wyjściowe

rzeczowniki: *konwencja* i *estetyka* są dość długie. Choć ucięcia nie są obowiązkowe w ciągu czterokrotnej sufiksacji, np. *ogól* → *ogólny* → *ogólnik* → *ogólnikowy* → *ogólnikowość*, *scena* → *inscenizować* → *inscenizacja* → *inscenizacyjny* → *inscenizacyjnie*, to jednak występują dość często. W podanych przykładach ciąg sufiksalny nie był bardzo długi, zaledwie trój- i czterosylabiczny (*-nikowość*, *-izacyjnie*). Końcowe struktury liczyły zatem pięć i sześć sylab. Natomiast pierwsze dwa ciągi, gdyby pozbawić je ucięć, wraz z tematem budowałyby bardzo długie struktury: ośmio- i siedmiosylabowe, charakterystyczne raczej dla derywatów złożonych niż prostych.

Sądzę więc, że długość podstawy nie jest czynnikiem bezwzględnie blokującym sufiksację, ale może wpływać na możliwości derywacyjne rzeczownika, zwłaszcza gdy jego temat nie jest skracany. Do czterosylabowego tematu rzeczownika *obywatel* dołączane są tylko pojedyncze sufiksy, choć nie można udowodnić, że dzieje się tak tylko z powodu długości wyrazu. Niewielka liczba derywatów i brak ciągów sufiksalnych mogą bowiem wynikać albo z braku potrzeb nazewniczych, albo z ich realizowania z wykorzystaniem innych rzeczowników, np. niemotywowanego współcześnie wyrazu *społeczeństwo*, często skracanego do tematu *społecz-*. Skutecznym bowiem sposobem regulowania długości derywatu sufiksального są ucięcia obejmujące albo temat albo – częściej – dołączane sufiksy. Zubożenia tematów są często wynikiem przyjęcia analizy synchronicznej, w której pomija się historyczne procesy kształtowania się słów, np. synchronicznie wywodzimy słowo *macierz* od *matka* (diachronicznie to wyraz motywowany przez słowo *mac*, por. Kleszczowa 2007) i przejmowania elementów leksyki obcej.

K. Kowalik, analizując przymiotniki polskie ze względu na ich budowę morfologiczną, doszła do wniosku, że istnieje związek pomiędzy długością podstawy a liczbą i rodzajem sufiksów:

jest to stała prawidłowość, że długość ciągu sufiksального jest odwrotnie proporcjonalna do długości podstawy (a ściślej do liczby segmentów, z których jest zbudowana). Im dłuższy ciąg sufiksalny, tym krótsza podstawa (zwykle równa jest rdzeniowi), a w przymiotnikach zawierających rozbudowane podstawy wydzielane są najczęściej sufiksy proste [Kowalik 1977: 197].

Przyjęła ona jednak odmienny sposób i kierunek analizowania struktur: w derywowanym przymiotniku wydzielala składowe od końca, czyli od prawej strony ku lewej. Podział uwzględniał zaś segmenty, czyli „najmniejsze funkcjonalnie jednostki wydzielane w tekście w toku analizy morfologicznej” [Kowalik 1977: 9]. Zaproponowany w SGS opis wychodzi zaś od wyrazów niemotywowanych do struktur przez nie fundowanych i wykorzystuje zasady synchronicznej analizy słowotwórczej. To zaś prowadzi do przyjęcia innej perspektywy badawczej: od wyrazu niemotywowanego poprzez derywaty bezpośrednie i pośrednie aż po końcowe – ostatnie ogniwo łańcucha słowotwórczego. Uwidacznia się „znikanie elementów” w toku derywacji i pojawia pytanie o funkcje ucinania części lub całości wcześniej dołączonych sufiksów oraz niekiedy fragmentów podstaw – rze-

czowników niemotywowanych (w SGS-2). Jeżeli nie prześledzimy „historii derywacyjnej” wyrazu, nie zobaczymy ucinanych elementów, ponieważ w końcowej formie derywatu nie widać ich śladów. Sam proces zaś – jak się wydaje – służy przystosowywaniu wyrazu do dalszej sufiksacji poprzez redukcję jego długości.

O wpływie długości podstawy na zdolność tworzenia od niej zdrobnień drugiego stopnia pisał też Bogdan Szymanek. Jego zdaniem ciąg *ek+ek* łatwo dodać do podstaw monosylabicznych i morfologicznie prostych, choć możliwe są też połączenia ze strukturami dwusylabowymi, np. *numer*, *pierścień*, *szuflada*, ponieważ wielosylabiczność nie wiąże się z bezwzględną blokadą tworzenia zdrobnień drugiego stopnia: „Therefore, one may conclude that avoidance of polysyllabic bases is a tendency rather than a strict principle” [Szymanek 2010: 260]. Ważniejszy bowiem jest czynnik semantyczny, choć gdy koszty jego wprowadzenia są zbyt duże (wiążą się z alternacjami, wydłużaniem derywatu), a sama zmiana znaczeniowa nie jest zbyt wyrazista, rezygnuje się z tworzenia tego typu zdrobnień²⁷⁰ [Szymanek 2010: 261].

Badany materiał pozwala na następujące uogólnienia: jeżeli podstawa jest strukturą jednosylabową, składającą się np. z trzech głosek, to umożliwi dłuższy proces sufiksacji (*moc* → *mocarstwo* → *mocarstwowy* → *mocarstwowiec*), podobnie gdy mamy do czynienia z asylabicznym tematem, liczącym dwie głoski (*dn(o)* → *denny* → *dennik* → *dennikowaty*). Jeżeli podstawa jest terminem, możliwości dalszej sufiksacji się zwiększają (termin psychologiczny *ego* jest podstawą derywatu powstałego w wyniku trzykrotnej sufiksacji²⁷¹). W derywatach takich gniazd pojawiają się też dłuższe sufiksy – jednostkowe (*-ular(y)*: *oko* → *okulary*, *-ular*: *oko* → *okular*) lub niejednostkowe (opisywane niekiedy jako rozszeszone postaci sufiksów²⁷², np. *-ulistyk(a)*: *oko* → *okulistyka*). Tak krótkie tematy nie poddają się oczywiście procesowi zubażania.

Warto jednak zwrócić uwagę na ograniczenia towarzyszące tworzeniu derywatów od wyrazów o jedno- lub dwusylabowej budowie. Alternacje spółgłoskowe i samogłoskowe powodują upodobnienie struktur nietożsamyh do jednej postaci lub nasuwają niezamierzone skojarzenia. Zawisko to omówiła H. Jadacka, stwierdzając, że na ograniczenie aktywności słowotwórczej wyrazu wpływa kilka czynników²⁷³:

²⁷⁰ B. Szymanek ujmując to następująco: „The tendency to avoid such extremely long double diminutives is not particularly surprising, if we realize the attachment of the repeated suffix adds another two syllables to the base, while the semantic contribution of the final element is negligible, compared to DIM1. In other words, the operation seems largely superfluous, but quite costly in terms of processing (also due to the extra phonological alternations involved)” [Szymanek 2010: 261].

²⁷¹ Pierwszy sufiks *-izm* jest w całości uciety (*EGO* → *egoizm* → *egoista* → *egoistyczny* → *egoistycznie*).

²⁷² W prezentowanej pracy traktowane jako odrębne przyrostki.

²⁷³ Na potencję derywacyjną wpływają także inne cechy leksemu: niska frekwencja wyrazu, wąskie wyspecjalizowane znaczenie (przynależność stylowa) i istnienie bardzo rozbudowanej frazeologii (stałej i/lub łączliwej [Jadacka 1995: 167].

1. wygłos tematu (np. *prefekt*, *architekt* – ze względu na wygłosowe *-kt*, które blokuje tworzenie dzierżawczych derywatów adiektywnych);
2. wymuszana przez sufiks palatalizacja wygłosu tematu (brak zaakceptowanych derywatów osobowych od nazwy własnej *Bar* – **barzanin*, **barzak*, **barszczanin*, **barszczyk*, **barszczak*) lub niezamierzone podobieństwo brzmieniowe i/lub graficzne z innymi wyrazami (**barak*, **barczyk*, **baranin*);
3. długość – wyrazy krótkie mają mało cech identyfikacyjnych (zmiękczenie osłabia związek z podstawą, np. upodobnienie wyrazów *pora* i *por II* ‘warzywo’) [Jadacka 1995: 164-167].

Należy więc podkreślić, że sama długość podstawy nie jest czynnikiem decydującym o możliwościach sufiksального rozwoju wyrazów. Procesy ucinania umożliwiają bowiem wpływanie na długość budowanej struktury. Jednak połączenie kilku cech: krótkości tematu podstawy, niewygodnego wygłosu, palatalizującego wpływu wielu sufiksów oraz podobieństwa niektórych leksemów, może w znaczący sposób ograniczać derywowanie wyrazów pochodnych, w tym zwłaszcza derywatów bezpośrednich, co znacznie ogranicza występowanie ciągów sufiksalnych w gniazdach budowanych przez te wyrazy.

Pożądana długość tematu rzeczownika wyjściowego to zatem jedna lub dwie sylaby, z jedną spółgłoską w wygłosie lub grupą spółgłosek ze spółgłoską *r*.

5.5. Budowa sufiksu

Sufiksy rozpoczynające najdłuższe, pięcio- i czterosufiksalne ciągi mają przeważnie nagłos samogłoskowy (70%), rzadziej spółgłoskowy: *-n(y)*, *-k(i)*, *-k(o)*, *-nik*, *-sk(i)*. W ciągach trójsufiksalnych i dwusufiksalnych jest podobnie (w trójsufiksalnych – 69,2%, w dwusufiksalnych 77,5%). Należy pamiętać, że przyrostków o nagłosie spółgłoskowym jest znacznie mniej, co wpływa w zasadniczy sposób na liczbę budowanych ciągów.

Największy udział mają sufiksy z nagłosową samogłoską *i* lub *y* (ponad 1/3 sufiksów o nagłosie samogłoskowym²⁷⁴), nieco mniejszy *a* (ok. 1/4). Łatwiej je dołączać do podstaw o wygłosie spółgłoskowym, a zwłaszcza do tematów z grupą spółgłoskową w wygłosie, a takich przecież jest sporo. Sufiksy o nagłosie spółgłoskowym najczęściej zaczynają się na spółgłoskę *n*²⁷⁵ (prawie 55% sufiksów o nagłosie spółgłoskowym), rzadziej na *k* (ok. 27%) i *s* (ok. 8% – tylko *-sk(i)*).

Warto przypomnieć, że sufiksy rozpoczynające się od samogłosek *a* oraz *i* często wywołują palatalizację głoski wygłosowej tematu podstawy, jednak dość łatwo przyłączają się do tematów podstaw.

²⁷⁴ Tak duży udział jest interesujący, ponieważ samogłoska *i* powoduje alternacje.

²⁷⁵ Duży udział sufiksu *-n(y)* wśród afiksów przymiotnikowych o omawianym nagłosie (wyrazy obce są częstą podstawą tych przymioników). Dołączanie sufiksów z nagłosowym *-n-* też może powodować alternacje.

W strukturze ciągów sufiksalnych występują grupy spółgłosek, najczęściej -ść- (w 12 ciągach), rzadziej -czk- (w 6), w części -st-, -nk- (po 3)²⁷⁶. W jedenaśtu ciągach spotykamy dwukrotnie grupy dwóch spółgłosek, przedzielone samogłoską *o* lub *y*. Ciągi z udziałem jednej grupy spółgłoskowej stanowią 43,5%, a z dwiema grupami – 12,9% – nie są więc rzadkie. Możliwe są również bardziej rozbudowane grupy spółgłoskowe występujące w ciągu: trójspółgłoskowe: -rsk'-, -ctw-, -stk-, -ntk- (w 7,1% ciągów) i czterospółgłoskowe: -rstw- (w 2,4% ciągów).

Długość ciągów, mierzona liczbą sylab budujących korpus ciągu sufiksального, zależy od liczby sufiksów składowych, ich budowy, ucięć, a także konfiguracji sufiksów.

Najdłuższe ciągi mają pięciosylabową strukturę, np. -yfkacyjnie (*i/yfik(ować) + acj(a) + n(y) + e*: *wersyfikacyjnie*), najkrótsze są asylabiczne, np. -jsk(*i*), -jstw(*o*) (*j + sk(i)*, *j + stw(o)*: *burżu <azj>(a) → burżu-j → burzuj-sk(i) / burzuj-stw(o)*) czy -mk(*a*), -mci(*a*) (*m(a) + k(a)*), *m(a) + ci(a)*: *ma <tk>(a) → ma-m(a) → mam-k(a) / mam-ci(a)*). Są to jednak układy o bardzo niewielkim obciążeniu.

Ciągi dwusufiksalne są w połowie dwusylabowe, w prawie 1/3 jednosylabowe. Dłuższe występują sporadycznie – trzysylabowe stanowią około 14%. Czterosylabowe i asylabiczne stanowią margines omawianego zbioru. Jednak jeśli uwzględnimy tylko te ciągi dwusufiksalne, które mają minimum dziesięć potwierdzeń w materiale, to wzrośnie ranga ciągów jednosylabowych (44%). Dwusylabowe nadal mają pięćdziesięcioprocentowy udział, co może świadczyć o tym, że takie struktury są chętnie powielane, być może ze względu na wyrazistość, niezbyt rozbudowaną budowę, która nie wydłuża znacznie derywatu.

Ciągi trój-sufiksalne w 45,7% są dwusylabowe, w 38,6% trzysylabowe, w 8% jednosylabowe, w 7% czterosylabowe i w 0,6% pięciosylabowe. W układach czterosufiksalnych zauważamy większy udział struktur czterosylabowych (40,9%) i pięciosylabowych (9,1%), a nieco mniejszy trzysylabowych (31,8%) i dwusylabowych (18,2%). Trzeba jednak pamiętać, że w większości są to układy, które nie osiągają dziesięcioelementowego progu obciążenia. Czterosufiksalne układy mają zwykle pojedyncze egzemplifikacje, a z trój-sufiksalnych tylko dwa przekroczyły wspomniany próg. Może to świadczyć o tym, że tak bogate konfiguracje, często skomplikowane i dość długie, nie są typowe dla polskiego systemu słowotwórczego.

Jeśli weźmiemy pod uwagę tylko te ciągi, które spełniają wymóg 10 potwierdzeń w materiale, to zauważamy, że połowa z nich ma dwusylabową długość, 43% – jednosylabową, 5,8% – trzysylabową, a 1,2% – czterosylabową, co potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia: **za typowe dla polszczyzny ciągi sufiksalne należy uznać struktury dwu- i jednosylabowe**. Zwykle są one efektem dwu- i trzykrotnej sufiksacji. Znacząca jest długość korpusów sufiksalnych budujących ciąg, ponieważ istnieją przyrostki krótkie: ich korpusy są asylabiczne, np. -sk(*i*), -n(*y*) lub

²⁷⁶ Przedstawione spostrzeżenia odnoszą się do badań ciągów sufiksalnych, które przynajmniej 10 razy występują w materiale.

jednosylabowe, np. *-jer*, *-arz*, a także dłuższe: dwusylabowe, np. *-ecznik*, *-owat(y)*, i trój sylabowe, np. *-ołowit(y)*. Połączenie dwóch sufiksów jednosylabowych²⁷⁷ *-nist(y)* i *-ość* daje ciąg dwusylabowy, a dwusylabowych *-ecznik* i *-owat(e)* – czterosylabowy *-ecznikowat(e)*, podczas gdy dodanie asylabicznego *-k(a)*_z do jednosylabowego *-arz* nie wpływa na długość całości: powstaje jednosylabowy ciąg *-ark(a)*. Należy jednak pamiętać o alternacjach, które powodują, że asylabiczny korpus zostaje przekształcony w sylabiczny, np. *-n(y)* w sąsiedztwie przyrostka *-stw(o)* przybiera postać *-eń-*, np. *krew* → *pokrew-n(y)* → *pokrewień-stw(o)*.

Hipoteza pierwsza **Długość ciągów sufiksalnych jest ograniczona** w świetle przywołanych danych oraz wcześniejszych informacjach o liczebności i obciążeniu poszczególnych typów ciągów (por. rozdz. 6. *Ogólne informacje o materiale*, a zwłaszcza 6.3 *Charakterystyka ciągów*) zyskuje potwierdzenie. Maksymalnie ciąg może składać się z pięciu sufiksów i mieć pięciosylabową długość. Jednak najczęściej spotykamy **ciągi dwusufiksalne o dwusylabowej długości**. Są one najbardziej zróżnicowane i najmocniej obciążone, co pozwala uznać je za **typowe, reprezentatywne dla polszczyzny**.

5.6. Czynniki semantyczne

Struktura ciągów jest uzależniona w dużym stopniu od znaczenia leksemu wyjściowego, ponieważ – jak wykazała Krystyna Kallas – „typ semantyczny wyrazu centralnego decyduje o kategoriach słowotwórczych derywatów, natomiast o liczbie derywatów w gniazdach decyduje głównie częstość użycia wyrazów centralnych” [Kallas 2006: 68-69]. Dobrą ilustracją tego zjawiska są abstrakcyjne paradygmaty słowotwórcze konstruowane dla poszczególnych grup semantyczno-leksykalnych. Alicja Nagórko prezentuje taki modelowy paradygmat nazw zwierząt [Nagórko 2002: 221]. Obejmuje on następujące możliwości utworzenia derywatów: samiec, samca, młode, pomieszczenie, zbiorowość, mięso (ze zwierzęcia), człowieka, który zajmuje się hodowlą zwierząt, przymiotnik relacyjny, przymiotnik odnoszący się do ciężarnej samicy, czasownik o znaczeniu ‘rodzić’ i czasownik symilatywny. Ich wykładnikami są odpowiednie sufiksy lub inne formanty. Nie wszystkie rzeczowniki realizują ten paradygmat w całości. Najpełniej wykorzystywany jest przez rzeczowniki będące nazwami ssaków, zwłaszcza udomowionych. Tu mamy zresztą inne możliwości: zdrobnienia, nazwy ekspresywne (melioratywne i pejoratywne), które pojawiają się w gniazdach zwierząt wykorzystywanych w gospodarce (*koń*, *muł*, *wół*, *krowa*). Znacznie gorzej przebiega jego realizacja w gniazdach rzeczowników nazywających ryby czy owady. Z perspektywy człowieka ich płęć, młode i mięso (zwłaszcza owadów) nie są ważne. Skoro tak, nie tworzy też

²⁷⁷ Mierzona jest długość korpusu sufiksального.

nazw pomieszczeń do ich hodowli²⁷⁸. Derywaty odzwierciedlają bowiem potrzeby użytkowników języka i ich sposób oglądu świata.

W gniazdach pochodnych od nazw ptaków z oczywistych powodów brak czasowników o znaczeniu ‘rodzić’ i nazw ciężarnych samic oraz – co nie jest tak oczywiste – nazw mięs (poza *gęsiną*). Gniazda tych leksemów są płaskie, nierozbudowane w głąb, stąd nie znajdziemy tu długich ciągów sufiksalnych. Najdłuższe występują w gniazdach udomowionych zwierząt (występują w zdrobieniach drugiego stopnia, np. *-eczek: koteczek, kozioleczek*), zwykle w derywatach będących terminami (np. trójsufiksalny ciąg *-ankowat(e)* występujący w derywacie botanicznym *psiankowate* i weterynaryjnym²⁷⁹ *krowiankowate*, często o motywacji onomazjologicznej).

Nieco inne możliwości oferują nazwy roślin²⁸⁰. Przewidywane są tu zdrobienia, nazwy rodzajowe i gatunkowe, przymiotniki relacyjne i symilatywne. Zwykle nie mają one kontynuacji (możliwości wyczerpują się na I takcie i nie ma szans na powstanie ciągów sufiksalnych), chyba że powstają derywaty onomazjologiczne, które mogą otwierać nowe możliwości derywacyjne (np. derywat *lipiec*, występujący w gnieździe rzeczownika *lipa 1*. ‘drzewo’, zapoczątkował ciąg *lipcowy* → *lipcówka 1., 2., 3*, dzięki czemu powstał trójsufiksalny ciąg *-cówk(a)* [*ec+ow(y)+k(a)*].

Niemotywowane rzeczowniki pospolite nazywające jednostki czasu budują odmienny paradygmat abstrakcyjny, który składa się 18 kategorii semantyczno-słowotwórczych na I takcie i 25 na II [Wanot 2010]. Po odrzuceniu bardzo licznych reprezentacji wyrazów złożonych tworzą go nazwy deminutywne, motywujące zdrobienia drugiego stopnia (np. *minuteczka*), nazwy zjawisk charakteryzowanych przez relację do przedmiotu, będące podstawą przymiotników relacyjnych (np. *wieczorynkowy*) i czasowników procesualnych (np. *miesiączkować*), odobiektowe nazwy środków czynności budujące nazwy deminutywne (np. *terminarzyk*), nazwy periodyków będące podstawą przymiotników relacyjnych (np. *tygodnikowy*), botaniczne i zoologiczne nazwy gatunkowe, od których derywowane są przymiotniki relacyjne (np. *pierwiosnkowy*) i porównawcze (np. *pierwiosnkowaty*), oraz nazwy temporalne motywujące przymiotniki relacyjne (np. *rocznicowy*).

Na pierwszym takcie derywowane są też przymiotniki relacyjne, od których tworzy się nazwy subiektów (np. *tygodniówka*), nazwy abstrakcyjnych cech (np. *momentalność*) oraz przysłówki (np. *kwartalnie*). *Verba* pierwszego i drugiego taktu to czasowniki procesualne (np. *rozednieć*) i kauzatywne (np. *postdatować*), utworzone z udziałem derywacji paradygmatycznej i prefiksально-paradygmatycznej. W obrębie derywacji prostej spotykamy się z sufiksacją wśród deminutiwów (*-ek, -k(a)_ϕ, -i/yk, -k(o)*), przymiotników (*-ow(y), -n(y)*), odobiektowych nazw środków czynności (*-arz, -nik*), periodyków (*-nik*), a także wśród innych kategorii

²⁷⁸ Wystarcza istnienie wyrazów *staw, terrarium*.

²⁷⁹ A także związanym z farmacją.

²⁸⁰ Por. Rogowska 2003.

(-ość, -ak, -k(a)₃) [Wanot 2010: 251-257]. Magdalena Wanot w związku z dużą liczebnością derywatów w badanej grupie semantycznej, a zwłaszcza z obecnością struktur seryjnych wśród złożzeń, dochodzi do wniosku, że „semantyka w istotnym stopniu wpływa na potencję słowotwórczą rzeczowników” [Wanot 2010: 258].

Na podstawie prezentowanego przez nią dwutaktowego paradygmatu abstrakcyjnego i podawanych przykładów, pochodzących z paradygmatów konkretnych, można stwierdzić, że występują tu ciągi wspólne z innymi grupami gniazd i odmienne, charakterystyczne dla opisywanych gniazd, przynależnych do pola semantycznego czasu. Za wspólne można uznać *-eczka(a)*, *-eczek*, *-eczka(o)*, *-kow(y)*, a dla dwóch ostatnich grup także *-alność*, *-alnie*, *-nkowat(y)* lub *-ankowat(y)*. Jednak ze względu na brak danych trudno wskazać, które z tych ciągów mają największe obciążenie. Nie wszystkie też, nawet te będące wykładnikiem zdrobnień drugiego stopnia, nazw cech czy przysłówków odprzymiotnikowych, występują w każdym gnieździe, np. w 38-elementowej grupie leksemów bazowych związanych z czasem tylko w 4 derywatach (pochodzących z 4 gniazd) spotykamy ciąg *-eczka(a)*, w 8 (z 5 gniazd²⁸¹) *-owość* i *-owo*, w 7 (z 7 gniazd) *-nie*. Specyficzne, jak się wydaje, dla tej grupy gniazd jest występowanie sufiksu *-nik*, który buduje ciągi: *-niczek*, *-nikarz*, *-nikark(a)* [*nik+k(a)*₂ i *nik+k(a)*₃], *-nikarsk(i)*, *-nikarzyn(a)*, *-nikarsko*, *-niczka(a)*, *-nikowat(y)* w derywatach 4 gniazd: *dzień 1.*, *lato 1.*, *miesiąc 1.*, *rok*. W gnieździe rzeczownika *dzień 1.* występuje też czterosufiksalny ciąg (*nik+arz+sk(i)+o*: *dziennikarsko*) i kilka trójsufiksalnych. Jednak o ile można zbudować paradygmaty abstrakcyjne, które są typowe dla gniazd leksemów danego pola semantycznego, o tyle wskazanie ciągów typowych dla nich jest chyba niemożliwe. Czynniki semantyczne są ważne dla wielkości gniazda, jego struktury (duża liczba złożzeń w gniazdach leksemów związanych z czasem jest niewątpliwie związana z tym, że go mierzymy, w mniej lub bardziej dokładny sposób, a więc konieczne są chociażby liczebniki), jednak nie przekłada się wprost na powtarzalność ciągów sufiksalnych. Może wpływać na ich prostotę i długość: dwu- i trójsufiksalne (zaledwie jeden czterosufiksalny, wspomniany wyżej), niezbyt długie (jedno- i dwusylabowe), które ułatwiają posługiwanie się derywatami, jednak nie decyduje o ich składzie (kategoria słowotwórczo-semantyczna ma wiele wykładników słowotwórczych) i powtarzalności.

Krystyna Kallas, omawiając paradygmat abstrakcyjny gniazd leksemów nazywających kraje (państwa), zwraca też uwagę na duże luki występujące w paradygmatach konkretnych, które – jej zdaniem – wynikają z kilku czynników. Po pierwsze, występują trudności formalne, które powodują, że typowe dla tego pola nazwy dyscyplin naukowych i zapożyczeń w gnieździe leksemu *Francja* pozostają puste. Badaczka, tworząc hipotetyczne formy **francuszczytyka* i **francuszczyzm* [Kallas 2003: 82], skłania się ku uznaniu, że ze względu na ich budowę (a może i wymowę), nie wypełniły pustego miejsca. Jednak gdyby chcieć stworzyć owe

²⁸¹ Ale nie tych samych.

brakujące wypełnienia, to niekoniecznie miałyby takie postaci, jakie wymienia badaczka. Być może doszłoby do ucięcie sufiksu *-sk(i)*, podobnie jak w analogicznym przymiotniku *angielski* (*anglistyka*, *anglicyzm*). Jednak i formy *francystyka*, *francyzm* [na wzór *grecestyka*, *grecezm*] nie zyskałyby chyba uznania ze względu na skojarzenia z rzeczownikami *franca*, *Frank*, *franko* a. *franco* (termin handlowy), nazwiskiem generała *Franco*. Niewątpliwie nie mamy tu do czynienia z automatycznym, bezalternacyjnym dołączaniem sufiksów.

Po drugie, istnieją struktury kompensujące braki, wykorzystujące inne podstawy. W omawianym wyżej przykładzie to formy *romanistyka* i *galicyzm*. Jednak kompensacja występuje również w innych gniazdach (*Polska* i *Polonia*). Na podobne zjawisko w obrębie gniazda leksemu *prawda* zwróciła uwagę H. Jadacka. Czasownik *weryfikować* i formacje pochodne od niego pełnią rolę „*plomb*” *znaczeniowych*, jak ujmuje to badaczka, wypełniają lukę semantyczną, choć nie zapełniają aksjologicznej [Jadacka 1991b: 172]. Nie jest więc to zjawisko odosobnione. Można sadzić, że utrudnienia zachodzące na styku wygłosu tematu (będącego często przyrostkiem, np. *-sk(i)*) i dołączanego sufiksu mogą prowokować do poszukiwań innych podstaw, a może istniejące podstawy konkurują ze sobą i wybiera się te, które zapewniają tworzonym strukturom przejrzystość i łatwość derywacji. Tym bardziej, że wypełnienie pustych miejsc nie wiązałoby się z powstaniem ciągów o ponadstandardowej długości lub strukturze. Być może rzuca to światło na zjawisko bliskoznaczności wyrazów i ich funkcje w systemie słotwórczym polszczyzny.

Trzecim czynnikiem, wymienionym przez Krystynę Kallas, jest brak zapotrzebowania nazewniczego, co jej zdaniem tłumaczy nieobecność formacji **anglizacja* w gnieździe rzeczownika *Anglia*. Można bowiem mówić o wpływie języka angielskiego, ale dokonuje się on za pośrednictwem kultury amerykańskiej, stąd mamy *amerykanizację* (i czasowniki *amerykanizować*, *amerykanizować się*, *zamerykanizować*)²⁸².

Czwartym mechanizmem powodującym luki jest działanie analogii w języku, czym badaczka tłumaczy istnienie formy *greceyzacja*, która powstała na wzór *polonizacji* i *germanizacji*. Dodajmy, że analogii wymuszonej brakiem czasownika **greceyzować* [Kallas 2003: 82]. Podobnie współcześnie utworzono derywaty *tacierzyństwo* i *tacierzyński* (w wyrażeniu *urlop tacierzyński*) na wzór *macierzyństwo* i *macierzyński* (por. rozdz. 8.2.).

Ostatnią przyczyną, wymienioną przez K. Kallas, są przyjęte w SGS interpretacje słotwórcze [Kallas 2003: 83].

Sądę, że są to bardzo trafne spostrzeżenia, które pozwalają spojrzeć na podsystem leksykalny jako na pewną całość. Mechanizmy kompensacji i analogii umożliwiają omijanie blokad lub utrudnień (brak potrzebnych ogniów lub kłopoty natury formalnej) oraz ułatwiają powstawanie przejrzystych słotwórczo formacji, o niezbyt skomplikowanej budowie, co jest to bardzo ważne w procesie porozumiewania się.

²⁸² Oraz nacechowany ekspresywnie wyraz *makdonaldyzacja*.

Nieco inaczej na tym tle rysują się właściwości terminów naukowych. Odrębność ta wynika z kilku czynników. Po pierwsze, powstają w wyniku świadomej i celowej działalności, zwykle specjalistów danej dziedziny, poza częścią nazw z dziedziny botaniki i zoologii, głównie onomazjologicznych, których twórcami są nienaukowcy. Po drugie, są nienacechowane ekspresywnie, co – jak przedstawiam w dalszej części pracy – ma duże znaczenie (sufiksy ekspresywne nie tworzą długich ciągów). Po trzecie, charakteryzują się reproduktywnością, czyli umożliwiają tworzenie kolejnych nazw pochodnych, i jednolitością, której stosowanie polega na uzupełnianiu istniejących już rodzin wyrazowych, jeśli jest to możliwe [por. Jadacka 1976b: 18, 194, Jadacka 1976a: 18-19]. Choć są widoczne różnice pomiędzy dziedzinami nauki, np. wyrazy pochodne od terminów literaturoznawczych bardzo często zachowują znaczenie terminologiczne podstawy, a terminy biologiczne – motywują terminy z różnych dziedzin [Burkacka 2011: 58-60].

Po czwarte, zwykle są zwarte, jednoznaczne i zapewniają łatwość posługiwania się nimi (zasada zwiezłości, operatywności, jednoznaczności, jednomianowości; por. Jadacka 1976b: 10-16, 38-39, 1999b: 1760-1761; Mazur 1961: 36-37; Nowicki 1986: 87, 90-97). Stanowią one bowiem część słownictwa „w znacznym stopniu ustalaną arbitralnie, w miarę potrzeby regulowaną, zmienianą i korygowaną” [Saloni 1999: 602].

Różnice w warstwie leksyki ogólnej i terminologicznej dotyczą też mechanizmów słowotwórczych i stopnia produktywności tych samych formantów [Buttler 1979a: 58]. Wśród terminów widoczny jest większy udział złożeń (41%) niż w leksyce ogólnej (8%) [Smółkowa 1976: 95, podobnie Jadacka 1999b: 1763] oraz charakterystyczną obecność elementów obcych [Waszakowa 1994, Górnica 2000, por. też Jadacka 2001: 151-152].

Na odmiennosc terminologii względem reszty słownictwa zwracano uwagę wielokrotnie, podkreślając, że terminy wchodzą wprawdzie w skład zasobu słownikowego danego języka, odznaczają się jednak pewną odrębnością – „noszą znamiona wyrazów synchronicznie obcych”²⁸³ i mają „odrębną <<gramatykę>> tworzenia słów”, co widoczne jest zwłaszcza w terminologii chemicznej, która dysponuje swoistymi środkami słowotwórczymi [Laskowski 1999: 352; podobnie Gajda 1990: 72, 84].

Aktywnosc terminów jest nieco niższa niż rzeczowników nieterminologicznych ze względu na to, że często są to kolejne znaczenia wyrazu [Burkacka 2011]. Jeśli termin jest słowem o jednym znaczeniu, to wtedy jego aktywnosc słowotwórcza nie odbiega od średniej aktywności terminu i jest nieco mniejsza od średniej aktywności rzeczownika. Ponadprzeciętna aktywnosc słowotwórcza cechuje te hasła, których znaczenie terminologiczne jest oznaczone jako pierwsze znaczenie wyrazu. Wyrazy o znaczeniach terminologicznych oznaczonych w słownikach numerami kolejnymi (od trzeciego wzwyż) charakteryzują się znacznie mniejszą

²⁸³ O wpływie czynnika genetycznego – por. rozdz. 5.2. i 5.3.

aktywnością słowotwórczą [Burkacka 2011: 51]. Wyraz w podstawowym znaczeniu występuje w polszczyźnie ogólnopolskiej i jest zasadniczym elementem procesu komunikacji, stąd staje się podstawą wielu derywatów. Zwykle też ma dość dużą frekwencję. Słownictwo specjalistyczne funkcjonuje w ograniczonym środowisku użytkowników języka.

Jednak ta niższa aktywność nie wiąże się z budowaniem tylko krótkich łańcuchów. Możemy zaobserwować dwa czterosufiksalne ciągi i kilka trójsufiksalnych w gnieździe leksemu *walec I. mat.* i *wers lit*²⁸⁴. Jednak większość ciągów czterosufiksalnych odnotowano w gniazdach nieterminologicznych, co może świadczyć o tym, że dążenie do reproduktywności i jednolitości w obrębie terminologii jest realizowane nie w postaci tworzenia długich łańcuchów słowotwórczych, ale wielu krótszych, które zapewniają większą swobodę w operowaniu nimi. Tym bardziej, że terminy nie są jednolite jednak pod względem aktywności słowotwórczej [Burkacka 2011: 45-46]. Największą cechują się terminy biologiczne: liczba derywatów budowana z udziałem tych podstaw przekracza średnie wartości aktywności słowotwórczej polskiego rzeczownika, czyli 2,97 derywatu²⁸⁵ [Jadacka 1995: 141]. Znaczną potencją derywacyjną charakteryzują się też terminy literackie i matematyczne, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę średnie obciążenie gniazda leksemu aktywnego, które przekracza średnie obciążenie gniazda rzeczownika aktywnego, wynoszące 4,61 derywatu [Jadacka 1995: 141].

Być może brak licznych długich ciągów sufiksalnych wiąże się z dużym udziałem złożzeń w omawianych gniazdach [Burkacka 2011: 63-66] oraz obecnością derywacji paradygmatycznej, zwłaszcza w nazwach specjalistów, urzędzeń.

5.7. Czynniki stylistyczne

5.7.1. Nacechowanie sufiksu

Zagadnienia związane z poszukiwaniem i opisem relacji zachodzących pomiędzy sposobem derywowania słów a ich nacechowaniem są przedmiotem rozważań wielu badaczy. Część z nich uważa, że istnieją typowe wykładniki słowotwórcze wskazujące na przynależność derywatów do potocznej odmiany polszczyzny czy terminologii, a nawet że „warstwa wyrazów ekspresywnych (...) dysponuje własnym podsystemem słowotwórczym” [Laskowski 1973b: 136]. Inni są odmiennego zdania. T. Smółkowa twierdzi, że

różnice między stylami sprowadzają się do odmiennego zestawu modeli, a zwłaszcza do odmiennych częstotliwości i różnej produktywności poszczególnych modeli. Żaden styl nie ma odrębnej własnej gramatyki [Smółkowa 1989: 94].

²⁸⁴ Kwalifikacja tego wyrazu za *Słownikiem języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego.

²⁸⁵ Wartości podawane przez Hannę Jadacką dotyczą wszystkich rzeczowników niemotywowanych zawartych w SGS-2, w tym również terminów.

Nieco inaczej różnice między słowotwórstwem odmiany standardowej i potocznej widzi W. Lubaś, który uważa, że to

nie formanty decydują o zróżnicowaniu obu odmian, ale podstawy słowotwórcze i sposób derywacji. Dla derywatów potocznych są one w większym stopniu „zdeformowane” przez ucięcie na granicach morfologicznych i często poza nimi. Ponadto metaforyzacja i metonimizacja, która jest podstawowym „producentem” leksyki potocznej, powoduje także zacieranie wyraźnych motywacji znaczeniowych między podstawą a derywatem i otwiera możliwość dość nieskrępowanego, seryjnego poszerzania różnych typów słowotwórczych [Lubaś 2003: 277-278].

Choć nieco dalej zaznacza, że istnieją formanty, które „częściej występują w słownictwie potocznym niż standardowym”, i zalicza do tej grupy przyrostki *-ol*, *-ok*, *-och*, *-uch*, *-ic(a)*, *-ów(a)*²⁸⁶ oraz *-ówk(a)* „w funkcji wyznaczenia *feminimum* i etnicznej, przynależnościowej do grupy, partii, ideologii” [Lubaś 2003: 279]. Wielu badaczy podkreśla jednak, że istnieją sufiksy, które są charakterystyczne dla poszczególnych odmian stylistycznych polszczyzny, a zwłaszcza typowe dla tworzenia struktur ekspresywnych [Grzegorzczkowska, Puzyńska 1979 oraz 1984: 370, Grabias 1978a i 1997, Buttler 1979c i 1982a, Satkiewicz 1978, Laskowski 1973b; Kallas 2010; Kaproń-Charzyńska 2009, Rejter 2006; Burkacka 2001]. Zwykle w tym kontekście podaje się przykłady przyrostków budujących terminologię chemiczną (należącą do leksyki stylu naukowego, np. formanty *-aw(y)*, *-ol*, *-an*) oraz sufiksy ekspresywne, charakterystyczne dla polszczyzny potocznej²⁸⁷ i socjolektów²⁸⁸. Istotą bowiem stylu potocznego w rozumieniu szkoły warszawskiej²⁸⁹ oraz rejestru emocjonalnego, będącego jedną z dwóch składowych odmian potocznej w ujęciu szkoły lubelsko-opolskiej²⁹⁰, stanowi nacechowanie ekspresywne wyrazu, które może być wyrażane i osiąganе w różnorodny sposób²⁹¹, w tym poprzez dołączanie wyspecjalizowanych w tej funkcji afiksów²⁹².

²⁸⁶ W opisie W. Lubasia to sufiks, występujący w derywatach typu *Enerdówa* (a nie struktura będąca wynikiem ucięcia elementu *-k-* z odnotowanej wcześniej formy *Enerdówka* [Lubaś 2003: 279].

²⁸⁷ Na temat potoczności w języku istnieje bogata literatura przedmiotu, por. bibliografia zamieszczona w [Lubaś 2003].

²⁸⁸ Zdaniem S. Grabiasa „o istocie socjolektów decyduje najpierw stopień nasilenia i sposób uobecnienia się dwu cech: zawodowości i ekspresywności” [Grabias 1997: 146-147].

²⁸⁹ Ujmowanego jako odmiana stylistyczna czy stylistyczno-komunikatywna [por. Adamiszyn 1995, Burkacka 2001: 23-27].

²⁹⁰ Por. Lubaś 2003: 27-66, Adamiszyn 1995, Kaproń-Charzyńska 2007.

²⁹¹ Pomijam takie źródła ekspresywności wyrazów jak: nacechowanie ekspresywne podstawy słowotwórczej, nowość struktury, aluzyjność, kontrastowe zestawienie elementów morfologicznych (np. połączenie elementów swojskich i obcych, uczonych i trywialnych – por. Buttler 1979c: 89, choć zdaniem S. Grabiasa mamy wtedy do czynienia z ironią – Grabias 1978a: 97), zmianę znaczenia wyrazu czy naruszenie jego typowej łączliwości, zmianę zakresu semantycznego wyrazu, np. *chlać*, *zreć*, zmianę rodzaju i liczby [Grabias 1974: 42-43] oraz inne [por. Satkiewicz 1978: 163, Grabias 1978a: 97, 100, Buttler 1982a: 62-64, Kaproń-Charzyńska 2009, Burkacka 2001: 28-31].

²⁹² W formacjach prymarnie ekspresywnych ekspresywność stanowi zasadniczy cel derywacji: jest najważniejsza w strukturze znaczeniowej słowa (jeśli za S. Grabiasem i T. Skubalanką przyj-

5.7.1.1. Sufiksy ekspresywne

Zwykle do grupy formantów, wnoszących nacechowanie ekspresywne do derywatu, zalicza się następujące sufiksy²⁹³:

- a) *-uś*, *-usi(a)*, *-ci(a)*, *-ci(o)*, *-iś*, *-isi(a)*, *-uni(a)*, *-uni(o)*, *-uńci(o)*, *-uńci(a)*, *-ul(a)*, *-ul(o)*, *-ulek*, *-uchn(a)*, *-uch(a)*, *-och(a)*, *-uśk(i)*, *-ol*, *-ok*²⁹⁴,
- b) *-al₁* (rodzimy sufix),
- c) *-uch*, *-us*, *-as*, *-och*²⁹⁵ (w odprzymiotnikowych rzeczownikach atrybutywnych),
- d) *-idl(o)* (w augmentatywach),
- e) *-izn(a)* (w derywatach odprzymiotnikowych zakończonych na *-sk(i)*, *-ck(i)*, pochodnych od nazw narodów, plemion, i w derywatach pochodnych od nazwisk²⁹⁶);
- f) *-qtk(o)* (w nazwach istot młodych),
- g) *-i/yn(a)*²⁹⁷ (w dużej grupie derywatów odrzeczownikowych²⁹⁸),
- h) *-acz* (w *attributivach* odrzeczownikowych),
- i) *-ek*, *-i/yk*, *-k(o)*, *-k(a)_d* i inne sufiksy zdrabniające (w deminutywach drugiego stopnia).

Nacechowanie ekspresywne towarzyszy też wielu deminutywom pierwszego stopnia, zwykle zdrobnieniom od abstraktów (np. *konceptyjka*), rzeczowników materiałowych (np. *miodek*) i nazw własnych²⁹⁹ oraz niemal zawsze augmentatywom, co utrudnia precyzyjne odróżnienie zarówno poszczególnych grup derywatów (nazw deminutywnych i augmentatywnych od nazw ekspresywnych), jak i formantów o funkcji wyłącznie zdrabniającej czy zgrubiającej od tych, które wnoszą zabarwienie ekspresywne³⁰⁰ [por. Grzegorzyczkowa, Puzynina 1984: 367,

miemy, że jest składnikiem znaczenia leksykalnego wyrazu, a nie – przynależy do sfery pragmatyki), w sekundarnie ekspresywnych – towarzyszy innym celom, np. zmianie funkcji składniowej czy nazwaniu nowego zjawiska [S. Grabias 1978a: 90 i 1978b: 107-115, Skubalanka 1973: 179; podobnie Grzegorzyczkowa 1978: 118].

²⁹³ Zestawienie uwzględnia sufiksy jednofunkcyjne i wielofunkcyjne (z podaniem typu derywatu), występujące w derywacji odrzeczownikowej (lub innej, gdy istnieje potwierdzenie w analizowanym materiale). Zostało opracowane na podstawie następujących źródeł: Satkiewicz 1978, 161-167; Grabias 1978a, Grzegorzyczkowa, Puzynina 1979, Lubaś 2003.

²⁹⁴ W derywatach typu *wsiok* (od *wieś*) [Lubaś 2003: 279].

²⁹⁵ Również w odrzeczownikowych typu: *wieś* → *wsioch* [por. Lubaś 2003: 279].

²⁹⁶ Jednak z wyjątkami odnotowanymi przez Puzyninę i Grzegorzyczkową [1979: 242-245].
²⁹⁷ O genezie rodzimej. Homonimiczny obcy sufix *-i/yn(a)* licznie tworzy nazwy substancji, np. *rycynina* [por. Puzynina, Grzegorzyczkowa 1979: 234-235, Waszakowa 1994: 132, 143-144].

²⁹⁸ Poza nazwami mięs, drewna, lasów i zarośli, nazwami tautologicznymi i symilatywnymi oraz kilkoma innymi derywatami, typu *pierzyna*, *woszczyna* [por. Puzynina, Grzegorzyczkowa 1979: 232-235].

²⁹⁹ Zwłaszcza imion, które są nielicznie reprezentowane w SGS-2, np. *Franciszek*, *Marcin*, *Maria*. Trzeba dodać, że w gniazdach motywowanych przez te imiona nie umieszczono form spieszczonych.

³⁰⁰ Alicja Nagórko wyróżnia tu funkcję pragmatyczną formantów [Nagórko 2002: 208-210].

368, 370, Nagórko 2002: 209-210]. Dołączanie sufiksów jest konwencjonalnym sposobem wyrażania ekspresywności³⁰¹ [Skubalanka 1973: 178], przy czym – jak zaznacza R. Grzegorzczkowska – sympatia jest wyrażana prawie zawsze słowotwórczo, a antypatia – nie tylko słowotwórczo, ponieważ często jest składnikiem semantycznym wyrazu [Grzegorzczkowska 1978: 119] lub bywa osiągnięta w wyniku derywacji ujemnej³⁰². Na podstawie typologii przedstawionej przez Grzegorzczkowską i Puzyninę można wydzielić sufiksy

- o funkcji zdrabniającej: *-k(a)*, *-i/yk*, *-ek*, *-k(o)* oraz *-uszek*, *-iszek*, *-aszek*, *-uszk(o)*, *-uszk(a)*, *-i/ynk(a)*;
- tworzące augmentatywa: *-sk(o)*, *-i/yisk(o)*, *-i/ydl(o)*, *-al_p*, *-uch* (zwykle będące też wykładnikami ekspresywności);
- ekspresywne: *-uni(a)*, *-uni(o)*, *-uchn(a)*, *-qtk(o)*, *-iś*, *-isi(a)*, *-isi(o)*, *-ci(a)*, *-ci(o)*, *-usi(a)*, *-eńk(a)* oraz formanty deminutywne (emocje pozytywne), *-i/ydl(o)*, *-yg(a)*, *-al*, *-us*, *-i/yc(a)* (ocena negatywna), *-i/yn(a)*₁ (współczucie, politowanie), *-i/yisk(o)* (wstręt, antypatia);
- charakterystyczne dla stylu potocznego: *-ak* [Grzegorzczkowska, Puzynina 1984: 369-370].

Warto pamiętać jednak o wielofunkcyjności³⁰³ formantów, np. wspomnianego afiksu *-ak* czy *-i/yn(a)*. Analiza derywatów budowanych z ich udziałem wymaga szczegółowego oglądu zebranego materiału oraz uwzględnienia typu podstawy i znaczenia derywatu, np. przyrostek *-ak* występuje w następujących strukturach ekspresywnych: nazwach istot młodych, nazwach mieszkańców i odprzymiotnikowych nazwach nosicieli cech, ale równie często tworzy nienacechowane ekspresywnie nazwy materiałowe, nazwy środków czynności, nazwy subiektów. Podobne właściwości cechują rodzimy afiks *-i/yc(a)*, współtworzący *peiorativa* typu *aktorzyca*, nazwy osobowe ekspresywne typu *rektorzyca*, augmentatywno-pejoratywne derywaty nieosobowe typu *szklanica*³⁰⁴ oraz neutralne nazwy żeńskie osobowe, nazwy samic, nazwy symilatywne, nazwy odmiejscowe, nazwy nosicieli cech i nazwy chorób. W formacjach odprzymiotnikowych zwraca uwagę duży udział rzeczowników pochodnych, które mają znaczenia terminologiczne, np. *okrężnica* (medyczne, rybackie i techniczne).

³⁰¹ Bardzo często wykorzystywana jest również derywacja ujemna oraz alternacja jakościowa.

³⁰² Iwona Kaproń-Charzyńska wyliczyła, że wśród derywatów ujemnych i ujemno-sufiksalnych (powstałych w wyniku sufiksacji z towarzyszącym ucięciem niefleksyjnej części tematu) aż 90% zajmują formacje należące do słownictwa nacechowanego, w tym 15% to wyrazy ekspresywne, środowiskowe i potoczne, których jest dwukrotnie więcej w grupie rzeczownikowych derywatów ujemnych [Kaproń-Charzyńska 2005: 205].

³⁰³ Istnieją bowiem poza formantami inwariantnie ekspresywnymi także formanty kontekstowo ekspresywne (elementy polisemiczne – por. Grabias 1981a: 56-62)

³⁰⁴ Pomijam wymieniane w literaturze nacechowane ekspresywnie żeńskie nazwy nosicieli cech, ponieważ w SGS zastosowano odmienny sposób opisu. Derywaty typu *bezbożnica* są w nim bowiem zanalizowane jako struktury paradygmatyczne, utworzone od rzeczowników z formantem *-i/yk*.

Niekiedy zaś mamy do czynienia z homonimicznymi sufiksami: rodzimy przyrostek $-i/yn(a)_1$ i afiks o obcej genezie $-i/yn(a)_2$. Pierwszy z wymienionych afiksów jest wielofunkcyjny: oprócz struktur nacechowanych ekspresywnie buduje derywaty neutralne stylistycznie, do których Puzynina i Grzegorzyczkowa zaliczają nazwy mięs (np. *baranina*), zbiorów i części całości, w tym bardzo liczne nazwy drzew i gatunków drewna (np. *sośnina*), nazwy tautologiczne (*gęstwina*), nazwy symilatywne (np. *pletwina*)³⁰⁵, a także nazwy żon, pochodne od dawnych nazw stanowisk czy funkcji³⁰⁶. Wśród derywatów ekspresywnych utworzonych z udziałem sufiksu $-i/yn(a)_1$ dominują formacje tworzone od nazw zawodów (np. *advokacina*), zwierząt (np. *psina*), ubrań (np. *sukieneczyna*), rzadziej podstawami są rzeczowniki nazywające przedmioty (np. *koldrzyzna*), budynki (np. *chacina*), rośliny (np. *kapuscina*) [Puzynina, Grzegorzyczkowa 1979: 234-235]. Obcy genetycznie przyrostek $-i/yn(a)_2$, wyróżniany w wyniku synchronicznej analizy słowotwórczej i reinterpretacji struktur zapożyczonych (np. *kokaina*, *febryna*, *hemolizyna*), występuje w rzeczownikach mających znaczenie terminologiczne [Waszakowa 1994: 143-144].

Niektóre zaś sufiksy wnoszą nacechowanie ekspresywne tylko do derywatów utworzonych od ściśle określonych semantycznie grup, na przykład do nazw córek i żon pochodnych od nazw zawodów lub tytułów czy do zdrobnień artykułów spożywczych³⁰⁷, co znacznie utrudnia porównanie łączliwości afiksów, wymaga bowiem uwzględniania znaczenia zarówno derywatu, jak i podstawy słowotwórczej.

Sufiksy wnoszące nacechowanie dodatnie

Przyrostki ekspresywne, wymienione w punktach od a) do f), zwykle występują samodzielnie i nie tworzą układów sufiksalnych. Prawostronna łączliwość ogranicza się do innych sufiksów ekspresywnych lub formantów deminutywnych (np. $-k(a)_p$, $-ek$, $-eczka(a)$, $-ci(a)$). Zwykle takie ciągi sufiksalne mają jednoelementowe obciążenie, sporadycznie trójelementowe, np. $ul(a)+k(a)_p$, $ul(o)+ek$ ³⁰⁸. Formacje

³⁰⁵ Oraz nieliczne nazwy wytworów, przedmiotów (np. *pierzyna*).

³⁰⁶ Badaczki niektóre przykłady zaliczają do nazw żeńskich, ponieważ ich znaczenie zmieniło się, np. *starościna*, *sędzina* [Grzegorzyczkowa, Puzynina 1979: 233].

³⁰⁷ Niekiedy zaś ekspresywność łączy się z ironią, zwłaszcza gdy dotyczy zdrobnień rzeczowników abstrakcyjnych lub niepoddających się zdrabnianiu, np. *dramacik*, *idejka*. W zdrobnieniach zaś trudno oddzielić zabarwienie emocjonalne od wyrażania małego rozmiaru desygnatu (por. Długosz 2009: 9-17). Często kontekst, sytuacja komunikacyjna, typ rozmówcy decydują o tym, czy wyraz informuje o wielkości desygnatu, czy o stosunku nadawcy tekstu do desygnatu lub rozmówcy (widoczne zwłaszcza w rozmowach dorosłych z dziećmi, jako cecha regionalna polszczyzny na Mazowszu; por. też Nagórko 2002: 20-210).

³⁰⁸ Sufiks $-ul(o)$ występuje jednak w dość starych derywatach, które łączy wspólna cecha: pochodzą od męskich nazw pokrewieństwa [Grzegorzyczkowa, Puzynina 1979: 220]. W SGS-2 znajdujemy 3 potwierdzenia układu $ulo+ek$: *dziadulek*, *mężulek* i *księżulek* (należy dodać, że wraz z *księżulo* i rzeczownik *ksiądz* nie są nazwami pokrewieństwa), choć w toku innej analizy

ekspresywne rzadko są poddawane kolejnym zabiegom słowotwórczym. Ceni się bowiem takie ich cechy jak nowość struktury, typowość wygłosu: występowanie głosek miękkich w zdrobnieniach (*ć, ś, ń*) oraz głosek tylnojęzykowych (*ch* w zgrubieniach, *k* w zdrobnieniach)³⁰⁹ i dwu-, trzysylabową długość (stąd częste ucięcia), przydatną w procesie komunikacji³¹⁰. Są to czynniki ograniczające powstawanie ciągów sufiksalnych w obrębie wyrazów pochodnych od rzeczowników apelatywnych.

Inaczej wygląda łączliwość sufiksów ekspresywnych występujących w hipokorystykach imiennych, którą przedstawia Krystyna Kallas [Kallas 2010]. Sufiksy spieszczające w wyrazach pochodnych od imion licznie budują różnorodne ciągi, w tym długie: złożone z trzech czy czterech sufiksów, np. $si(a)+uni(a)+k(a)_d+k(a)_d$ czy $ś+ul(o)+ek+ek$, *Katarzyna* → *Kasia* → *Kasiunia* → *Kasiuńka* → *Kasiuniczka*, *Jan* → *Jaś* → *Jasiulo* → *Jasiulek* → *Jasiuleczek* [Kallas 2010: 171]. Nawet skomplikowanie struktury derywatu, przejawiające się mnogością sufiksów i wielosylabową długością formacji pochodnej, nie przeszkadza w tworzeniu form ekspresywnych. Można sądzić, że wynika to z charakteru materiału, będącego podstawą badań. Imiona są mocno zakorzenione w polskiej tradycji, a te, które funkcjonują od dawna, np. *Jan, Stanisław, Maria, Piotr, Barbara* czy *Katarzyna*, stały się podstawą utworzenia licznych form zdrobniałych, derywowanych z udziałem różnych środków słowotwórczych, w tym – bogatego zbioru sufiksów. Na to bogactwo mogły wpłynąć czynniki emocjonalne, upodobania użytkowników, funkcjonowanie imion w różnych regionach Polski³¹¹ i odmiennych grupach społecznych, duża częstość użycia, chęć zróżnicowania form w zależności od wieku człowieka czy okoliczności towarzyszących sytuacji komunikacyjnej. Spośród wymienionych przez badaczkę 16 ciągów dwusufiksalnych, 9 trójsufiksalnych i 1 czterosufiksального, bogato reprezentowanych³¹² w formach pochodnych od imion metrykalnych, jedynie kilka, i to dość krótkich (dwu- i trójsufiksalne), znajduje pojedyncze przykłady potwierdzeń w materiale apelatywnym. Są to ciągi: $usi(a)+eńk(a)$ (*ciotusieńka*), $<k>(a)_d+usi(a)+k(a)_d$ (*babuśka*), $m(a)+usi(a)+k(a)_d$ (*mamuśka*), $m(a)+ci(a)$ (*mamcia*), $uni(a)+ci(a)$ (*kawuńcia*), $<k>(a)_d+uni(a)+ci(a)$ (*babuńcia*), $uni(o)+ci(o)$ (*tatuńcio*), jedynie ciągi $ul(a)+k(a)_d$ i $ul(o)+ek$ są nieco częściej wykorzystywane (4 i 3 potwierdzenia: *damulka, dryndulka, babulka*,

słowotwórczej można byłoby wskazać dwa inne potwierdzenia (w słowach *ojczulek, tatulek*). Ze względu na nieproduktywność formantu *-ul(o)* we współczesnej polszczyźnie trudno spodziewać się nowych derywatów.

³⁰⁹ Osiaganą w wyniku sufiksacji lub derywacji alternacyjnej [por. Kallas 2010: 173].

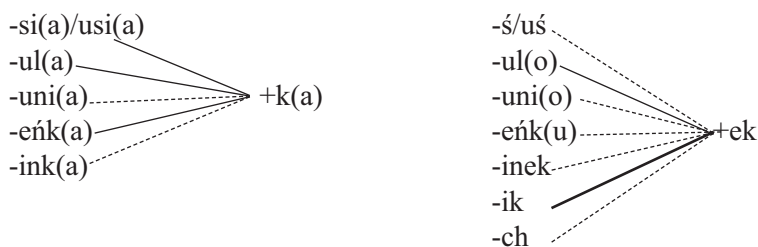
³¹⁰ Ucięcia często towarzyszą sufiksacji, zwłaszcza w zdrobnieniach i spieszczeniach imion [por. Kallas 2010].

³¹¹ Istnieją formy tworzone z udziałem formantów przestarzałych i regionalnych, o czym wspomina K. Kallas [Kallas 2010: 161].

³¹² Badaczka wymienia też układy występujące sporadycznie lub z rzadkimi sufiksami, które nie są ujęte w przedstawionym wyliczeniu.

biedulka; księżulek, dziadulek, mężulek). Dodatkowo, co jest warte odnotowania, większość z nich występuje w tych samych gniazdach, co może wskazywać na to, że choć tworzenie spieszczeń imion jest dość często spotykane i obejmuje nawet nowe zapożyczone imiona (np. *Monisia, Oliwcia, Kamiś, Kamilunia, Andżelunia*), a tworzenie zdrobnień od większości rzeczowników nie napotyka trudności, to jednak derywowanie rzeczowników od spieszczeń niebędących imionami własnymi nie jest już tak częste. Być może nie ma takich potrzeb.

Jeżeli zestawimy wykresy przedstawiające lewostronną łączliwość formantów sufiksalnych występujących w hipokorystykach imiennych (opracowane przez K. Kallas [2010: 171-172]) z danymi pozyskanymi z hipokorystyków apelatywnych, widzimy znaczne różnice, zobrazowane w następujący sposób: linią przerywaną oznaczono połączenia występujące tylko w derywatach odimiennych, linią ciągłą – te, które mają choć jedno potwierdzenie w derywatach odapelatywnych, linią pogrubioną – ciągi o większej liczbie potwierdzeń).

[źródło: Kallas 2010: 172 i badania własne]

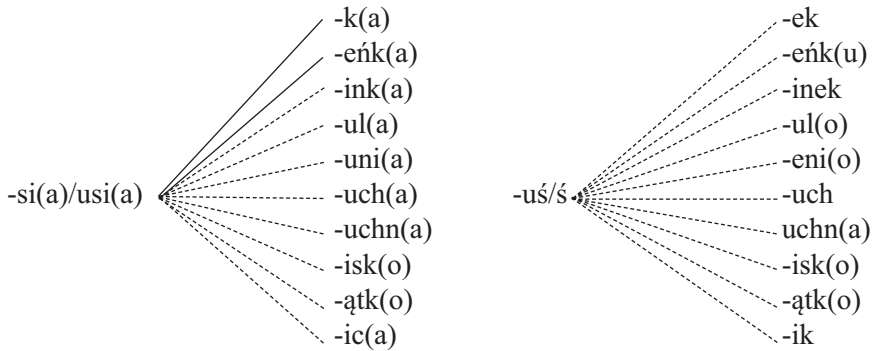
Spośród połączeń odnotowanych w materiale K. Kallas zaledwie kilka (mniej niż połowa) znajduje potwierdzenie w zbiorze derywatów odapelatywnych. Skoro występują w jednej grupie, a w drugiej nie, to nie mamy do czynienia z blokadą o charakterze formalnym, ponieważ połączenia są odnotowane, a jedynie o wpływie innego czynnika: semantycznego, być może też historycznego³¹³ (rola tradycji³¹⁴). Nie ma potrzeby tworzenia licznych i urozmaiconych słowotwórczo hipokorystyków od rzeczowników apelatywnych. Najliczniejszą reprezentację ma ciąg *ik+ek*³¹⁵ (18 potwierdzeń, np. *baliczek, buczek, koszyczek*), mniej *ul(o)+ek* (tylko 3 przykłady: *dziadulek, księżulek, mężulek*).

³¹³ Jak wykazują analizy wielu badaczy, współcześnie zmniejsza się udział sufiksacji w językach słowiańskich [por. Waszakowa 2005: 205-206, 209, 2007b; Mieczkowska 2005 i 2006: 198], w tym również w języku polskim [por. Jadacka 2001: 138-141].

³¹⁴ Istnieją gotowe wzory tworzenia spieszczeń od imion metrykalnych oraz tradycja ich używania w kontaktach rodzinnych i koleżeńskich (zasady językowego *savoir-vivre*'u określają zaś zasady posługiwania się tymi formami w zależności od stopnia zażyłości osób, łączących ich relacji i sytuacji komunikacyjnej).

³¹⁵ Połączenie oznaczone w wykresie najgrubszą linią ciągłą.

Prawostronna łączliwość sufiksów *-si(a)/usi(a)* i *-uś/ś*, opracowana na podstawie materiału hipokorystyków imion, jest dość bogata i wygląda następująco³¹⁶:

[źródło: Kallas 2010: 172 i badania własne]

Zaledwie dwa z wymienionych ciągów wystąpiły w materiale apelatywnym³¹⁷ i to tylko jednokrotnie: *usi(a)+eńk(a)* (*ciotusieńka*) lub dwukrotnie: *usi(a)+k(a)* (*mamuśka*, *babuśka*). Odnotowane są inne połączenia, głównie³¹⁸ z sufiksami przymiotnikowymi: *usi(a)+i/yn*, *isi(a)+i/yn(y)* (dziś słowa przestarzałe³¹⁹, np. *mamusin*, *mamusiny*). Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia i opinie badaczy, wskazujących na odmienność słowotwórstwa imion, która dotyczy roli ucięć³²⁰, wyboru elementów redukowanych (w spieszczeniach imion często ucinanie części nagłosowych, np. *Joasia* → *Asia*, w imionach metrykalnych – wygłosowych, np. *Jolanta*

³¹⁶ Oznaczenia jak w wyżej podanych wykresach.

³¹⁷ Połączenia te zostały oznaczone linią ciągłą w schemacie.

³¹⁸ Odnotowano jeden z sufiksem rzeczownikowym: *n(y)+iś+ostw(o)* (*modnisiostwo*, *nabożnisiostwo*).

³¹⁹ Użytkownicy wybierają konstrukcje z rzeczownikiem w dopełniaczu, np. (sukienka) *mamusi* zamiast *mamusina*.

³²⁰ Choć nie sposób zgodzić się ze stwierdzeniem Marii Malec (odwołującej się do C. Kosyła – Kosyl 1983: 43], że „procesy dezintegracji podstawy słowotwórczej stanowią centrum systemu hipokorystycznego imion; w słowotwórstwie wyrazów pospolitych są to procesy peryferyjne” [Malec 2001: 43]. Elżbieta Umińska-Tytoń trafnie bowiem zauważyła, że derywacja redukcyjna charakterystyczna jest również dla słowotwórstwa środowiskowo-profesjonalnych odmian języka, a zwłaszcza języka środowisk młodzieżowych [Umińska-Tytoń 1986: 112], co znajduje częściowo potwierdzenie w świetle wyników badań Iwony Kaproń-Charzyńskiej, która wykazała, że dziewięciokrotnie więcej ucięć występuje w derywatach nacechowanych stylistycznie niż w przynależnych do słownictwa współnoodmianowego [Kaproń-Charzyńska 2005: 205]. Jednak derywaty ekspresywne, środowiskowe i potoczne stanowią tylko 15% struktur z ucięciami. Derywacja ujemna jest charakterystyczne dla derywatów erudycyjnych o zasięgu ogólnym i specjalistycznym (stanowią one 3/4 wszystkich formacji z ucięciami, por. Kaproń-Charzyńska 2005: 205), a zwłaszcza formacji pochodnych od rzeczowników genetycznie obcych. Aż 70% badanych przez I. Kaproń-Charzyńską derywatów z ucięciem (w funkcji formantu i współformantu) reprezentuje słownictwo genetycznie obce [Kaproń-Charzyńska 2005: 206].

→ *Jola*, por. Umińska-Tytoń 1986: 111, 88-93], częściej występującej zmiany kategorii rodzaju gramatycznego derywatu, związanej z sufiksacją [np. *Pawel* → *Pawcia*, *Ewa* → *Ewuś*, por. Umińska-Tytoń 1986: 112, 93-98].

Interesująca jest prawostronna łączliwość sufiksów *-k(a)* i *-ek*. Zdaniem Krystyny Kallas formanty te wykazują jedynie zdolność do reduplikacji, która zapowiada blokadę dalszej derywacji [Kallas 2010: 171]. Zjawisko to dotyczy hipokorystyków imiennych. Przyjrzyjmy się materiałowi apelatywnemu i porównajmy prawostronną łączliwość w obu badanych zbiorach.

Układy z podwojeniem sufiksu *-k(a)_d* lub *-ek* są bardzo licznie potwierdzone w tomie rzeczownikowym SGS. Ciąg *k(a)_d+k(a)_d* występuje aż 139 razy, *ek+ek* – 91 razy, a *k(o)+k(o)* – 25 razy. Zdrobnienia drugiego stopnia tworzone w ten sposób, a pochodne od apelatywów są więc dość liczne w przeciwieństwie do wcześniej omówionych grup. Zdaniem K. Kallas reduplikacja sufiksów *-k(a)* i *-ek*, prowadząca do powstania ciągów *-eczka(a)* i *-eczka*, powoduje blokadę: niemożliwe jest dołączenie innych formantów, czyli następuje zamknięcie ciągów. Jednak materiał apelatywny dostarcza przykłady dalszej sufiksacji. Potwierdzone jest występowanie ciągów: *k(a)_d+k(a)_d+owat(y)* [2 przykłady: *kuleczkowaty* i *rureczkowaty*] i *k(a)_d+k(a)_d+ow(y)* (4 przykłady³²¹: *beleczkowy*, *karteczkowy*, *chusteczkowy* i *cząsteczkowy*). Są to jednak afiksy przymiotnikowe, które charakteryzują się łatwością przyłączania do tematów rzeczowników, również motywowanych.

Wspomniana wyżej blokada – zdaniem K. Kallas – dotyczy też innych formantów z wygłosowym *-k-*:

sposprzeżenie, że formanty zawierające spółgłoskę *-k-* (czasem podwojone) zajmują obligatoryjnie końcową pozycję, potwierdza następująca obserwacja: aby utworzyć formy hipokorystyczne od imion metrykalnych zakończonych na *-ek* bądź *-iszek*, trzeba uciąć wymienione cząstki, por. *Jacek* → *Jac<>-uś*, *Jac<>-unio*, *Jac<>-uch*, *Jac<>-uchna*, *Jac<>-ulek*, *Franciszek* → *Fran<>-ek*, *Fran<>-uś*, *Fran<>-uch*, *Fran<>-uchna*, *Fran<>-ulek* [Kallas 2010: 171].

W przypisie badaczka zaś dodaje, że

podobnie ekspresywne rzeczowniki apelatywne z sufiksami *-ek*, *-ka*, *-ko* (z możliwością reduplikacji) w zasadzie zamykają łańcuchy słotwórcze. Również przymiotniki zawierająca sufiks *-ki* (czasem podwojony), np. *malutynieczeni*, zajmują finalną pozycję w łańcuchach derywatów ekspresywnych [Kallas 2010: 171, treść przypisu 19].

³²¹ Choć dwa ostatnie przykłady nie są tak jednoznaczne ze względu na terminologizację wyrazu *cząsteczka* w drugim znaczeniu, które jest podstawą przymiotnika *cząsteczkowy* (poprawne jest połączenie *duża cząsteczka*, np. *białka*, czy *mała cząsteczka wodoru*, co wskazuje na nieuaktywianie elementu małości w rozumieniu znaczenia terminu chemicznego *cząsteczka*, ewidentnym zdrobnieniem jest leksem *cząsteczka 1.*) i obserwowaną współcześnie zmianę kierunku motywacji słotwórczej, której świadectwem jest definicja wyrazu *chusta* w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod red. S. Dubisza: „duża chustka, zwłaszcza służąca kobietom do okrywania się” [Dubisz 2005: 443]. Podobne różnice w diachronicznym i synchronicznym opisie derywatów są nierzadkie, np. *klódka* ↔ *klóda*, *bulka* ↔ *bula* [por. też Kleszczowa 2007].

Materiał zawarty w SGS nie potwierdza jednak tych spostrzeżeń. Łączliwość sufiksów z wygłosowym elementem *-k-* nie ogranicza się jedynie do reduplikacji, czyli możliwości przyłączenia identycznego sufiksu, oraz innych przyrostków o takim samym elemencie wygłosowym, np. *ulk(a)+k(a)_d* (*deszczuleczka*), *enk(a)+k(a)_d* (*stryjeneczka*). Sufiksy o takiej budowie przyłączają bowiem afiksy przymiotnikowe *-ow(y)*, *-owat(y)*, np. *i/yczk(a)+ow(y)* (*wieżyczkowy*), *i/yczk(a)+owat(y)* (*wieżyczkowy*, *rosiczkowy*, *widliczkowy*), *qczk(o)+ow(y)* (*strzemiączkowy*), *aszek+ow(y)* (*wujaszkowy*), i inne rzeczownikowe: *ulk(a)+ark(a)* (*deszczulkarka*), *ulk(a)+arni(a)* (*deszczulkarnia*), *k(a)_d+ówk(a)* (*kostkówka*, *kulkówka*, *blonkówka*)³²². Nie można więc udowodnić, że zajmują wyłącznie pozycję finalną i zamykają dalszą derywację. I choć sporadyczne potwierdzenia wymienionych ciągów oraz obecność terminów wśród derywatów mogą wskazywać na pewne ograniczenie w derywacji, to jednak warto mieć na uwadze to, że wyrazy pochodne mają niższą frekwencję niż wyrazy podstawowe [Nagórko-Kufel 1978: 448, Kreja 2000: 57-58], a przynależność derywatu do terminologii lub bycie deminutywem jeszcze bardziej ją obniża [Długosz 2009: 180, 184].

Blokady nie powodują też sufiksy *-ek*, *-k(a)_d* i *-k(o)*, które często przyjmują pozycję inicjalną i mają bogatą prawostronną łączliwość. I tak, sufiks *-k(a)* w funkcji deminutywnej często przyłącza formant *-ow(y)* (116 potwierdzeń) i *-owat(y)* (58). Dołączanie tego afiksu nie wiąże się z trudnymi do przewidzenia zubożeniami struktury tematu, co czyniłoby proces derywacji znacznie trudniejszym, a występowanie alternacji nie przynosi też takich utrudnień, ponieważ wymiany te z reguły mają charakter regularnych przekształceń.

Przykłady prawostronnych połączeń z sufiksami (wraz z obciążeniem) prezentuje tabela:

Tabela 37. Prawostronna łączliwość sufiksu *-k(a)_d* [z pominięciem reduplikacji]

Prawostronne połączenia z sufiksami rzeczownikowymi	Prawostronne połączenia z sufiksami przymiotnikowymi
<i>k(a)_d+owiec</i> (6), np. <i>doniczkowiec</i>	<i>k(a)_d+ow(y)</i> (97), np. <i>doniczkowy</i>
<i>k(a)_d+arz</i> (5), np. <i>plytkarz</i>	<i>k(a)_d+owat(y)</i> (42), np. <i>dziurkowy</i>
<i>k(a)_d+i/yn(a)</i> (5), np. <i>chustczyzna</i>	<i>k(a)_d+owat(y)+o</i> (6), np. <i>misieczkowato</i>
<i>k(a)_d+arni(a)</i> (3), np. <i>cholewkarnia</i>	<i>k(a)_d+ow(y)+o</i> (4), np. <i>choinkowo</i>
<i>k(a)_d+ówk(a)</i> (3), np. <i>kulkówka</i>	<i>k(a)_d+k(a)_d+ow(y)</i> (4), np. <i>cząsteczkowy</i>
<i>k(a)_d+arz+sk(i)</i> (2), np. <i>cholewkarski</i>	<i>k(a)_d+owan(y)</i> (3), np. <i>perelkowany</i>
<i>k(a)_d+ark(a)</i> (4), np. <i>dziurkarka</i>	<i>k(a)_d+k(a)_d+owat(y)</i> (3), np. <i>rureczkowy</i>
	<i>n(a)+k(a)_d+owat(y)</i> (2), np. <i>panieneczka</i>
	<i>k(a)_d+ast(y)</i> (2), np. <i>bańczasty</i>
	<i>k(a)_d+owat(y)+ość</i> (2), np. <i>grudkowatość</i>

Źródło: badania własne

³²² Choć należy zaznaczyć, że są to przykłady słów nienależących do słownictwa wspólnomianowego: pierwsza formacja przykład to derywatu środowiskowego, a pozostałe dwa wyrazy pochodne to terminy zoologiczne (i derywaty onomazjologiczne).

Liczne są też przykłady ciągów poświadczonych tylko jeden raz: 15 z udziałem sufiksów rzeczownikowych i 10 z przymiotnikowymi³²³. I choć te ciągi mają pojedyncze egzemplifikacje materiałowe, to jednak różnorodność połączeń oraz wielość potwierdzeń układów z afiksami przymiotnikowymi, o których była mowa wcześniej, wskazują na brak ograniczeń w prawostronnej łączliwości³²⁴.

Sufiks *-ek* inicjuje aż 52 układy, w tym 39 ciągów dwusufiksalnych, 12 trójsufiksalnych i 1 czterosufiksalny. Spaja 7 ciągów trójsufiksalnych i 1 czterosufiksalny. Z prawej strony częściej następuje przyłączenie sufiksu *-ow(y)* (149 przykładów) niż reduplikacja. Nierzadko też pojawiają się prawostronne połączenia z afiksem *-owat(y)* (55).

Przykłady prawostronnych połączeń z sufiksami (wraz z obciążeniem) prezentuje tabela:

Tabela 38. Prawostronna łączliwość sufiksu *-ek* [z pominięciem reduplikacji]

Prawostronne połączenia z sufiksami rzeczownikowymi	Prawostronne połączenia z sufiksami przymiotnikowymi
ek+arz (6), np. <i>drażkarz</i>	ek+ow(y) (130), np. <i>bębenkowy</i>
ek+owni(a) (3), np. <i>pyłkownia</i>	ek+owat(y) (47), np. <i>baldaszkowaty</i>
ek+arni(a) (2), np. <i>kilinkarnia</i>	ek+ow(y)+o (8), np. <i>buraczkowo</i>
ek+ownic(a) (2), np. <i>groszkownica</i>	i/yk+ek+ow(y) (4), np. <i>koszyczkowy</i>
ek+ówk(a) (2), np. <i>groszkówka</i>	ek+ek+ow(y) (3), np. <i>sznureczkowy</i>
	ek+owat(y)+o (3), np. <i>daszkowato</i>
	ek+owat(y)+ość (3), np. <i>stożkowatość</i>
	ek+ow(y)+ec (2), np. <i>bębenkowiec</i>

Źródło: badania własne

Jednorazowe potwierdzenia cechują aż 11 połączeń z innymi sufiksami rzeczownikowymi i 9 ciągów z afiksami przymiotnikowymi.

Sufiks *-k(o)* rozpoczyna 18 ciągów dwusufiksalnych, 8 trójsufiksalnych i 2 czterosufiksalne. Podobnie jak wcześniej omówione przyrostki z prawej strony najczęściej przyłącza sufiksy przymiotnikowe: *-ow(y)* (35 potwierdzeń) i *-owa-*

³²³ Rzeczownikowe: $k(a)_d+acz$ (*dziurkacz*), $k(a)_d+arstw(o)$ (*babkarstwo*), $k(a)_d+atk(a)$ (*krupczatka*), $jer(a)+k(a)_d+k(a)_d$ (*tabakiereczka*), $i/yn(a)+k(a)_d+k(a)_d$ (*pierzyteczka*), $k(a)_d+nic(a)$ (*misiecznica*), $k(a)_d+nik$ (*misiecznik*), $k(a)_d+oś$ (*żonkoś*), $k(a)_d+owani(e)$ (*kratkowanie*), $k(a)_d+ow(e)$ (*kieszonkowe*), $k(a)_d+arz+k(a)_z$ (*bramkarka*), $k(a)_d+arz+stw(o)$ (*cholewkarstwo*), $k(a)_d+nik+ow(y)$ (*rwiecznikowy*); $al<ny>+x+k(a)_d+ow(y)$ (*centralkowy*), $i/yn(a)+k(a)_d+ow(y)$ (*dolinkowy*), $k(a)_d+arsk(i)$ (*skrzynkarski*), $ul(a)+k(a)_d+ow(y)$ (*babulkowy*), $ul(a)+k(a)_d+ow(y)$ (*fabulkowy*), $k(a)_d+i/yst(y)$ (*bańczysty*), $k(a)_d+n(y)$ (*babeczny*), $k(a)_d+ow(y)+ec$ (*kieszonkowiec*), $k(a)_d+ow(y)+k(a)_3$ (*kupkówka*), $k(a)_d+ow(y)+<ec>+stw(o)$ (*kieszonkostwo*).

³²⁴ Choć spotykamy w materiale przykłady ucięć, które towarzyszą przyłączaniu sufiksów z elementem *-k-*, co nie pozwala wyróżnić np. układu: $k(a)_d+qt(k(o))$ czy $k(a)_d+uszk(a)$, ponieważ pierwszy przyrostek jest odejmowany (DZIEWCZYNA 1. → *dziewczyńka* 1. → *dziewczyńka* <> *qtko*, DZIEWCZYNA 1. → *dziewczyńka* 1. → *dziew<>uszka*). Mogą one jednak wynikać z chęci skrócenia podstawy.

t(y) (9 razy). Wykazuje prawostronną łączliwość także z 9 sufiksami rzeczownikowymi (-*aj*, -*ank(a)*, -*arni(a)*, -*arz*, -*ok*, -*owicz*, -*owiec*, -*ówk(a)*, -*arstw(o)*) i 4 przymiotnikowymi (-*an(y)*, -*n(y)*, -*owan(y)*, -*owit(y)*). Połączenia te zwykle mają jednokrotne lub dwukrotne potwierdzenie w materiale.

Należy pamiętać, że sufiksy -*k(a)*_a -*ek* i -*k(o)* tworzą deminutiwa, w których znaczeniu niewielkich wymiarów desygnatu często towarzyszy nacechowanie ekspresywne, choć nie jest ono obligatoryjne. Reduplikacja tych afiksów, występująca w zdrobnieniach drugiego stopnia, wiąże się jednak zawsze z nacechowaniem budowanej struktury, zwykle dodatnim. Poza tym nie można mówić o pełnej reduplikacji, ponieważ mamy do czynienia z alternacją, której efektem jest powstanie struktur -*aczek*, -*aczk(a)*, -*ecz(k)o*). Nie występują ciągi -*kk(a)*, -*ekek/-ekk* i -*kk(o)*.

Występują jednak pewne ograniczenia dotyczące lewostronnej łączliwości ciągu -*ecz(k)-* (-*ecz(k(a))/-ecz(k(o))/-eczek*), motywowane niechęcią do powtarzania grup głosek, podobnych pod względem fonetycznym: -*czeczek/-czeczk(a)/-czeczk(o)*; -*żeczek/-żeczk(a)/-żeczk(o)*, -*żdżeczek/-żdżeczk(a)/-żdżeczk(o)* czy wprawdzie odnotowanych, ale sporadycznie grup -*szeczek/-szeczk(a)/-szeczk(o)* [por. Szymanek 2010: 262; Szymanek, Derkach 2005: 102; Manova, Winternitz 2011]. Tematy z wygłosowymi głoskami *k*, *g*, *ch* nie są więc podstawami zdrobnień drugiego stopnia, tworzonych w wyniku reduplikacji sufiksów -*k(a)*_a -*k(o)* i -*ek*, np. *lok*, *smuga*, *oko*. Połączenia te mogą wystąpić jednak we fleksji (mają więc inny charakter), o czym wspomina Bogdan Szymanek, podając przykłady takich form, np. *książeczek*, *rzeczek* [Szymanek 2010: 264; Szymanek, Derkach 2005: 103]. Nie jest też wykluczone, że zdrobnienia tego typu istnieją w języku mówionym, a źródła słownikowe nie odnotowują ich ze względu na pewną potencjalność i niewątpliwe nacechowanie ekspresywne [por. Szymanek, Derkach 2005; Szymanek 2010: 258-265].

Wygłosowa głoska -*k-* występująca w ekspresywnych sufiksach (-*yczk(a)*, -*ulk(a)*, -*eńk(a)*, -*ynk(a)*, -*uszk(a)*, -*eńk(o)*, -*uszk(o)*, -*qczk(o)*, -*qtk(o)*, -*aszek*) również nie ogranicza ich prawostronnej łączliwości z przyrostkami. Możliwości rozbudowywania struktur istnieją, jednak nie zawsze chcemy z nich skorzystać. Być może albo nie potrzebujemy wzmocnienia nacechowania dodatniego, albo osiągamy je w inny sposób (np. dołączając prefiksy lub budując złożenia z elementami *super*, *ekstra* itp.). W dobie wulgaryzacji języka i obniżania progu przyzwoitości ceni się raczej odmienny biegun ekspresji. Zmienia się nawet język kobiet i dzieci, w których tradycyjnie istniały zdrobnienia oraz liczne wyrazy spieszczające i nacechowane dodatnio [por. Handke 2006, 2007].

Lewostronna łączliwość przyrostków ekspresywnych ogranicza się zaledwie do sufiksu tej samej grupy: -*uni(o)* (*tatuńcio*), afiksu -*m(a)* (*mamusia*, *mamunia*, *mamcia*), -*ew<icz>* (*królewiatko*), -*i/yist(a)* (*artyściatko*) oraz przymiotnikowego formantu -*n(y)* (*nabożniś*, *pobożniś*, *dowcipniś*). Lewostronna zaś łączliwość deminutywnych sufiksów -*k(a)* i -*ek* została już przedstawiona w postaci wykresu.

Podobną lewostronną łączliwość przejawia deminutywny sufix *-k(o)*. Oprócz wspomnianej już reduplikacji spotykamy połączenia z afiksem *-i/ydl(o)* (5, np. *prawidélko*, *wierszydelko*) oraz pojedyncze egzemplifikacje układów: *stw(o)+k(o)* (*świństewko*), *tw(o)+k(o)* (*księstewko* a. *ksiąstewko*), *ul(o)+k(o)* (*mężulko*), *cz(ę)+k(o)* (*kurczątko*), *l(ę)+k(o)* (*koźlątko*), *n(o)+k(o)* (*drewienko*).

Bogatszy repertuar lewostronnych połączeń cechuje afiks *-i/yk* w funkcji zdrabniającej. Przyłącza on kilka przyrostków: najczęściej *-ec* (*ec+i/yk*: 4 egzemplifikacje, np. *skarbczyk*, *kopczyk*; *ow(y)+ec+i/yk*: *lodowczyk*, *parowczyk*), *-ant* (3, np. *muzykancik*, *komediancik*), *-arz* (*arz+i/yk*: *terminarzyk*, *narciarzyk*; *wi(a)+arz+i/yk*: *relikwiarzyk*), *-al* (*rogalik*), *-ał* (*mszalik*), *-at* (*problemacik*), *-es* (*frazesik*), *-i/ycz* (*paniczyk*), *-jon* (*medalionik*), *-on* (*frontonik*), *-tas* (*obertasik*), *-us* (*garbusik*), *-uz* (*Francuzik*)³²⁵.

Sufiksy wnoszące nacechowanie ujemne

Prawostronna łączliwość sufiksów wnoszących nacechowanie ujemnie ogranicza się do kilku sufiksów rzeczownikowych: *-k(a)_ϕ*, *-k(a)₃*, *-ek*, *-i/yk(o)*, *-k(o)*, *-czyk* i przymiotnikowego *-ow(y)*. Oto pełny wykaz realizowanych połączeń

Tabela 39. Prawostronna łączliwość sufiksów wnoszących nacechowanie pejoratywne

Sufiks	Ciągi	Przykład
-uch	uch+sk(i) (1)	<i>makuchowy</i>
-uchn(a)	uch(a)+i/yn(a) (1)	<i>dziewuszyna</i>
	uch(a)+i/yk(o) (1)	<i>dziewuszysko</i>
	uch(a)+n(a) (1)	<i>ciotuchna</i>
-us	us+ek (1)	<i>garbusek</i>
	us+k(a) ₃ (1)	<i>krakuska</i>
	us+k(a) ₂ (1)	<i>garbuska</i>
	us+i/yk (2)	<i>garbusik</i>
	us+ostw(o) (1)	<i>łajdusostwo</i>
-as	as+ek (4)	<i>dowcipasek</i>
-idl(o)	idl(o)+k(o) (5)	<i>wierszydelko</i>
	idl(o)+ow(y)+ość (1)	<i>prawidłowość</i>
	idl(o)+ow(y)+o (1)	<i>prawidłowo</i>
-al ³²³	al+isk(o) (1)	<i>drągalisko</i>

³²⁵ Warto dodać, że sufix *-i/yk* w innych funkcjach wykazuje odmienną lewostronną łączliwość, zwłaszcza z przyrostkiem *-n(y)* (bardzo liczne egzemplifikacje, np. *bezbożnik*, *zazdrośnik*, *wodnik*, *leśnik*, *srebrnik*) i jego rozszerzonymi wariantami, np. *-i/yczn(y)* (np. *organicznik*).

³²⁶ Odnótowano 6 przykładów prawostronnej łączliwości z innymi sufiksami, jednak w tych konstrukcjach przyrostek *-al* nie wnosi nacechowania ekspresywnego, np. *góralka*, *drwalnictwo*, *rogalik*.

-i/yn(a) ³²⁴	i/yn(a)+k(a) _d (17)	<i>głowinka</i>
	i/yn(a)+k(a) _d +k(a) _d	<i>pierzyneczka</i>
-acz ³²⁵	acz+ek (4)	<i>kudlaczek</i>

Źródło: badania własne

Inne sufiksy wnoszące ujemne nacechowanie ekspresywne: *-ol*, *-ok*³²⁹, *-i/yzn(a)* nie przyłączają prawostronnie przyrostków lub nie występują w badanym materiale, np. *-och*³³⁰.

Lewostronna łączliwość omawianej grupy przyrostków jest w większości uboga. Jedynie sufiks *-i/yn(a)* w funkcji tworzenia *ekspresiwów* łączy się z 10 przyrostkami, z czego tylko 3 połączenia mają po 3 przykłady (*ak+i/yn(a)*³³¹, np. *dzieciaczyna*, *k(a)₃+i/yn(a)*, np. *jesionczyna*, *arz+i/yn(a)*³³², np. *aptekarzyna*), reszta egzemplifikowana jest jednokrotnie³³³, podobnie afiks *-uch* (*sk(i)+uch: mieszczuch*).

Sufiksy wielofunkcyjne

Sufiks *-ak* jest afiksem wielofunkcyjnym. Wnosi nacechowanie potoczne, a niekiedy również ekspresywne, do derywatów modyfikacyjnych i niektórych grup odrzeczownikowych derywatów mutacyjnych³³⁴. Buduje nazwy istot młodych, głównie zwierząt, np. *psiak*, rzadziej osób, np. *Cyganiak*, oraz inne ekspresywne derywaty modyfikacyjne, np. *studenciak*, *krewniak*³³⁵, oraz mutacyjne, np. *pismak*, *gumiak* [por. Grzegorzyczkowa, Puzynina 1979: 156-158].

Nacechowanie ekspresywne wnosi również do derywatów odprzymiotnikowych – atrybutywnych nazw osób, np. *łysak*, *pewniak*, struktur zuniwerbizowanych (np. *ogólniak*, *letniak*), nazw mieszkańców miejscowości położonych w Polsce³³⁶

³²⁷ Tylko w funkcji tworzenia derywatów pejoratywnych; w innych funkcjach dość różnorodne ciągi, np. *i/yn(a)+arz* (*doliniarz*), *i/yn(a)+i/ysk(o)* (*jeżynisko*), *i/yn(a)+ow(y)* (*olszynowy*).

³²⁸ Tylko w funkcji ekspresywnej.

³²⁹ W materiale odnotowany jest tylko jeden derywat z sufiksem *-ok*: *jabcok*. SGS-2 nie notuje derywatu *wsiok*.

³³⁰ SGS-2 nie notuje derywatu *wsioch* (pochodnego od rzeczownika *wieś*).

³³¹ Połączenie to realizowane jest również w układzie z ucięciem pierwszego sufiksu: *<ec>+ak+i/yn(a)* (*chłopaczyna*).

³³² Połączenie to jest również elementem dłuższego ciągu: *nik+arz+i/yn(a)*, o jednoelementowym obciążeniu (*dziennikarzyna*).

³³³ Oto te ciągi: *er+i/yn(a)*: *reporterzyna*, *i/yk+i/yn(a)*: *sklepiarzyna*, *k(a)_d+i/yn(a)*: *sukieneczyna*, *ówk(a)+i/yn(a)*: *złotówczyna*, *uchn(a)+i/yn(a)*: *dziewuszyna*, *ul(a)+i/yn(a)*: *babulina*, *ek+i/yn(a)*: *człeczyna*.

³³⁴ W nowszych ujęciach słowotwórczych pisze się o jego funkcji pragmatycznej – por. np. Kaproń-Charzyńska 2007, Nagórko 2002: 211-212.

³³⁵ Wyraz ten jest wymieniony przez Grzegorzyczkową i Puzyninę jako przykład derywatu ekspresywnego, podobną kwalifikację podaje USJP, inaczej SJPD (i za nim SGS-2).

³³⁶ Z pominięciem nazw mieszkańców regionów (*Ślązak*, *Warmiak*, *Sybirak*), państw (*Austriak*, *Bośniak*), nazw zesłańców (*sybirak*).

(w opozycji do neutralnych z sufiksem *-anin*, np. *warszawianin* – *warszawiak*). Współcześnie użytkownicy języka nie zawsze odczuwają potoczność niektórych derywatów, zwłaszcza nazw istot młodych, np. *kurczak*, *żreback* i nazw mieszkańców, np. *warszawiak*.

Jeśli zestawimy dane dotyczące łączliwości sufiksu *-ak* w funkcji budowania struktur ekspresywnych i potocznych oraz innych, pozbawionych takiego nacechowania, to możemy zaobserwować pewne różnice pomiędzy tymi dwoma grupami.

Tabela 40. Prawostronna łączliwość sufiksu *-ak*

Przyłączany sufiks	Ciąg	-ak _{pot./ekspr.}		-ak _{-ekspr./-pot.}	
		Liczba poświadczeń	Przykład	Liczba poświadczeń	Przykład
-ek	ak+ek	12	<i>żrebackzek</i>	11	<i>chlebackzek</i>
	ł(y)+ak+ek	0	-----	1	<i>krąglaczek</i>
	ł(y)+ak+ow(y)	0	-----	1	<i>krąglakowyy</i>
	n(y)+ak+ek	2	<i>żelaźniaczek</i>	2 ³³⁴	<i>ziemniaczek</i>
	n(o)+<an>(y)+ak+ek	0	-----	1	<i>drewniaczek</i>
	<ec>+ak+ek+ owat(y)	0	-----	1	<i>chłopaczkowaty</i>
-k(a) _z	ak+ k(a) _z	5	<i>biedaczka</i>	5	<i>Ślączka</i>
	n(y)+ak+k(a) _z	1	<i>krewniaczka</i>	1	<i>chrześniaczka</i> ³³⁵
-k(i)	ak+k(i)	8	<i>sztabacki</i>	6	<i>krzyżacki</i>
	ak+k(i)+ość	1	<i>cudackość</i>	0	-----
	ak+k(i)+o	1	<i>cudacko</i>	1	<i>dworacko</i>
	n(y)+ak+k(i)	2 ³³⁶	<i>krewniacki</i>	0	-----
-i/yn(a)	ak+i/yn(a)	2	<i>pętaczyna</i>	0	-----
	<ec>+ak+i/yn(a)	0	-----	1	<i>chłopaczyna</i> ³³⁷
-i/ysk(o)	ak+i/ysk(o)	2	<i>biedaczysko</i>	0	-----
	n(y)+ak+i/ysk(o)	0	-----	2	<i>ziemniaczysko 1.,2</i>
	<ec>+ak+i/ysk(o)	0	-----	1	<i>chłopaczysko</i>
-ówk(a)	ak+ówk(a)	0	-----	1	<i>rybakówka</i>

³³⁷ Za SGS-2 i Grzegorzycową, Puzyniną [1979] opisuję derywat *chrześniak* jako neutralny stylistycznie (inaczej USJP).

³³⁸ Jw.

³³⁹ Derywat *pancerniak* należy do słownictwa środowiskowego, wojskowego i jest strukturą zuniwerbizowaną (żołnierz wojsk pancernych) i na tej podstawie został zaliczony do wyrazów pochodnych z potoczno-ekspresywnym sufiksem *-ak*.

³⁴⁰ Słownikowa charakterystyka stylistyczna derywatu *chłopak* zależna jest od znaczenia: 1. 'chłopiec', 2. *pot.* 'młody mężczyzna' (podobnie jego podstawy: wyrazu *chłopiec*, por. SJPD). Podstawą dalszych derywatów jest wyraz neutralny (w nacechowanych potocznością wyrazach *chłopiec* i *chłopak* następuje ucięcie sufiksu *-ec* i *-ak* (podobnie w innych derywatach, np. *bieda* → *biedak* → *biedaś*, stąd nie są odnotowane w zestawieniach).

-ark(a)	n(y)+ak+ark(a)	0	-----	1	<i>ziemniaczarka</i>
-arni(a)	n(y)+ak+arni(a)	0	-----	1	<i>ziemniaczarnia</i>
-tw(o)	ak+tw(o)	5	<i>cudactwo</i>	4	<i>rybactwo</i>
	n(y)+ak+tw(o)	0	-----	1	<i>wodniactwo środ.</i>
-ow(y)	ak+ow(y)	0	-----	9	<i>komórczakowy</i>
	i/yw(o)+ak+ow(y)	0	-----	1 ³³⁸	<i>żeliwiakowy</i>
-aln(y)	ak+aln(y)	1	<i>maniakalny</i>	0	-----
-an(y)	n(y)+ak+an(y)	0	-----	2	<i>ziemniaczany 1., 2</i>
-owat(y)	ak+owat(y)	0	-----	2	<i>widlakowaty</i>
-n(y)	ak+n(y)+e	1	<i>cudacznie</i>	0	-----
	ak+n(y)+ość	1	<i>cudaczność</i>	0	-----

Źródło: badania własne

Po pierwsze, ciągi z udziałem sufiksu w funkcji ekspresywno-potoczacyjnej charakteryzują się ubogą prawostronną łączliwością, która ogranicza się do sufiksów tworzących zdrobnienia i budujących struktury ekspresywne oraz afiksu *-tw(o)*, charakterystycznego dla nazw cech. Przymiotniki zaś są tworzone głównie z udziałem przyrostka *-k(i)*. Po drugie, przyrostek *-ak_{pot./ekspr.}* nie buduje długich układów, najczęściej spotykamy układy dwusufiksalne, w przeciwieństwie do pozbawionego nacechowania afiksu *-ak*, który jest częścią dłuższych ciągów. Po trzecie, nie występują w pierwszej grupie derywatów połączenia z bardzo produktywnym przyrostkiem *-ow(y)*, który jest odnotowany wśród wyrazów pochodnych z afiksem *-ak_{-ekspr./-pot}*.

Warto dodać, że w grupie derywatów neutralnych spotykamy liczne terminy zoologiczne (*dziobak*), botaniczne (*jądrzak*, *komórczak*), medyczne (nazwy nowotworów, np. *mięsak* i inne, np. *kaszak*), mineralne (*żeliaziak*), leśne (*dziuplak*), chemiczne (*saletrzak*), antropologiczno-architektoniczne (*pięściak*) i techniczne (*żeliwiak*).

Lewostronna łączliwość sufiksu *-ak* nie jest licznie poświadczona, poza połączeniami z przymiotnikowym przyrostkiem *-n(y)*. Efektem często jest powstanie korpusów sufiksalnych *-czak*, *-niak*.

Tabela 41. Lewostronna łączliwość sufiksu *-ak*

Przyłączany sufiks	Ciąg	<i>-ak_{pot./ekspr.}</i>		<i>-ak_{-ekspr./-pot}</i>	
		Liczba poświadczeń	Przykład	Liczba poświadczeń	Przykład
<i>-k(a)_d</i>	<i>k(a)_d+ak</i>	0	-----	1	<i>pochewczak</i>
<i>-k(o)</i>	<i>k(o)+ak</i>	0	-----	1	<i>jabłczak</i>
<i>-ówk(a)</i>	<i>ówk(a)+ak</i>	0	-----	1	<i>siatkówczak</i>

³⁴¹ Derywat *żeliwiak* należy do słownictwa technicznego (hutniczego) i na tej podstawie został zaliczony do wyrazów pochodnych z sufiksem *-ak_{-ekspr./-pot}*

-eniec	eniec+ak	0	-----	1	<i>krowieńczyak</i>
-i/yn(a)	i/yn(a)+ak	0	-----	4	<i>ziarniniak</i>
-n(o)	n(o)+ak		-----	2	<i>drewniak</i>
	n(o)+<an>(y)+ak+ek	0	-----	1	<i>drewniaczek</i>
-n<ik>	n<ik>+<tw>(o)+ak	0	-----	1	<i>hutniak</i>
-oł	oł+ak	1	<i>koźlak</i> ³³⁹	0	-----
-cz(ę)	cz(ę)+ak	1	<i>kurczak</i>	0	-----
-eń	eń+ak	1	<i>wapniak 3. *</i>	2	<i>mięśniak</i>
-i/yw(o)	i/yw(o)+ak+ow(y)	0	-----	1 ³⁴⁰	<i>żeliwiakowy</i>
-i/yzn(a)	sk(i)+i/yzn(a)+<an>(y) +ak	0	-----	1	<i>pańszczyźniak</i>
-uliz(ować)	uliz(ować)+ak	0	-----	1	<i>okulizować</i>
-ow(y)	ow(y)+ak ³⁴¹	1	<i>Kresowiak</i>	0	-----
-n(i)	n(i)+ak	1	<i>spodniak</i> ³⁴²	0	-----
-n(y)	n(y)+ak+ek	2	<i>żelazniaczek</i>	2 ³⁴³	<i>ziemniaczek</i>
	n(y)+ak+an(y)	0	-----	2	<i>ziemniaczany 1., 2.</i>
	n(y)+ak+tw(o)	0	-----	1	<i>wodniactwo środ.</i>
	n(y)+ak+ark(a)	0	-----	1	<i>ziemniaczarka</i>
	n(y)+ak+arni(a)	0	-----	1	<i>ziemniaczarnia</i>
	n(y)+ak+i/yysk(o)	0	-----	2	<i>ziemniaczysko 1.,2.</i>
	n(y)+ak+k(i)	2 ³⁴⁴	<i>krewniacki</i>	0	-----
	n(y)+ak+k(a) ₂	1	<i>krewniaczka</i>	1	<i>chrześniaczka</i> ³⁴⁵
-ł(y)	o...ł(y)+ak	1	<i>okrąglak 2.</i>	1	<i>okrąglak1</i>
	ł(y)+ak+ek	0	-----	1	<i>krąglaczek</i>
	ł(y)+ak+ow(y)	0	-----	1	<i>krąglakowy</i>

Źródło: badania własne

³⁴² Za Grzegorzycową, Puzyriną [1979: 157] opisują derywat *koźlak* jako nacechowany ekspresywnie (w USJP kwalifikator *pot.*; inaczej SGS).

³⁴³ Derywat *żeliwiak* należy do słownictwa technicznego (hutniczego) i na tej podstawie został zaliczony do wyrazów pochodnych z neutralnym sufiksem *-ak*.

³⁴⁴ Dwa inne derywaty, których podstawą są przymiotniki z sufiksem *-ow(y)*, tracą ten afiks w chwili dołączenia sufiksu *-ak* (*nerw* → *nerwowy* → *nerwiak*, *tygiel* → *tyglowy* → *tyglak środ.*).

³⁴⁵ Słowo środowiskowe ('spodnia deska skrzyni wozu', inaczej 'dennica, poddennica').

³⁴⁶ Za SGS i Grzegorzycową, Puzyriną [1979] opisują derywat *chrześniak* jako neutralny stylistycznie (inaczej USJP).

³⁴⁷ Derywat *pancerniak* należy do słownictwa środowiskowego, wojskowego i jest strukturą zuniwerbizowaną (żołnierz wojsk pancernych) i na tej podstawie został zaliczony do wyrazów pochodnych z potoczno-ekspresywnym sufiksem *-ak*.

³⁴⁸ Jw.

Atributiva odrzeczownikowe z sufiksem *-acz*, opisywane przez H. Satkiewicz jako struktury potoczne [Satkiewicz 1978: 163], są dość licznie reprezentowane w badanym materiale, jednak nie stają się one podstawami derywatów kolejnych taktów (poza jednym wyjątkiem (*silacz* → *silaczka*)³⁴⁹. Choć przyrostek *-acz* w innych funkcjach występuje w 16 układach sufiksalnych (por. podrozdział następny).

5.7.1.2. Sufiksy terminologiczne

O odmienności terminologii względem reszty słownictwa była już mowa w rozdziale 5.6. *Czynniki semantyczne*. W tym miejscu warto przypomnieć, że inność ta dotyczy genetycznej obcości znacznej części terminów i odrębności słowotwórczej, która jest widoczna zwłaszcza w terminologii chemicznej, dysponującej swoistymi środkami słowotwórczymi [por. np. Gajda 1990: 72, 84]. Rzeczywiście, obecność niektórych sufiksów w strukturze derywatu przywołuje określoną dziedzinę nauki czy techniki, np. obce genetycznie sufiksy *-al₂*³⁵⁰ i *-an* są charakterystyczne dla terminów chemicznych, motywowanych słowotwórczo.

Niektóre sufiksy pojawiają się w wyrazach pochodnych będących terminami pokrewnych czy zbliżonych dziedzin, np. przyrostek *-oć* jest obecny w terminach geograficznych i geologicznych (*marłość* i *zmarzłość*), jednak ze względu na małą liczbę derywatów, w których występuje, trudno go uznać za typowy wykładnik terminologii tych dziedzin. Z kolei afiks *-k(i)*, pojawiający się często w derywatach należących do terminologii górniczej, rolniczej, budowlanej i technicznej, dołączany jest w tej funkcji do tematów czasownikowych i w materiale odrzeczownikowym nie jest poświadczony³⁵¹.

Przyjrzyjmy się kilku grupom derywatów o znaczeniu terminologicznym, utworzonych w wyniku sufiksacji.

Sufiksy charakterystyczne dla terminologii chemicznej

Zwykle za typowe sufiksy występujące w terminach chemicznych uznaje się obce genetycznie przyrostki *-al₂*, *-an*, *-i/yn(a)₂* oraz rodzimy afiks *-aw(y)*.

Formant *-al₂* nie tworzy układów sufiksalnych. Taką właściwość ma rodzimy afiks *-al₁* występujący w nazwie mieszkańca (*góral*)³⁵², odobiekowym wykonawcy

³⁴⁹ Być może zadecydowało o tym znaczenie podstawy: siła człowieka jest postrzegana jako cecha dodatnia, a ponadto wyraz *silaczka* ma znaczenie przerośnięte 'kobieta o niezwykłej sile moralnej' [SJPD], forma żeńska też stała się tytułem noweli S. Żeromskiego, która jest w kanonie lektur szkolnych. Współcześnie słowo *silacz* jest niezwykle popularne (jako polski odpowiednik angielskiego wyrazu *strongman*) w tekstach dotyczących zawodów i konkurencji, nawiązujących do dawnych ludowych zwyczajów.

³⁵⁰ W przeciwieństwie do rodzimego sufiksu budującego derywaty ekspresywne.

³⁵¹ Rzeczownikowy sufiks *-k(i)* występuje w zdrobieniach od pluraliów tantum (*oko* → *okulary* → *okularki*), przymiotnikowy – bardzo licznie – w przymiotnikach odrzeczownikowych (*krzyż* → *Krzyżak* → *krzyżacki*).

³⁵² Poświadczone są układy: *al+k(a)_z+k(a)_d* (*góraleczka*), *al+sk(i)+i/yn(a)* (*góralszczyzna*), *al+czyk* (*góralczyk*) i *al+ek* (*góralek*).

czynności (odrzeczownikowy; *drwal*)³⁵³, derywacie odrzeczownikowym o znaczeniu podobieństwa (*rogal*)³⁵⁴, rzadziej tworzy struktury ekspresywne³⁵⁵ (por. podrozdz. 5.7.1.1.). I choć istnieje kilka wyrazów pochodnych powstałych z udziałem tego obcego afiksu (w większości to terminy chemiczne³⁵⁶: *chloral*, *chromal*, *amonal*), to jednak nie motywują one kolejnych derywatów.

Z kolei przyrostek *-an* jako składnik terminów chemicznych wykazuje jedynie prawostronną łączliwość z sufiksem przymiotnikowym *-ow(y)*, np. *azotanowy*, *krzemianowy*, *octanowy*; inaczej niż *-an*, występujący w nazwach osób, zwykle dość starych, np. *zakrystian*, lub historyzmów, np. *kasztelan*, *żupan II*, które prawostronnie przyłączają przyrostki³⁵⁷ *-sk(i)* (np. *kasztelański*), *-k(a)*₂ (np. *zakrystianka*), *-j(a)* (np. *żupania*³⁵⁸), *-i/yc*: *kasztelanic*, *-ow(a)*: *kasztelanowa*, a w układzie nieciągłym z afiksem *-stw(o)*: *an+x+stw(o)* (*żupan* → *nadżupan* → *nadżupaństwo*).

Często też wymienia się przymiotnikowy sufiks *-aw(y)* jako typowy wykładnik przymiotników będących składową terminów chemicznych (zwykle w opozycji, np. *kwaz siarkowy* – *kwaz siarkawy*). Jednak formant ten ma także inne funkcje: buduje liczne odprzymiotnikowe formacje gradacyjne o znaczeniu intensywności poniżej normy, np. *słodkawy* (por. Kallas 1984: 437-439), które należą do polszczyzny ogólnej, i struktury odrzeczownikowe (odrezultatywne), np. *krwawa rana*. Przegląd łączliwości omawianego sufiksu, uwzględniający semantykę derywatów, ujawnia, że przymiotniki o znaczeniu terminologicznym nie budują ciągów, najprawdopodobniej ze względu na brak potrzeb nazewniczych i powolne wycofywanie się struktur z przyrostkiem *-aw(y)* z użycia³⁵⁹. Bogata łączliwość cechuje zaś przyrostek *-aw(y)* w innych funkcjach³⁶⁰.

Niekiedy właściwości semantyczno-stylistyczne przyrostków nie są wyraziste, np. afiks *-i/yn(a)* z jednej strony buduje terminy chemiczne (sufiks genetycznie obcy), a z drugiej – słownictwo ekspresywne, potoczne (sufiks rodzimy). Materiał dostarcza zaledwie kilka przykładów ciągów z udziałem terminologicznego przyrostka *-i/yn(a)*: *i/yn(a)+ow(y)* (*kokainowy*, *oleinowy*, *cyjaninowy*, *fibrynowy*,

³⁵³ Poświadczono są układy: *al+nictw(o)* (*drwalnictwo*), *al+nik* (*drwalnik*).

³⁵⁴ Derywaty *pletwal* i *nogal*, przynależne do tej grupy, nie są podstawą wyrazów pochodnych. Oba to terminy zoologiczne. Wyraz *rogal* motywuje zdrobnienie *al+i/yk* (*rogalik*).

³⁵⁵ Jedynie 2 układy: *al+ek* (*synalek*) i *al+i/ysk(o)* (*drągalisko*).

³⁵⁶ W SGS-2 nie odnotowano jednego terminu chemicznego z sufiksem *-al*: *magnal*.

³⁵⁷ Podaję w kolejności od najliczniej potwierdzonych w materiale (3 razy) do pojedynczych przykładów.

³⁵⁸ Derywat ten jest nawet podstawą kolejnego wyrazu pochodnego – zdrobnienia: *kasztelanijka*.

³⁵⁹ W obecnie obowiązującej terminologii chemicznej zrezygnowano ze stosowania nazw z sufiksem *-aw(y)* na rzecz zapisu z podaniem wartościowości pierwiastka centralnego w związku chemicznym, np. zamiast terminu *kwaz siarkawy* – *kwaz siarkowy (IV)*, zamiast *tlenek ołowiawy* – *tlenek ołowiu (II)*.

³⁶⁰ Lewostronna ogranicza się do sufiksów *-l(y)*, *-n(y)*, *-at(y)* i *-sk(i)*, np. *krągławy*, *błędawy*, *popielatawy*, *niebieskawy*; prawostronna obejmuje przyrostki *-ość* (*kędzierzawość*), *-ec* (*złotawiec*), *-nik* (*krwawnik*), *-k(a)*₃ (*rudawka*), *-c(a)* (*łaskawca*), *-eń* (*krwawień*), *-i/yc(a)* (*krwawica*), *-nik* (*krwawnik*), *-o* (*złotawo*), *-e* (*łaskawie*).

tuberkulinowy, wanilinowy), *i/yn(a)+i/yzm* (*kokainizm*), *i/yn(a)+i/yz(ować) się* (*kokainizować się*), *i/yn(a)+owat(y)* (*kokainowaty*), *i/yn(a)+arn(y)* (*solinarny*) oraz *i/yn(a)+i/yzt(a)+k(a)*_z (*kokainistka*), *n(qć)+x+i/yn(a)+ow(y)* (*zmarzlinowy*) i *ol+i/yn(a)+arni(a)* (*gazoliniarnia*). Jedynie prawostronna łączliwość z afiksem przymiotnikowym *-ow(y)* zyskała potwierdzenia pochodzące z różnych gniazd, reszta połączeń jest odnotowana jednokrotnie. Derywaty w większości są terminami (chemiczne, medyczne, biologiczne, botaniczne, geograficzno-geologiczne, górnicze i techniczne), jedynie kilka należy do słownictwa ogólnego zgodnie z opisem słownikowym³⁶¹ (*kokainizm, kokainistka i kokainizować się*).

Sufiksy w terminach przyrodniczych

W grupie tej mieszczą się sufiksy, które są częścią derywatów będących terminami zoologicznymi i botanicznymi, rzadziej struktur przynależnych do dziedzin pokrewnych: medycyny, łowiectwa, biologii.

Afiksz *-nic(a)* występuje w wielu terminach, np. morskich (*dziobnica*), łowieckich (*ocznica*), budowlanych (*kratownica 2.*), lotniczych (*kratownica 3.*), technicznych (*dyszownica*) czy kolejowych (*zębnica*). Jednak najbogatszą egzempfikację ma w grupie terminów zoologicznych i botanicznych. W tej grupie derywatów wykazuje również prawostronną łączliwość z przyrostkami *-owat(y)* (np. *dymnicowaty, szczytnicowaty, pawężnicowaty, kapturnicowaty, żabnicowaty*), *-owat(e)* (*dymnicowate, nocnicowate*), *-ówk(a)* (*nocnicówka*). Tworzy bowiem liczne nazwy symilatywne (w większości terminy przyrodnicze), które stają się bazami nazw grup roślin i zwierząt, tworzonych w sposób typowy dla zoologii i botaniki: dodanie sufiksów *-owat(y)* lub *-owat(e)*.

Jeżeli zestawimy ciągi, w których występuje omawiany sufiks, to zauważymy pewne zróżnicowanie, które odpowiada specyfice tworzonych derywatów. Sufiks *-nic(a)* w derywatach o znaczeniach technicznych wykazuje odmienną łączliwość niż w terminach przyrodniczych. Znajdujemy przykłady lewostronnej łączliwości z przyrostkami *-ow(y)* (*dyszownica, linownica*) i pośredniej (z udziałem innych technik słowotwórczych) z afiksem *-ek* (*krążkownica, ek+x+nic(a)*) oraz prawostronnej łączliwości z sufiksem *-ow(y)* (np. *dymnicowy*), która jednak jest charakterystyczna również dla historyzmów (*popielnicowy*) i wyrazów należących do polszczyzny ogólnej (*średnicowy*). Zdrobnienia są z kolei tworzone od nazw miejsc, np. *winnica* → *winniczka*, naczyń, pudełek, np. *cukiernica* → *cukierniczka*, przedmiotów, np. *gromnica* → *gromniczka*, funkcjonujących w polszczyźnie ogólnej.

Przyrostek *-acz* też licznie występuje w terminach zoologicznych, np. *torbacz*³⁶², *kwokacz, grzywacz, nosacz, szczerbacz, zębacz*, co niewątpliwie wiąże się

³⁶¹ Moim zdaniem to wyrazy książkowe lub nawet przestarzałe. Współcześnie używa się słów *narkomania, narkoman, narkomanka, narkotyzować się* oraz bardzo licznych wyrazów slangowych (np. w subkulturze hip-hopowej).

³⁶² Podstawą tego derywatu jest wyraz w znaczeniu terminologicznym *torba 3. a) zool.*

z podstawową funkcją tego sufiksu w derywatach odrzeczownikowych, tj. tworzeniem rzeczowników charakteryzujących³⁶³. W procesie nadawania nazw zwierzętom ważne z punktu widzenia człowieka były ich cechy zewnętrzne, wygląd lub typowe zachowania, co widoczne jest w terminologii tej dziedziny, a także w słownictwie botanicznym. Sporadycznie wyrazy te stają się podstawami dalszych derywatów, np. *zębacz* → *zębaczowate*, *głowacz* → *głowaczowaty*. Możemy więc zaobserwować prawostronną łączliwość z afiksami *-owat(y)* i *-owat(e)*, które bardzo często są wykorzystywane do tworzenia nazw rodzin w systematyce zwierząt i roślin³⁶⁴. Formant *-acz* buduje też wyrazy pochodne, które są elementami terminologii innych nauk: zootechniki (*brodac* [Sz 2.]) i łowiectwa (*łopatacz*)³⁶⁵, występuje też w strukturach odczasownikowych w terminach z podobnego zakresu: *zamglawiacz leśn. ogr. roln.* i *zapyłacz ogr.* oraz terminach technicznych: *oliwiacz*, *prasowacz*, *odwodniacz*, *cewiarz (włók.)*. Nie wykazuje jednak bezpośredniej łączliwości z sufiksami. Można ewentualnie mówić o pośredniej: w wyniku udziału innych technik derywacyjnych (derywacji paradygmatycznej i prefiksacji), które przedzielają procesy sufiksacyjne, powstają korpusy sufiksalne złożone z dwóch przyrostków: *-awiacz (zamglawiacz, aw(y)+x+x+acz)* i *-lacz (nakreślacz, l(ić)+x+x+acz)*.

Najbardziej charakterystyczny jednak dla terminologii zoologicznej i botanicznej jest przyrostek *-owat(e)*, który występuje wyłącznie w funkcji tworzenia nazw rodzin zwierząt i roślin, o czym była już mowa wcześniej. Wykazuje on lewostronną łączliwość z sufiksami rzeczownikowymi: *-nik (dzbanecznikowate, gązewnিকowate, mącznikowate)*, *-owiec (granatowcowate, melonowcowate)*, *-niak (mączniakowate)*, *-nic(a) (dymnicowate)*, *-acz (zębaczowate)*, *-ecznik (borecznikowate)* i *-ek (obrazkowate)*. W efekcie powstają następujące korpusy dwusufiksalne: *-nikowat-*, *-niakowat-*, *-nicowat-*, *-aczowat-*, *-ecznikowat-*, *-owcowat-* i *-ekowat-*. Zwraca uwagę pewne podobieństwo głosek, które poprzedzają sufiks *-owat(y)*, ponieważ głoski *c* i *cz* to funkcjonalnie (morfologicznie) miękkie odpowiedniki głoski *k*, a w derywatach są liczne przykłady alternacji *k : cz* (zwłaszcza w procesie reduplikacji *-k-*).

Afiks *-owat(y)* bywa też dołączany bezpośrednio do tematów rzeczowników niemotywowanych: *berberysowate*, *imbirowate*, *jaskrowate*, *majkowate*, *paziowate*. Jest to afiks finalny, zamykający sufiksację i dalszą derywację słowotwórczą. Jego przyłączenie zawsze oznacza powstanie terminu przyrodniczego, należącego do grupy pluraliów tantum (por. przypis 364). Być może grupa ta jest liczniejsza, ponieważ opisy słownikowe derywatów z sufiksem *-owat(y)* zawierają informację dotyczącą tego, że opisywane struktury występują zwykle w liczbie mnogiej.

³⁶³ Por. podrozdział o sufiksach występujących w derywatach potocznych.

³⁶⁴ Słowniki często podają formę z afiksem *-owat(y)* wraz z informacją, że zwykle derywaty z tym formantem występują w liczbie mnogiej; niekiedy informują, że wyraz ma tylko formę liczby mnogiej.

³⁶⁵ Oraz terminie wojskowym *smugacz*.

Afiks *-owat(y)*, bardzo licznie reprezentowany w badanym materiale, nie jest jednak sufiksem finalnym, nie kończy derywacji. Jego prawostronna łączliwość ogranicza się do trzech formantów: *-ość*, *-o* i *-i/yzn(a)*. Formacje z tymi przyrostkami są derywowane od przymiotników wyrażających relację porównania ‘podobny do’ lub ‘taki jak’, np. *panienkowaty* ‘taki jak u panienki’, *lalusiowaty* ‘podobny do lalusia’ [por. Kallas 1984: 423], nie należą jednak do terminologii zoologicznej ani botanicznej. Sufiks *-owat(y)* budujący terminy wykazuje – podobnie jak przyrostek *-owat(e)* – tylko lewostronną łączliwość, prawostronna jest zablokowana. Z lewej strony występują też sufiksy budujące zwykle dwusufiksalne korpusy o budowie zbliżonej do budowy korpusów z sufiksem *-owat(e)*. Spotykamy tu afiksy z następującymi głoskami wygłosowymi:

- *k*: *-ak* (*śluzakowaty*, *widlakowaty*), *-nik* (*kubecznikowaty*, *wodnikowaty*, *orzesznikowaty*, *rdestnicowaty*, *miesięcznikowaty* oraz w układach trójsufiksalnych: *ek+nik+owat(y)*: *paciorecznikowaty*, *k(a)_d+nik+owat(y)*: *palecznikowaty*), *-aczek* (*piżmaczkowaty*), *-ark(a)* (*pryszczarkowaty*), *-ank(a)* (*psiankowaty*, *krowiankowaty*), *-k(a)₃* (w trójsufiksальnym układzie *arz+k(a)₃+owat(y)*: *szklarkowaty*), *-ówk(a)* (*borówkowaty*, *miodówkowaty*);
- *c*: *-nic(a)* (*pawężnicowaty*, *kapturonicowaty*, *krzewincowaty*, *żabnicowaty*, *krzyżownicowaty*, *szczytnicowaty*), *-owiec* (*kasztanowcowaty*, *sagowcowaty*), *-ec* (trójsufiksalny ciąg *ow(y)+ec+owat(y)*: *flaszowcowaty*), *-eniec* (*goździeniecowaty*, *żabieniecowaty*);
- *cz*: *-acz* (*głowaczowaty*);
- *rz*: *arz* (*pilarzowaty*);
- *l*: *-el* (*torbielowaty*)³⁶⁶.

Te układy występują wyłącznie w terminach zoologicznych i botanicznych. Inne ciągi sufiksów nie są już tak wyraziste, ponieważ albo budują terminy tylko w lewostronnym połączeniu z innym przyrostkiem (*-i/yc(a)* tylko w trójsufiksальnym ciągu *n(y)+i/yc(a)+owat(y)*: *skalnicowaty* i *-i/yc*, też w trójsufiksальnym ciągu *n(y)+i/yc+owat(y)*: *dennikowaty*), albo oprócz terminów konstituują również słownictwo ogólne: *-i/yc(a)*: *turzycowaty*, *bagnicowaty*, *oleinowaty*, ale też *pętlcowaty*, *-i/yc*: *kokainowaty*, ale i *kotlinowaty*. Lewostronne połączenia z sufiksami *-ek* i *-k(a)_d* częściej występują w słownictwie ogólnym niż terminologicznym.

W układach opisujących tylko derywaty terminologiczne spotykamy więc korpusy sufiksalne identyczne z właściwymi dla układów z sufiksem *-owat(e)*: *-nikowat-*, *-ecznicowat-*, *-aczowat-*, *-nicowat-*, *-owcowat-*, podobne do nich: *-akowat-*, *-aczkowat-*, oraz nieco inne: *-arkowat-*, *-ankowat-*, *-elowat-*, *-arzowat-*, *-eńcowat-*. Można więc je uznać za reprezentacje ciągów typowych dla terminów zoologicznych i botanicznych.

Terminy przyrodnicze to w dużej części nazwy symilatywne, rodzajowe, rzadziej odmiejscowe. W nazwach symilatywnych wykorzystuje się porównanie jako

³⁶⁶ Tu już derywat *torbiel* jest terminem (1. *med.*, 2. *ogr. leśn.*).

ważny mechanizm nominacyjny, stąd terminy botaniczne i zoologiczne, przynależne do tej grupy, zawierają informacje dotyczące wyglądu zwierząt i roślin, wskazują na cechy ważne z punktu widzenia człowieka: kolor, kształt, właściwość powierzchni. Typowymi formantami tej klasy derywatów są sufiksy: *-owiec*, *-ówk(a)*, *-ic(a)*, *-ak* i *-niak* [por. Grzegorzycykowa, Puzynina 1984: 385]. Pierwszy z nich służy też do tworzenia nazw rodzajowych, w tym nazw gatunków, rodzajów roślin (głównie drzew) i zwierząt oraz terminów medycznych.

Przyrostek *-owiec* sporadycznie tylko występuje w układach sufiksalnych: prawostronnie przyłącza przyrostek *-owat(e)* (*granatowcowate*), *-owat(y)* (*sagowcowaty*), *-ow(y)* (*gronkowcowy*, *paciorkowcowy*), lewostronnie *-i/yk* (*orlikowiec*), *-k(a)_d* (*nitkowiec*), a w terminach biologicznych również *-ni(a)* (*owodniowiec*), *-nik* (*lasecznikowiec*). Z reguły jednak występuje samodzielnie i dołączany jest bezpośrednio do tematów rzeczowników niemotywowanych (bardzo liczne przykłady terminów botanicznych – 29, zoologiczne – 18 oraz inne, np. chemiczne).

Podobna łączliwość cechuje przyrostek *-ówk(a)* generujący terminy botaniczne, zoologiczne, biologiczne i medyczne. Odnotowane są prawostronne połączenia z sufiksami *-ak* (*siatkówczak med.*), *-owat(y)* (*miodówkowaty zool.*), *-ow(y)*³⁶⁷ (*rogówkowy med.*, *siatkówkowy* ← *siatkówka 1. anat. zool.*) i lewostronne z afiksem *-i/yn(a)* (*pajęczynówka anat.*), *-k(a)₃* (*śliwkówka zool.*), *-k(a)_d* (*błonkówka zool.*, *kulkówka zool.*), *-i/yk* (*konikówka anat.*). Jednak połączenia te nie mają wielu potwierdzeń, zwykle można podać jeden przykład, rzadziej dwa. Bardzo liczne są poświadczenia łączliwości z tematem rzeczowników niemotywowanych. Derywaty będące terminami przyrodniczymi mają aż 23-procentowy udział. Najliczniejszą grupę stanowią terminy zoologiczne: 15% wszystkich derywatów z sufiksem *-ówk(a)*, dołączanym bezpośrednio do tematu rzeczownika niemotywowanego.

Zbliżone właściwości wykazuje afiks *-i/yc(a)* w terminach zoologicznych i botanicznych. Można zaobserwować prawostronne połączenia z sufiksami *-owat(y)* (*oleicowaty zool.*, *bagnicowaty bot.*, *turzycowaty bot.*, *skalnicowaty bot.*), a lewostronne z formantem *-n(y)* (*słonecznica 1. bot.*, *2. zool.*) oraz tematami rzeczowników niemotywowanych (6 przykładów terminów zoologicznych i 8 – botanicznych).

Nieco inne właściwości ma sufiks *-i/yc(a)* tworzący terminy medyczne. Dość często łączy się z przymiotnikowym przyrostkiem *-ow(y)*, np. *nerzycowaty*, *miażdżycowaty*, *żelazycowaty*, *pylicowaty*, *grzybicowaty*. Te odterminologiczne formacje stanowią 1/3 derywatów z formantem *-ow(y)*, dołączonym do przyrostku *-i/yc(a)*. Poświadczone jest też lewostronne połączenie z częścią sufiksu *-owiec*, z elementem *-ow-* (*bąblownica*). Bardzo często formant *-i/yc(a)* tworzy nazwy chorób, przynależne do terminologii medycznej i weterynaryjnej, które nie zawsze

³⁶⁷ Znacznie liczniejsze przykłady derywatów nieterminologicznych, np. *taksówkowy*, *dniówkowy*, *złotówkowy*, *lokówkowy* (2 derywaty terminologiczne wobec 13 nieterminologicznych).

są poddawane dalszym zabiegom słowotwórczym, np. *robaczyca, różyca, jodzica, srebrzyca, wągrzyca, miedzica, pęcherzyca*.

Formant *-ak* jest afiksem wielofunkcyjnym, który może służyć między innymi do derywowania słownictwa specjalnego, w tym interesujących nas terminów przyrodniczych. Wykazuje wtedy typową dla terminów zoologicznych i botanicznych prawostronną łączliwość z afiksem *-owat(y)* (*widlakowaty*) oraz z przyrostkiem *-ow(y)* (*komórczakowy, skorupiakowy, widlakowy*). Lewostronna łączliwość sufiksu *-ak* (w funkcji tworzenia terminów) nie jest licznie poświadczona, zwykle występują połączenia z przyrostkiem *-n(y)* (*boczniak, ropniak*), rzadziej *-ówk(a)* (*siatkóweczak*), *-eń* (*mięśniak, wapniak 3. wet.*), *-i/yn(a)* (*ziarniniak*), *-eniec* (*krowieńczyk*).

Dość często omawiany afiks występuje w strukturach, które nie są poddawane dalszym zabiegom słowotwórczym, np. terminy zoologiczne (*barciak, dziobak 2., piźmak, pluskwiać, szarańczyk, ziarniak 2.*), botaniczne (*jądrzak, dziobak 1., pędzłak, ziarniak 1., komórcać, skrzydłak 1.*), medyczne (nazwy nowotworów, np. *mięsak, włókniak* i inne, np. *kaszak, perlak*), leśne (*dziuplak*), rybackie (*palczak, paszczak*).

Przyrostek *-niak*, współtworzący terminy botaniczne (*mączniak*) i medyczne (*kostniak*), wykazuje łączliwość tylko z afiksem *-owat(e)* (*mącznikowate*). Jednak w badanym materiale jest odnotowany w zaledwie kilku terminach.

Do sufiksów charakterystycznych dla terminologii botanicznej należy również zaliczyć przyrostki: *-aczek* (*piżmaczek*), *-eczniak* (*serdecznik*), *-eń* (*złocień*), *-eniec* (*goździeniec, żabieniec*), *-nic(a)* (*miscznica, nocnica, rdestnica, szczytnica, dymnica 2., grzebenica, gwieźdnica*). Mniej wyraziste³⁶⁸ są: *-owie* (*pręcikowie, słupkowie*), *-nik* (*miodnik, paciorecznik, paprotnik*), *-ar* (*mszar*), *-owin(a)* (*kleszczowina 1.*), *-ni(a)* (*owocnia, słuznia*), *-ek* (*mieszek 3.*), *-atk(a)* (*wąsatka 1.*), *-aj* (*mleczaj*), *-iczka(a)* (*rosiczka, widliczka*), *-uszk(a)* (*krzewuszk*), *-ec* (*wrzosiec, pszeniec, torfowiec*).

Większość z nich wykazuje lewostronną łączliwość z tematami rzeczowników niemotywowanych, niekiedy z innymi sufiksami, najczęściej z elementem *-k-*: *-i/yk*, *-ek*, *-k(a)*. Prawostronnie możliwe są połączenia z sufiksem *-owat(e)* lub *-owat(y)*. Sporadycznie pojawia się inna łączliwość, np. sufiks *-ar* łączy się z przyrostkiem *-nik* i *-n(y)* w derywatach będących terminami z dziedziny leśnictwa: *mszarnik, mszarny*.

Terminy zoologiczne zwykle są budowane z udziałem formantów *-owiec*, *-ówk(a)*, *-ic(a)*, *-ak*, *-niak* oraz przyrostków: *-aczek* (*krzyżowiaczek*), *-eczniak* (*borecznik*), *-eń* (*bydleń, szyszeń, nicień, włosień*), rzadziej *-ec* (*plamiec, liściec, tasiemiec, baraniec*), *-nic(a)* (*kałamarnica, kałuźnica, kapustnica*), *-acz* (*grzy-*

³⁶⁸ Mniejsza wyrazistość jest związana z tym, że sufiksy występują (w innych funkcjach) w licznych derywatach nieterminologicznych lub są bardzo rzadkie (1-4 potwierdzenia, np. *-oń* występuje tylko w derywacie *szlachkoń*).

wacz, nosacz, kwokacz, szczerbacz, torbacz), *-onk(a)* (krzemionka), *-uszk(a)* (śmieciszka), *-atk(a)* (pazurczatka, jeżatka, małpiatka, ogonatka, uszatka 2., wąsatka 3.), *-awk(a)* (rudawka, pryszczawka), *-ek* (karmazynek 2), *-ik* (pancernik 3., polnik), *-nik* (miecznik, kopytnik), *-ak* (błotniak), *-arz* (pilarz), *-oń* (szlachcoń).

Łączliwość omawianej grupy sufiksów jest podobna do łączliwości przyrostków budujących terminy botaniczne. Wymienione afiksy często też współtworzą terminologię dziedzin pokrewnych: biologii, medycyny, weterynarii, ogrodnictwa i leśnictwa, a przyrostki *-owiec* i *-c(a)* (w złożeniach) są charakterystyczne również dla terminów językoznawczych.

Znaczna część sufiksów nie jest charakterystyczna dla określonej dziedziny nauki, buduje derywaty należące zarówno do polszczyzny ogólnej, jak i słownictwa specjalistycznego. Niektóre dziedziny nauki i techniki nie mają wyspecjalizowanych afiksów, np. budownictwo, architektura, terminologia żeglarska i morska. Sufiksy typowe dla terminologii przyrodniczej wykazują jednak podobne właściwości morfotaktyczne, ponieważ rzadko budują ciągi. Analiza sufiksów tworzących odrzeczownikowe terminy zoologiczne i botaniczne wykazała istnienie zaledwie kilku połączeń, z reguły z przyrostkami wyspecjalizowanymi w funkcji tworzenia terminów, z formantami: *-owat(e)*, *-owat(y)*, znacznie rzadziej *-ow(y)*. Być może to efekt braku potrzeb nazewniczych, ponieważ nie ma ograniczeń formalnych: te same sufiksy w innych funkcjach dołączają różnorodne formanty i budują układy dwu- i trójsufiksalne (np. *-owiec*, *-i/yn(a)*, *-ak*, *-niak*). To ograniczenie prawostronnej łączliwości pozwala też na uniknięcie zniekształcania formy typowych sufiksalnych wykładników terminologicznych, ponieważ dołączanie kolejnych sufiksów nierzadko wymusza alternacje.

5.7.2. Nacechowanie podstawy

Wyrazy będące podstawami gniazd słowotwórczych, zawarte w SGS, należą do słownictwa współczesnego języka ogólnopolskiego, jak podają autorzy w tytule tego słownika, co oznacza, że zostały pominięte wyrazy wychodzące z użycia, przestarzałe i dawne³⁶⁹ (oznaczone w słowniku odpowiednimi kwalifikatorami chronologicznymi), rzadkie, poetyckie i indywidualne (kwalifikatory frekwencyjne) oraz regionalizmy, dialektyzmy i słownictwo gwarowe (kwalifikatory geograficzne) [Jadacka 2001: 14]. Jednak i tak ograniczony zasób nie jest jednolity. Można w nim wskazać słownictwo nienacechowane (nazywane też podstawowym, jądrowym albo wspólnoodmianowym [por. Bartnicka, Sinielnikoff 1979; Kurzowa 1999; Zgólkowa 1987; Markowski 1990] oraz nacechowane. To pierwsze cechuje się nieerudycyjnością, niespecjalistycznością i nieekspresywnością, jest powszechnie znane i stosowane w różnych sytuacjach (oficjalnych i nieoficjalnych,

³⁶⁹ Chyba że są podstawą współcześnie używanych derywatów.

w kontaktach indywidualnych i zbiorowych), określa podstawowe realia, czynności i stany oraz jest „przezroczyście semantycznie”, dzięki czemu „jest stosowane bez dodatkowej refleksji intelektualnej lub motywacji emocjonalnej”, co wyzwała pewien automatyzm czy naturalność zastosowania [por. Dubisz 2003: XXXVIII-XXXIX].

Słownictwo nacechowane zaś niesie pewną dodatkową wartość stylistyczną, która pozwala wydzielić w nim różne warstwy. Pierwsza obejmuje słownictwo potoczne, druga – zawodowe (profesjonalizmy), trzecia – środowiskowe (sociolektalne), czwarta – naukowe (terminologia), piąta – książkowe (erudycyjne), szоста – urzędowe (pomijam odrzucone wcześniej regionalizmy, poetyzmy). Są one w różnym stopniu reprezentowane w SGS-2, co wynika z jego bazy materiałowej. Słowniki języka polskiego, będące jego podstawą, kładą nacisk na warstwę staranną, pisaną i oficjalną polszczyzny, w mniejszym stopniu rejestrują elementy mówione, potoczne, środowiskowe, co znalazło swój wyraz również w siatce hasel słownika gniazdowego. Można jednak przyrzeć się dość licznie reprezentowanemu słownictwu nacechowanemu ekspresywnie³⁷⁰, a więc wyrazom hasłowym opatrzonym kwalifikatorami *pot.*, *posp.*, *posp. lekcew.*, *wulg.*, *obelż.*, *pogard. rub. a. pot.*, *pot. żart.*, *rub. a. pogard.*, *pieszcz.* (zgodnie z kwalifikacją źródeł), by zbadać, czy taka charakterystyka podstawy wpływa na zdolność tworzenia długich łańcuchów słowotwórczych, w których zawarte są ciągi sufiksalne.

Na 299 leksemów hasłowych opatrzonych takimi kwalifikatorami jedynie 54,5% buduje gniazda aktywne słowotwórczo, z czego w 67,5% nie występują ciągi sufiksalne, tylko pojedyncze derywaty lub układy niesufiksalne. Niekiedy dochodzi do ucięć wcześniej przyłączonych przyrostków, co pozwala mówić jedynie o pojedynczych wykładnikach. W całości gniazd struktury z ciągami stanowią 17,7%, czyli średnio mniej niż co piąte gniazdo ma rozbudowaną strukturę zawierającą derywat, w którym występuje połączenie przynajmniej dwóch sufiksów, zwykle to derywat II taktu. Dominują układy dwusufiksalne zarówno pod względem liczebności, jak i stopnia ich wykorzystania, ponieważ trójsufiksalne są tylko cztery i występują jednokrotnie (*arz+sk(i)+o*, *ant+k(i)+o*, *ak+ek+owat(y)*, *ec+i/yk+owat(y)*). Odnotowano je w przymiotnikach symilatywnych i przysłówkach.

³⁷⁰ Istotną cechą słownictwa potocznego jest jego duża zmienność, związana z zacieraniem nacechowania ekspresywnego wyrazów i poszukiwaniem nowych sposobów wyrażania emocji czy stosunku mówiących do danej osoby, zjawiska czy rzeczy, choć jak udowadnia Artur Rejter w pracy o charakterze historyczno-językowym, można mówić również o pewnej stabilności leksyki ekspresywnej, przejawiającej się w zachowaniu ciągów synonimicznych, aktualności poznawczej metafor zoomorficznych, sensualistycznych oraz ponadczasowości niektórych skojarzeń stanowiących podstawę derywatów asocjacyjnych. Stabilność ta jednak odnosi się w większym stopniu do ciągłości funkcjonowania modeli nazewniczych niż istnienia pojedynczych leksemów [Rejter 2006: 163-185]. Samo pojęcie ekspresywności bywa rozmaicie rozumiane, np. Stanisław Grabias uważa, że „pojęcie ekspresywności winno obejmować zarówno przejawy emocjonalnego wartościowania zjawisk, jak i też inne przejawy stosunku mówiącego do rzeczywistości i do wypowiedzi (np. komizm)” [Grabias 1978: 90]. Jest także reakcją metajęzykową, ponieważ dotyczy formy komunikatu (np. komizm). Na potrzeby tej pracy wykorzystuję kwalifikację słownikową, pomijam spory na temat istoty ekspresywności znaku językowego i różnorodność podejść metodologicznych.

W gniazdach leksemów potocznych najliczniejszą reprezentację ma 5 ciągów dwusufiksalnych: $arz+sk(i)$ (9 potwierdzeń), $k(a)_d+k(a)_d$ (8), $n(y)+e$ (6), $arz+stw(o)$ (5) i $i/yczn(y)+e$ (4). Osiem układów ma po dwie egzemplifikacje: $i/yk+k(a)_z$, $i/yk+n(y)$, $arz+k(a)_z$, $i/yczn(y)+ość$, $ow(y)+ec$, $i/yst(a)+k(a)_z$, $k(o)+k(o)$ i $ant+k(a)_z$.

Jak widać z zaprezentowanego wykazu, korpusy sufiksalne tych ciągów są bardzo krótkie, asylabiczne lub jedno-, dwusylabowe. Często mamy do czynienia z reduplikacją sufiksów: $k(a)_d+k(a)_d$, $k(o)+k(o)$, lub ich znacznym podobieństwem: $i/yk+k(a)_z$. Ciągi te występują w zdrobnieniach drugiego stopnia, a więc w strukturach ekspresywnych, np. *buzieczka*. Inne częściej występujące ciągi, dość typowe dla polszczyzny, wyodrębniane są z przysłówków odprzymiotnikowych: $n(y)+e$, $i/yczn(y)+e$, (np. *kryminalnie*, *tragicznie*), nazw żeńskich: $i/yst(a)+k(a)_z$, $i/yk+k(a)_z$, $arz+k(a)_z$, $ant+k(a)_z$ (np. *bałaganiarka*, *komediantka*), nazw cech: $i/yczn(y)+ość$, $arz+stw(o)$ (np. *bałaganiarstwo*) oraz nosicieli cech: $ow(y)+e$ (np. *pechowiec*).

Przewaga dwusufiksalnych ciągów (liczebna i dotycząca egzemplifikacji), o prostej budowie (s_1+s_2) i dość krótkich³⁷¹ (przeważnie jednosylabowych) świadczy o tym, że rzeczownikowe leksemy nacechowane nie są dobrymi podstawami derywatów z długimi ciągami sufiksów. Może to wynikać z ich nacechowania. Przyłączanie kolejnych sufiksów wydłuża część dodaną, zmniejsza się więc udział ekspresywnej podstawy w całości derywatu, a przecież wiele przyrostków nie wnosi nacechowania (por. rozdz. 5.7.1.), czyli można powiedzieć, że w bardzo rozbudowanej strukturze tematy ekspresywne mogłoby być mało wyraziste. Być może to powoduje, że gniazda leksemów ekspresywnych są niezbyt rozbudowane i liczą niewiele elementów. Tym bardziej że z czasem owa ekspresywność w związku z częstym stosowaniem wyrazów przestaje być odczuwalna dla niektórych użytkowników języka. Dlatego poszukujemy wyrazów i znaczeń w nowych obszarach i przeżywamy kolejne fale mody na słowa, w tym również te potoczne, ekspresywne³⁷². W ten sposób realizujemy nasze potrzeby odświeżania zasobów leksyki ekspresywnej.

Na drugim biegunie znajduje się słownictwo erudycyjne, czyli wyrazy, których rozumienie i stosowanie wymaga od użytkowników języka przygotowania intelektualnego i większej kompetencji językowej. Niemotywowane rzeczowniki opatrzone kwalifikatorem *książk.* stanowią 109-elementowy zbiór. 56% tych wyrazów jest aktywnych słowotwórczo, z czego 60% ma rozbudowane gniazda, w których znajdują się derywaty zawierające ciągi sufiksalne. Podobnie jak w gniazdach leksemów potocznych, tu również dominują dość proste struktury – dwusufiksalne,

³⁷¹ O różnicach potencji derywacyjnej leksemów neutralnych i nacechowanych ekspresywnie – por. Burkacka 2001. Brak wieologniwowowych łańcuchów i mała liczebność cechuje gniazda leksemów ekspresywnych, w których na uwagę zasługują łańcuchy S,S i S,S,S ze względu na większe obciążenie [Burkacka 2001: 171]. Model S,S,S opisuje zaś głównie zdrobnienia drugiego stopnia.

³⁷² Wystarczy na przykład przejrzeć hasła *Wypasionego słownika najmłodszej polszczyzny* i *Wyczesanego słownika najmłodszej polszczyzny* B. Chacińskiego [Kraków 2003 i 2005].

jednak cechuje je większe zróżnicowanie. Nie odnotowano także wielokrotnego zastosowania identycznych ciągów. Zwykle mają one tylko po 1-2 egzemplifikacje. Widoczne jest duże urozmaicenie struktur, np. aż 13 ciągów przysłóvkowych.

Powtarzają się sufiksy finalne *-o*, *-e* i *-ość* oraz przyrostki przymiotnikowe *-ow(y)* i *-n(y)*. Pojawiają się jednak rozbudowane sufiksy: *-ytatywn(y)*, *-onaln(y)*, *-oryczn(y)* oraz sufiksy genetycznie obce: *-i/zym*, *-i/yst(a)*, *-ant*, *-j(a)*. Tylko raz odnotowano obecność sufiksu *-k(a)* i to w funkcji feminatywnej. Wśród derywatów zwraca uwagę brak zdrobnień pierwszego i drugiego stopnia oraz przymiotników pochodnych od nich, a także nazw żeńskich (poza jednym przykładem). Liczne są nazwy cech i przysłówki odprzymiotnikowe (razem stanowią przeszło 60% derywatów).

Ciągi bywają już dłuższe, nawet trój- i czterosylabowe (*-onalność*, *-onalnie*, *-orycznie*, *-ytatywnie*). Odnotowano również cztery układy trójsufiksalne (*ank(a)+ow(y)+ość*, *ank(a)+ow(y)+o*, *al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)*, *n(y)+aw(y)+o*), dość krótkie i o pojedynczych potwierdzeniach.

Jeśli zestawimy te dane z całością opracowanego materiału, to zauważamy, że leksemy nacechowane (ekspresywne i książkowe) nie są dobrymi podstawami długich ciągów. Różnią się także między sobą: w derywacji od rzeczowników ekspresywnych częściej wykorzystuje się te same układy sufiksów, co pozwala mówić o pewnym automatyzmie działań, powielaniu znanych wzorców, w formacjach pochodnych od wyrazów książkowych zaś zauważalne jest zróżnicowanie formalne. Nacechowanie może też wpływać na derywowanie struktur należących do odmiennych kategorii semantyczno-słotwórczych.

Podstawy neutralne stylistycznie, należące do słownictwa wspólnego dają większe szanse na utworzenie derywatów z wielokrotnym wykorzystaniem sufiksacji.

6. Typowe układy sufiksalne

6.1. Najczęstsze układy

Ciągi sufiksalne występują z różną częstością w analizowanym materiale, co pozwala wyróżnić wśród nich takie, które są typowe, charakterystyczne dla polszczyzny, lub rzadsze, czy wreszcie stanowiące margines systemu słowotwórczego. Te pierwsze zapewniają użytkownikom języka pewien automatyzm działania, łatwość w tworzeniu struktur i wiążącą się z tym przejrzystość semantyczną i formalną. Bez głębszego zastanowienia można bowiem podać przykłady innych derywatów z danym ciągiem. Neologizmy z ich udziałem nie wydają się nowe, zaskakujące. Te drugie są albo charakterystyczne dla pewnej odmiany języka, wymagają wiedzy specjalistycznej z danej dziedziny, np. z botaniki, albo wymagają pewnego namysłu. Ostatnie zaskakują lub wiążą się z konkretnym przykładem derywatu.

Zanim przyjrzymy się tej pierwszej grupie, stanowiącej centrum, warto dodać, że niekiedy podane ciągi mogą być też rezultatem innej kombinacji ciągów niż podane w tabelach. Te możliwości podaję, gdy ciąg ma przynajmniej 10 potwierdzeń w materiale. Stąd układów, które mają mniej egzemplifikacji, na przykład: $i/yk+n(y)+e$, dający ciąg $-i/ycznie$, $k(i)+k(i)$: $-ecz(k(i))$, $n(y)+i/yk+tw(o)$: $-nictw(o)$ czy $n(y)+i/yk+k(a)$: $niczk(a)$ nie uwzględniłem w tabelarycznych zestawieniach (są one zamieszczone w wykazie ciągów, a niektóre zobrazowane również w schematach łączliwości – por. rozdz. 6.2)

Na czele listy „centrum” pojawiają się dwa ciągi przysłówkowe, tzn. takie, które przekształcają podstawę w tę część mowy: $-nie$, $-owo$, będące rezultatem połączenia dwóch sufiksów: przymiotnikowego $-n(y)$ i $-ow(y)$ oraz przysłówkowego $-o$ i $-e$.

Na trzecim miejscu widnieje ciąg przymiotnikowy: $-kow(y)$, będący wynikiem przyłączania sufiksów $-k(a)_o$, $-k(a)_y$, $-k(o)$, $-ek$, do formantu $-ow(y)$, dalej rzeczownikowy $-ność$ ($n(y)+ość$ lub rzadko³⁷³ $n(y)+x+ość$), potem przysłówkowy

³⁷³ Tylko 10 potwierdzeń.

-i/ycznie (*i/yczn(y)+e*), następnie trzy rzeczownikowe: *-eczk-* (*-eczk(a)* lub *-eczk(o)*), *-owość*, *-ówk(a)*. Grupę zamyka pięć ciągów: *-arsk(i)*, *-arstw(o)*, *-owiec*, *-i/ycznność* i *-i/ystk(a)*. Liczbę potwierżeń podaje poniższe zestawienie.

Tabela 42. Ciągi stanowiące centrum systemu

Pozycja	Ciąg	Elementy składowe	Obciążenie
1.	<i>-nie</i>	$n(y)+e$	354
2.	<i>-owo</i>	$ow(y)+o$	312
3.	<i>-kow(y)</i>	$ek /k(a)_3 /k(a)_d /ko+ow(y)$	295
4.	<i>-ność</i>	$n(y)+ość, n(y)+x+ość$	245
5.	<i>-i/ycznie</i>	$i/yczn(y)+e$	197
6.	<i>-eczk-(a)</i> lub <i>(o)</i>	$k(a)_d /k(a)_z /k(a)_3 +k(a)_d, k(o)+k(o)$	184
7.	<i>-owość</i>	$ow(y)+ość$	183
8.	<i>-ówk(a)</i>	$ow(y)+k(a)_3$	162
9.	<i>-arsk(i)</i>	$arz+sk(i)$	125
10.	<i>-arstw(o)</i>	$arz+stw(o)$	121
11.	<i>-owiec</i>	$ow(y)+ec$	117
12.	<i>-i/ycznność</i>	$i/yczn(y)+ość$	111
13.	<i>-i/ystk(a)</i>	$i/yst(a)+k(a)_z, <i/zym>+i/st(a)+k(a)_z$	110

Źródło: badania własne

Ciągi wymienione w tej tabeli należy uznać za typowe dla polszczyzny. Połączenia te są w większości charakterystyczne dla polszczyzny ogólnej, a trzy z nich również dla jej odmiany potocznej³⁷⁴ (*-eczk-*, *-owiec*, *-ówk-*, *-kow-*). Ciąg *-i/ycznność* buduje zarówno derywaty terminologiczne, jak i należące do słownictwa ogólnego.

Warto zwrócić uwagę na sufiksy biorące udział w konfiguracjach. Jest ich zaledwie 12 – jeżeli potraktujemy formanty *-k(a)₃*, *-k(a)_z*, *-k(a)_d*, *-k(o)*, *-ek* jako sufiksy obdarzone mocją [por. Nagórko 2002: 224]. Cztery z nich przyjmują tylko pozycję finalną: *-e*, *-o*, *-stw(o)*, *-ość*, a trzy (*-o*, *-e*, *-ość*) dołączają się tylko do sufiksów przymiotnikowych. Pozostaje osiem o swobodnej pozycji w ciągu. Przyrostek *-ow(y)* występuje aż w pięciu układach z 13 ciągów centrum, czyli w 38,5%. Jest najczęstszym komponentem ciągów nie tylko wśród afiksów przymiotnikowych, ale także wśród wszystkich przyrostków. Drugi pod względem aktywności jest formant *-k-* (występuje w 4, z czego w jednym podwójnie), a trzeci *-ość*. Czwarte miejsce *ex aequo* zajmują afiksy *-n(y)*, *-e*, *-i/yczn(y)*, *-arz*. W tej grupie afiksów poza sufiksem *-i/ystk(a)* mamy tylko przyrostki rodzime.

³⁷⁴ W rozumieniu szkoły warszawskiej. Są również charakterystyczne dla rejestru emocjonalnego polszczyzny potocznej w rozumieniu szkoły opolsko-lubelskiej.

Znaczna część tych sufiksów ($-k(a)_z$, $-ek$, $-arz$, $-ow(y)$, $-ość$, $-i/yst(a)$, $-o$, $-e$) występuje też w grupie ciągów o nieco niższej frekwencji w analizowanym materiale (od 89 do 41). Strefę tę możemy uznać za sąsiedztwo centrum. Spotykamy tu konfiguracje z przyrostkami rodzinnymi, ale też genetycznie obcymi i hybrydalnymi, np. $-owaty$, $-i/yn(a)$, $-i/yk$, $-i/yst(a)$, $-acj(a)$, $-i/z(ować)$, $-aln(y)$. To również ciągi dwusufiksalne, dość krótkie (jedno- i dwusylabowe) i o prostej, jednorodnej budowie (s_1+s_2) (por. tabela niżej).

Tabela 43. Ciągi stanowiące sąsiedztwo centrum systemu

Pozycja	Ciąg	Elementy składowe	Obciążenie
1.	$-kowat(y)$	$ek+owat(y)$, $k(a)_d+owat(y)$	89
2.	$-eczek$	$ek+ek$	80
3.	$-alnie$	$aln(y)+e$	75
4.	$-ark(a)$	$arz+k(a)_z$	69
5.	$-owatość$	$owat(y)+ość$	59
6.	$-owato$	$owat(y)+o$	53
	$-i/ystość$	$i/yst(y)+ość$	53
7.	$-i/yzacj(a)$	$i/yz(ować)+acj(a)$	50
	$-nictw(o)^{16}$	$nik+tw(o)$	50
8.	$-i/yczk(a)$	$i/yk+k(a)_z$ i $i/yc(a)+k(a)_d$	46
9.	$-alność$	$aln(y)+ość$	44
10.	$-i/ykow(y)$	$i/yk+ow(y)$	43
11.	$-i/ynk(a)$	$i/yn(a)+k(a)_d$	41

Źródło: badania własne

W tej grupie ciągów najczęściej występuje przyrostek $-owat(y)$ w obu pozycjach: inicjalnej i finalnej. Nieco rzadziej pojawiają się sufiksy $-ość$, $-ek$, $-k(a)_d$ i $-aln(y)$. Zwraca uwagę ponowna obecność trzech afiksów ($-ość$, $-k-$ i $ow(y)$), które znajdują się w większości ciągów.

Obrzeża centrum stanowi 48 ciągów, których egzemplifikacje materiałowe nie są tak częste jak poprzednich grup, oscylują bowiem pomiędzy wartościami 39 a 10. Spotykamy tu po raz pierwszy układy trójsufiksalne: $i/yz(ować)+acj(a)+n(y)$ i $al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)$ oraz ciągi, które nie rozpoczynają się na I takcie: $eni(e)+ow(y)$, $acj(a)+n(y)$ lub obejmują niekolejne takty: $aln(y)+<i/yzm>+i/yst(a)$, $al<n>(y)+i/zyz(ować)+x+acj(a)$. Można więc powiedzieć, że ich budowa jest bardziej skomplikowana.

³⁷⁵ Ciąg ten może być efektem połączenia trzech sufiksów: $n(y)+i/yk+tw(o)$ lub $n(i)+i/yk+tw(o)$. Jednak pierwszy układ odnotowano w zaledwie 5 derywatach, a drugi w jednym.

Tabela 44. Ciągi stanowiące obrzeża centrum systemu

Pozycja	Ciąg	Elementy składowe	Obciążenie
1.	<i>-nikow(y)</i>	<i>nik+ow(y)</i>	39
2.	<i>-skość</i>	<i>sk(i)+ość</i>	36
3.	<i>-ank(a)</i>	<i>an(y)+k(a)₃, an<in>+k(a)₂</i>	34
4.	<i>-i/ynow(y)</i>	<i>i/yn(a)+ow(y)</i>	33
5.	<i>-i/ysto</i>	<i>i/yst(y)+o</i>	29
	<i>-nik</i>	<i>n(y)+i/yk</i>	29
	<i>-i/ystyczn(y)</i>	<i>i/yst(a)+i/yczn(y), x+ i/yst(a)+i/yczn(y)</i> <i>i/ystyk(a)+n(y)</i>	29
6.	<i>-i/ycow(y)</i>	<i>i/yc(a)+ow(y)</i>	28
7.	<i>-iście</i>	<i>i/yst(y)+e</i>	27
	<i>-niczka(a)³⁷³</i>	<i>nik+k(a)₂</i>	27
8.	<i>-no</i>	<i>n(y)+o</i>	24
9.	<i>-aczek</i>	<i>ak+ek</i>	23
10.	<i>-orsk(i)</i>	<i>or+sk(i)</i>	22
	<i>-ko</i>	<i>k(i)+o</i>	22
	<i>-acyjn(y)</i>	<i>acj(a)+n(y)</i>	22
11.	<i>-niak</i>	<i>n(y)+ak</i>	21
	<i>-szczyzn(a)</i>	<i>sk(i)+i/yczn(a)</i>	21
	<i>-izacyjn(y)</i>	<i>i/yz(ować)+acj(a)+n(y)</i>	21
12.	<i>-asto</i>	<i>ast(y)+o</i>	20
13.	<i>-niczek³⁷⁴</i>	<i>nik+ek</i>	19
14.	<i>-arnie³⁷⁵</i>	<i>arn(y)+e</i>	18
	<i>-alizm</i>	<i>al<n>(y)+i/yzm</i>	18
	<i>-sko</i>	<i>sk(i)+o</i>	18
	<i>-i/yczek</i>	<i>i/yk+ek</i>	18
15.	<i>-onalnie</i>	<i>onaln(y)+e</i>	17
	<i>-ownie</i>	<i>own(y)+e</i>	17
	<i>-antk(a)</i>	<i>ant+k(a)₂</i>	17
16.	<i>-ówkow(y)</i>	<i>ówk(a)+ow(y)</i>	15
	<i>-owność</i>	<i>own(y)+ość</i>	15
	<i>-nic(a)</i>	<i>n(y)+i/yc(a)</i>	15

³⁷⁶ Ciąg ten może być efektem połączenia sufiksów: *n(y)+i/yk+k(a)₂* lub *n(i)+i/yk+k(a)₂*. Jednak pierwszy układ odnotowano w zaledwie jednym derywacie, a drugi w dwóch.

³⁷⁷ Ciąg może też powstać w wyniku kombinacji 3 sufiksów: *n(y)+i/yk+ek*, potwierdzonej w 2 derywatach.

³⁷⁸ Kombinacja 3 przyrostków: *arz+n(y)+e* też daje taki ciąg. Jednak wymienione połączenie odnotowałam tylko w 1 derywacie.

	-aliz(ować)	$al<n>(y)+i/yz(ować)$, $al<n>(y)+i/yz(o-wać)$ się, $al<n>(y)+od...i/yz(ować)$	15
17.	-alizacj(a)	$al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)$, $al<n>(y)+i/yz(ować)+x+acj(a)$	14
	-ack(i)	$ak+k(i)$	14
18.	-orstw(o)	$or+stw(o)$	13
	-onalność	$onaln(y)+ość$	13
	-ersk(i)	$er+sk(i)$	13
19.	-liwie	$liw(y)+e$	12
	-erk(a)	$er+k(a)_z$	12
20.	-alist(a)	$al<n>(y)+<i/yzm>+i/yzt(a)$	11
	-qco	$qc(y)+o$	11
	-nieni(e)	$n(y)+x+eni(e)$	11
	-aność	$an(y)+ość$	11
21.	-ork(a)	$or+k(a)_z$	10
	-inist(a)	$in<izm>+i/yzt(a)$	10
	-onow(y)	$on+ow(y)$	10
	-liwość	$liw(y)+ość$	10
	-jersk(i)	$jer+sk(i)$	10
	-eniow(y)	$eni(e)+ow(y)$	10

Źródło: badania własne

Najaktywniejsze są sufiksy $-n(y)$, $-k(a)_z$, $-o$, $-ow(y)$, $-sk(i)$, $-ość$ i $-e$. W większości to formanty, które występowały dość często w wymienionych wcześniej grupach ciągów.

Warto również zaznaczyć, że w budowie niektórych ciągów występuje e ruchome, które w ciągach rozbudowanych o dodatkowy element alternuje z \emptyset , co powoduje ich utożsamienie z innymi. Dotyczy to ciągów $-eczek$ (do $-ecz-k-$), $-i/yczek$ (do $-i/ycz-k-$), $-niczek$ (do $-nicz-k-$). W efekcie zmniejszyłaby nieco liczba ciągów przywołanych w trzech tabelach (o trzy) i zmieniła pozycja niektórych układów. Ciąg $-ecz-k-$ awansowałby na czwartą pozycję w tabeli 42. (z szóstej w tabeli 42.), a $-i/ycz-k-$ na piątą (z ósmej) w tabeli 43., $-nicz-k-$ zaś przesunąłby się z tabeli 44. do tabeli 43. na pozycję ósmą.

W przedstawionych grupach ciągów bardzo aktywną rolę odgrywają cztery sufiksy: $-k-$, $-ow(y)$, $-ość$, $-n(y)$, w mniejszym stopniu $-e$, $-o$, $-aln(y)$, $-sk(i)$, a także $-i/y(zować)$, $-acj(a)$ i $-nik$. To te przyrostki są składnikami ciągów mających liczne potwierdzenia, choć same liczebnie stanowią zaledwie niewielką część polskiego zbioru sufiksów.

Reszta układów zajmuje peryferie systemu słowotwórczego (patrz: Lista ciągów).

6.2. Schematy łączliwości (wzory sufiksacyjne)

Przedstawione w poprzednim podrozdziale ciągi, które mają minimum 10 potwierdzeń w analizowanym materiale, mogą mieć kontynuacje w postaci dłuższych ciągów (trój- lub czterosufiksalnych) lub stanowić ostatnie ogniwa sufiksacji.

6.2.1. Ciągi bez prawostronnej kontynuacji

Do grupy ciągów bez prawostronnego rozwinięcia (w postaci przyłączenia kolejnych sufiksów), należy zaliczyć następujące ciągi spośród wyróżnionych wcześniej sfer:

- centrum: *-nie*, *-ność*, *-i/ystk(a)*, *-i/yczni(e)*, *-i/yczność*, *-owo*, *-arstw(o)* (p. tabela 42.),
- sąsiedztwo centrum: *-alnie*, *-owatość*, *-owato*, *-i/ystość*, *-nictw(o)*, *-i/yczk(a)*, *-alność* (p. tabela 43.),
- obrzeża centrum: *-skość*, *-i/ysto*, *-iście*, *-niczk(a)*, *-no*, *-orsk(i)*, *-ko*, *-i/yzacyjn(y)*, *-asto*, *-niczek*, *-arnie*, *-alizm*, *-sko*, *-onalnie*, *-ownie*, *-antk(a)*, *-ówkow(y)*, *-owność*, *-orstw(o)*, *-onalność*, *-liwie*, *-erk(a)*, *-qco*, *-ork(a)*, *-onow(y)*, *-liwość*, *-jersk(i)* (p. tabela 44.)

W tej grupie oprócz ciągów przysłówkowych (tzn. występujących w derywatach przysłówkowych), które z natury rzeczy nie wykazują prawostronnej łączliwości z sufiksami, znalazły się ciągi przymiotnikowe i rzeczownikowe. Oczywiście układów z ostatnim elementem *-stw(o)* i *-ość* należało się spodziewać, choć warto zwrócić uwagę na to, że nie każdy ciąg z finalną pozycją przyrostka *-ość* nie ma kontynuacji. Wyjątkową łączliwością charakteryzuje się bowiem ciąg *-owość*, który dopuszcza połączenia z formantem *-ow(y)* (a nawet z ciągiem *-owo*, tzn. *ow(y) + o*), np. w derywatach *celowościowy*, *narodowościowo*. Zagadnienie tworzenia przymiotników z wykładnikiem *-ow(y)* od nazw cech zakończonych na *-ość* było przedmiotem licznych rozważań normatywnych (por. rozdz. 2.1.1).

Nieco dziwi nieobecność przysłówkowych kontynuacji ciągów *-jersk(i)*, *-onow(y)*, *-i/yzacyjn(y)*, *-orsk(i)*. Na pewno przyczyną nie są ograniczenia formalne, bo takich nie ma, lecz semantyczne: nie tworzy się przysłówków od przymiotników relacyjnych³⁷⁹ [por. Grzegorzczkowska 1969 i 1984: 367]. Być może to też konsekwencja braku zapotrzebowania nazewniczego lub niewielkiej liczby przykładów bazowych struktur przymiotnikowych (przypomnijmy, że ciągi te pochodzą z ostatniej grupy, obejmującej obrzeża centrum).

Oprócz nich liczne są ciągi z wygłosową głoską *-k-*: *-i/ystk(a)*, *-i/yczk(a)*, *-niczk(a)*, *-niczek*, *-antk(a)*, *-erk(a)*, *-ork(a)*. Tu blokada ma podwójny charakter – semantyczny i morfologiczny. Nie ma potrzeby tworzenia chociażby przymiotników od nazw żeńskich. Zdrobnień nie tworzy się również z innych względów: chęci uniknięcia grup spółgłoskowo-samogłoskowych, które są charakterystyczne

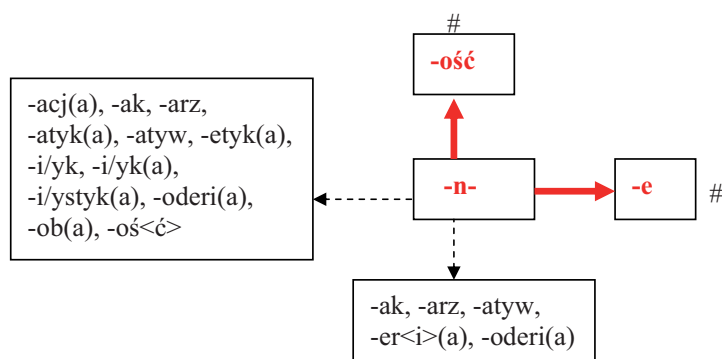
³⁷⁹ Szczegółowiej ograniczenia te omawiam w rozdz. 2.1.1.

dla zdrobnień drugiego stopnia, np. *-i/ysteczk-*, *-i/yczeczk-*, *-niczeczk-*, *-aczeczek*, *-niczeczek*. W tych hipotetycznych strukturach pojawia się bowiem *e* wstawne, charakterystyczne dla zdrobnień [por. Kreja 1989: 16]. Efektem jest również rozbicie dość wyrazistych struktur, charakterystycznych dla feminatywów: *-stk-*, *-ntk-*, *-erk-*, *-ork-* [por. Kreja 1989: 17-21]. Dalsza sufiksacja nie sprzyjałaby zatem precyzji i wyrazistości znaczeniowej oraz wydłużała strukturę, co nie jest pożądane [por. Jadacka 2001: 140-141, 2005: 105].

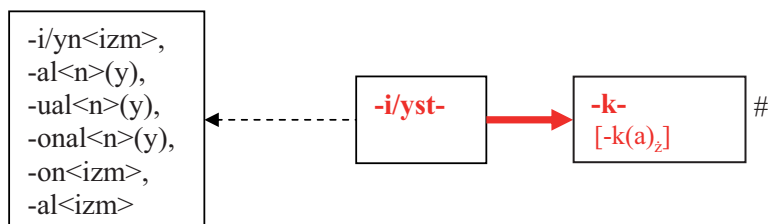
Blokada prawostronnej łączliwości nie oznacza jednak braku lewostronnych połączeń. Są one dość liczne i różnorodne, np. ciąg *-nie* może być dołączany do dwunastu sufiksów: *-acja*, *-ak*, *-arz*, *-atyk(a)*, *-atyw*, *-etyk(a)*, *-i/yk*, *-i/yk(a)*, *-i/ystyk(a)*, *-oderi(a)*, *-ob(a)*, *-oś<ć>*, a *-i/ystk(a)* do sześciu: *-i/yn<izm>*, *-al<n>(y)*, *-ual<n>(y)*, *-onal<n>(y)*, *-on<izm>*, *-al<izm>* (we wszystkich następuje ucięcie wygłosowej części, co umożliwia powstanie połączeń *-listk-* i *-nist-*). Możliwości te są zaprezentowane w schematach łączliwości, podanych niżej. Uwzględniono w nich wszystkie lewostronne połączenia odnotowane w analizowanym materiale (linia przerywana). Grot strzałki wskazuje kolejność łączonych elementów, które należy czytać pionowo lub poziomo (bez linii łamanych). Symbol # oznacza brak połączeń z sufiksami. Sufiksy budujące połączenie centralne, tzn. budujące omawiany ciąg, oznaczono kolorem czerwonym, ich połączenia – czerwoną strzałką.

Prezentacje rozpoczynają ciągi o największej liczbie potwierdzeń (należące do centrum), z blokadą prawostronnej łączliwości.

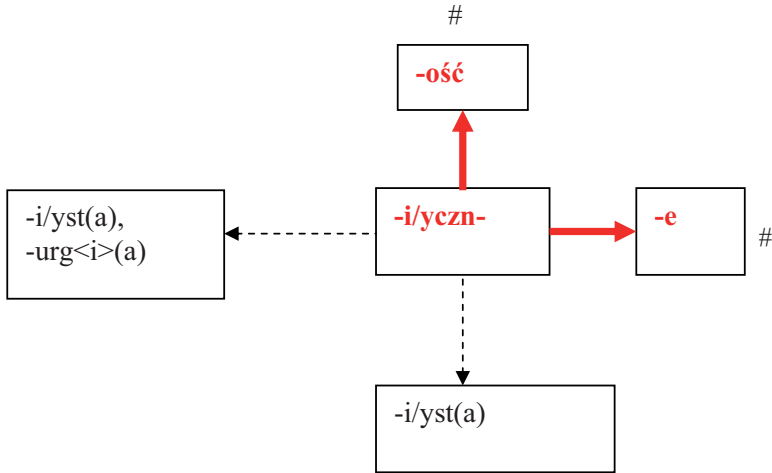
a) Centrum

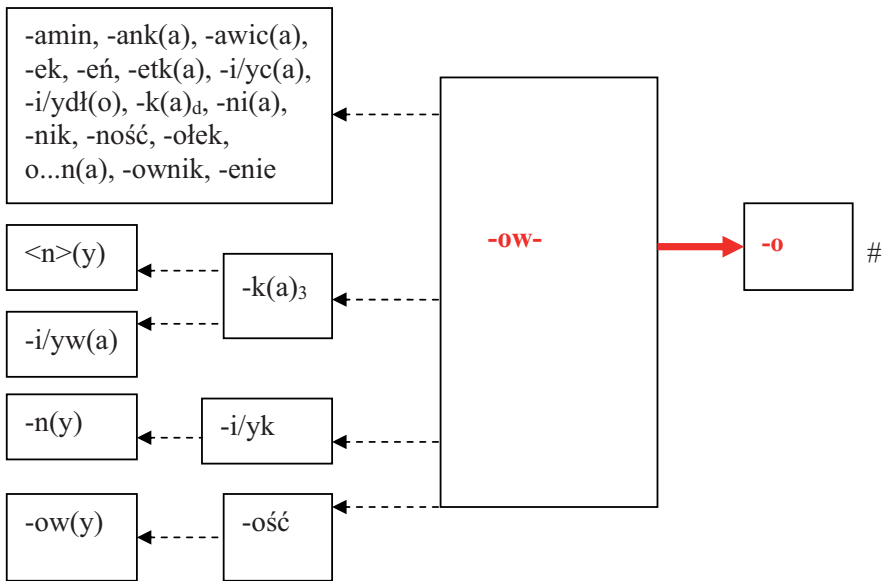
Schemat 1. Lewostronna łączliwość ciągów *-nie* i *-ność*

Schemat 2. Lewostronna łączliwość ciągu *-istk(a)*

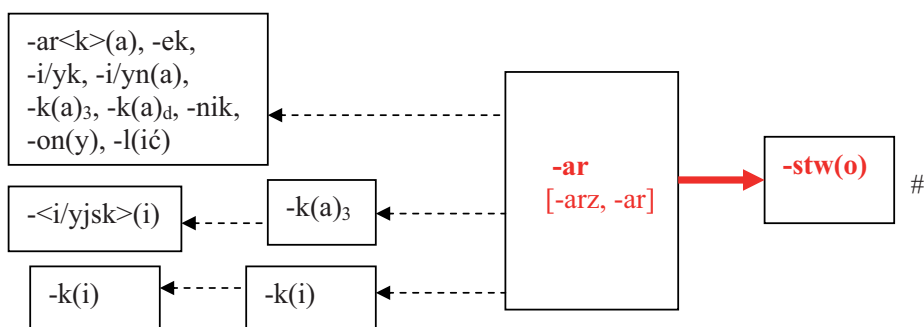

Schemat 3. Lewostronna łączliwość ciągów *-i/yicznie*³⁸⁰ i *-i/yiczność*

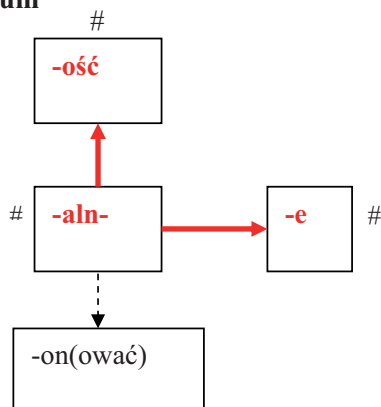
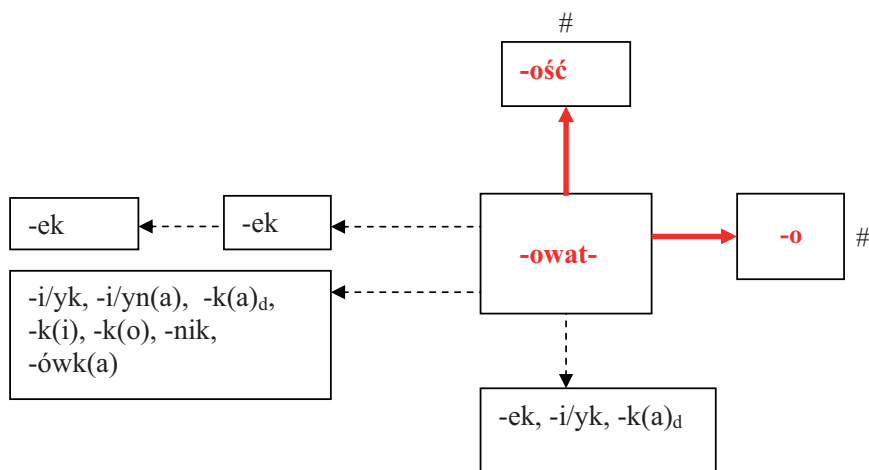

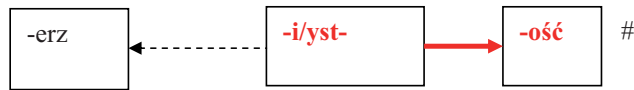
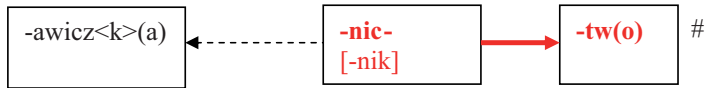
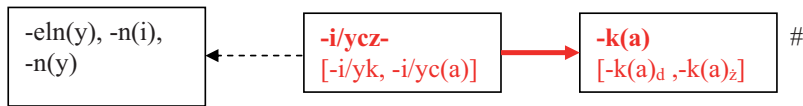
Schemat 4. Lewostronna łączliwość ciągu *-owo*

³⁸⁰ Ciąg ten może powstać również w wyniku kombinacji trzech sufiksów: $i/yk+n(y)+e$. Połączenie to wystąpiło tylko w 3 derywatach, bez łączliwości z innymi sufiksami.

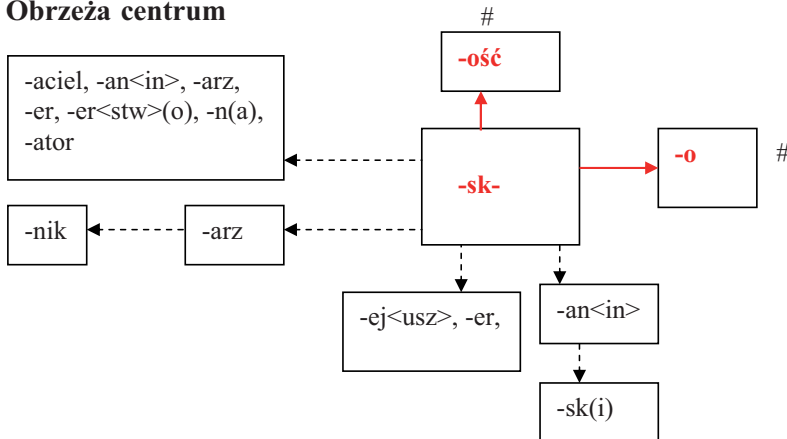
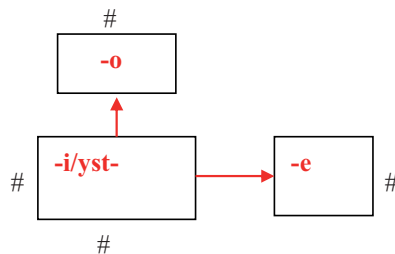
Schemat 5. Lewostronna łączliwość ciągu *-arstw(o)*³⁸¹

b) Sąsiedztwo centrum

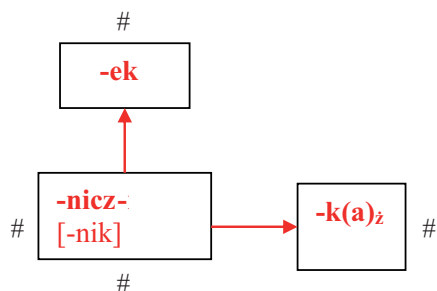
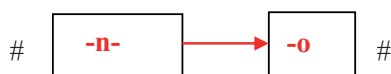
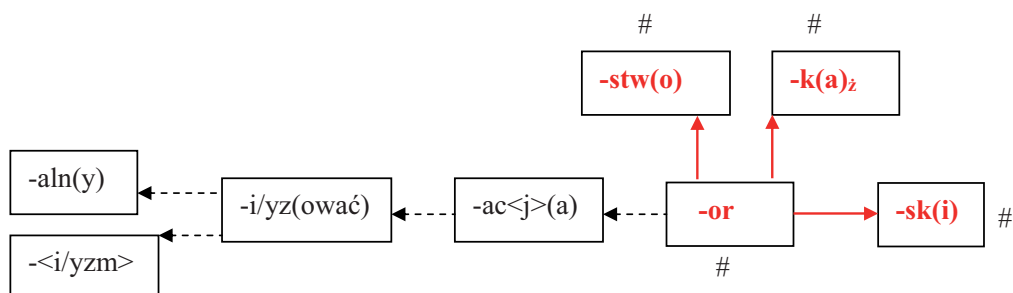
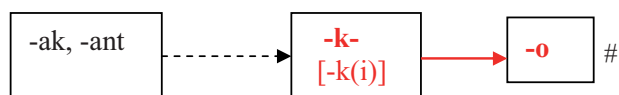
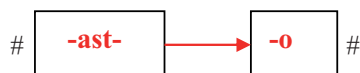
Schemat 6. Lewostronna łączliwość ciągów *-alnie* i *-alność*Schemat 7. Lewostronna łączliwość ciągów *-owato* i *-owatość*³⁸¹ Jedynie w ciągu z inicjalnym sufiksem *-on(y)* występuje przyrostek *-ar*.

Schemat 8. Lewostronna łączliwość ciągu *-i/ystość*Schemat 9. Lewostronna łączliwość ciągu *-nictw-³⁸²*Schemat 10. Lewostronna łączliwość ciągu *-i/yczk(a)*

c) Obrzeża centrum

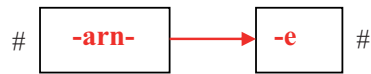
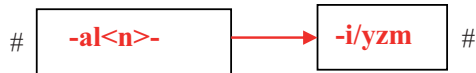
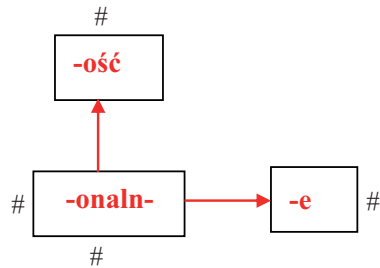
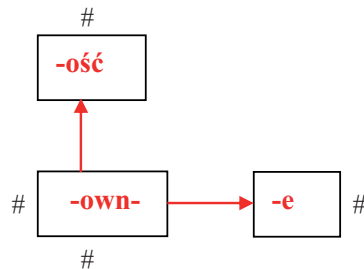
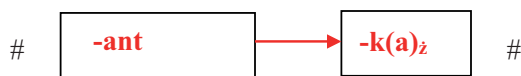
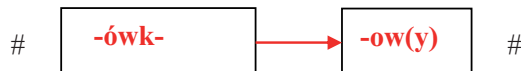
Schemat 11. Lewostronna łączliwość ciągów *-sko* i *-skość*Schemat 12. Lewostronna łączliwość ciągów *-i/ysto* i *-i/yście*

³⁸² Ciąg ten może być również efektem połączenia sufiksów $n(y)+i/k+tw(o)$ lub $n(i)+i/yk+tw(o)$. Pierwsza kombinacja ma zaledwie 5 potwierdzeń w materiale (stąd nie została odnotowana w tabeli 43. i prezentowanych schematach), druga tylko w jednym. Obie nie łączą się z kolejnymi sufiksami.

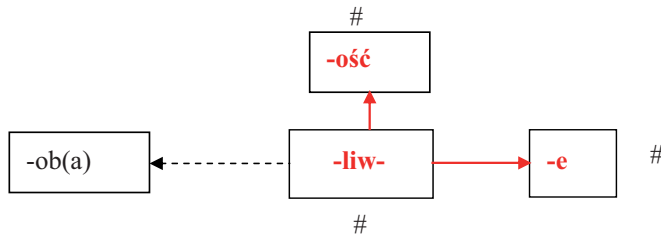
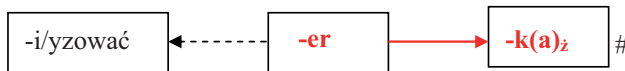
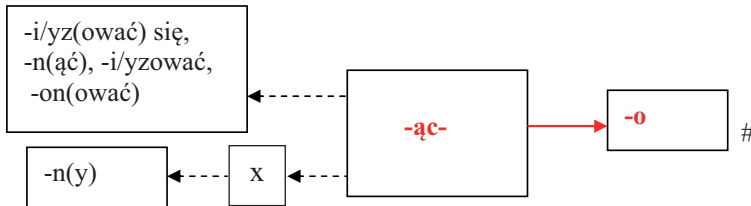
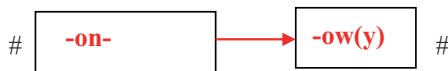
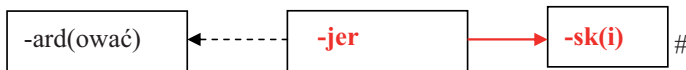
Schemat 13. Lewostronna łączliwość ciągów *-niczek*³⁸³ i *-niczk(a)*³⁸⁴Schemat 14. Lewostronna łączliwość ciągów *-no*Schemat 15. Lewostronna łączliwość ciągów *-orsk(i)*, *-ork(a)* i *-orstw(o)*Schemat 16. Lewostronna łączliwość ciągu *-ko*Schemat 17. Lewostronna łączliwość ciągu *-asto*

³⁸³ Kombinacja 3 sufiksów: $n(y)+i/yk+ek$ może również dać ten ciąg. Potwierdzona jest tylko w 2 derywatach, bez rozbudowań innymi przyrostkami.

³⁸⁴ Ciąg ten może również powstać w wyniku kombinacji trzech sufiksów: $n(y)+i/yk+k(a)_z$ lub $n(i)+i/yk+k(a)_z$. Pierwsze połączenie zostało odnotowane tylko w 1 derywacie, a drugie w dwóch. Brak też jest potwierdzeń łączliwości tych układów z innymi sufiksami.

Schemat 18. Lewostronna łączliwość ciągu *-arnie*³⁸⁵Schemat 19. Lewostronna łączliwość ciągów *-alizm*Schemat 20. Lewostronna łączliwość ciągów *-onalnie* i *-onalność*Schemat 21. Lewostronna łączliwość ciągów *-ownie* i *-owność*Schemat 22. Lewostronna łączliwość ciągu *-antk(a)*Schemat 23. Lewostronna łączliwość ciągu *-ówkow-*

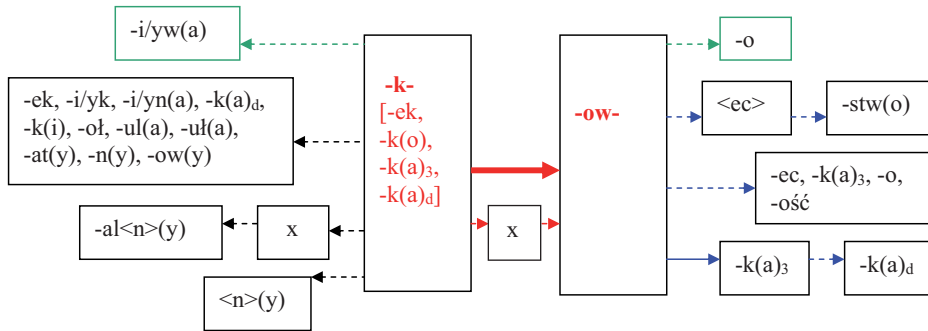
³⁸⁵ Kombinacja 3 przyrostków: *arz+n(y)+e* też daje taki ciąg. Jednak wymienione połączenie odnotowałam tylko w 1 derywacie, bez połączeń z innymi sufiksami

Schemat 24. Lewostronna łączliwość ciągów *-liwość* i *-liwie*Schemat 25. Lewostronna łączliwość ciągów *-erk(a)*Schemat 26. Lewostronna łączliwość ciągów *-ąco*Schemat 27. Lewostronna łączliwość ciągów *-onow(y)*Schemat 28. Lewostronna łączliwość ciągów *-jersk(i)*

Lewo- i prawostronna blokada łączliwości dotyczy kilkunastu ciągów: *-alizm*, *-onow(y)*, *-liwość*, *-antk(a)*, *-ówkow(y)*, *-ownie*, *-owność*, *-onalnie*, *-onalność*, *-arnie*, *-asto*, *-orstw(o)*, *-ork(a)*, *-no*, *-niczk(a)*, *-niczek*, *-i/ysto* i *-i/yście*. Nie odnotowałam w badanym materiale żadnego, nawet pojedynczego przykładu, połączenia wymienionych ciągów z sufiksami. Jeden ciąg łączy się lewostronnie z sufiksem czasownikowym *-on(ować)* w przykładzie: *funkcjonalnie*. Ze względu na tylko jednokrotne potwierdzenie został zaliczony do sfery peryferii systemu słotwórczego i brak go w powyższym zestawieniu łączliwości.

8.2.1. Ciągi mające prawostronną kontynuację³⁸⁶

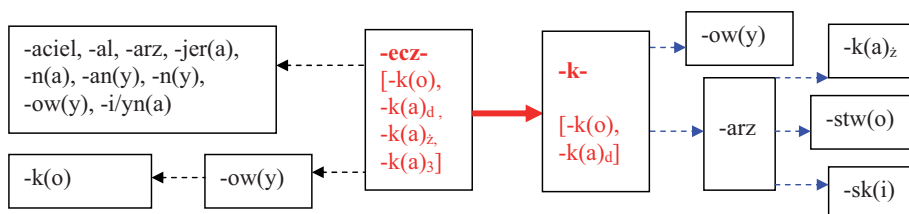
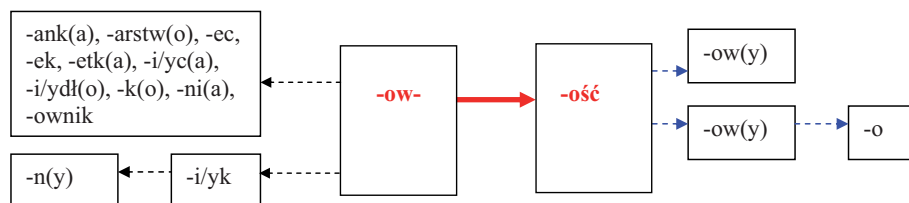
a) Centrum

Schemat 29. Obustronna łączliwość ciągu *-kow(y)*

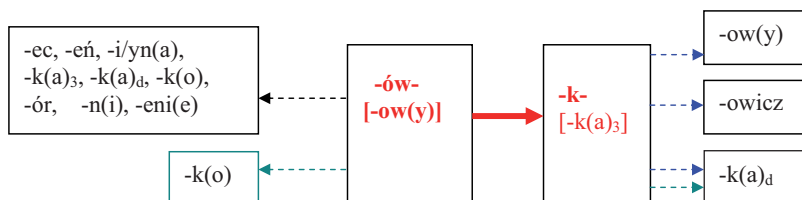
Odnotowano jednorazowe wystąpienie ciągu *-kow(y)* w lewo- i prawostronnym otoczeniu sufiksальnym (oznaczonym kolorem zielonym): *-i/ywkowo*. Prawostronne połączenia, np. *-kowiec*, nie są rozbudowywane lewostronnie, a lewostronne, np. *-ulkow(y)*, nie mają kontynuacji prawostronnej. Schemat ten uzmysławia następującą prawidłowość: wraz ze stopniem skomplikowania struktury maleje jej wykorzystanie: ciąg dwusufiksalny: *-kow(y)* ma bardzo liczne egzemplifikacje (sfera centrum), ale jego rozbudowane kombinacje z trzecim sufiksem są rzadkie, mają mniej niż 10 potwierżeń, czyli należą do sfery peryferii systemu słowotwórczego. Czterosufiksalny układ z udziałem ciągu *-kow(y)* jest tylko jeden i ma zaledwie jedno potwierzenie. Świadczy to o działaniu jednego z praw Zipfa, na co zwróciła uwagę K. Kowalik [Kowalik 1979: 55]. Wraz ze wzrostem liczby elementów składowych [złożonością] zmniejsza się wykorzystanie ciągu, tzn. odnotowujemy mniej derywatów egzemplifikujących jego występowanie.

Prawostronne połączenia ciągu *-ecz-* (następny schemat) odnotowano tylko w jednym gnieździe (SANIE: *saneczkowy* oraz *saneczkarz* i formacje od niego pochodne), co świadczy o wybitnie jednostkowym charakterze prawostronnych rozwinięć tego ciągu.

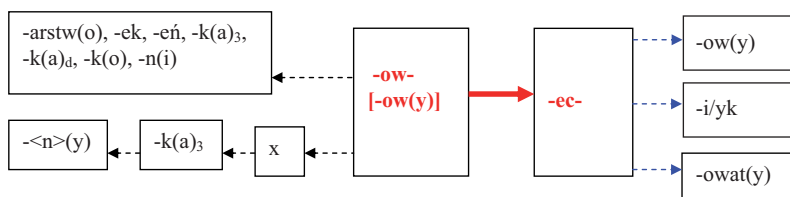
³⁸⁶ W prezentowanych schematach oprócz wcześniej omówionych zasad i symboli zastosowano dodatkowo inne oznaczenia: grubość strzałki i kolor. Grubość linii strzałki wskazuje na stopień wykorzystania danego połączenia w materiale. Kolorem niebieskim oznaczono prawostronne połączenia. Jeśli ciąg tworzy dłuższe układy, obejmujące sufiksy dodawane lewo- i prawostronnie, oznaczono te możliwości różnymi kolorami strzałek (i prostokątów z sufiksami), aby oddać skład ciągów występujących w materiale. Strzałki w kolorze czarnym oznaczają lewostronne połączenia, a w czerwonym – centralne. Celem jest łączne przedstawienie odnotowanych połączeń, by uniknąć dzielenia schematów na małe cząstki składowe.

Schemat 30. Obustronna łączliwość ciągu *-ecz-*Schemat 31. Obustronna łączliwość ciągu *-owość*

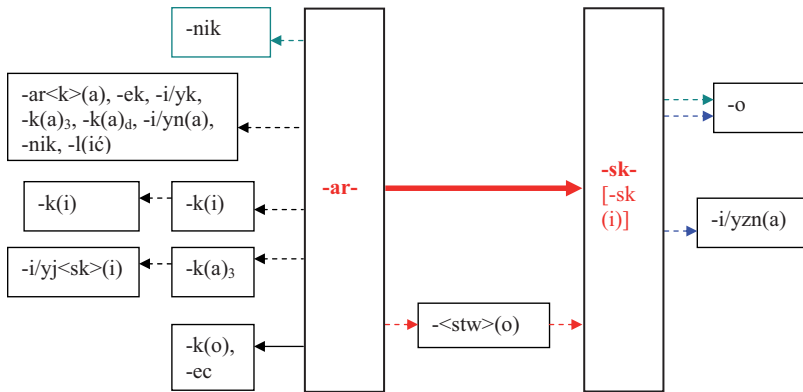
Schemat 31 w prawej części obrazuje ciągi z powtórzeniem sufiksu *-ow(y)*. Derywaty utworzone z jego udziałem były w przeszłości oceniane negatywnie. Ciąg ten znajduje się na peryferiach systemu z powodu rzadkości struktur, w których występuje, co może również być wynikiem wpływu zaleceń normatywnych (nietykowość powodowała brak akceptacji, a ta w konsekwencji mogła wpłynąć na ograniczenia w tworzeniu analogicznych struktur).

Schemat 32. Obustronna łączliwość ciągu *-ówk-*

Jedyny odnotowany czterosufiksalny układ ma ciąg *-ówk-* w swojej środkowej części. Występuje w nim trzykrotnie sufiks *-k-*, ale ze względu na alternację *k:cz* w jego finalnej formie głoska *k* jest tylko pozycji nagłosowej i wygłosowej: *-kówecz-*.

Schemat 33. Obustronna łączliwość ciągu *-owiec*

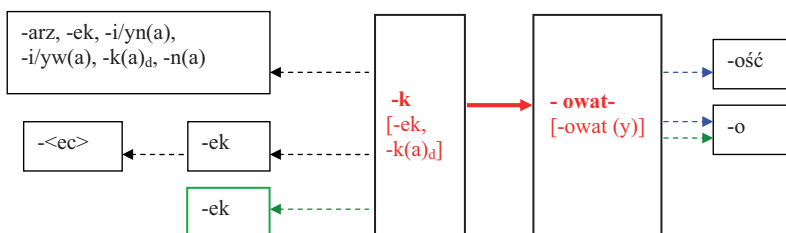
Trzeci z cyklu schematów z początkowym sufiksem *-ow(y)* w dwuelementowym ciągu wykazuje duże podobieństwo do dwóch wcześniej przedstawionych. Wyróżnia go prawostronna łączliwość z sufiksem *-owat(y)*, ma ona jednak charakter jednorazowy.

Schemat 34. Obustronna łączliwość ciągu *-arsk(i)*

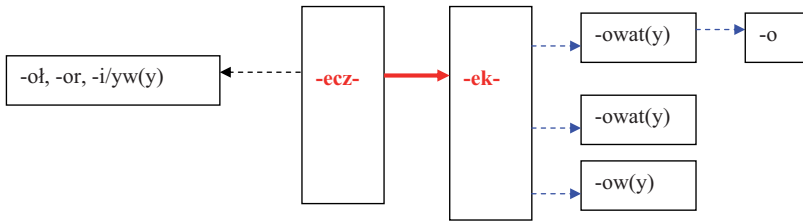
Łączliwość zaprezentowanego ciągu jest bardziej zróżnicowana: oprócz lewo- i prawostronnego dołączenia pojedynczych sufiksów odnotowano układy czterosufiksalne z obustronnym rozwinięciem: *-nikarsko*, oznaczony zielonymi strzałkami na schemacie, i dwusufiksalnym lewostronnym rozszerzeniem: *-eczgarski* i *-i/yjgarski* (*saneczgarski* i *kanadyjgarski*), oraz układy z ucięciem przyrostka *-stw(o)*.

b) Sąsiedztwo centrum

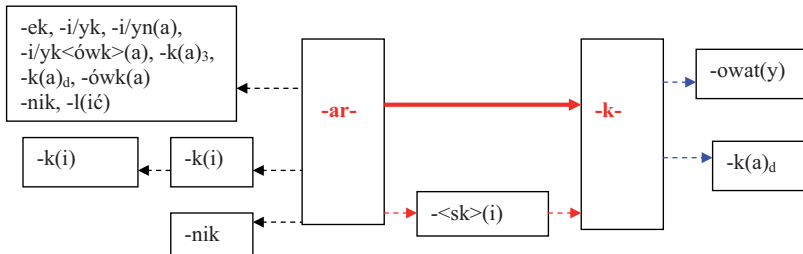

Schemat 35. Obustronna łączliwość ciągu *-kawat-*

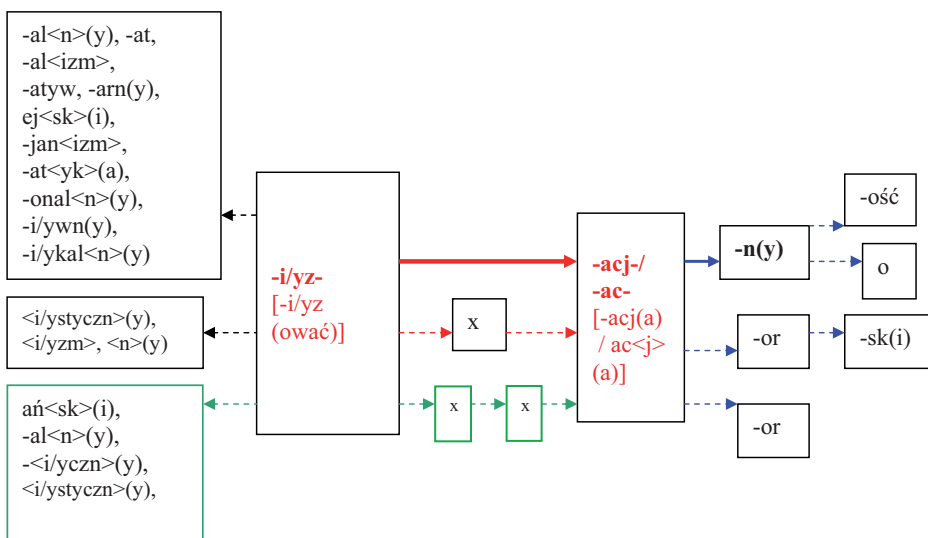
Ciąg *-kawat-* może być rozbudowywany obustronnie. Dość często jest uzupełniany o sufiks *-o* (6 potwierżeń). Odnotowano też czterosufiksalny układ: *-eczkwato* (oznaczony w schemacie zielonymi strzałkami).

Schemat 36. Obustronna łączliwość ciągu *-ecz-*

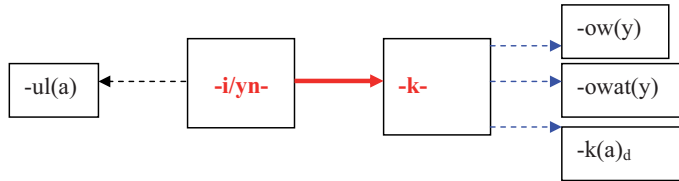
W porównaniu ze schematem łączliwości ciągu *-eck-* (schemat 28), który znajduje się w wyróżnionej strefie centralnej, prezentowany układ jest dość ubogi. Dominują prawostronne rozwinięcia z nagłosem *-ow*.

Schemat 37. Obustronna łączliwość ciągu *-ark-*

Lewostronna łączliwość prezentowanego ciągu jest zbliżona do lewostronnych właściwości układu *-arstw(o)*, co związane jest z identycznością pierwszego członu: sufiks *-arz*. Również ciąg czterosufiksalny pochodzi z derywatu należącego do tego samego gniazda (SANIE: *saneczkarka*).

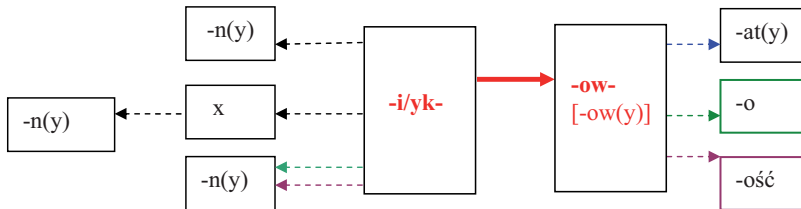
Schemat 38. Łączliwość ciągu *-i/yzacj(a)*

W schemacie zwraca uwagę rozbudowanie łączliwości ciągu *-i/yzacj-*: zarówno prawo-, jak i lewostronne, a także zachodzące wewnątrz układu (przeplatanie technikami słowotwórczymi innymi niż sufiksacja, nawet dwukrotnie – oznaczone zielonym kolorem strzałek). Na uwagę zasługuje rozwijanie ciągu *-i/yzacj(a)* nawet do układów czterosufiksalnych (trzy przykłady), co niewątpliwie wiąże się z dużą częstością występowania trójsufiksального ciągu *-i/yzacyjn(y)* (21 potwierdzeń), który jest zaliczony do sfery dalszych obrzeży centrum. Jego łączliwość zostanie przedstawiona w następnej grupie schematów: w punkcie c).

Schemat 39. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ynk-*

Łączliwość ciągu *-i/ynk-* jest uboga, co dobrze obrazuje prezentowany powyżej schemat.

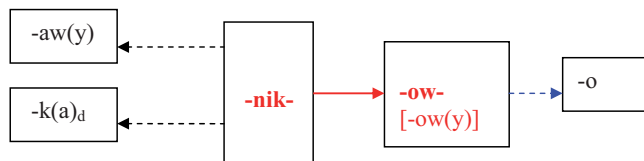

Schemat 40. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ykow-*

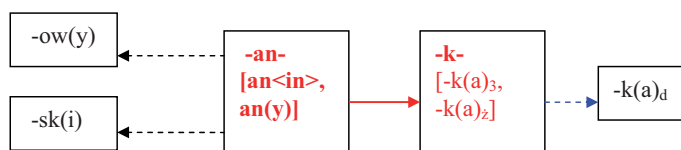
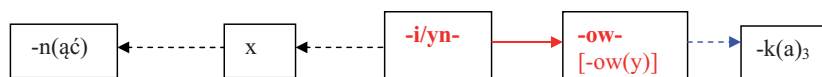
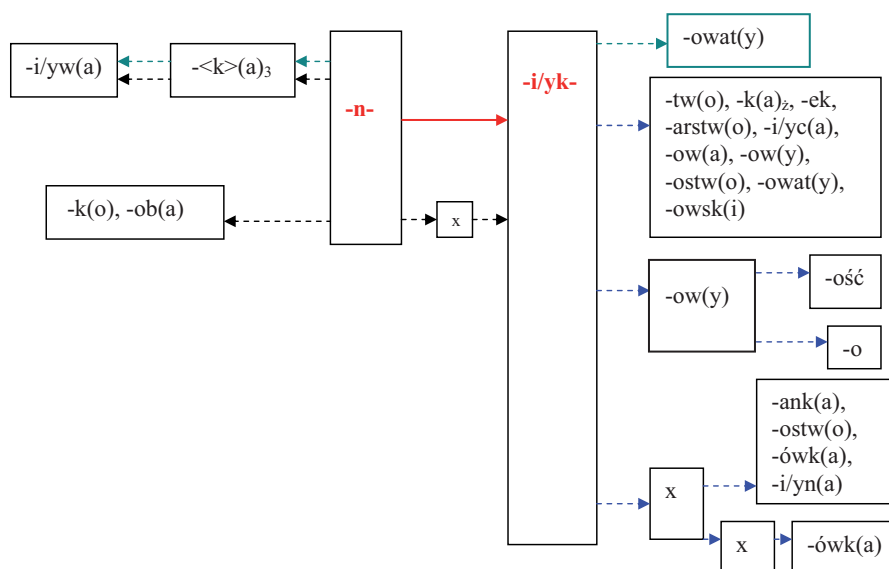
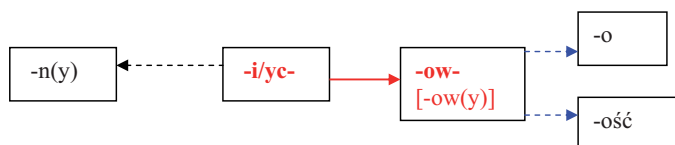
Lewostronna łączliwość ciągu *-i/ykow-* ogranicza się do jednego sufiksu *-n(y)*. Prawostronna obejmuje połączenia jednokrotnie potwierdzone.

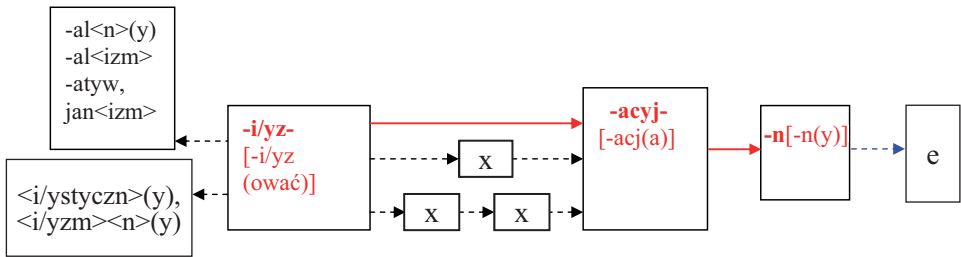
c) Obrzeża centrum

Prezentowane niżej ciągi, zaliczone do strefy obrzeży centrum charakteryzują się niezbyt rozbudowaną łączliwością. Wyróżniają się tylko układy *-nik* i jedyny układ trójsufiksalny *-i/yzacyjn-*.

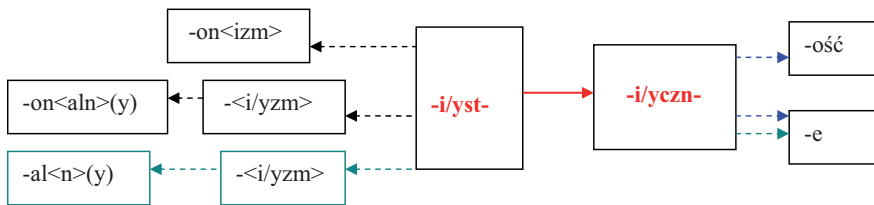
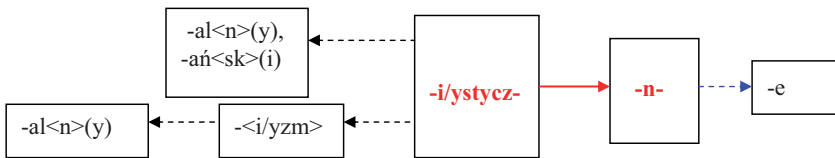
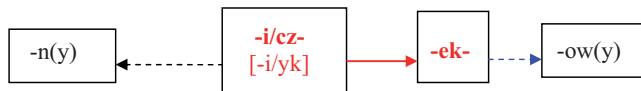

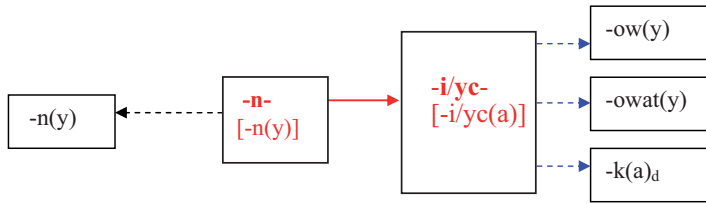
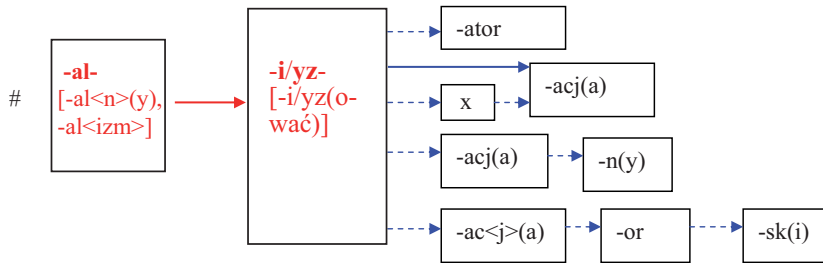
Schemat 41. Obustronna łączliwość ciągu *-nikow-*

Schemat 42. Obustronna łączliwość ciągu *-ank-*Schemat 43. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ynow-*Schemat 44. Obustronna łączliwość ciągu *-nik*Schemat 45. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ycow-*

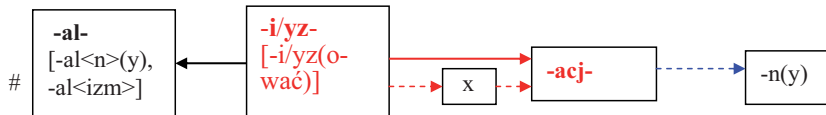
Schemat 46. Łączliwość trójsufiksального ciągu *-i/yzacyjn(y)*

Ciąg *-i/ystyczn-* może być rezultatem trzech kombinacji sufiksów: *i/yst(a) + -i/yczn(y)* (p. schemat 47a), *-i/ystyk(a) + -n(y)* (p. schemat 47b) oraz *-i/yst(a) + -i/yk(a) + n(y)*, który nie został przedstawiony w postaci schematu, ponieważ lewo i prawostronnie nie przyłącza sufiksów.

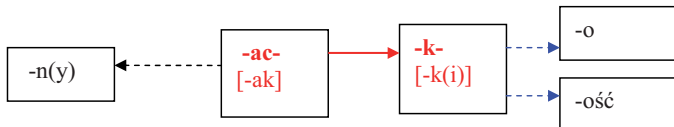
Schemat 47a. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ystyczn-* (*i/yst(a) + -i/yczn(y)*)Schemat 47b. Obustronna łączliwość ciągu *-i/ystyczn-* (*i/ystyk(a) + n(y)*)Schemat 48. Obustronna łączliwość ciągu *-i/yczek*

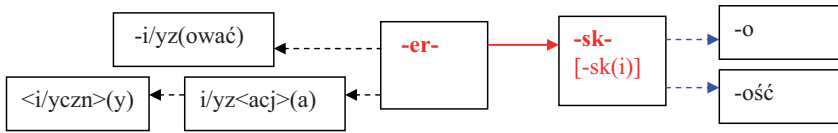
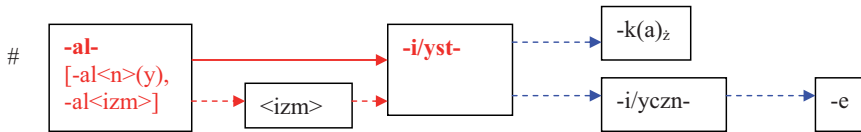
Schemat 49. Obustronna łączliwość ciągu *-nic-*Schemat 50. Obustronna łączliwość ciągu *-aliz-*

Zwraca uwagę brak połączeń lewostronnych. Prawostronna łączliwość ograniczona do dwóch sufiksów *-acj(a)* (13 potwierżeń) i *-ator*. W schemacie zobrazowano też najdłuższy ciąg sufiksalny, składający się z pięciu przyrostków (z ucięciami części dwóch formantów).

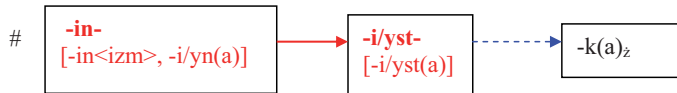
Schemat 51. Obustronna łączliwość ciągu *-i/yzacj-* (*-i/yzacyj-*)

Schemat łączliwości ciągu *-i/yzacj-* jest częścią prezentowanych wyżej możliwości ciągu *-aliz-*. Został wydzielony, aby nie utrudniać odbioru schematu 49.

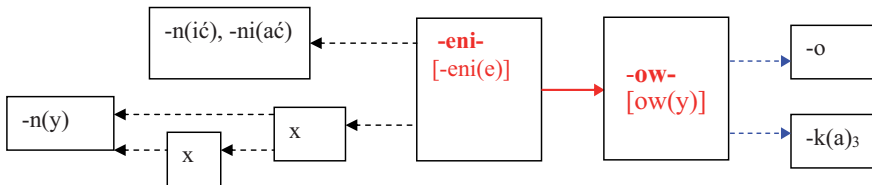
Schemat 52. Obustronna łączliwość ciągu *-ack-*

Schemat 53. Obustronna łączliwość ciągu *-ersk-*Schemat 54. Obustronna łączliwość ciągu *-alist-*

Ciąg *-alist-* cechuje brak lewostronnej łączliwości, podobnie jak ciągów *-aliz-* i *-alizacj-* (por. schemat 49 i 50). Częstka *-al-*, będąca składową sufiksów *-aln(y)* i *-alizm* (a także innych, rozbudowanych, np. *-ualn(y)*, które nie zostały uwzględnione w powyższych schematach³⁸⁷) jest dołączana bezpośrednio do tematu rzeczownika, zwykle pochodzenia obcego [por. Kowalik 1979: 37].

Schemat 55. Obustronna łączliwość ciągu *-inist-*

Ciąg *-inist-* cechuje bardzo uboga łączliwość prawostronna i brak lewostronnych połączeń sufiksalnych. Sufiks *-i/yn(a)*, będący częścią składową omawianego ciągu, ma pochodzenie obce i występuje w derywacie *kokaina*.

Schemat 56. Obustronna łączliwość ciągu *-eniow-*

Lewostronnie ciąg *-eniow-* łączy się tylko z sufiksami z elementem *-n-*: *-n(y)*, *-n(ić)*, *-ni(ać)*. Warto dodać, że czasownikowe formanty są częścią derywacji cyrkumfiksальной: prefiksально-sufiksальной (*na...n(ić)*, *ni(ać)* i *od...n(ić)*, *ni(ać)*).

³⁸⁷ Z powodu wstępowania dodatkowych elementów składowych, w podanym przykładzie samogłoski *u*.

7. Wnioski końcowe

Pora wrócić do postawionych w rozdziale trzecim hipotez badawczych. I tak pierwsza: **Długość ciągów sufiksalnych jest ograniczona przez regulacyjne mechanizmy systemowe** zyskała potwierdzenie. Nie można bez ograniczeń pomnażać składu ciągów sufiksalnych. Wraz ze wzrostem liczby składników, a więc także i długości ciągów, maleje ich wykorzystanie. Ciąg pięciosufiksalny ma tylko jedną egzemplifikację, podobne potwierdzenia zyskują układy czterosufiksalne. Wyniki synchronicznej analizy słotwórczej są więc zbieżne z analizą morfologiczną, przeprowadzoną przez Krystynę Kowalik, choć istnieją różnice w liczbie wyróżnianych elementów składowych.

Jednym z istotnych mechanizmów ograniczających długość ciągów są ucięcia. Spotykamy je we wszystkich typach ciągów: krótkich i długich, występujących często i rzadko, składających się z sufiksów rodzimych i obcych. Ich rola polega także na eliminacji powtórzeń segmentów identycznych albo bardzo zbliżonych pod względem fonetycznym oraz redukcji niepożądanych grup spółgłoskowych. Tym samym druga hipoteza, dotycząca **ważności ucięć elementów niefleksyjnych w procesie sufiksacji**, została potwierdzona.

Weryfikacją hipotezy trzeciej: **Określone konfiguracje sufiksalne różnią się stopniem typowości w systemie słotwórczym** jest rozdział 6.1, w którym prezentuję najczęstsze układy wraz z ich podziałem na sfery: centrum, sąsiedztwo centrum i obrzeża centrum. Ciągi należące do strefy peryferii systemu zostały umieszczone w wykazie ciągów.

Zasadność postawienia czwartej hipotezy: **Skład i długość ciągu sufiksального mają związek z genezą poszczególnych jego składników** oraz jej prawdziwość zostały udowodnione: sufiksy rodzime budują ciągi krótkie (głównie dwusufiksalne), a obce – dłuższe (zwłaszcza cztero- i pięciosufiksalne), co przekłada się również na stopień ich wykorzystania. Nieprawdą jest, że sufiksy obce łączą się tylko z obcymi, a rodzime z rodzimymi. Spośród rodzimych, które często występują w otoczeniu przyrostków obcych, należy wymienić np. $-ow(y)$, $-k(a)_z$.

Pośrednia weryfikacja siódmej hipotezy: **Istnieją ciągi sufiksalne typowe dla polszczyzny ogólnej, potocznej oraz terminologicznej** została przedstawiona

w rozdziale 5.7. Jeśli bowiem przyjmiemy, że dla polszczyzny potocznej charakterystyczna jest ekspresywność leksyki, osiągnąta również środkami słowotwórczymi, to możemy wskazać typowe układy sufiksów z reduplikacją przyrostka *-k-* (*-k(a)*_σ, *-k(o)*, *-ek*), ciągi *-iczek*: *baliczek*, *-asek*: *dowcipasek*, oraz różnice w łączliwości formantów, wynikające z ich nacechowania, np. bogatszy repertuar lewostronnych połączeń cechuje afiks *-i/yk* w funkcji zdrabniającej, zestawienie różnic w łączliwości sufiksu *-ak* prezentują dwie tabele 40. i 41 [por. rozdz. 5.7.1.].

Nie można natomiast wskazać ciągów typowych dla terminologii w ogóle, ponieważ jest ona bardzo różnorodna, również pod względem słowotwórczym. Można jednak zauważyć istnienie układów typowych dla poszczególnych dziedzin, np. dla botaniki i zoologii *-akowat(y)*: *widlakowaty*, *-nikowat(y)*: *rdestnicowaty*, *-ecznikowat(y)*: *paciorecznikowaty*, *-eńcowat(y)*: *goździeńcowaty*, a dla chemii *-anow(y)*: *azotanowy* [por. rozdz. 5.7.2]. Być może wynika to z przyjętych założeń, tzn. pomijania złożzeń, których pewne typy są charakterystyczne dla terminologii naukowej i technicznej (*-logia*, *-grafia*, *-żerny*, *-genny*, *bio-*, *homo-* itp.) oraz wykorzystywania do tworzenia terminów sufiksów i ich układów występujących w polszczyźnie ogólnej. Warto też dodać, że analizie poddano tylko wycinek terminologii (kilka dziedzin i głównie derywaty pochodne od terminów). Zagadnienia te wymagają szczegółowych badań obejmujących również terminy motywowane przez słownictwo ogólne oraz o podstawach innych niż rzeczownik (gniazda odrzeczownikowe).

W związku z hipotezą szóstą: **Pewne układy sufiksów istnieją tylko w teorii, ich blokowanie ma głównie przyczyny morfonologiczne** należy stwierdzić, że oprócz blokad morfologicznych działają również semantyczne, np. dotyczące tworzenia rzeczowników na *-ość*, przysłówków. Niektóre blokady morfologiczne, funkcjonujące w XX wieku (lub zdaniem normatywistów obowiązujące jeszcze w połowie XX wieku) przestały działać, np. alternacje *g : ż* typowe dla zdrobnień występują dziś również w nazwach żeńskich, połączenia sufiksów *-ow(y)* i *-ość* z przyrostkiem *-ow(y)*, dające ciąg *-owościow(y)*, nie są niemożliwe. Oprócz nich działa mechanizm wewnątrzjęzykowy wspierający stosowanie krótkich ciągów i minimalizowanie występowania rozbudowanych struktur (por. hipoteza druga).

8. Zastosowanie reguł kombinatoryki sufiksalnej – perspektywy

Przedstawione wzory połączeń sufiksów wraz z informacją o ich obciążeniu oraz charakterystyka łączliwości przyrostów z tematami podstaw (przedstawiona w pracach Renaty Grzegorzycowej i Jadwigi Puzyniny [1979] oraz Krystyny Waszakowej [1994]) stwarzają wiele możliwości wykorzystania uzyskanej wiedzy.

Po pierwsze, pozwalają na opracowanie programu do automatycznej analizy derywatów, w doskonalszej formie niż obecnie stosowane³⁸⁸. Dane dotyczące ciągów rzadszych lub peryferyjnych, a także z wymuszonymi ucięciami umożliwiają przedstawienie pełniejszego obrazu sufiksacji w systemie słotwórczym polszczyzny, a więc zapewniają objęcie automatyczną analizą większej liczby formacji pochodnych. Schematy połączeń prezentują bowiem nie tylko to, co jest łatwe do przewidzenia, a więc typowe, np. połączenia formantu *-ow(y)* z afiksami *-ość*, *-o*, *-k(a)*₃, ale również zawierają spis połączeń rzadszych. A przecież – jak stwierdziła Krystyna Kowalik – „z punktu widzenia analizy morfologicznej najciekawszy jest system peryferyjny, a nie struktury seryjne” [Kowalik 1977: 198]. Na peryferiach znajdują się zaś długie ciągi sufiksalne, przyłączane często do tematów rzeczowników zapożyczonych, nierzadko występujące w terminologii.

Zadanie przełożenia procesów słotwórczych na język lingwistyki komputerowej nie jest łatwe³⁸⁹. Oprócz blokad formalnych istnieją bowiem semantyczne,

³⁸⁸ Np. automatyczny analizator morfologiczny Amor, analizator morfologiczny SAM-96.

³⁸⁹ Próba przełożenia typowych i seryjnych procesów słotwórczych, obejmujących tworzenie rzeczowników i przymiotników, jest *Formalny opis derywacji w języku polskim* autorstwa Joanny Rabiegi-Wisniewskiej, w którym autorka podaje reguły łączliwości wybranych formantów, o dużej frekwencji w tekstach, i wiąże je z charakterystyką fleksyjną podstaw [Rabiega-Wisniewska 2006]. Praca ta ma charakter formalny i w związku z tym zagadnienia semantyczne, w tym blokady łączliwości wynikające ze znaczenia wyrazów-baz, nie są omawiane. Stąd pojawia się wiele braków, np. wymieniono zaledwie dwa ograniczenia dotyczące tworzenia zdrobnień formantem *-k(a)*: nazwy żeńskie z przyrostkiem *-i/yn(i)* i derywaty z formantem *-ni(a)*₁ i *-ni(a)*₃, i nie wspomniano o innych [por. Kreja 1989: 23], a w informacji o zdolności do tworzenia cykli nie ma podanej liczby możliwych powtórzeń. Derywowanie wyrazów pochodnych formantem *-ość* rzeczywiście nie ma ograniczeń formalnych, ale istnieją semantyczne. Informacje o prawostronnej łączliwości sufiksów są nader skromne, dotyczą zwykle tego, czy dany sufiks bierze udział w dalszych procesach słotwórczych, w tym sufiksacji, czy nie (jeśli bierze, podawany jest przykładowy sufiks (sufiksy), z którym (którymi) się łączy). Znajduje się w tej pracy jednak wiele nie-

które trudno wyrazić w języku programowania, wymagają istnienia słowników-baz, zawierających wiele różnych informacji. Jednak im większa wiedza o ograniczeniach w łączliwości, o zasadach kombinatoryki sufiksальной, ucięciach, tym większa szansa na stworzenie dobrego programu do analizy derywatów, co umożliwi z kolei analizę tekstu. Opracowanie takich programów ułatwi z kolei stworzenie lepszych automatycznych translatorów tekstu, co wydaje się dziś bardzo istotne.

Po drugie, otwierają możliwość określenia perspektyw słowotwórczych wyrazów, tzn. zbadania, czy dany wyraz może być podstawą licznych derywatów, w tym formacji o konkretnym znaczeniu czy strukturze. Można bowiem utworzyć hipotetyczne derywaty od zapożyczeń, co może być istotne w procesie tworzenia terminów. Już w momencie przejmowania słów obcych będzie można bowiem stwierdzić, czy nowa jednostka ma w sobie potencjał derywacyjny, niezbędny czy pożądany w danej dziedzinie (por. przykłady podane niżej, w podrozdz. 8.1.). Oczywiście, można również poznawać możliwości derywacyjne podstaw rodzimych lub dawno zaadaptowanych, aby zbadać przyczyny braku aktywności słowotwórczej niektórych słów oraz lepiej poznać mechanizmy nazwotwórcze, a także wykorzystać w celach dydaktycznych: jako sposób sprawdzania znajomości zasad derywowania słów w języku polskim. Warto tak dobierać przykłady w nauce słowotwórstwa (w podręcznikach i ćwiczeniach), by obrazowały charakterystyczne dla polszczyzny połączenia sufiksów, alternacje i ucięcia, często występujące typy derywatów, co jest istotne nie tylko w glottodydaktyce. Można byłoby również wykorzystać znajomość kombinatoryki sufiksальной do gier i zabaw słownych czy też tworzenia tekstów z nowych, wymyślonych słów.

Po trzecie, opracowanie rankingu ciągów najczęściej wykorzystywanych w derywacji odrzeczownikowej daje podstawy do badań o charakterze kognitywnym czy socjolingwistycznym. Można prześledzić drogi słowotwórczego rozwoju słów, wskazać procesy słowotwórcze prototypowe dla polszczyzny lub jej odmian, przedstawić sfery słownictwa istotne dla człowieka (antropocentryzm słowotwórstwa³⁹⁰), pomnażane w sposób słowotwórczy. Badania gniazd zbudowanych wokół wyrazów hasłowych przynależnych do określonego pola leksykalno-semantycznego dają po temu dobre podstawy.

Po czwarte, można również prowadzić badania konfrontatywne, zwłaszcza ujmujące podobieństwa i różnice zachodzące pomiędzy językami słowiańskimi, które mają rozwinięte systemy słowotwórcze. Istnienie słowników gniazdowych (dla niektórych języków) oraz prac, przedstawiających ograniczenia w łączliwości sufiksów, umożliwiała prowadzenie takich analiz porównawczych. Można rów-

ściśłości, np. zdaniem autorki derywaty z sufiksem *-ość* podlegają dalszej sufiksacji (np. z sufiksami *-ow(y)*, *-sk(i)*, *-al(y)*, *-n(y)*, *-czn(y)*) [Rabiega-Wisniewska 2006: 119]. Tymczasem poświadczony są jedynie połączenia z przyrostkiem *-ow(y)*, zresztą też nieliczne, jedno z *-n(y)* z ucięciem części sufiksu (*-oś<ć>*), reszta jest możliwa po uprzednim całkowitym odłączeniu formantu *-ość*. Takich informacji jednak nie znajdujemy.

³⁹⁰ Na antropocentryzm słowotwórstwa wskazywała na przykład Krystyna Kallas [Kallas 2006: 70].

nież prześledzić właściwości sufiksów, funkcjonujących w różnych językach, np. *-i/yzm*, *-i/yst(a)*, zbadać i porównać ich obustronną łączliwość.

Po piąte, zebrane informacje mogą posłużyć do badań diachronicznych. Z jednej strony bowiem niektóre formacje przestały być współcześnie odbierane jako wyrazy pochodne (np. utraciły swoje podstawy w związku ze zmianami semantycznymi, zanikiem desygnatów i ich nazw lub wychodzeniem z użycia słów, zmianą kierunku motywacji słototwórczej), w związku z czym synchronicznie nie można w nich wskazać formantów i połączeń sufiksów, a z drugiej zapożyczamy wyrazy, niekiedy całe ich rodziny i włączamy do polskiego systemu słototwórczego, co wiąże się niekiedy z reinterpretacją słototwórczą wyrazów, funkcjonujących już w polszczyźnie, wyróżnianiem nowych formatów i połączeń sufiksów. Krystyna Kleszczowa ujmuje to tak: „Wystarczy, aby obok pożyczki pojawił się drugi wyraz o wspólnym rodowodzie, a leksemy te od razu wikłają się w relację słototwórczą” [Kleszczowa 2007: 116]. Interesujące wydaje się też prześledzenie zmian obustronnej łączliwości afiksów, tak jak opisane są zmiany funkcji i lewostronnej łączliwości niektórych afiksów, oraz wskazanie tego, co niezmiennie, stałe, zapewniające ciągłość tradycji językowej [por. Kleszczowa 2007: 123]. Wiedząc, że współcześnie przyrostki genetycznie obce i hybrydalne budują długie układy sufiksów, a rodzime – krótkie, ale mające bardzo liczne potwierdzenia, można zadać pytanie, czy jest to właściwość spotykana w polszczyźnie dawniejszych wieków? Przecież niektóre obce sufiksy funkcjonują w języku polskim od XVII wieku. Wiemy również, że niektóre typy derywatów były kiedyś liczniej reprezentowane niż współcześnie, np. nazwy uczniów, nazwy córek itp. Czy wiązało się z tym istnienie połączeń przyrostków, których dziś nie spotykamy?

Po szóste, na co zwracała uwagę Hanna Jadacka, można wykorzystać znajomość kombinatoryki w ocenie normatywnej słów [Jadacka 2005: 104, 1998: 210], choć – jak się wydaje – współcześnie ocena normatywna nie wpływa w znacznym stopniu na społeczną akceptację słowa. Odwołanie do kryterium systemowego zyskałoby bowiem odniesienia do frekwencji danej kombinacji sufiksów, a nie tylko do wskazania analogii, odwołującej się do podania pojedynczych przykładów derywatów, co może być istotne w budowaniu nazewnictwa w polszczyźnie oficjalnej, a zdaniem H. Jadackiej – zwłaszcza terminologii.

Trudno jednak dokładnie przewidzieć ewentualne wykorzystanie przedstawionych wyników. Nie można wykluczyć, że znajdują się i przykłady ciekawszych zastosowań niż te tu prognozowane.

8.1. Słototwórcze perspektywy kilku nowszych zapożyczeń

Przyjrzyjmy się kilku nowszym zapożyczeniom i spróbujmy określić, jakie możliwości rozwoju sufiksального mają przed sobą. Weźmy pod uwagę następujące wyrazy:

- a) *layout* (*lejałt*) ‘szablon graficzny, wygląd czasopisma, serii wydawniczej, strony internetowej’,
- b) *tutor* ‘opiekun naukowy studenta lub ucznia’,
- c) *disign* (*dizajn*) ‘projekt, wygląd’
- d) *brand*.

Jeśli będą potrzeby nazewnicze, wyrazy te mogą wystąpić w kilku łańcuchach derywatów. Sprawdźmy, jakie formacje mogą powstać, kiedy dołączymy do tematów tych rzeczowników najbardziej obciążone ciągi sufiksalne³⁹¹. W grę wchodzi m.in. następujące hipotetyczne układy derywatów z ciągami sufiksów ze sfery centralnej:

- a) z pierwszym sufiksem *-n(y)*: **lejałtny* a. **layoutny*, **tutorny*, **brandny* (por. uwagi niżej),
-nie: **lejałtnie* a. **layoutnie*, **tutornie*, **brandnie*;
-ność: **lejałtność*, **tutorność*, **brandność*;
- b) z pierwszym sufiksem *-ow(y)*: **lejałtowy*³⁹² a. **layoutowy*, **tutorowy*, **dizajnowy*³⁹³, **brandowy*³⁹⁴,
-owo: **lejałtowo*³⁹⁵ a. **layoutowo*, **tutorowo*, **dizjanowo*³⁹⁶, **brandowo*;

³⁹¹ Po stworzeniu hipotetycznych form przejrzałam zasoby internetu (korzystając z wyszukiwarki Google) w poszukiwaniu ewentualnych poświadczeń tekstowych.

³⁹² Formacja ma poświadczenia tekstowe, np. *ściągnęłam sobie ten lejałtowy gotowiec, bo jakoś wpadł mi w oko* [www.kajus.blog.pl/komentarze/index.php?; dostęp: 22.11.2011]

³⁹³ Odnotowałam potwierdzenia tekstowe, np.: *na moim blogu dizajnowym gogle reklamują neostradę i kredyt hipoteczny* [www.cambler.pl/lawinka/212910, dostęp: 22.11.2011], *Pozostaje już tylko dodać, że czapki Miliondolar będą dizajnowym bonusem nagród dla laureatów tegorocznych kategorii konkursowych* [www.ostrava-picture.cz/pl/.../ostrava-picture-zawita-do-jet-set-caffe.http, dostęp: 19.11.2011], *ISAN MELODY to lazienkowe oraz designowe kaloryfery wyprodukowane z stali nierdzewnej. Oferujemy szeroką gamę kształtów, wielkości oraz kolorów* [www.isan-radiatory.czech-trade.pl/lazienkowe-kaloryfery-designowe, dostęp: 19.11.2011].

³⁹⁴ Przykładowe potwierdzenia tekstowe: *Czy słowa brandowe są dylematem, jeśli chodzi o ich wykorzystanie w kampaniach PPC?* [www.magiczne.seoism.pl, dostęp: 19.11.2011], *Jak niestandardowo mierzyć brandowe słowa kluczowe* [www.itechnology.us./jak-niestandardowo-mierzyc-brandowe-slowa..., dostęp: 19.11.2011].

³⁹⁵ Forma ma poświadczenie tekstowe: *wiem, że na poziom gazetki można narzeka (!) ale lejałtowo jest ok.* [www.forum.gazeta.pl, dostęp: 22.11.2011].

³⁹⁶ Istnieją liczne potwierdzenia tekstowe, np.: *dzisiaj będzie dizajnowo. Dawno nic nie pokazywałem w tym temacie, ale...* [www.craflandia.blogspot.com/2010/07/dizajnowo, dostęp: 22.11.2011], *dizajnowo strasznie mi się podoba ten sklep* [www.flaker.pl/2269489, dostęp: 22.11.2011], *Dizajnowo bardzo fajne (nawet nie widać że cokoły to plastik), nie wiem czy to elektronika Marantza czy same KEF-y* [www.hi-fi.com.pl/PHPBB_2_0_6/viewtopic.php?t=21329, dostęp: 19.11.2011], *No więc artystycznie – powiedziałabym: „dizajnowo” – bardzo ładne – ale już chyba wolę lampę ... Skoro dizajnowo Ci się podoba, to już coś* [swiatnaskolorowy.blox.pl/2009/08/Uwaga-reklama.html, dostęp: 19.11.2011], *dizajnowo strasznie mi się podoba ten tv, dlatego mógłbym trochę więcej przeznaczyć na niego* [www.elektroda.pl/rtvforum/topic2094555.html, dostęp: 19.11.2011] [I.B.: pisownia oryginalna].

- owość: *lejaltość, *tutorowość, *dizajnowość³⁹⁷, *brandowość;
 -ówk(a): *lejaltoówka, *tutorówka, *dizajnowka, *brandówka³⁹⁸;
 -owiec: *lejaltoowiec³⁹⁹, *tutorowiec, *dizajnowiec⁴⁰⁰, *brandowiec⁴⁰¹;
 c) z pierwszym sufiksem -k-: *lejaltek, *tutorek⁴⁰² (por. uwagi niżej)
 -kow(y) ek / k(a)₃ / k(a)_d / k(o)+ow(y): *lejaltkowy, *tutorkowy;
 -ecz(-a) / (o): brak ze względu na rodzaj rzeczowników;
 d) z pierwszym sufiksem -i/yczn(y): *lejaltyczny, *tutoryczny, *dizajniczny,
 *brandyczny
 -i/ycznie: *lejaltycznie, *tutorycznie, *dizajniczo, *brandycznie;
 -i/yczność: *lejaltyczność, *tutoryczność, *dizajniczość, *brandyczność;
 e) z sufiksem -arz: *lejalciarz (por. uwagi niżej)

³⁹⁷ Przykładowe potwierdzenia tekstowe: *Designowość to idea, która przerodziła się w projekt tworzony przez grafików i programistów* [www.oferia.pl/wykonawca/firma/piotr-ficon/236953, dostęp: 19.11.2011], *firma i designowość nieważna – ważne żeby były wygodne. Zakup nowych nart i wszelkie rozważania nie mają sensu (...)* [www.skiforum.pl/showthread.php?t=31574&daysprune=365, dostęp: 19.11.2011].

³⁹⁸ Nieliczne potwierdzenia tekstowe, np: *Ogólnie taka brandówka. Lepiej chyba składać rower samemu, wtedy to Ty dobierasz odpowiednie części a nie ktoś Ci je narzuca. Czyż nie?* [www.bikeaction.pl/forums/topic/.../oplaca-sie-kupowac-scotta-voltag, dostęp: 19.11.2011], *Zależy od użytkownika co chce mieć. Ja wole mieć dobrze zoptymalizowany. Z całym szacunkiem ale brandówka z play 2.3.4 miała lepsze wyniki* [http://s5660.pl/archive/index.php/thread-1142-5.html, dostęp: 19.11.2011].

³⁹⁹ Potwierdzenia tekstowe pochodzą z ogłoszeń o pracę, np.: *najlepszy grafik-layoutowiec + ilustrator* [http://oferty.praca.org/praca-57162-wroclaw-stala-najlepszy-grafik-layoutowiec, dostęp: 19.11.2011], *Podsumowanie zawodowe: Doświadczenie w zakresie – prowadzenia modelu PDMS jako layout-owiec, - modelowania rurociągów, dobór zamocowań HP LP* [www.goldenline.pl/leszek-myczkowski, dostęp: 19.11.2011], *Aktualnie potrzebny dobry layoutowiec. Taki, co potrafi dodać smaczków potrawie i wie jakich przypraw użyć* [www.digart.pl/forum/.../Grafik_do_prac_pomocniczych_-_zdalny.html, dostęp: 19.11.2011], *Poszukuję w miarę kreatywnego layoutowca do współpracy przy budowie projektów internetowych* [www.digipedia.pl › Usenet, dostęp: 19.11.2011].

⁴⁰⁰ Odnosiłam potwierdzenia tekstowe, np.: *Skoro w Cieszynie dizajnem interesuje się tylko 5 ludzi, ale w kraju i na świecie dizajnowcy są uwielbiani i poważani* [www.gazetacodzienna.pl/node/87158, dostęp: 20.11.2011], *Zawodowi graficy mają mocno spalone widzenie świata, a już najbardziej dizajnowcy z zamku* [http://rdir.pl/hh5d, dostęp: 20.11.2011], *Akurat ja jestem tutaj w waszym gronie jak w kosmosie, bo ze mnie taki dizajnowiec jak z dro fan opla astry (hi!)n* [http://grono.net/dizajn/topic/33671/sl/wielkie-landary/2/1/31969661/1/, dostęp: 20.11.2011].

⁴⁰¹ Istnieją poświadczenia tekstowe, np.: *Obecnie jego miejsce zajął następny „brandowiec” z USA, który podobnie jak HP niczego sam nie produkuje i bardzo niewiele wymyśla* [http://m.technologie.gazeta.pl/.../1,113033,10370458, Jak_Apple_radzi_so..., dostęp: 20.11.2011, cudzysłów wskazuje na sygnalizowanie dystansu nadawcy do stosowanej formy], *Przez dłuższy czas bank funkcjonował pod nieco przydługawą nazwą ale najwidoczniej taki był zamysł brandowców banku* [http://kamilmichno.pl/blog/2011/05/24/zegnaj-fortis-witaj-bnp-paribas/..., dostęp: 20.11.2011], *To zwykły chiński brandowiec. Swego czasu nawet Manta wypuściła swój telefon. Jak go nazwali „polski telefon”* [http://forum.satkurier.pl/viewtopic.php?f=9&t=7914, dostęp: 20.11.2011].

⁴⁰² Znalazłam jedno poświadczenie tekstowe: *Tutorek zakłada posiadanie podstawowej wiedzy z obsługi komputera i photoshopa, typu otwieranie/zapisywanie* [http://forum.optyczne.pl/viewtopic.php?t=7944&sid..., dostęp: 9.12.2011].

- arsk(i)*: **lejalciarski*;
 -*arstw(o)*: **lejalciarstwo*;
 f) z sufiksem -*i/yst(a)*: **lejaltysta*, **brandysta*⁴⁰³ (por. uwagi niżej)
 -*i/ystk(a)*: **lejaltystka*, **brandystka*.

Utworzenie przymiotnika od wyrazu *dizajn* (*disign*) z wykorzystaniem sufiksu -*n(y)* wiązałoby się z powstaniem grupy -*jnn-*, niespotykanej w polszczyźnie, stąd nie biorę go pod uwagę w punkcie a).

Ze względu na łatwość dołączania sufiksu -*ow(y)* do obcych podstaw i jego ogromną produktywność wydaje się dziś bardziej prawdopodobne powstanie przymiotników z tym formantem: **lejaltowy*, **tutorowy*, **dizajnowy*, **brandowy* oraz wyrazów pochodnych: **lejaltość*, **tutorowość* (?), **dizajnowość* (?), **brandowość*, **lejalówka*, **tutorówka*, **dizajnowka*, **brandówka*, **lejalowiec*, **tutorowiec*, **dizajnowiec*, **brandowiec*. Przyrostek -*n(y)* częściej bywa dołączany do podstaw z wygłosową jotą [Kowalik 1977: 64]. Zbitka trzech spółgłosek w formie **brandny*, co prawda nie jest niespotykana w polszczyźnie, np. *podkomendny*, jednak na pewno może utrudniać derywację.

Lewostronna łączliwość sufiksu -*yczn(y)* ma ograniczenia semantyczne, ponieważ w przeciwieństwie do przyrostków -*ow(y)* i -*n(y)*, które występują we wszystkich możliwych funkcjach i obsługują wszystkie relacje w obrębie formacji orzeczownikowych [Kallas 1984: 409], pełni tylko kilka funkcji, jednak powstanie przymiotników **lejaltyczny*, **tutoryczny*, **dizajniczy*, **brandyczny*, jest możliwe (np. relacja lokatywna, genetyczna, relacja między obiektem/rezultatem a narzędziem, przeznaczeniem, por. Kallas 1984: 416-432), zwłaszcza gdyby istniały odpowiednie rzeczowniki z formantem -*izm*⁴⁰⁴ lub złożenia z członem -*logi(a)*. Wygłos tematów rzeczowników rodzaju męskiego umożliwia dołączenie formantu -*yczn(y)* (głoski *t*, *r*, *d*) lub -*iczn(y)* (głoska *n*).

W zdrobnieniach bardziej prawdopodobna jest forma *lejalcik*⁴⁰⁵ niż *lejaltek*, ponieważ sufiks -*yk* dominuje w zdrobnieniach od rzeczowników z wygłosowym *t*, zwłaszcza w nowszych derywatach, oraz z wygłosową grupą spółgłoskową [por. Kreja 1969, Grzegorzczkowska, Puzynina 1984: 367-368 i 1979: 182-184]. Podobnie raczej utworzymy zdrobnienia **dizajnik*, *brandzik* ze względu na przewagę występowania formantu -*yk* w zdrobnieniach pochodnych od rzeczowników o wygłosowej głosce *n* i *d*. Jedynie w deminutiwum od rzeczownika *tutor* z odnotujemy obecność formantu -*ek* (w wygłosie podstawy spółgłoska *r*).

W grupie derywatów z sufiksem -*arz* mógłby się znaleźć wyraz **lejalciarz* (choć możliwy jest **lejaltysta*), raczej nie **dizajniarz* (możliwy formalnie) ze

⁴⁰³ Poświadczenie tekstowe: *tatuazysta/brandysta albo carver nie znieczuli Cie jeśli SAM chcesz cos zrobic, chcesz efekt masz zniesc bol jest ogolna ...* [www.maxior.pl/film/25344/Tatuaz, dostęp: 9.12.2011].

⁴⁰⁴ Na przykład *lejaltyzm* o hipotetycznym znaczeniu 'przywiązywanie dużego znaczenia do strony graficznej czasopisma czy strony internetowej' czy 'kierunek w sztuce'.

⁴⁰⁵ Forma ta znajduje potwierdzenia w zasobach internetu.

względu na przejęcie rzeczownika **dizajner* (i pochodnej nazwy zajęcia, profesji **dizajnerstwo*, nazwy żeńskiej **dizajnerka*), i nie **brandziarz* (raczej **brandysta*, tak jak *lobbysta*). Rzeczownik *tutor* ma zaś znaczenie osobowe (możliwe jest derywowanie nazw żeńskich: **tutorka*). Jeśli powstałby rzeczownik **tutoryzm*, możliwe stałoby się derywowanie nazwy **tutorysta*.

Możemy rozważyć także połączenia tematów wymienionych rzeczowników zapóżyconych z ciągami przynależnymi do sfery bliższych obrzeży centrum. W efekcie tych działań otrzymujemy następujące hipotetyczne derywaty: **tutor-kowaty*, **tutoreczek*, **lejałtalnie*, **tutorialnie*, **dizajnalnie*, **brandalnie*, **lejałciarka*, **lejałtowość*, **tutorowość*, **dizajnowość*, **brandowość*, **lejałtowo*, **tutorowo*, **dizajnowo*, **brandowo*, **lejałcistość*, **tutorystość*, **dizajnistość*, **brandzistość*, **lejałtyzacja*, **tutoryzacja*, **dizajniczacja*, **brandyzacja*, **lejałtalność*, **tutorialność*, **dizajnalność*, **brandalność*, **lejałcikowy*, **dizajnikowy*, **brandzikowy*, **lejałtnictwo*. Niektóre z nich wydają się dość prawdopodobne, np. **lejałtyzacja*, **tutoryzacja*, **dizajniczacja*, **brandyzacja* czy **lejałcikowy*, **lejałtowość*, **tutorowość*, **dizajnowość*, **brandowość*. Inne ciągi tej sfery, wymienione w tabeli 43., np. *-i/yczk(a)* czy *-i/ynk(a)* nie powstaną ze względów formalnych (wymagają rzeczowników rodzaju żeńskiego jako podstaw) lub semantycznych (są nazwami osobowymi lub tworzą je z wykorzystaniem innych sufiksów). Skoro istnieje *dizajner* i *dizajnerstwo*, małe szanse są na derywaty **dizajnik* i **dizajnictwo*, tym bardziej że produktywność sufiksu *-nik*⁴⁰⁶ w tworzeniu nazw wykonawców zawodów maleje [por. Jadacka 2001: 126].

Mogłyby powstać także inne, bardziej rozbudowane ciągi, np. trójsufiksalny *-i/zacyjn(y)*: **lejałtyzować* → **lejałtyzacja* → **lejałtyzacyjny*, **tutoryzować* → **tutoryzacja* → **tutoryzacyjny*, **brandyzować* → **brandyzacja* → **brandyzacyjny*.

Funkcjonują też współcześnie w polszczyźnie środowiskowej i/lub profesjonalnej derywaty: *tutorski*, *tutoring*, *tutorka*, *dizajner*, *dizajnerka*, *dizajnerski*, *dizajnersko* (ciągi⁴⁰⁷: *er+k(a)*, *er+sk(i)*, *er+sk(i)+o*) oraz liczne derywaty od słowa *brand*: *obrandować*, *obrandowanie*, *zdebrandować*, *zdebrandowanie*, *przebrandować*, *zbrandować*, *zbrandowanie*, *branding*, *brandowany*⁴⁰⁸.

Podsumowując, można stwierdzić, że trzy spośród wymienionych zapóżyceń mają bardzo duży potencjał derywacyjny, nieco mniejszy charakteryzuje wyraz *tutor*, ponieważ jest to nazwa osobowa, a ponadto nie można wykluczyć, że w przyszłości będzie to wyraz podzielny słotwórczo. Zapóżyliśmy bowiem słowo *tutorial*⁴⁰⁹, a człon *-or* w innych wyrazach ma status sufiksu, np. *blokador*

⁴⁰⁶ Możliwe jest utworzenie np. derywatu **lejałtnik* w znaczeniu ‘zbiór wzorów, lejałtów’, który jednak nie jest podstawą rzeczowników na *-tw(o)*.

⁴⁰⁷ Dwa pierwsze ciągi należą do strefy dalszych obrzeży centrum – por. tab. 44., trzeci ma mało potwierżeń, ale jest odnotowany w aneksie.

⁴⁰⁸ Efekty wyszukiwania w zasobach internetowych (Google, dostęp: 3 sierpnia 2011).

⁴⁰⁹ Wyraz ten współcześnie ma w polszczyźnie dwa znaczenia: ‘samouczek’ i ‘rodzaj zajęć na uniwersytecie, spotkania tutora ze studentami’.

‘ktoś, kto przeprowadza blokadę’, *opresor*, *redystrybutor* [por. Waszakowa 2005: 119, Waszakowa 2012].

8.2. Ocena normatywna wybranych neologizmów będących derywatami prostymi

Znajomość kombinatoryki sufiksальной może być pomocna w ocenie neologizmów słowotwórczych, ponieważ można określić, czy nowa struktura wpisuje się w tradycyjne połączenia przyrostków, a także czy wykorzystuje typowe środki derywacji czy nowatorskie. Te drugie są właściwe dla neologizmów artystycznych, ekspresywnych, żartów językowych, choć w poezji i prozie twórcy odwołują się również do typowych mechanizmów słowotwórczych [por. np. Waszakowa 2007: 130, 132, 136]. Pierwsze winny być charakterystyczne dla polszczyzny oficjalnej czy terminologii, aby tradycyjność budowy ułatwiała odczytanie znaczenia strukturalnego i w konsekwencji również leksykalnego.

Oczywiście, prezentowane w poprzednich rozdziałach schematy połączeń i rejestry ciągów, wraz ze wskazaniem stopnia ich typowości, mogą być wykorzystane do oceny neologizmów, które powstały w wyniku przynajmniej dwukrotnej sufiksacji. Raczej nic nie wnoszą do rozważań nad poprawnością derywatów pierwszego stopnia pochodności, chyba że to terminy i chcemy przewidzieć możliwości ich słowotwórczego rozwoju.

Spójrzmy na kilka nowszych neologizmów. Krystyna Waszakowa w swoim tekście poświęconym derywatom słowotwórczym wymienia kilkanaście przykładów nowych struktur. Spośród nich wybierzmy odrzeczownikowe, w których można wskazać ciągi sufiksalne i poddajmy je analizie. Oto one: *kredytówka* ‘karta kredytowa’, *agenturalność* ‘bycie agentem’, *cyfrówka* ‘aparatus cyfrowy’, *szturmownik* ‘członek szturmovych oddziałów’, *naoczniak* ‘świadek naoczny’ [Waszakowa 2007: 129-130]. Spotykamy w nich następujące układy sufiksów: $ow(y)+k(a)_3$, $ow(y)+nik$, $ur(a)+aln(y)+ość^{410}$, $n(y)+ak$. Cztery z nich są odnotowane w zbranym materiale, jednak mają różny stopień potwierdzeń. Ciąg *-ówk(a)* [$ow(y)+k(a)_3$] znajduje się w strefie centralnej, a *-niak* [$n(y)+ak$] na obrzeżach centrum. Układ $ow(y)+nik$ należy do peryferii systemu (ma zaledwie 5 potwierdzeń). Najdłuższy trójsufiksalny nie został odnotowany, choć istnieje egzemplifikacja dla układu z dwoma pierwszymi sufiksami: $ur(a)+aln(y)$ (w gnieździe tego samego leksemu wyjściowego), a końcowy przymiotnik $-aln(y)$ dopuszcza połączenia z sufiksem $-ość$. Wystąpienie bardzo często wykorzystywanego ciągu $-ówk(a)$ zagwarantowało derywatom *cyfrówka* i *kredytówka* przejrzystość strukturalną i łatwość

⁴¹⁰ Zastosowałam zapis odwołujący się do istniejącego gniazda leksemu [AGENCJA] Sz. 2. ‘instytucja trudniąca się zbieraniem informacji’, w którym wyraz agent jest derywatem pierwszego taktu, motywującym rzeczownik *agentura*, który jest podstawą przymiotnika *agenturalny*.

przejścia z poziomu tekstu do uzusu, a może w przyszłości i słownika. Moda na tworzenie i używanie uniwerbizmów, nie tylko w sytuacjach nieoficjalnych, niewątpliwie sprzyja akceptacji i rozpowszechnieniu neologizmów (słowo *cyfrówka* jest dziś – jak się wydaje – dość powszechnie znane). Derywat *szturmownik* nie został utworzony w sposób typowy, co może wpływać na jego dalsze losy: może pozostać okazjonalizmem.

Czynniki zewnątrzjęzykowe odpowiadają w dużym stopniu za upowszechnienie słowa *agenturalność*, choć zawarty w nim ciąg *-alność* jest charakterystyczny dla terminologii i ma dość liczne potwierdzenia w badanym materiale (sfera sąsiedztwa centrum). A jeśli dodamy, że po pierwsze, przyłączanie przyrostka *-ość* do sufiksu *-aln(y)* ma charakter niemal automatyczny, a po drugie, ciąg ten licznie występuje w derywacji odczasownikowej, to zauważymy, że jego pozycja w systemie słowotwórczym jest dość silna. Zatem derywaty zawierające to połączenie przyrostków nie są odbierane jako nietypowe, zwracające uwagę swoją budową. Nie odczuwamy ich nowości.

Derywat *tacierzyński* ‘urlop wychowawczy przyznawany ojcu dziecka’, utworzony na zasadzie analogii do *macierzyński*, trochę jako żart językowy, nie zyskał aprobaty i z powodu wyboru podstawy (*tata* a. *tato* zamiast *ojciec*), i braku ogniwa pośredniego w postaci rzeczownika **tacierz*. Występujący w wyrazie *macierzyński* ciąg: *erz+yńsk(i)* jest peryferyjny i wykorzystuje niezbyt produktywny sufiks *-erz*. Pewnie dlatego twórcy neologizmu *tacierzyński* odczytali ten ciąg jako pewną całość: *-erzyński*. A sam związek rzeczownika *macierz* z leksemem *matka* (diachronicznie z *mac*) zaciera się współcześnie i utrzymuje dzięki derywatom *macierzyństwo* i *macierzyński*. Jako struktura analogiczna, jako żart językowy wyraz *tacierzyński* może funkcjonować, ale jako termin już nie, ponieważ jego podstawą jest wyraz nacechowany ekspresywnie (wg *Uniwersalnego słownika języka polskiego* pod red. Dubisza *tato* i *tata* to wyrazy pieśczośliwe i potoczne), a wyróżniony człon *-erzyńsk(i)* byłby formantem jednostkowym.

Lista ciągów

Układy dwusufiksalne

konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym:

- acj(a): acj(a)+n(y), acj(a)+owan(y), de...acj(a)⁴¹¹+or, kon...acj(a)+onizm;
acz: acz+ek, acz+k(a)_z⁴¹², acz+owat(e), acz+owat(y), acz+ow(y);
aczek: aczek+owat(y);
ad(a): ad(a)+ow(y);
adi(a): adi(a)+ank(a);
aizm: a<izm>+i/ystyczn(y);
ak: ak+aln(y), ak+ek, ak+i/yn(a), ak+i/ysk(o), ak+k(a)_z, ak+k(i), ak+owat(y), ak+ow(y), ak+ówk(a), ak+tw(o);
al: al+czyk, al+ek, al+i/yk, al+i/ysk(o), al+nictw(o), al+nik;
alist(a): alist(a)+k(a)_z;
alizm: al<izm>+i/yst(a), al<izm>+i/ystyczn(y);
ał: ał+i/yk, ał+ow(y), ał+stw(o);
amin: amin+ow(y);
an: an+i/yc, an+j(a), an+k(a)_z, an+ow(a), an+ow(y), an+sk(i);
anali(a): anali(a)+k(a)_d;
aner: aner+k(a)_z;
anin: an<in>+i/yzm, an<in>+k(a)_z, anin+sk(i), anin+stw(o);
anizm: an<izm>+i/yst(a), an<izm>+i/ystyczn(y), an<izm>+in, an<izm>+sk(i);
ank(a): ank(a)+k(a)_d, ank(a)+ow(y);
ant: ant+i/yk, ant+k(a)₃, ant+k(a)_z, ant+k(i), ant+ow(a), ant+ow(y), ant+tw(o), ant+ur(a);

⁴¹¹ Sufiks *-acj(a)* jest częścią formantu złożonego prefiksarno-sufiksarnego (zapis z trzema kropkami między prefiksem a sufiksem przyjęłam jako oznaczenie formantu złożonego).

⁴¹² Wprowadziłam rozróżnienie w obrębie formantu *-k(a)* ze względu na odmienną łączliwość sufiksu w różnych funkcjach. I tak *k(a)_z* oznacza sufiks budujący nazwy żeńskie, *k(a)_d* – zdrobnienia, *k(a)₃* – inne derywaty (nazwy przedmiotów, nazwy czynności, potoczne nazwy zawodów i inne).

antk(a):	antk(a)+i/yc(a), antk(a)+k(i);
antyst(a):	antyst(a)+k(i);
ar:	ar+nik, ar+n(y);
ard:	ard+k(a) _d ;
ariusz:	ariusz+k(a) _z , ariusz+owsk(i), ariusz+ow(y);
ark(a):	ark(a)+an(y), ark(a)+owat(y), ark(a)+ow(y), ark(a)+sk(i), ar<k>(a)+stw(o);
arni(a):	arni(a)+an(y), ar<ni>(a)+enk(a), arni(a)+k(a) _d , arni(a)+ow(y);
arstw(o):	ars<tw>(o)+k(i), ar<stw>(o)+sk(i) ⁴¹³ ;
aryzm:	ar<yzm>+i/yzt(a), ar<yzm>+i/ystyczn(y);
arz:	arz+czyk, arz+ek, arz+ewicz, arz+i/ych(a), arz+i/yk, arz+i/yn(a), arz+k(a) ₃ , arz+k(a) _z , arz+ni(a), arz+ostw(o), arz+ow(a), arz+owat(y), arz+ow(y), arz+ówn(a), arz+sk(i), arz+ski(e), arz+stw(o);
arzyst(a):	arzyst(a)+k(a) _z ;
as:	as+ek;
ast(a):	ast(a)+i/yczn(y), ast(a)+k(a) _z ;
as(y):	as(y)+k(i);
aszek:	aszek+ow(y);
at:	at+i/yk, at+is(a), at+k(a) ₃ , at+k(a) _z , at+k(i), at+nik, at+ownik;
atk(a):	atk(a)+k(a) _d , atk(a)+ow(y);
ator:	ator+k(a) _z , ator+ow(a), ator+ówn(a), ator+sk(i), ator+stw(o);
atur(a):	atur(a)+ow(y);
atyk:	atyk+k(a) _z , atyk+k(i);
atyk(a):	at<yk>(a)+i/yz(ować);
atyw:	atyw+n(y);
atyzm:	at<yzm>+i/yczn(y), at<yzm>+i/yk(a);
aw:	aw+ek, aw+i/yk(o), aw+nik;
aw(a):	aw(a)+k(a) _d ;
awic(a):	awic(a)+k(a) _d ;
awiczka(a):	awiczka(a)+ark(a), awiczka(a)+nik, awiczka(a)+ow(y);
awit(a):	awit(a)+i/yzm, awit(a)+k(a) _z , awit(a)+k(i);
aż:	aż+ow(y);
ączka(o):	ączka(o)+ow(y);
c(e):	c(e)+ow(y);
cj(a):	c<j>(a)+k(i);
cz(ę):	cz(ę)+ak, cz(ę)+k(o) ⁴¹⁴ , cz(ę)+ęc(y);
czyk:	czyk+k(a) ₃ , czyk+k(a) _z ;

⁴¹³ Wydzielenie członów ucinanych w obu ciągach zgodnie z opisem w SGS-2.

⁴¹⁴ W SGS-2 wyróżniono w derywacie *kurczątka* sufix *-qtk(o)*. Wobec istnienia wyrazu pochodnego *kurczę* (podanego jako wyraz motywujący rzeczownik *kurczątka*) wydaje się słuszne wyróżnienie formantu *-k(o)*.

eat:	eat+k(a) _z ;
ec:	ec+aś, ec+i/yc(a), ec+i/yk, ec+i/yn(a), ec+i/yńsk(i), ec+i/ysk(o), ec+i/yś, ec+k(a) _z , ec+owat(y), ec+owni(a), ec+ow(y);
eczka(a):	eczka(a)+z...i/yz(ować) się;
eczka(o):	eczka(o)+ow(y);
ecznik:	ecznik+owat(e);
eizm:	e<izm>+i/yst(a);
ejczyk:	ej<czyk>+k(a) _z ;
ejusz:	ejusz+k(a) _z , ejusz+ostw(o);
ek:	ek+ark(a), ek+arni(a), ek+arsk(i), ek+arz, ek+ast(y), ek+atk(a), ek+ątk(o), ek+ek, ek+i/yn(a), ek+i/ysk(o), ek+k(a) _z , ek+nik, ek+n(y), ek+oń, ek+ostw(o), ek+owat(e), ek+owat(y), ek+owicz, ek+owi(e), ek+owni(a), ek+ownic(a), ek+owsk(i), ek+ow(y), ek+ówk(a), o...ek+ow(y), pa...ek+ek;
el:	el+owat(y), el+ow(y);
elnic(a):	elnic(a)+k(a) _d , elnic(a)+ow(y);
em:	em+ow(y);
eni(e):	o...eni(e)+on(y), po...eni(e)+ow(y), za...eni(e)+ow(y);
eniec:	eniec+owat(y);
enk(a):	enk(a)+k(a) _d ;
ent:	ent+k(a) _z , ent+k(i);
eń:	eń+ak, eń+i/yst(y), eń+nicz(y), eń+n(y), eń+owiec, eń+ow(y), eń+ówk(a);
er:	er+i/yn(a), er+jaln(y), er+k(a) _z , er+k(i), er+ni(a), er+ow(a), er+sk(i), er+stw(o);
eri(a):	eri(a)+n(y), eri(a)+sk(i);
erin(a):	erin(a)+k(a) ₃ ;
erz:	erz+i/yństw(o), erz+i/yst(y);
es:	es+i/yk, es+i/ysk(o), es+owicz;
et(a):	et(a)+k(a) ₃ , et(a)+k(a) _d , et(a)+ow(y);
etk(a):	etk(a)+ow(y);
etk(o):	etk(o)+ow(y);
etyk(a):	etyk(a)+n(y);
eut(a):	eut(a)+k(a) _z ;
eutyk(a):	eutyk(a)+n(y);
ewicz:	ewicz+ątk(o), ewicz+ostw(o), ewicz+owsk(i), ewicz+ówn(a);
i/yc:	i/yc+k(a) ₃ , i/yc+ur(a);
i/yc(a):	i/yc(a)+k(a) _d , i/yc(a)+k(i), i/yc(a)+ni(a), i/yc(a)+nik, i/yc(a)+n(y), i/yc(a)+owat(y), i/yc(a)+owisk(o), i/yc(a)+ow(y);
i/yczym:	i/yc<zym>+i/ystyczn(y);
i/ycz:	i/ycz+i/yk, i/ycz+owsk(i);
i/yczka(a):	i/yczka(a)+owat(y), i/yczka(a)+ow(y);

- i/ydł(o): i/ydł(o)+k(o);
 i/yjaństw(o): i/yjań<stw>(o)+sk(i);
 i/yjczyk: i/yj<czyk>+k(a)_z;
 i/yk: i/yk+ark(a), i/yk+arni(a), i/yk+arz, i/yk+ek, i/yk+i/yczn(y), i/yk+i/yn(a), i/yk+i/yn(y), i/yk+k(a)_z, i/yk+k(i), i/yk+n(y), i/yk+ostw(o), i/yk+owat(y), i/yk+owi(e), i/yk+owiec, i/yk+owsk(i), i/yk+ow(y), i/yk+ówk(a), i/yk+tw(o);
 i/yk(a): i/yk(a)+i/yst(a), i/yk(a)+n(y);
 i/ykator: i/ykator+j(a);
 i/yk(i): i/yk(i)+k(a)_d;
 i/yn: i/yn+ec, i/yn+i/yzm, i/yn+k(a)_z, i/yn+ow(y), i/yn+sk(i);
 i/yn(a): i/yn(a)+ak, i/yn(a)+arn(y), i/yn(a)+arsk(i), i/yn(a)+arstw(o), i/yn(a)+arz, i/yn(a)+i/ysk(o), i/yn(a)+i/yzm, i/yn(a)+i/yz(ować) się, i/yn(a)+k(a)₃, i/yn(a)+k(a)_d, i/yn(a)+n(y), i/yn(a)+owani(e), i/yn(a)+owat(y), i/yn(a)+owiec, i/yn(a)+ow(y), i/yn(a)+ówk(a);
 i/yn(i): i/yn(i)+k(a)_d;
 i/yn(y): i/yn(y)+ow(y);
 i/ynizm: i/yn<izm>+i/ystyczn(y);
 i/ynk(a): i/ynk(a)+owc(e), i/ynk(a)+ow(y);
 i/ysk(o): i/ysk(o)+ow(y);
 i/yst(a): i/yst(a)+ątk(o), i/yst(a)+i/yczn(y), i/yst(a)+i/yk(a), i/yst(a)+i/yn(a), i/yst(a)+k(a)_z, i/yst(a)+ość, i/yst(a)+owsk(i), i/yst(a)+owsk(i), i/yst(a)+ówk(a), anty...i/yst(a)+k(a)_z;
 i/ystyk(a): i/yst<yk>(a)+eri(a), i/yst<yk>(a)+i/yczn(y), i/yst<yk>(a)+i/yst(a), i/ystyk(a)+n(y);
 i/yt: i/yt+i/yczn(y), i/yt+i/yzacj(a), i/yt+k(a)₃, i/yt+n(y), i/yt+ow(y);
 i/yt(a): i/yt(a)+ank(a), i/yt(a)+ańsk(i), i/yt(a)+i/yzm, i/yt(a)+k(a)_z, i/yt(a)+k(i), i/yt(a)+or;
 i/yw(a): i/yw(a)+acz, i/yw(a)+k(a)₃, i/yw(a)+n(y);
 i/yw(o): i/yw(o)+ni(a), i/yw(o)+n(y);
 i/yzacj(a): i/yzacj(a)+er, i/yzacj(a)+or;
 icz: icz+k(a)_d;
 ing: ing+ow(y);
 isad(a): isad(a)+ow(y);
 ityk: ityk+k(a)_z, ityk+n(y);
 j: j+sk(i), j+stw(o);
 j(a): j(a)+ańsk(i), j(a)+n(y), j(a)+ow(y), j(a)+sk(i);
 jan: jan+k(a)_z;
 janizn: jan<in>+sk(i);
 jatrj(a): jatr<j>(a)+i/yczn(y);
 jer: jer+czyk, jer+k(a)_z, jer+ni(a), jer+ow(a), jer+ówn(a), jer+sk(i), jer+stw(o);

jer(a):	jer(a)+k(a) _d ;
jon:	jon+i/yk, jon+ow(y);
j(um):	pro...j(um)+n(y), pro...j(um)+ow(y);
k(a) ₃ :	k(a) ₃ +ank(a), k(a) ₃ +an(y), k(a) ₃ +arz, k(a) ₃ +ek, k(a) ₃ +i/yn(a), k(a) ₃ +k(a) _d , k(a) ₃ +nik, k(a) ₃ +n(y), k(a) ₃ +o...ek, k(a) ₃ +o...ni(a), k(a) ₃ +owani(e), k(a) ₃ +owan(y), k(a) ₃ +owat(y), k(a) ₃ +owicz, k(a) ₃ +ownik, k(a) ₃ + ow(y), k(a) ₃ +u...owani(e)
k(a) _d :	k(a) _d +acz, k(a) _d +ak, k(a) _d +ark(a), k(a) _d +arni(a), k(a) _d +arsk(i), k(a) _d +arstw(o), k(a) _d +arz, k(a) _d +ast(y), k(a) _d +atk(a), k(a) _d +i/yn(a), k(a) _d + i/ystr(y), k(a) _d +k(a) _d , k(a) _d +nic(a), k(a) _d +nik, k(a) _d +n(y), k(a) _d +oś, k(a) _d +owani(e), k(a) _d +owan(y), k(a) _d +owat(y), k(a) _d +ow(e), k(a) _d +owiec, k(a) _d +ow(y), k(a) _d +ówk(a);
k(a) _z :	k(a) _z +k(a) _d ;
k(i):	k(i)+k(i), k(i)+o, k(i)+ość, k(i)+tw(o), k(i)+ynk(a);
k(o):	k(o)+ak, k(o)+ank(a), k(o)+an(y), k(o)+arni(a), k(o)+arz, k(o)+k(o), k(o)+n(y), k(o)+o, k(o)+ok, k(o)+owan(y), k(o)+owat(y), k(o)+owicz, k(o)+owiec, k(o)+owit(y), k(o)+ow(y), k(o)+ówk(a);
l(ę) ⁴¹⁵ :	l(ę)+ęc(y), l(ę)+i/yn(a), l(ę)+k(o);
m(a):	m(a)+cia, m(a)+eńk(a), m(a)+i/yn, m(a)+i/yn(y), m(a)+k(a) ₃ ;
n(a):	n(a)+i/yc(a), n(a)+i/ysk(o), n(a)+k(a) _d , o...n(a)+ow(y);
ni(a):	ni(a)+an(y), ni(a)+arz, ni(a)+k(a) _d , ni(a)+ow(y), o...ni(a)+owiec;
niak:	niak+ek, niak+k(a) _z , niak+k(i), niak+owat(e), niak+tw(o);
niark(a):	niark(a)+ow(y);
nic(a):	nic(a)+k(a) _d , nic(a)+nik, nic(a)+n(y), nic(a)+owat(e), nic(a)+owat(y), nic(a)+ow(y), nic(a)+ówk(a);
nik:	nik+ark(a), nik+arni(a), nik+ek, nik+k(a) _z , nik+k(i), nik+ostw(o), nik+ow(a), nik+owat(e), nik+owat(y), nik+owc(e), nik+owiec, nik+owni(a), nik+owsk(i), nik+ow(y), nik+tw(o);
nin(a):	nin(a)+k(a) _d ;
nisk(o):	nisk(o)+ow(y);
n(o):	n(o)+ak, n(o)+k(o), n(o)+owiec, n(o)+utni(a);
och(a):	och(a)+k(a) _d ;
odi(a):	od<i>(a)+i/yczn(y);
oid:	oid+aln(y), oid+ow(y);
oid(a):	oid(a)+aln(y);
oin(a):	oin(a)+ow(y);
ok:	ok+ k(a) ₃ ;
ok(a):	ok(a)+k(a) _z ;

⁴¹⁵ Sufiks wyróżniony w wyrazie *koźle*, będącym nazwą młodego *kozy* w znaczeniu 1. i 4. W SGS-2 zastosowano zapis wskazujący na wyróżnienie formantu paradygmatycznego (*ę*) i koniektywu *l* (w późniejszych tomach zrezygnowano z wydzielenia koniektywów – por. rozdz. 4. *Źródła materiałowe pracy i zasady wydzielenia formantów*).

oł:	oł+ek;
ołek:	ołek+ow(y);
on:	on+i/yk, on+i/yst(a), on+ow(y);
onalizm:	onal<izm>+i/yst(a), onal<izm>+i/ystyczn(y);
onariusz:	onari<usz>+at, onariusz+ k(a) ₂ ;
onark(a):	onark(a)+k(a) ₃ , onark(a)+sk(i);
onarz:	onarz+sk(i), onarz+stw(o);
onat:	onat+k(a) ₂ ;
onik(a):	onik(a)+n(y);
onist(a):	onist(a)+i/yczn(y), onist(a)+k(a) ₂ ;
onizm:	on<izm>+i/yst(a), on<izm>+i/ystyczn(y);
onk(a):	onk(a)+ow(y);
or:	or+at, or+ek, or+j(um), or+k(a) ₂ , or+ni(a), or+ostw(o), or+ow(a), or+owat(y), or+ow(y), or+sk(i), or+stw(o);
ori(um):	ori(um)+n(y);
os:	os+k(a) ₂ ;
osz:	osz+k(a) ₂ , osz+ostw(o), osz+owsk(i);
oter:	oter+sk(i), oter+stw(o);
ow(a):	ow(a)+k(a) ₃ ;
owajc(a):	owajc(a)+i/yn(i);
owicz:	owicz+k(a) ₃ , owicz+k(a) ₂ , owicz+ostw(o), owicz+owsk(i);
owiec:	owi<ec>+i/yc(a), owi<ec>+i/yczk(a), owiec+k(a) ₂ , owiec+owat(e), owiec+owat(y), owiec+ow(y), owiec+sk(i);
owin(a):	owin(a)+k(a) _d , owin(a)+ow(y);
owisk(o):	owisk(o)+ec, owisk(o)+ow(y);
owni(a):	owni(a)+an(y), owni(a)+ec, owni(a)+i/yk;
ownic(a):	ownic(a)+i/ysk(o), ownic(a)+k(a) _d , ownic(a)+ow(y);
ownik:	ownik+n(y),ownik+ostw(o),ownik+ow(a),ownik+owsk(i),ownik+ ow(y),ownik+ówn(a),ownik+tw(o);
owość:	owość+ow(y);
oz(a):	oz(a)+i/yczn(y), oz(a)+i/yk, oz(a)+i/yzm;
ór:	ór+ek, ór+od...n(i)ć/ni(ać) ⁴¹⁶ ;
ów(a):	ów(a)+k(a) _d ;
ówk(a):	ówk(a)+ak, ówk(a)+ark(a), ówk(a)+arni(a), ówk(a)+arz, ówk(a)+ i/yn(a), ówk(a)+k(a) _d , ówk(a)+ow(a), ówk(a)+owat(y), ówk(a)+ow(y);
s ⁴¹⁷ :	s+i/yst(a);
ster:	ster+sk(i), ster+stw(o);
stw(o):	stw(o)+k(o);

⁴¹⁶ Por. treść przypisu 45.

⁴¹⁷ Sufiks wyróżniony w wyrazie *fotos* derywowanym od wyrazu *fotografia* (z ucięciem; w SGS-2 zastosowano zapis *foto<>-s*).

tas:	tas+i/yk;
terz:	terz+jon;
tw(o):	tw(o)+k(o);
uch:	uch+ow(y);
uch(a):	uch(a)+i/yn(a), uch(a)+i/ysk(o), uch(a)+n(a);
ul(a):	ul(a)+i/yn(a), ul(a)+k(a) ₃ , ul(a)+k(a) _d ;
ulary:	ulary+i/ysk(a), ulary+k(i), ulary+nik, ulary+ow(y);
ulec:	ulec+ow(y);
ulek:	ul<ek>+eńk(o);
ulisty(a):	ulisty(a)+n(y);
ul(o):	ul(o)+ek, ul(o)+i/ysk(o), ul(o)+k(o);
uł(a):	uł(a)+k(a) ₃ ;
ułk(a):	ułk(a)+ark(a), ułk(a)+arni(a), ułk(a)+k(a) _d ;
unek:	unek+ow(y);
uni(a):	uni(a)+ci(a);
uni(o):	uni(o)+ci(o), uni(o)+ow(y);
ur:	ur+ek, ur+i/yc(a);
ur(a):	ur(a)+k(a) _d , ur(a)+ow(y);
urgi(a):	urg<i>(a)+i/yczn(y);
us:	us+ek, us+i/yk, us+k(a) ₃ , us+k(a) _z , us+ostw(o);
usi(a):	usi(a)+eńk(a), usi(a)+i/yn, usi(a)+i/yn(y);
usz:	usz+k(a) _z , usz+owsk(i), usz+ow(y);
uś:	uś+i/yn(y), uś+ow(y);
ut:	ut+tw(o);
uz:	uz+i/yk;
ylen:	ylen+ek, ylen+ow(y);
ym:	ym+owsk(i);
yn:	yn+ek, yn+i/yn(a), yn+k(a) _z , yn+sk(i);
ytanin:	ytan<in>+k(a) _z , ytan<in>+sk(i);
yw:	yw+i/y styczn(y);

konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym:

aiczn(y):	aiczn(y)+e, aiczn(y)+ość;
aln(y):	al<n>(y)+a...i/yzm, al<n>(y)+de...i/yzacj(a), aln(y)+e, aln(y)+i/yctw(o), aln(y)+i/yk, al<n>(y)+i/yyst(a), al<n>(y)+i/y styczn(y), al<n>(y)+i/y styk(a), al<n>(y)+i/yzacj(a), al<n>(y)+i/yzm, al<n>(y)+i/yz(ować), al<n>(y)+i/yz(ować) się, al<n>(y)+j(a), al<n>(y)+k(a) ₃ , al<n>(y)+od...i/yz(ować), aln(y)+ość;
alsk(i):	al<sk>(i)+i/yzm, alsk(i)+o, al<sk>(i)+stw(o);
an(y):	an(y)+ec, an(y)+k(a) ₃ , an(y)+k(a) _d , an(y)+o, an(y)+ość;
ańsk(i):	ań<sk>(i)+i/y styk(a), ań<sk>(i)+i/yzm, ań<sk>(i)+i/yz(ować), ań<sk>(i)+in, ań<sk>(i)+k(a) ₃ , ańsk(i)+o, ańsk(i)+ość;

- arn(y): arn(y)+e, ar<n>(y)+i/yzacj(a), ar<n>(y)+i/yzm, ar<n>(y)+i/yz(ować), ar<n>(y)+k(a)₃, arn(y)+ość;
- aryczn(y): aryczn(y)+e, aryczn(y)+ość;
- ast(y): ast(y)+e, ast(y)+i/ysk(o), ast(y)+o, ast(y)+ość;
- astyczn(y): astyczn(y)+e;
- at(y): at(y)+aw(y), at(y)+ek, at(y)+i/yzn(a), at(y)+k(a)₃, at(y)+o, at(y)+ość, at(y)+ywk(a);
- atyczn(y): atyczn(y)+e, atyczn(y)+i/yzm, atyczn(y)+ość;
- atywn(y): atywn(y)+ość, ko...atywn(y)+ość;
- aw(y): aw(y)+ca, aw(y)+e, aw(y)+ec, aw(y)+eń, aw(y)+i/yc(a), aw(y)+o, aw(y)+ość;
- cz(y): cz(y)+o, cz(y)+ość;
- earn(y): earn(y)+e, ear<n>(y)+i/yzm, earn(y)+ość;
- eck(i): eck(i)+ość;
- eczn(y): eczn(y)+e, eczn(y)+ość;
- ejsk(i): e<jsk>(i)+i/yzm, ejsk(i)+i/yzn(a), e<jsk(i)+i/yz(ować) się, ejsk(i)+ość;
- eln(y): eln(y)+e, eln(y)+ość;
- eńsk(i): eń<sk>(i)+stw(o);
- ersk(i): ersk(i)+o;
- esk(i): esk(i)+o, esk(i)+ość, esk(i)+uchn(y), esk(i)+utk(i);
- esn(y): esn(y)+e;
- etyczn(y): etyczn(y)+e, et<yczn>(y)+i/yz(ować);
- ewsk(i): ewsk(i)+i/yzn(a), ewsk(i)+o, ewsk(i)+ość;
- ęc(y): ęc(y)+eń, ęc(y)+o, ęc(y)+ość, ęc(y)+tw(o);
- i/yck(i): i/yck(i)+o, i/yck(i)+ość;
- i/yczn(y): i/yczn(y)+e, i/yczn(y)+i/yk, i/yczn(y)+ość;
- i/ycz(y): i/ycz(y)+o, i/ycz(y)+ość;
- i/yjn(y): i/yjn(y)+e, i/yjn(y)+ość;
- i/yjsk(i): i/yj<sk>(i)+czyk, i/yj<sk>(i)+k(a)₃, i/yjsk(i)+ość;
- i/ynn(y): i/yn<n>(y)+ad(a), i/ynn(y)+e, i/ynn(y)+ość, i/yn<n>(y)+stw(o);
- i/yńsk(i): i/yńsk(i)+i/ystryk(a), i/yńsk(i)+i/yzm;
- i/yst(y): i/yst(y)+e, i/yst(y)+k(a)₃, i/yst(y)+o, i/yst(y)+ość, niedo...i/yst(y)+ość;
- i/ystyczn(y): i/ystyczn(y)+e, i/ystyczn(y)+ość;
- i/ywn(y): i/yw<n>(y)+acj(a), i/ywn(y)+e, i/yw<n>(y)+i/yzm, i/yw<n>(y)+i/yz(ować), i/ywn(y)+ość;
- i/yw(y): i/yw(y)+e, i/yw(y)+ec, i/yw(y)+ość;
- jaln(y): jaln(y)+e;
- jańsk(i): jań<sk>(i)+i/yzm;
- kow(y): kow(y)+ość;
- liw(y): liw(y)+e, liw(y)+ec, liw(y)+ość, z...liw(y)+e, z...liw(y)+ość;
- ław(y): ław(y)+ec;

- ł(y): ł(y)+aw(y), ł(y)+e, ł(y)+i/yk, ł(y)+i/yn(a), ł(y)+i/yzn(a), ł(y)+o, ł(y)+ość, o...ł(y)+ak, o...ł(y)+aw(y), o...ł(y)+o, o...ł(y)+ość, o...ł(y)+uch-n(y), o...ł(y)+utk(i);
- n(a): n(a)+e;
- n(i): n(i)+ak, n(i)+e, n(i)+i/yk, n(i)+o, n(i)+ość, n(i)+ówk(a);
- nicz(y): nicz(y)+o;
- nist(y): nist(y)+e, nist(y)+ość;
- n(y): n(y)+aczk(a), n(y)+ak, n(y)+ark(a), n(y)+aw(y), n(y)+e, n(y)+eni(e), n(y)+i/yc(a), n(y)+i/yck(i), n(y)+i/ycowat(y), n(y)+i/yctw(o), n(y)+i/yk, n(y)+i/yn(a), n(y)+i/ysi(a), n(y)+i/ysk(o), n(y)+i/yś, n(y)+i/yw(o), n(y)+i/yzn(a), n(y)+k(a)₃, n(y)+o, n(y)+ość, n(y)+po...stw(o), n(y)+stw(o), n(y)+u...eni(e), n(y)+uchn(y), n(y)+uteńk(i), n(y)+utk(i), a...n(y)+e, a...n(y)+ość; nad...n(y)+ość, po...n(y)+e, po...n(y)+o, po...n(y)+ość;
- ołowit(y): ołowit(y)+e, ołowit(y)+ość;
- onaln(y): onaln(y)+e, onaln(y)+i/yzm, onaln(y)+i/yz(ować), onaln(y)+i/yz(ować) się, onaln(y)+ość;
- oniczn(y): oniczn(y)+e;
- oryczn(y): oryczn(y)+e, oryczn(y)+ość;
- owan(y): owan(y)+e;
- owat(y): owat(y)+e, owat(y)+i/yn(a), owat(y)+i/yzn(a), owat(y)+o, owat(y)+ość;
- owit(y): owit(y)+e, owit(y)+ość;
- own(y): own(y)+e, own(y)+ość, own(y)+stw(o)⁴¹⁸;
- owsk(i): owsk(i)+o, o<wsk>(i)+stw(o);
- ow(y): ow(y)+a...j(a), ow(y)+aczek, ow(y)+ani(e), ow(y)+ank(a), ow(y)+ar-ni(a), ow(y)+arstw(o), ow(y)+arz, ow(y)+at(y), ow(y)+c(e), ow(y)+e, ow(y)+ec, ow(y)+ek, ow(y)+i/ycz, ow(y)+i/yn(a), ow(y)+i/ysk(o), ow(y)+i/yzm, ow(y)+i/yzn(a), ow(y)+k(a)₃, ow(y)+ni(a), ow(y)+ni-c(a), ow(y)+nictw(o), ow(y)+nik, ow(y)+o, ow(y)+ość, ow(y)+prze... ani(e), ow(y)+u...eni(e), nad...ow(y)+o;
- sk(i): sk(i)+anin, sk(i)+e, sk(i)+i/yzn(a), sk(i)+k(a)₂, sk(i)+o, sk(i)+ość, sk(i)+uch;
- u...ow(y): u...ow(y)+ość;
- ualn(y): ualn(y)+e, ual<n>(y)+i/ystryk(a), ual<n>(y)+i/yzacj(a), ual<n>(y)+i/yzm, ual<n>(y)+i/yz(ować), ualn(y)+ość;
- uist(y): uist(y)+ość;
- usk(i): usk(i)+i/yzn(a), usk(i)+ość;

konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem czasownikowym:

aiz(ować): aiz(ować)+acj(a);

⁴¹⁸ Odnotowany tylko w jednym derywacie *duchowieństwo*.

aliz(ować): al<iz>(ować)+i/yzm;
 ard(ować): ard(ować)+jer, ard(ować)+on;
 atyz(ować): atyz(ować)+acj(a);
 i/yfik(ować): i/yfik(ować)+acj(a), i/yfik(ować)+ani(e);
 i/ykul(ować): i/ykul(ować)+ator;
 i/yz(ować): i/yz(ować)+acj(a), i/yz(ować)+ator, i/yz(ować)+er;
 i/yz(ować) się: i/yz(ować) <się>+acj(a), iz(ować) <się>+ator;
 l(ić)⁴¹⁹: l(ić)+eni(e), l(ić)+unek;
 n(ąć)⁴²⁰: n(ąć)+eni(e), n(ąć)+łóć;
 ni(ać)⁴²¹: od...ni(ać)+acz, od...ni(ać)+ark(a), u...ni(ać)+eni(e), u...ni(ać)+on(y),
 u...ni(ać)+eni(e);
 ni(ć)⁴²²: od...n(ić)+acz, od...n(ić)+ark(a), u...n(ić)+eni(e);
 on(ować): on(ować)+ariusz, on(ować)+er, on(ować)+an(y);
 uliz(ować): uliz(ować)+acj(a), uliz(ować)+ak, ul<iz>(ować)+ant, uliz(ować)+ator;

konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przysłówkowym:

o: o+uchn(o), o+usieńk(o), o+utk(o);

konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym:

ak: ak+x⁴²³+o;
 alistik(a): alist<yk>(a)+x+k(a)₃;
 alizm: al<izm>+x+i/ystyczn(y), al<izm>+anty...<n>(y)+i/yzm;
 an: an+x+stw(o);
 anistik(a): anist<yk>(a)+x+k(a)₂;
 arz: arz+<sk>(i)+k(a)₃, arz+<stw>(o)+k(a)₃, arz+<stw>(o)+sk(i);
 at: at+x+orni(a), at+x+ow(y);
 atyw: atyw+<i/yzm>+i/ystyczn(y), atyw+<i/yz>(ować)+i/yst(a);
 awic(a): aw<ic>(a)+x+alni(a);
 c(a): c(a)+x+o;
 ek: ek+x+ak, ek+x+ark(a), ek+x+ek, ek+x+icz, ek+x+n(y), ek+x+nic(a),
 ek+x+ow(y), ek+x+nik, ek+x+ani(e), ek+x+an(y);
 eń: eń+u...<eni>(e)+on(y);
 er: er+<sk>(i)+k(a)₃;
 etyk(a): etyk(a)+x+k(a)₃;
 ez(a): ez(a)+x+k(a)₂;
 i/yjaństw(o): i/yjań<stw>(o)+<i/yn>+k(a)₂;

⁴¹⁹ Sufiks wyróżniony w czasowniku *kreślić* pochodnym wobec *kreska 1*. W SGS-2 zastosowano zapis wskazujący na wyróżnienie formantu paradygmatycznego (*ić*) i konektywu *l*.

⁴²⁰ Por. treść przypisu 45.

⁴²¹ Jw.

⁴²² Jw.

⁴²³ Znakiem *x* oznaczam technikę derywacyjną inną niż sufiksacja.

i/yk:	i/yk+x+ani(e), i/yk+x+e, i/yk+x+ość;
i/yk(a):	i/yk(a)+x+k(a) _z ;
i/yst(a):	i/yst(a)+x+i/yczn(y), i/yst(a)+<ostw>(o)+owsk(i);
i/ystyk(a):	i/yst<yk>(a)+x+k(a) _z ;
i/yw(a):	i/yw(a)+x+ark(a);
i/ywistość:	i/ywist<ość>+x+e;
i/yw(o):	i/yw(o)+x+erni(a), i/yw(o)+<ak>+n(y);
k(a) ₃ :	k(a) ₃ +x+an(y), k(a) ₃ +x+o, k(a) ₃ +x+ani(e), k(a) ₃ +x+owic(a);
k(a) _d :	k(a) _d +x+an(y), k(a) _d +x+ark(a), k(a) _d +x+i/yn, k(a) _d +x+ni(a), k(a) _d +x+nic(a), k(a) _d +x+nik, k(a) _d +x+ani(e), k(a) _d +x+y/in(y);
ni(a):	ni(a)+x+ow(y);
nictw(o):	nictw(o)+x+k(a) _z ;
nik:	nik+x+ość, nik+x+k(a) _d , nik+x+o, nik+<ak>+ow(y), n<ik>+<tw>(o)+ak;
onizm:	on<izm>+x+i/yst(a), on<izm>+x+i/yczn(y);
ówk(a):	ówk(a)+x+arz, ówk(a)+<ow>(y)+arz;
ul(a):	ul(a)+x+ow(y);
ulistyk(a):	ulistyk(a)+x+k(a) _z ;
usz(y):	usz(y)+x+ostw(o);
uś:	uś+x+ał(y);
uz:	uz+<k>(a) _z +i/yc(a);

konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym:

aln(y):	al<n>(y)+x+i/yk, al<n>(y)+x+i/yzm, al<n>(y)+x+k(a) _d , aln(y)+x+e, aln(y)+x+ość, al<n>(y)+<i/yzm>+de...acj(a), al<n>(y)+<i/yzm>+i/ystyk(a), al<n>(y)+<i/yzm>+i/ystyczn(y), al<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a), al<n>(y)+<i/yzm>+n(y);
an(y):	an(y)+<k>(a) ₃ +i/yc(a);
arn(y):	ar<n>(y)+x+i/yk, arn(y)+x+ość, ar<n>(y)+x+ow(y), ar<n>(y)+<i/yzm>+i/ystyczn(y);
atyczn(y):	atyczn(y)+x+k(a) _z ;
atywn(y):	atyw<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a);
aw(y):	aw(y)+x+eni(e);
ejsk(i):	e<jsk>(i)+x+i/yzm, ej<sk>(i)+<czyk>+k(a) ₃ ;
ęc(y):	ęc(y)+x+eni(e);
i/yck(i):	i/yc<k>(i)+x+k(a) _z ;
i/yczn(y):	i/ycz<n>(y)+x+i/yzm, i/ycz<n>(y)+x+k(a) _z , i/yczn(y)+x+e, i/yczn(y)+x+ość;
i/ykaln(y):	i/yka<n>(y)+x+n(y);
i/yst(y):	i/yst(y)+x+ość;
i/ywn(y):	i/yw<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a), i/yw<n>(y)+<i/yzm>+i/ystyczn(y);
liw(y):	liw(y)+x+eni(e), liw(y)+x+on(y);

ł(y): o...ł(y)+x+eni(e);
 n(a): n(a)+<sk>(i)+stw(o);
 n(y): n(y)+x+ał(y), n(y)+x+i/yzm, n(y)+x+i/yk, n(y)+x+o, n(y)+x+on(y),
 n(y)+x+e, n(y)+x+ość, n(y)+x+eni(e);
 onaln(y): onal<n>(y)+x+k(a)_z, onal<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a), onal<n>(y)+
 <i/yzm>+i/ystyczn(y);
 owat(y): ow<at>(y)+x+ec;
 ow(y): ow(y)+x+acj(a), ow(y)+x+an(y), ow(y)+x+ek, ow(y)+x+nik,
 ow(y)+x+ość, ow(y)+x+eni(e), ow(y)+x+on(y);
 sk(i): sk(i)+x+ek, sk(i)+x+eni(e), sk(i)+x+k(a)_z, sk(i)+x+o, sk(i)+x+ość;
 ualn(y): ual<n>(y)+x+i/yzm, ual<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a), ual<n>(y)+
 <i/yzm>+i/ystyczn(y);

konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem czasownikowym:

aw(ić): aw(ić)+x+on(y);
 i/yz(ować): i/yz(ować)+x+an(y), i/yz(ować)+x+acj(a), i/yz(ować)+<acj>(a)+ator;
 l(ić)⁴²⁴: l(ić)+x+acz, l(ić)+x+eni(e);
 n(ąć): n(ąć)+x+ak, n(ąć)+x+ący, n(ąć)+x+i/yn(a), n(ąć)+x+łoc, n(ąć)+x+uch,
 n(ąć)+x+ani(e);
 on(ować): on(ować)+x+an(y);

konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem przysłówkowym: brak

konfiguracje I i IV taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym:

k(a)_d: k(a)_d+x+x+an(y), k(a)_d+x+<an>(y)>+awk(a);
 k(i): k(i)+x+x+eniec;
 k(o): k(o)+x+x+ani(e);
 nictw(o): nic<tw>(o)+x+x+o;
 nik: nik+x+x+ek;
 uł(a): uł(a)+x+x+ani(e);
 yn: yn+<sk>(i)+x+k(a)₃;

konfiguracje I i IV taktu z pierwszym członem czasownikowym:

i/yz(ować): i/yz(ować)+x+x+ator;

konfiguracje I i IV taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym:

at(y): at(y)+x+x+eni(e);
 aw(y): aw(y)+x+x+acz, aw(y)+x+x+eni(e), aw(y)+x+x+ark(a), aw(y)+x+x+
 k(a)₃;

⁴²⁴ Sufiks wyróżniony w czasowniku *kreślić* pochodnym wobec rzeczownika *kreska* 1. W SGS-2 zastosowano zapis wskazujący na wyróżnienie formantu paradygmatycznego (*ić*) i konektywu *l*.

i/yczn(y): *i/ycz<n>(y)*⁴²⁵+<ość>+*x*+*arz*;
i/ykaln(y): *i/ykal<n>(y)*+*x*+*anty...*<*n*>(y)+*i/yzm*;
i/yynn(y): *i/yynn(y)*+*x*+*x*+*eni(e)*;
i/ystyczn(y): *i/yst<yczn>(y)*⁴²⁶+*x*+*x*+*k(a)*₂;
n(y): *n(y)*+*x*+*x*+*i/yciel*, *n(y)*+*x*+*x*+*on(y)*, *n(y)*+*x*+*x*+*ał(y)*, *n(y)*+*x*+*x*+*eni(e)*;
owat(y): *owat(y)*+*x*+*x*+*eni(e)*;
ow(y): *ow(y)*+*x*+*x*+*acz*, *ow(y)*+<*o*>+<*ec*>+*stw(o)*;
ualn(y): *ual<n>(y)*+*x*+<*i/yzm*>+*i/yst(a)*;

konfiguracje I i IV taktu z wyjściowym członem przysłówkowym: brak

konfiguracje I i VI taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): *al<n>(y)*+<*i/yz*>(ować)+*x*+*x*+<*acj*>(a)+*i/ysta*;

konfiguracje II i III taktu z wyjściowym członem rzeczownikowy:

acj(a): *acj(a)*+*ator*, *acj(a)*+*n(y)*;
acz: *acz+ek*, *acz+k(a)*₃, *acz+k(a)*₂;
ak: *ak+i/yn(a)*, *ak+k(a)*₂, *ak+ek*, *ak+k(i)*, <*ec*>+*ak+i/yn(a)*, <*ec*>+*ak+i/ysk(o)*;
ali(a): *ali(a)*+*owiec*;
alni(a): *alni(a)*+*i/ycz(y)*;
ani(e): *ani(e)*+*awcz(y)*, *ani(e)*+*nicz(y)*;
anin: *anin+k(a)*₂, *anin+k(a)*₃;
ank(a): *ank(a)*+*owat(y)*, *ank(a)*+*ow(y)*, <*i/yc*>+*ank(a)*+*k(a)*₄;
ant: *ant+tw(o)*, *ant+k(i)*, *ant+k(a)*₂;
arstw(o): *arstw(o)*+*sk(i)*;
arz: *arz+ek*, *arz+k(a)*₃, *arz+ni(a)*, *arz+k(a)*₂, *arz+stw(o)*, *arz+sk(i)*;
as: *as+ek*;
ator: *ator+ow(y)*, *ator+stw(o)*, *ator+sk(i)*;
aż: *aż+i/yst(a)*, *aż+ow(y)*;
ek: *ek+ek*, *ek+ow(y)*;
elisk(o): *el<isk>(o)*+*i/yst(y)*;
eni(e): *eni(e)*+*ec*, *eni(e)*+*n(y)*, *eni(e)*+*on(y)*, *eni(e)*+*owiec*, *eni(e)*+*ow(y)*, <*k*>(a)₃+*o...eni(e)*+*on(y)*;
eniec: *eniec+ak*, *eni<ec>+stw(o)*;
enk(a): <*ek*>+*enk(a)*+*k(a)*₄;
er: *er+k(a)*₂, *er+nik*, *er+stw(o)*, *er+sk(i)*;

⁴²⁵ Ucięcie elementu *-n(y)* towarzyszy derywacji paradygmatycznej (kryjącej się pod symbolem *x*).

⁴²⁶ Ucięcie dokonuje się dwustopniowo: najpierw odejmowany jest element *-n(y)*, potem *-yk* (*cz:k*).

- erk(a): er<k>(a)+sk(i);
 erz: erz+cz(y), erz+ni(a), erz+sk(i), erz+stw(o);
 escencj(a): <i/yz>(ować)+escencj(a)+n(y);
 i/yc(a): i/yc(a)+k(a)_d, i/yc(a)+n(y), i/yc(a)+ow(y), <at>(y)+i/yc(a)+ow(y), <ow>(y)+i/yc(a)+ność, <ow>(y)+i/yc(a)+owiec, <ow>(y)+i/yc(a)+ow(y), <ow>(y)+i/yc(a)+z...owan(y);
 i/yciel: i/yciel+sk(i), i/yciel+stw(o), i/yciel+k(a)_z;
 i/ycystyk(a): <sk>(i)+i/ycystyk(a)+n(y);
 i/ydł(o): i/ydł(o)+k(o);
 i/yfikacj(a): i/yfikacj(a)+n(y), <n>(y)+i/yfikacj(a)+or;
 i/yk: i/yk+ek, i/yk+k(a)_z, i/yk+ostw(o), i/yk+owsk(i), i/yk+tw(o), i/yk+ow(y);
 i/yn: <ow>(y)+i/yn+ow(y);
 i/yn(a): i/yn(a)+ak, i/yn(a)+k(a)_d, <k(a)_{dz};
 i/yst(a): i/yst(a)+i/yczn(y), i/yst(a)+k(a)_z, <i/yzm>+i/yst(a)+owsk(i), <i/yzm>+i/yst(a)+i/yczn(y), <i/yzm>+i/yst(a)+k(a)_z, <ow>(y)+i/yst(a)+k(a)_z;
 i/ystyk(a): <i/yczn>(y)+i/ystyk(a)+n(y), <sk>(i)+i/ystyk(a)+n(y);
 i/yt(a): <ow>(y)+i/yt(a)+i/yzm, <ow>(y)+i/yt(a)+k(a)_z, <ow>(y)+i/yt(a)+k(i);
 i/yzacj(a): <i/yczn>(y)+i/yz<acj>(a)+ator, <i/yczn(y)>+i/yz<acj>(a)+er, <i/yczn>(y)+i/yz<acj>(a)+eri(a), <k>(i)+i/yzacj(a)+n(y), <i/yczn>(y)+i/yzacj(a)+n(y);
 i/yzn(a): i/yzn(a)+o;
 k(a)₃: k(a)₃+ow(y), <n(y)>+k(a)₃+owiec, <n(y)>+k(a)₃+owni(a), <n(y)>+k(a)₃+ow(y), <sk>(i)+k(a)₃+an(y), <sk>(i)+k(a)₃+ow(y), <sk>(i)+k(a)₃+k(a)_d, <onk>(a)+o...k(a)₃+ow(y);
 k(a)_z: k(a)_z+r(a), k(a)_z+k(a)_d, <ek>+k(a)_z+k(a)_d;
 k(i): k(i)+i/yz(ować), k(i)+ość;
 k(o): k(o)+k(o), k(o)+ow(y);
 ni(a): ni(a)+an(y), ni(a)+ow(y);
 niak: <an(y)>+niak+ek;
 nic(a): nic(a)+owat(y);
 nik: nik+arstw(o), nik+k(i), nik+owiec, nik+k(a)_z, nik+ow(y), nik+tw(o), <k(a)<sub>dd
 ob(a): ob(a)+nic(a), ob(a)+nik, ob(a)+n(y);
 od(a): <i/yczn>(y)+od(a)+ow(y);
 onalizm: <n>(y)+onal<izm>+i/yst(a), <n>(y)+onal<izm>+i/ystyczn(y), <n>(y)+onal<izm>+i/yz(ować);
 os: <sk>(i)+os+k(i);
 oszk(a): oszk(a)+owat(y);
 uacj(a): uacj(a)+n(y);
 ug(a): ug(a)+ow(y);</sub>

ulec:	ulec+ow(y);
un:	<on>+un+sk(i);
uni(a):	<k(a) _d >+uni(a)+i/yn, <k(a) _d >+uni(a)+y/in(y), <k(a) _d >+uni(a)+k(a) _d , <k(a) _d >+uni(a)+cia, <k(a) _d >+uni(a)+eczka(a);
unek:	unek+ow(y);
ur(a):	ur(a)+aln(y), ur(a)+ow(y);
usi(a):	<k(a) _d >+usi(a)+i/yn, <k(a) _d >+usi(a)+y/in(y), <k(a) _d >+usi(a)+k(a) _d ;
usz:	usz+k(a) _z , usz+owsk(i);
uś:	uś+owat(y);

konfiguracje II i III taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y):	aln(y)+ość, <acj>(a)+aln(y)+ość;
ał(y):	ał(y)+e, ał(y)+ość;
an(y):	an(y)+ec, an(y)+k(a) ₃ ;
ańsk(i):	ańsk(i)+czyk;
at(y):	at(y)+ość;
aw(y):	aw(y)+ec, aw(y)+k(a) ₃ , aw(y)+o;
ąc(y):	ąc(y)+ow(y), ąc(y)+o;
eln(y):	eln(y)+i/yc(a);
ęc(y):	<ec>+ęc(y)+o, <ec>+ęc(y)+tw(o);
i/yczn(y):	i/yczn(y)+e, i/yczn(y)+ość, <i/yzm>+i/yczn(y)+ość, <i/yzm>+i/yczn(y)+e;
i/yn(y):	i/yn(y)+ow(y);
i/ystowsk(i):	<i/yzm>+i/ystowsk(i)+o;
i/ystyczn(y):	i/ystyczn(y)+e, <i/yzm>+i/ystyczn(y)+ość, <i/yzm>+i/ystyczn(y)+e;
i/ywn(y):	<j>(a)+i/ywn(y)+e;
kow(y):	kow(y)+o;
liw(y):	<n>(y)+liw(y)+ość, <n>(y)+liw(y)+e;
n(a):	n(a)+ość;
n(y):	n(y)+ak, n(y)+aw(y), n(y)+i/yc(a), n(y)+i/yk, n(y)+e, n(y)+ość, <ek>+n(y)+ość;
owat(y):	owat(y)+ość;
own(y):	own(y)+e, own(y)+ość, <ni(a)>+own(y)+e, <ni(a)>+own(y)+ość;
owsk(i):	<i/yzm>+anty...ow<sk>(i)+ec;
ow(y):	ow(y)+ec, ow(y)+k(a) ₃ , ow(y)+ość, ow(y)+o;
sk(i):	sk(i)+i/yzn(a), sk(i)+o;

konfiguracje II i III taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(owac):	i/yz(owac)+acj(a), <i/yck>(i)+i/yz(owac)+acj(a), <i/yczn>(y)+i/yz(owac)+ator, <i/ystyczn(y)>+i/yz(owac)+ator; <i/yczn>(y)+i/yz(owac)+acj(a), <i/yzm>+i/yz(owac)+acj(a), <k>(i)+i/yz(owac)+acj(a), <sk>(i)+i/yz(owac)+acj(a), <sk>(i)+i/yz(owac)+ator, <usz>+i/yz(owac)+
-------------	---

acj(a), <n>(y)+i/yz(ować)+ator, <n>(y)+i/yz(ować)+acj(a), <owsk>(i)
+i/yz(ować)+acj(a);
i/yz(ować) się: <sk>(i)+i/yz(ować) <się>+acj(a);

konfiguracje II i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

i/yc(a): <ow>(y)+i/yc(a)+x+ow(y), <ow>(y)+i/yc(a)+x+n(y);
i/ycystyk(a): <sk>(i)+i/ycyst<yk>(a)+x+k(a)₂;
i/yстыk(a): <sk>(i)+i/yст<yk>(a)+x+k(a)₂;

konfiguracje II i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): <acj>(a)+aln(y)+x+ość;

konfiguracje II i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(ować): <i/yzm>+i/yz(ować)+x+acj(a); <sk>(i)+i/yz(ować) <się>+x+acj(a),
<i/ystyczn>(y)+i/yz(ować)+x+acj(a);

konfiguracje III i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

acj(a): acj(a)+n(y), ac<j>(a)+or, <ator>+x+acj(a)+n(y);
at: at+k(i);
ator: ator+stw(o), ator+sk(i), ator+k(a)₂, ator+ni(a), ator+ow(y);
ek: ek+ow(y);
eni(e): eni(e)+ow(y);
i/yc(a): i/yc(a)+ow(y);
i/yciel: i/yciel+k(a)₂, i/yciel+stw(o);
i/yn(a): i/yn(a)+arni(a), i/yn(a)+arz, i/yn(a)+ow(y), i/yn(a)+ówk(a);
i/yisk(o): i/yisk(o)+ow(y);
jarni(a): <k>(i)+x+jar<ni>(a)+sk(i);
k(a)₃: k(a)₃+ow(y);
nik: nik+k(a)₂, nik+ow(y), nik+tw(o);
owni(a): <n>(y)+<k>(a)₃+owni(a)+ow(y);
ymiec: ym<iec>+stw(o);

konfiguracje III i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): aln(y)+e;
an(y): an(y)+e;
ał(y): ał(y)+o, ał(y)+ość;
ąc(y): ąc(y)+o;
i/yst(y): i/yst(y)+o, i/yst(y)+ość;
n(y): n(y)+e, n(y)+i/yc(a);
on(y): on(y)+ość;
ow(y): ow(y)+k(a)₃;

konfiguracje III i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(ować): <i/yczn>(y)+<i/yzm>+roz...yz(ować)+an(y), <k>(i)+i/yz(ować)+acj(a),
 <n>(y)+<i/yzm>+i/yz(ować)+acj(a), <i/yck>(i)+<i/yzm>+i/yz(ować)
 +acj(a);

konfiguracje III i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

acj(a): acj(a)+x+n(y);
 ec: ec+x+o;

konfiguracje IV i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

i/yzt(a): <i/yzm>+i/yzt(a)+i/yczn(y);

Układy trójsufiksalnekonfiguracje I, II i III taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

aciel: aciel+k(a)_z+k(a)_d, aciel+sk(i)+o;
 acj(a): acj(a)+n(y)+e;
 ak: ak+k(i)+ość, ak+k(i)+o, ak+n(y)+e, ak+n(y)+ość;
 al: al+k(a)_z+k(a)_d, al+sk(i)+i/yzn(a);
 alizm: al<izm>+i/yzt(a)+k(a)_z, al<izm>+i/ystyczn(y)+e, al<izm>+i/yz(ować)
 +acj(a);
 amin: amin+ow(y)+o;
 an: an+j(a)+k(a)_d;
 anin: an<in>+sk(i)+i/yzn(a), an<in>+sk(i)+o, an<in>+sk(i)+ość;
 ank(a): ank(a)+ow(y)+o, ank(a)+ow(y)+ość;
 ant: ant+k(i)+o;
 ark(a): ar<k>(a)+arz+sk(i), ar<k>(a)+arz+stw(o);
 arstw(o): arstw(o)+ow(y)+ec, arstw(o)+ow(y)+ość;
 arz: arz+k(a)_z+owat(y), arz+k(a)_z+k(a)_d, arz+n(y)+e, arz+n(y)+ość,
 arz+sk(i)+i/yzn(a), arz+sk(i)+o;
 at: at+i/yz(ować)+acj(a);
 atyk(a): at<yk>(a)+i/yz(ować)+acj(a), atyk(a)+n(y)+e;
 atyw: atyw+n(y)+e, atyw+n(y)+ość;
 awic(a): awic(a)+ow(y)+o;
 awiczka(a): awiczka(a)+nik+tw(o);
 ec: ec+i/yk+owat(y), ec+od...ow(y)+k(a)_z, ec+ow(y)+k(a)_z, ec+ow(y)+ość;
 ejusz: ejusz+owsk(i)+o, ej<usz>+sk(i)+ość;
 ek: ek+ar<stw>(o)+sk(i), ek+arz+k(a)_z, ek+arz+sk(i), ek+arz+stw(o), ek+
 ek+owat(y), ek+ek+ow(y), ek+owat(y)+o, ek+owat(y)+ość, ek+owiec
 +ow(y), ek+ow(y)+ec, ek+ow(y)+ość, ek+ow(y)+o, pa...ek+owat(y)
 +o;

- eń: eń+ow(y)+ec, eń+ow(y)+k(a)₃, eń+ow(y)+o;
- er: er+jan<izm>+in, er+jan<izm>+sk(i), er+sk(i)+o, er+sk(i)+ość;
- eri(a): er<i>(a)+n(y)+ość;
- erstw(o): er<stw>(o)+sk(i)+o;
- erz: erz+i/yńsk(i)+o, erz+i/yyst(y)+ość;
- etk(a): etk(a)+ow(y)+o, etk(a)+ow(y)+ość;
- etyk(a): etyk(a)+n(y)+e;
- ez(a): ez(a)+i/yk(a)+n(y);
- i/yc(a): i/yc(a)+ow(y)+o, i/yc(a)+ow(y)+ość;
- i/ycz: i/ycz+i/yk+owat(y), i/ycz+i/yk+owsk(i);
- i/ydł(o): i/ydł(o)+ow(y)+o, i/ydł(o)+ow(y)+ość;
- i/yk: i/yk+arz+sk(i), i/yk+arz+stw(o), i/yk+arz+k(a)₂, i/yk+ek+ow(y), i/yk+n(y)+e, i/yk+owat(y)+ość, i/yk+owat(y)+o, i/yk+ow(y)+at(y);
- i/yk(a): i/yk(a)+n(y)+ość, i/yk(a)+n(y)+e;
- i/ykówk(a): i/yk<ówk>(a)+arz+k(a)₂;
- i/yn(a): i/yn(a)+arz+k(a)₂, i/yn(a)+arz+sk(i), i/yn(a)+arz+stw(o), i/yn(a)+i/yyst(a)+k(a)₂, i/yn(a)+k(a)₃+owat(y), i/yn(a)+k(a)_d+ow(y), i/yn(a)+owat(y)+o, i/yn(a)+ow(y)+k(a)₃;
- i/ynizm: i/yn<izm>+i/yyst(a)+k(a)₂;
- i/yyst(a): i/yyst(a)+i/yczn(y)+ość, i/yyst(a)+i/yczn(y)+e, i/yyst(a)+i/yk(a)+n(y);
- i/yystyk(a): i/yystyk(a)+n(y)+e;
- i/yt(a): i/yt(a)+k(i)+ość;
- i/yw(a): i/yw(a)+i/yn+i/yt, i/yw(a)+k(a)₃+owat(y), i/yw(a)+k(a)₃+ow(y);
- i/yw(o): i/yw(o)+ak+ow(y);
- jer(a): jer(a)+k(a)_d+k(a)_d;
- k(a)₃: k(a)₃+arz+k(a)₂, k(a)₃+arz+sk(i), k(a)₃+arz+stw(o), k(a)₃+ow(y)+ec, k(a)₃+ow(y)+k(a)₃;
- k(a)_d: k(a)_d+arz+k(a)₃, k(a)_d+arz+stw(o), k(a)_d+arz+sk(i), k(a)_d+k(a)_d+owat(y), k(a)_d+k(a)_d+ow(y), k(a)_d+nik+ow(y), k(a)_d+owat(y)+ość, k(a)_d+owat(y)+o, k(a)_d+ow(y)+ec, k(a)_d+ow(y)+k(a)₃, k(a)_d+ow(y)+o;
- k(i): k(i)+k(i)+ow(y), k(i)+owat(y)+o;
- k(o): k(o)+ar<stw>(o)+k(i), k(o)+n(y)+i/yc(a), k(o)+n(y)+i/yk, k(o)+owat(y)+o, k(o)+owiec+ow(y), k(o)+ow(y)+k(a)₃, k(o)+ow(y)+ość, k(o)+ow(y)+ec;
- m(a): m(a)+uni(a)+i/yn, m(a)+uni(a)+i/yn(y), m(a)+uni(a)+k(a)_d, m(a)+usi(a)+i/yn, m(a)+usi(a)+i/yn(y), m(a)+usi(a)+k(a)_d;
- n(a): n(a)+k(a)_d+k(a)_d, n(a)+k(a)_d+owat(y), n(a)+sk(i)+o, o...n(a)+ow(y)+o;
- ni(a): ni(a)+i/yk+tw(o), ni(a)+i/yyst(a)+k(a)₂, ni(a)+ow(y)+o, ni(a)+ow(y)+ość;
- nik: nik+arz+i/yn(a), nik+arz+k(a)₂, nik+arz+sk(i), nik+arz+stw(o), nik+owat(y)+o, nik+ow(y)+o;
- ność: ność+ow(y)+o;

oderi(a):	oderi(a)+n(y)+e, oderi(a)+n(y)+ość;
ol:	ol+i/yn(a)+arni(a);
oł:	oł+ek+ek, oł+ek+ow(y);
ołek:	ołek+ow(y)+o;
onizm:	on<izm>+i/yzt(a)+i/yczn(y), on<izm>+i/yzt(a)+k(a) _z ;
or:	or+ek+ek, or+j(um)+n(y);
ość:	oś<ć>+n(y)+e;
owni(a):	owni(a)+i/yczn(y)+tw(o), owni(a)+i/yk+tw(o);
ownik:	ownik+ow(y)+ość,ownik+ow(y)+o;
ór:	ór+ow(y)+k(a) ₃ ;
ówk(a):	ówk(a)+arz+k(a) _d , ówk(a)+owat(y)+o;
ul(a):	ul(a)+i/yn(a)+k(a) ₃ , ul(a)+i/yn(a)+k(a) _d , ul(a)+k(a) _d +ow(y);
uł(a):	uł(a)+arz+ow(y), uł(a)+k(a) _d +ow(y);
urugi(a):	urg<i>(a)+i/yczn(y)+e;
wi(a):	wi(a)+arz+i/yk;

konfiguracje I, II i III taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y):	al<n>(y)+i/yzt(a)+k(a) _z , al<n>(y)+i/ystryk(a)+n(y), al<n>(y)+i/yzaczj(a)+n(y), al<n>(y)+i/yz(ować)+ator, al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a), al<n>(y)+i/yz(ować) <się>+acj(a);
an(y):	an(y)+k(a) ₃ +k(a) _d ;
ańsk(i):	ańsk<k>(i)+i/ystryk(a)+n(y);
arn(y):	arn(y)+i/yz(ować)+acj(a);
at(y):	at(y)+k(a) ₃ +ow(y);
aw(y):	aw(y)+nik+ow(y);
ejsk(i):	ej<sk>(i)+i/yz(ować) <się>+acj(a);
eln(y):	eln(y)+i/yk+k(a) _z ;
esk(i):	esk(i)+aw(y)+o, esk(i)+aw(y)+ość;
i/yck(i):	i/yc<k>(i)+an<izm>+in, i/yc<k>(i)+an<izm>+sk(i);
i/yczn(y):	i/yczn(y)+i/yk+owsk(i);
i/ywn(y):	i/yw<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a);
i/yw(y):	i/yw(y)+ek+ek, i/yw(y)+ość+ow(y);
ł(y):	ł(y)+ak+ek, ł(y)+ak+ow(y);
n(i):	n(i)+i/yk+tw(o), n(i)+i/yk+k(a) _z , n(i)+i/yisk(o)+ow(y), n(i)+ow(y)+ec, n(i)+ow(y)+k(a) ₃ ;
n(y):	n(y)+ak+ark(a), n(y)+ak+arni(a), n(y)+ak+an(y), n(y)+ak+i/yisk(o), n(y)+ak+k(a) _z , n(y)+ak+k(i), n(y)+ak+tw(o), n(y)+ak+ek, n(y)+ark(a)+sk(i), n(y)+ark(a)+stw(o), n(y)+aw(y)+o, n(y)+i/yc(a)+k(a) _d , n(y)+i/yc(a)+owat(y), n(y)+i/yc(a)+ow(y), n(y)+i/yk+arstw(o), n(y)+i/yk+ek, n(y)+i/yk+i/yc(a), n(y)+i/yk+k(a) _z , n(y)+i/yk+ostw(o), n(y)+i/yk+ow(a), n(y)+i/yk+owat(y), n(y)+i/yk+owsk(i), n(y)+i/yk+ow(y), n(y)+i/yk+tw(o), n(y)+i/yisk(o)+ow(y), n(y)+i/yś+ostw(o), n(y)+k(a) ₃

- +an(y), n(y)+k(a)₃+i/ysk(o), n(y)+k(a)₃+k(a)_d, n(y)+k(a)₃+ność, n(y)+k(a)₃+ow(y), n(y)+ość+ow(y), n(y)+prze...on(y)+eni(e), n(y)+utk(i)+x+o, n(y)+utk(i)+o;
- onaln(y): onal<n>(y)+i/yyst(a)+k(a)₂, onal<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a), onal<n>(y)+i/yz(ować) <się>+acj(a);
- on(y): on(y)+ar+sk(i), on(y)+ar+stw(o);
- ow(y): ow(y)+an<in>+k(a)₂, ow(y)+ec+i/yk, ow(y)+ec+ow(y), ow(y)+i/ysk(o)+ow(y), ow(y)+k(a)₃+owicz, ow(y)+k(a)₃+k(a)_d, ow(y)+k(a)₃+ow(y), ow(y)+nic(a)+ow(y), ow(y)+o+ k(a)₃, ow(y)+ość+ow(y);
- sk(i): sk(i)+an<in>+k(a)₃, sk(i)+i/yzn(a)+an(y), sk(i)+an<in>+<stw>(o)+anty...sk(i);
- ualn(y): ual<n>(y)+i/yyst(a)+k(a)₂;

konfiguracje I, II i III taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

- ard(ować): ard(ować)+jer+sk(i);
- i/yfik(ować): i/yfik(ować)+acj(a)+n(y), i/yfik(ować)+ator+sk(i);
- i/ykul(ować): i/ykul(ować)+acj(a)+n(y);
- i/yz(ować): i/yz(ować)+ac<j>(a)+or, i/yz(ować)+acj(a)+n(y), i/yz(ować)+ator+k(a)₂, i/yz(ować)+ator+stw(o), i/yz(ować)+ator+sk(i), i/yz(ować)+er+stw(o), i/yz(ować)+er+k(a)₂, i/yz(ować)+er+sk(i), a...i/yz(ować)+acj(a)+n(y), de...i/yz(ować)+acj(a)+n(y), in...i/yz(ować)+ator+k(a)₂, in...i/yz(ować)+ator+sk(i);
- i/yz(ować) się: i/yz(ować) <się>+acj(a)+n(y), i/yz(ować) się+ący+o;
- l(ić): l(ić)+arz+k(a)₂, l(ić)+arz+ni(a), l(ić)+arz+sk(i), l(ić)+arz+stw(o);
- n(ić): na...n(ić)+eni(e)+ow(y), od...n(ić)+eni(e)+ow(y);
- ni(ać): na...ni(ać)+eni(e)+ow(y), od...ni(ać)+eni(e)+ow(y);
- n(ać): n(ać)+ać(y)+o;
- on(ować): on(ować)+al<n>(y)+e, on(ować)+al<n>(y)+i/yzacj(a), on(ować)+al-n(y)+ość, on(ować)+ący+o;

konfiguracje I, II i III taktu z wyjściowym członem przysłówkowym:

- o: o+utk(o)+k(o);

konfiguracje I, II i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

- alizm: al<izm>+i/yz(ować)+<acj>(a)+re...i/yzacj(a),
- atyw: atyw+n(y)+x+ość;
- ec: ec+arz+<stw>(o)+sk(i);
- i/yk: i/yk+an<izm>+<i/yn>+k(a)₂;
- k(a)_d: k(a)_d+ow(y)+<ec>+stw(o);
- k(o): k(o)+arz+<stw>(o)+sk(i);
- nik: nik+arz+<sk>(i)+k(a)₃,
- ownik: ownik+ow(y)+x+on(y);

konfiguracje I, II i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): $al\langle n \rangle(y)+i/ystyk(a)+x+k(a)_2$, $al\langle n \rangle(y)+i/yz(ować)+x+acj(a)$;
 ańsk(i): $ań\langle sk \rangle(i)+i/yz(ować)+x+acj(a)$;
 arn(y): $ar\langle n \rangle(y)+i/yzacj(a)+x+n(y)$;
 n(y): $n(y)+i/yk+x+ank(a)$, $n(y)+i/yk+x+ostw(o)$, $n(y)+i/yk+x+ówk(a)$, $n(y)+i/yk+x+i/yn(a)$, $n(y)+utk(i)+x+o$;

konfiguracje I, II i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

on(ować): $on(ować)+al\langle n \rangle(y)+\langle i/yzm \rangle+i/ystyczn(y)$, $on(ować)+alny+x+ość$;

konfiguracje I, II i V taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

n(y): $n(y)+i/yk+x+x+ówk(a)$;
 sk(i): $sk(i)+i/yzn(a)+\langle an \rangle(y)+ak$;

konfiguracje I, III i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

i/yw(a): $i/yw(a)+\langle k \rangle(a)_3+n(y)+i/yk$;
 n(o): $n(o)+\langle an \rangle(y)+ak+ek$;

konfiguracje I, III i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): $al\langle n \rangle(y)+x+k(a)_d+ow(y)$, $al\langle n \rangle(y)+\langle i/yzm \rangle+i/yst(a)+k(a)_2$, $al\langle n \rangle(y)+\langle i/yzm \rangle+i/ystyk(a)+n(y)$, $al\langle n \rangle(y)+\langle i/yzm \rangle+i/ystyczn(y)+e$;
 i/ykaln(y): $i/yka\langle l \rangle(n)(y)+x+i/yz(ować)+acj(a)$;
 n(o): $n(o)+\langle an \rangle(y)+ak+ek$;
 n(y): $n(y)+x+acy+o$, $n(y)+x+eni(e)+ow(y)$, $n(y)+x+i/yk+ow(y)$;
 onaln(y): $onal\langle n \rangle(y)+\langle i/yzm \rangle+i/yst(a)+i/yczn(y)$;

konfiguracje I, III i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(ować) się: $i/yz(ować) się+x+acj(a)+n(y)$;
 l(ić): $l(ić)+x+n(y)+e$;
 n(ąć): $n(ąć)+x+i/yn(a)+ow(y)$;

konfiguracje I, IV i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

at: $at+x+x+acj(a)+n(y)$;

konfiguracje I, IV i V taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

i/ynn(y): $i/ynn(y)+x+x+ał(y)+ość$;
 n(y): $n(y)+x+x+eni(e)+ow(y)$, $n(y)+x+x+ał(y)+ość$;

konfiguracje I, IV i V taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(ować) się: $i/yz(ować) \langle się \rangle+x+x+acj(a)+n(y)$;

konfiguracje I, IV i VI taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): al<n>(y)+<i/yzm>+<i/y styczn>(y)+z...i/yz(ować) <się>+x+ani(e);

konfiguracje I, VI i VII taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): al<n>(y)+<i/yz>(ować)+x+x+<acj>(a)+i/y styczn(y)+e;

konfiguracje II, III i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

acj(a): acj(a)+n(y)+e;

ak: <ec>+ak+ek+owat(y),

arni(a): arni(a)+i/yk+tw(o);

ek: ek+ow(y)+o;

eni(e): eni(e)+ow(y)+k(a)₃, eni(e)+ow(y)+o;

i/yk(a): <n>(y)+i/yk(a)+n(y)+e;

i/yn(a): i/yn(a)+ec+ow(y), i/yn(a)+k(a)_d+k(a)_d;

i/yzacj(a): <i/yczn>(y)+i/yz<acj>(a)+er+stw(o), <i/yczn>(y)+i/yz<acj>(a)+er+sk(i);

k(a)₃: <i/yjsk>(i)+k(a)₃+arz+stw(o), <n>(y)+k(a)₃+ow(y)+o;

ob(a): ob(a)+liw(y)+e, ob(a)+n(y)+i/yk, ob(a)+n(y)+e;

konfiguracje II, III i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

n(y): n(y)+i/yk+ek;

ow(y): ow(y)+ec+owat(y), ow(y)+ec+ow(y);

konfiguracje II, III i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yfik(ować): <i/yczn>(y)+i/yfik(ować)+acj(a)+n(y), <sk>(i)+i/yfik(ować)+acj(a)+n(y), <sk>(i)+i/yfik(ować)+ator+stw(o), <sk>(i)+i/yfik(ować)+ator+sk(i);

i/yz(ować): i/yz(ować)+acj(a)+n(y), i/yz(ować)+ac<j>(a)+or; <i/yczn>(y)+i/yz(ować)+ac(y)+o, <i/y styczn>(y)+i/yz(ować)+acj(a)+n(y), <i/yzm>+i/yz(ować)+acj(a)+n(y), <n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)+n(y);

konfiguracje II, IV i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

k(a)₃: <n>(y)+k(a)₃+x+ow(y)+ec;

konfiguracje II, IV i V taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yz(ować): <i/yczn>(y)+i/yz(ować) <się>+x+acj(a)+n(y), <n>(y)+i/yz(ować)+x+acj(a)+n(y);

konfiguracje III, IV i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

ator: ator+sk(i)+o;

konfiguracje III, IV i V taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

n(y): n(y)+i/yc(a)+ow(y);

Układy czterosufiksalne:

konfiguracje I, II, III i IV taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

alizm: al<izm>+i/yz(ować)+acj(a)+n(y);

atyw: atyw+i/yz(ować)+acj(a)+n(y);

ek: ek+ek+owat(y)+o;

i/yw(a): i/yw(a)+k(a)₃+ow(y)+o;

janizm: jan<izm>+i/yz(ować)+acj(a)+n(y);

k(i): k(i)+k(i)+arz+k(a)₂, k(i)+k(i)+arz+stw(o), k(i)+k(i)+arz+sk(i);

k(o): k(o)+ow(y)+k(a)₃+k(a)_d;

nik: nik+arz+sk(i)+o;

konfiguracje I, II, III i IV taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): al<n>(y)+i/yz(ować)+acj(a)+n(y);

i/yjsk(i): i/yj<sk>(i)+k(a)₃+arz+sk(i);

n(y): n(y)+i/yk+ow(y)+o, n(y)+i/yk+ow(y)+ość;

ow(y): ow(y)+ość+ow(y)+o;

sk(i): sk(i)+an<in>+sk(i)+ość;

konfiguracje I, II, III i IV taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/yfik(ować): i/yfik(ować)+acj(a)+n(y)+e;

i/yz(ować): in...i/yz(ować)+acj(a)+n(y)+ość, in...i/yz(ować)+acj(a)+n(y)+e;

konfiguracje I, II, V i VI taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): al<n>(y)+i/yz(ować)+x+x+acj(a)+n(y);

konfiguracje I, III, IV i V taktu z wyjściowym członem rzeczownikowym:

i/yw(a): i/yw(a)+<k>(a)₃+n(y)+i/yk+owat(y);

konfiguracje I, III, IV i V taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): al<n>(y)+<i/yzm>+i/yst(a)+i/yczn(y)+e;

konfiguracje II, III, IV i V taktu z wyjściowym członem czasownikowym:

i/y(ować): <i/yzm>+i/yz(ować)+ac<j>(a)+or+sk(i);

Układ pięciosufiksalny:

konfiguracje I, II, III, IV i V taktu z wyjściowym członem przymiotnikowym:

aln(y): aln(y)+i/yz(ować)+ac<j>(a)+or+sk(i).

Bibliografia

- Adamiszyn 1991a, *Kategoria potoczności w polskich pracach językoznawczych*, [w:] *Język potoczny jako przedmiot badań językoznawczych. Materiały konferencji z 18-20 X 1990 w Opolu*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole, s. 7-22.
- Adamiszyn 1991b, *O sposobach i przyczynach powstawania derywatów okazjonalnych w potocznym akcie mowy*, „Socjolingwistyka” 11, s. 75-83.
- Adamiszyn Z., 1995, *Styl potoczny*, [w:] *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole, s. 183-217.
- Aronoff M., Fuhrhop N., 2002, *Restricting suffix Combinations in German and English: Closing Suffixes and the Monosuffix Constraint*, „Natural Language and Linguistic Theory” 20, nr 3, s. 451-490.
- Aronoff M., Manova S., 2010, *Modeling affix order*, „Morphology” 20, s. 109-131.
- Bańko M., 2005, *Wykłady z polskiej fleksji*, Warszawa.
- Bartnicka B., Sinielnikoff R., 1979, *Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców*, Warszawa.
- Berend M., 2003, *Aktywność słowotwórcza czasowników ruchu (opis gniazdowy)*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 156-167.
- Berend M., 2009, *Derywaty terminologiczne a struktura gniazda słowotwórczego*, [w:] *Słowotwórstwo języków niestandardowych*, „Slavia Meridionalis. Studia slavica et balcanica” t. 9, red. tomu V. Maldjiewa, Warszawa, s.103-117.
- Bertinetto P.M., 2011, *How the Zamulo Languages dealt with verb affixes*, „Word Structure” t. 4, nr 2, s. 215-230.
- Brodowska-Honowska M., 1967, *Zarys klasyfikacji polskich derywatów*, Wrocław.
- Burkacka I., 2001, *Porównawcza analiza gniazdowa wybranych leksemów neutralnych i nacechowanych ekspresywnie*, Warszawa.
- Burkacka I., 2003, *Aspekt stylistyczny opisu gniazdowego*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 114-136.
- Burkacka I., 2006, *Ciągi sufiksalne w derywatach odrzeczownikowych*, „Poradnik Językowy” 10, s. 19-30.
- Burkacka I., 2007a, *O dalszych losach niektórych neologizmów słowotwórczych*, „Prace Filologiczne”, t. LIII, s. 49-56.
- Burkacka I., 2007b, *Ucięcia w procesie sufiksacji*, „LingVaria”, nr 2 (4), s. 55-66.
- Burkacka I., 2010a, *O sufiksach -ni(a) i -eri(a) w funkcji wykładników nazw miejsc*, „LingVaria”, nr 1 (9), s. 31-38.
- Burkacka I., 2010b, *Łączliwość rzeczownikowych sufiksów obcych*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 177-192.

- Burkacka I., 2010c, *Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń*, „Linguistica Copernicana”, nr 2 (4), s. 229-2240.
- Burkacka I., 2011, *Terminy naukowe jako podstawy gniazd słowotwórczych*, „LingVaria”, nr 1 (11), s. 43-70.
- Buttler D., Markowski A., 1988, *Słownictwo współnoodmianowe, książkowe i potoczne*, [w:] *Język a kultura*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, t. 1, Wrocław, s. 149-161.
- Buttler D., 1979a, *O wzajemnym oddziaływaniu terminologii i słownictwa ogólnego. I. Terminologizacja wyrazów potocznych*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 58-66.
- Buttler D., 1979b, *O wzajemnym oddziaływaniu terminologii i słownictwa ogólnego. I. Determinologizacja wyrazów z leksyki specjalnej*, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 123-135.
- Buttler D., 1979c, *Powojenne ekspresywizmy polskie*, „Prace Filologiczne”, t. XXIX, s. 85-90.
- Buttler D., 1982a, *Czasowniki potoczne współczesnej polszczyzny*, „Socjolingwistyka” 4, s. 55-66.
- Buttler D., 1982b, *Miejsce języka potocznego wśród odmian współczesnej polszczyzny*, [w:] *Język literacki i jego warianty*, red. S. Urbańczyk, Wrocław.
- Buttler D., 1989, *Przyczynek do sporu o przymiotnik unikalny*, „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 68-71.
- Buttler D., 1990, *Hybrydy w nowym słownictwie polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 145-150.
- Chaciński B., 2003, *Wypasiony słownik najmłodszej polszczyzny*, Kraków.
- Chaciński B., 2005, *Wyczesany słownik najmłodszej polszczyzny*, Kraków.
- Chruścińska K., 1978, *O formach potencjalnych i okazjonalizmach*, [w:] *Z zagadnień współczesnego języka polskiego*, „Prace Językoznawcze” 91, red. M. Szymczak, Wrocław, s. 69-79.
- Czernecka J., 1985, *Gniazda słowotwórcze czasowników oznaczających przemieszczanie w przestrzeni (LETET'-LETAT', LECIEĆ-LATAĆ) w języku rosyjskim i polskim*, *Prace Językoznawcze UŚI*, t. 11, *Problemy badań konfrontatywnych języka polskiego i rosyjskiego*, red. M. Szymoniuk, Katowice, s. 91-111.
- Czernecka J., 1986, *Homonimiczne formacje czasownikowe w gniazdach słowotwórczych czasowników ruchu w językach rosyjskim i polskim*, *Prace Językoznawcze UŚI*, t. 13, *Z zagadnień językoznawstwa konfrontatywnego*, red. M. Szymoniuk, Katowice, s. 28-67.
- Długosz N., 2009, *Słowotwórstwo polskich i bułgarskich deminutywów rzeczownikowych*, Poznań.
- Dokulil M., 1962, *Tvoření slov v češtině, I: Teorie odvozování slov*, Praha [tłum. pol. A. Bluszcz, J. Stachowski: *Teoria derywacji*, 1979, Wrocław].
- Doroszewski W., 1962, *Kategorie słowotwórcze*, [w:] idem, *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa, s. 205-222.
- Doroszewski W., 1982a, *Syntaktyczne podstawy słowotwórstwa*, [w:] idem, *Język, myślenie, działanie*, Warszawa, s. 313-325.
- Doroszewski W., 1982b, *Zasady interpretacji strukturalnej wyrazów*, [w:] idem, *Język, myślenie, działanie*, Warszawa, s. 295-302.
- Dubisz S., 2003, *Słownik i słownictwo*, [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Dunaj B., 1993, *Nowe singulatiwa z przyrostkiem -ant*, „Język Polski”, nr 1/2, s. 59-62.
- Fras J., 1985, *Gniazdo słowotwórcze ziemi w języku polskim, serbsko-chorwackim i rosyjskim*, „Rocznik Slawistyczny”, t. XLV, s. 31-43.
- Gajda S., 1990, *Współczesna polszczyzna naukowa – język czy żargon*, Wrocław.
- Górnicz M., 2000, *Elementy anglojęzyczne w tekstach medycznych (na podstawie tekstów z dziedziny immunologii opublikowanych w miesięczniku „Problemy”)*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 17-26.
- Grabias S., 1974, *Formacje ekspresywne typu koszul, spodzień*, „Prace Filologiczne”, t. XXV, s. 37-45.
- Grabias S., 1978a, *Derywacja a ekspresja*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Wrocław, s. 89-103.
- Grabias S., 1978b, *Pojęcie ekspresywnego znaku językowego*, [w:] *Z zagadnień współczesnego języka polskiego*, „Prace Językoznawcze” 91, red. M. Szymczak, Wrocław, s. 107-115.
- Grabias S., 1981a, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin.

- Grabias S., 1981b, *Typy derywacji i składnikowa analiza funkcji formantów*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 127-148.
- Grabias S., 1988, *Socjolingwistyczne perspektywy badań nad ekspresywnością języka*, „Socjolingwistyka” 8, s. 35-43.
- Grabias S., 1997, *Język w zachowaniach społecznych*, wyd. 2 (pierwsze: 1994), Lublin.
- Grzegorzczkova R., 1969, *Czasowniki odimienne we współczesnym języku polskim*, Wrocław.
- Grzegorzczkova R., 1974, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, wyd. 2 (pierwsze: 1972), Warszawa.
- Grzegorzczkova R., 1978, *Struktura semantyczna wyrażen ekspresywnych*, [w:] *Z zagadnień współczesnego języka polskiego*, „Prace Językoznawcze” 91, red. M. Szymczak, Wrocław, s. 117-123.
- Grzegorzczkova R., 1982, *Miejsce derywacji przymiotnikowej w semantycznym opisie języka*, „Polonica” VIII, ss. 49-55.
- Grzegorzczkova R., 1984, *Słowotwórstwo przysłówków*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, s. 456-464.
- Grzegorzczkova R., 1998, *Przysłówek*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, wyd. 2, s. 524-535.
- Grzegorzczkova R., 2010, *Jeszcze w sprawie znaczeń przymiotników odrzeczownikowych*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynek, Warszawa, s. 147-157.
- Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H. (red.), 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, Warszawa, wydanie 2.
- Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H. (red.), 1984, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, Warszawa, wyd. pierwsze.
- Grzegorzczkova R., Puzynina J., 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego, Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., Puzynina J., 1984a, *Problemy ogólne słowotwórstwa*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, wyd. pierwsze, s. 307-331.
- Grzegorzczkova R., Puzynina J., 1984b, *Słowotwórstwo rzeczowników*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, wyd. pierwsze, s. 332-407.
- Grzegorzczkova R., Szymanek B., 2001, *Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 469-484.
- Handke K., 2006, *The Language of Polish Women*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 41, Warszawa, s. 83-94.
- Handke K., 2007, *Wyraziste właściwości dzisiejszej polszczyzny codziennej*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 42, Warszawa, s. 37-68.
- Hay J., Plag I., 2004, *What constrains possible suffix combinations? On the interaction of grammatical and processing restrictions in derivational morphology*, „Natural Language and Linguistic Theory” 22, nr 3, s. 565-596.
- Horecký J., 1959, *Słowotvorná sústava slovenčiny*, Bratislava.
- Jadacka H., 1976a, *Wybrane zagadnienia z zakresu budowy słowotwórczej polskiej terminologii technicznej*, [w:] *Z zagadnień poprawności językowej i terminologicznej prasy technicznej*, red. M. Belerski, A. Markowski, Warszawa, s. 10-21.
- Jadacka H., 1976b, *Termin techniczny, pojęcie, budowa, poprawność*, Warszawa.
- Jadacka H., 1986, *Synonimia słowotwórcza – perspektywy badawcze*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 404-413.
- Jadacka H., 1987, *O przydatności opisu gniazdowego w badaniach nad polisemią i homonimią*, „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 11-40.

- Jadacka H., 1990, *Z problemów opisu leksykograficznego hasel wieloznacznych*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 436-443.
- Jadacka H., 1991a, *Aktywność słowotwórcza polskich rzeczowników niemotywowanych (na materiale gniazdowym)*, Warszawa.
- Jadacka H., 1991b, *Dwie wartości, dwa gniazda (o prawdzie i fałszu)*, „Poradnik Językowy”, z. 7-8, s. 167-173.
- Jadacka H., 1992, *Teoretyczne podstawy słowotwórstwa normatywnego*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 549-561.
- Jadacka H., 1995, *Rzeczownik polski jako baza derywacyjna. Opis gniazdowy*, Warszawa.
- Jadacka H., 1998, *Opis gniazdowy jako podstawa badania łączliwości formantów*, „Prace Filologiczne”, t. 43, s. 205-211.
- Jadacka H., 1999a, *Wpływ mediów na złagodzenie kryteriów poprawności słowotwórczej*, [w:] *Polszczyzna w komunikowaniu publicznym*, red. W. Gruszczyński, J. Bralczyk, G. Majkowska, Warszawa, s. 27-36.
- Jadacka H., 1999b, *Terminologia*, [w:] *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa.
- Jadacka H., 2001, *System słowotwórczy polszczyzny (1945-2000)*, Warszawa.
- Jadacka H., 2004, *Czy istnieje słowotwórstwo normatywne?*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 91-100.
- Jadacka H., 2005, *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa.
- Jochym-Kuszlikowa L., 1982, *Metoda analizy gniazdowej w konfrontatywnych badaniach słowotwórstwa współczesnego języka polskiego i rosyjskiego*, Kraków.
- Jochym-Kuszlikowa L., 1986, *Uwagi o homonimii i polisemii leksykalnej w formacjach słowotwórczych*, [w:] *Problemy semantyki leksykalnej*, t. 1., red. M. Blicharski, Katowice, s. 7-16.
- Kallas K., 1984, *Słowotwórstwo przymiotników*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, s. 408-455.
- Kallas K., 1998, *Przymiotnik*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, s. 469-523.
- Kallas K., 2003, *Struktura gniazd słowotwórczych konstytuowanych przez rzeczowniki nazywające państwa (kraje)*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 64-85.
- Kallas K., 2006, *Struktura gniazd słowotwórczych konstytuowanych przez antroponimy*, „LingVaria”, nr 1, s. 57-71.
- Kallas K., 2009, *O formantach infiksalnych w polskim słowotwórstwie synchronicznym*, „Linguistica Copernicana”, nr 1(1), s. 171-181.
- Kallas K., 2010, *Słowotwórstwo polskich hipokorystyków imiennych*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 159-175.
- Kaproń I., 1998, *Wstępne informacje o derywacji redukcyjnej*, „Polonica” XIX, s. 179-186.
- Kaproń-Charzyńska I., 2005, *Derywacja ujemna we współczesnym języku polskim. Rzeczowniki i przymiotniki*, Toruń.
- Kaproń-Charzyńska I., 2006, *Żeńskie neologizmy osobowe z -ka*, „Język Polski”, z. 4, s. 260-270.
- Kaproń-Charzyńska I., 2007, *Pragmatyczna funkcja formantów w opisie derywatów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXIII, s. 147-156.
- Kaproń-Charzyńska I., 2008, *Czasowniki z formantami ujemnymi*, „LingVaria”, nr 1 (5), s. 49-60.
- Kaproń-Charzyńska I., 2009, *O formancie -encja we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Słowotwórstwo języków niestandardowych*, „Slavia Meridionalis. Studia slavica et balcanica”, t. 9, red. tomu V. Maldjewa, Warszawa, s. 60-70.
- Karpilov'ska Ė.A., 1999, *Sufiksál'na pidsistema sučasnoï ukraïis'koï literaturnoï movi: budova ta realizaciá*, Kiïv.
- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J., 2005, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Lublin.

- Kiefer F., Komlósy A., 2011, *On the order of word-class preserving derivational suffixes in the Hungarian verb*, „Word Structure” t. 4, nr 2, s. 201-214.
- Kiklewicz A., 2008, *Ambisemia jako kategoria semantyki funkcjonalnej*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, LXIV, s. 63-75.
- Kleszczowa K., 1977, *Struktura syntaktyczno-semantyczna rzeczowników utworzonych od wyrażen przyimkowych*, „Poradnik Językowy”, z. 4, s. 141-152.
- Kleszczowa K., 1981, *Ograniczenia semantyczne w procesie derywacji nazw narzędzi*, Katowice.
- Kleszczowa K., 1993, *Zanik derywatów a produktywność formantów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” XLIX, s. 69-76.
- Kleszczowa K., 2001, *Staropolskie wyrażenia przymiotnikowo-rzeczownikowe*, „Prace Filologiczne”, XLVI, s. 337-345.
- Kleszczowa K., 2007, *Na straży niezmienności modeli słowotwórczych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, LXIII, s. 115-124.
- Kleszczowa K., 2010a, *O PRAWDZIE w dawnej polszczyźnie*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 387-396.
- Kleszczowa K., 2010b, *Historycznie o podstawach słowotwórczych polskich rzeczowników*, „LingVaria”, nr 2 (10), s. 59-67.
- Kleszczowa K., 2010c, <<Morahny>> po staropolsku. Studium leksykalno-aksjologiczne, *Prace Językoznawcze UŚI*, t. 26, red. A. Kowalska, O. Wolińska, s. 93-101.
- Kosyl C., 1983, *Forma i funkcja imion osobowych we współczesnej polszczyźnie*, [w:] idem, *Forma i funkcja nazw własnych*, Lublin, s. 41-51.
- Kowalik K., 1977, *Budowa morfologiczna przymiotników polskich*, Ossolineum.
- Kowalik K., 1979, *Z morfotaktyki tematów rzeczownikowych współczesnego języka polskiego*, „Polonica” V, s. 25-57.
- Kowalik K., 1984, *Morfotaktyka [w:] Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. I, Warszawa, s. 513-545.
- Kowalik K., 1997, *Struktura morfonologiczna współczesnej polszczyzny*, Kraków.
- Kowalik K., 1998, *Morfotaktyka [w:] Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, wyd. 2., s. 585-618.
- Kreja B., 1964, *Słowotwórstwo nazw żeńskich we współczesnym języku polskim (Wybrane zagadnienia)*, „Język Polski”, r. 44, s. 129-140.
- Kreja B., 1969, *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k-, -isko, -ina*, Gdańsk.
- Kreja B., 1970a, *Budowa słowotwórcza a budowa fonetyczna wyrazów*, „Język Polski”, nr 50/1, s. 25-33.
- Kreja B., 1970b, *Budowa słowotwórcza a budowa fonetyczna wyrazów*, „Język Polski”, nr 50/2, s. 119-131.
- Kreja B., 1970c, *O tzw. derywacji wstecznej odrzeczownikowej we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, t. 9, red. nac. J. Siatkowski, s. 61-94.
- Kreja B., 1974, *Słowotwórcza rola fleksji we współczesnym języku polskim*, „Studia Śląskie”, „Seria Nowa” 26, s. 193-205.
- Kreja B., 1975a, *Słowotwórstwo nazw miejsca we współczesnym języku polskim*, „Gdańskie Studia Językoznawcze”, s. 63-98.
- Kreja B., 1975b, *Kategorie fleksyjne w funkcji formantu słowotwórczego we współczesnym języku polskim*, „Zeszyty Naukowe UG. Prace Językoznawcze”, nr 3, s. 49-55.
- Kreja B., 1977, *Drobiazgi słowotwórcze 14. Muzykant (i inne singulativa na -ant)*, „Język Polski”, LVIII, nr 3, 199-202.
- Kreja B., 1980, *Wpływ formy na znaczenie w wyrazach typu oportunist, sensat we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski”, LX, nr 4, s. 254-259.

- Kreja B., 1985, *Wybrane zagadnienia polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk.
- Kreja B., 1989, *Z morfologii i morfotaktyki współczesnej polszczyzny*, Ossolineum, Wrocław.
- Kreja B., 1991, *Wyraz MORZE i jego derywaty w języku polskim i w innych językach słowiańskich*, Gdańskie Studia Językoznawcze V, s. 1-15.
- Kreja B., 1991/1992, *Formacje na -as w języku polskim*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 39/40, s. 133-145.
- Kreja B., 1993, *Drobiazgi słowotwórcze 34. Oglądalność, cytawalność i inne formacje na -aln(-), -ość*, „Język Polski”, z.4/5, s. 282-292.
- Kreja B., 1994a, *Drobiazgi słowotwórcze 35. O różnicowaniu wśród formacji na -ynka (zegarynka, figurynka, wieczorynka)*, „Język Polski”, z. 1, s. 34-39.
- Kreja B., 1994b, *Fokarium 'basen dla fok' i inne formacje na -arium*, „Język Polski”, z. 2, s. 150-151.
- Kreja B., 1994c, *Zawodowszczyzna i inne formacje ekspresywne na -szczyzna*, „Język Polski”, z. 1, s. 78-79.
- Kreja B., 1996, *Studia z polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk.
- Kreja B., 1999, *Słowotwórstwo polskie nas tle słowiańskim. Studia [cz. 2]*, Gdańsk.
- Kreja B., 2000, *Z zagadnień ogólnych polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk.
- Kreja B., 2001, *Słowotwórstwo polskich nazwisk. Struktury sufiksalne*, Kraków.
- Kucała M., 1986, [*Interesent / Interesant*], „Język Polski” LXVI, nr 1-2, s. 140-141.
- Kudra B., 1996, *Sposoby powstawania prasowych okazjonalizmów politycznych*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 35-44.
- Kudra B., 2001, *Kreatywność leksykalna w dyskursie politycznym polskiej prasy lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*, Łódź.
- Kurkowska H., 1954, *Budowa słowotwórcza przymiotników polskich*, Wrocław.
- Kuryłowicz J., 1968, *O niektórych właściwościach imion skrótowych*, [w:] *Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki*, red. S. Hrabec i inn., Wrocław, s. 176-181.
- Kurzowa Z., 1974, *Derywacja flekcyjna czyli paradygmatyczna w języku polskim i próba objaśnienia jej genezy*, ZN UJ Prace Językoznawcze, z. 42, Kraków, s. 94-103.
- Kurzowa Z., 1999, *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego*, Kraków.
- Kwiek-Osiowska J., 1988a, *Częste we współczesnej polszczyźnie nazwy abstrakcyjnych cech z formantem sufiksalnym -ość (na wybranych przykładach)*, „Język Polski”, z. 2/3, s. 197.
- Kwiek-Osiowska J., 1988b, *Nazwy czynności tworzone formantem -acja we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski”, z. 2/3, s. 198-199.
- Kwiek-Osiowska J., 1988c, *Produktywność formantu sufiksalnego -stwo we współczesnej polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 524-526.
- Kwiek-Osiowska J., 1992, *Odrzeczownikowe przymiotniki tworzone formantem sufiksalnym -owy we współczesnym języku polskim (na wybranych przykładach)*, „Język Polski”, z. 1, s. 60-64.
- Laskowski R., 1966, *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*, cz. I: *Abstracta, collectiva, deminutiva, augmentativa*, Wrocław.
- Laskowski R., 1971, *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*, cz. II *Rzeczowniki z formantem funkcji przedmiotowej*, Wrocław.
- Laskowski R., 1973a, *Struktura formalna a struktura semantyczna rzeczowników słowotwórczo podzielnych*, [w:] *Studia Semiotyczne IV*, s. 251-274.
- Laskowski R., 1973b, *Budowa morfonologiczna polskich przyrostków rzeczownikowych*, „Język Polski”, LIII, nr 2-3, s. 132-141.
- Laskowski R., 1998, *Zagadnienia ogólne morfologii*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. drugie, zmienione, Warszawa, s. 27-85.
- Laskowski R., 1999, *Słownictwo fachowe*, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, M. Kucała, Wrocław.
- Lubaczewska K., 1982, *Formant -ita (-yta) we współczesnym języku polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 387-396.

- Lubaś W., 2003, *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*, Opole.
- Łaziński M., 2005, *O paniach i panach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa.
- Łaziński M., 2011, *Polish aspectual prefixes, their order and functions: A study based on the National Corpus of Polish*, „Word Structure” t. 4, nr 2, s. 231-243.
- Malanowska M., 2008, *Paradygmaty słowotwórcze konstytuowane przez rzeczowniki nazywające części ciała*, [w:] *Wyras i zdanie w językach słowiańskich. Opis – konfrontacja – przekład*, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław, s. 237-248.
- Malec T., 1987, *Uwagi o kilku nazwach studenckich imprez kulturalnych z formantem -alia*, „Język Polski”, z. 1/2, s. 149-152.
- Malec M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Manova S., 2009, *A cognitive approche to SUFF1-SUFF2 combinations*. http://homepage.univie.ac.at/stela.manova/2nd_workshop_abstract_manova.pdf.
- Manova S., 2011, *A cognitive approach to SUF-1SUFF2 combinations: A tribute to Carl Friedrich Gauss*, „Word Structure” t. 4., nr 2., s. 272-300.
- Manova S., Winternitz K., 2011, *Suffix order in double and multiple diminutives: with data from Polish and Bulgarian*, [dokument elektroniczny: univie.ac.at/stela.manova/Manova_Winternitz_PL-BG_deminutives.pdf].
- Markova A., 2011, *On the nature of Bulgarian prefixes: Ordering and modification in multiple prefixation*, „Word Structure” t. 4, nr 2, s. 244-271.
- Markowski A., 1990, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. I- II, Warszawa.
- Markowski A., 2000, *Jawne i ukryte zapożyczenia leksykalne w mediach*, [w:] *Język w mediach masowych*, red. J. Bralczyk i K. Mosiołek-Kłosińska, Warszawa, s. 96-111.
- Masłowska E., 1988, *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*, Wrocław.
- Mazur M., 1961, *Terminologia techniczna*, Warszawa.
- Michalewski K., 1984, *Dystrybucja polskich rzeczownikowych formantów przyrostkowych*, Łódź.
- Michalewski K., 1986, *Brzmieniowe uwarunkowania derywacji sufiksальной rzeczowników*, „Poradnik Językowy” z. 3, s. 176-183.
- Mieczkowska H., 2002a, *Nowe techniki derywacyjne w języku polskim i słowackim*, [w:] *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci profesora Franciszka Sławskiego*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bendarczuk, Kraków, s. 291-299.
- Mieczkowska H., 2002b, *Nowe typy derywacji słowotwórczej w ujęciu słowacko-polskim*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych. Seria 10. Językoznawstwo*, red. nac. J. Siatkowski, s. 143-150.
- Mieczkowska H., 2006, *Derywacja a zjawisko zapożyczeń (na materiale językowym słowackim i polskim)*, [w:] „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 41, s. 191-203.
- Miodek J., 1979, *Kto to jest sensat?*, „Język Polski”, nr 2, s. 149-150.
- Morawski J., 1931, *Sufiks grecko-laciński -ista. Przyczynek do humanizmu języka polskiego*, „Slavia Occidentalis”, nr 10, s. 311-366.
- Morawski J., 1933, *Un cas de symbiose suffixale? Le suffixe polonaise -usz, -us*, „Slavia Occidentalis”, nr 12, s. 17-34.
- Morawski J., 1936, *Polono-Romanica. Sufiksy -ista, -izm, -zować*, „Slavia Occidentalis”, nr 15, s. 16-29.
- Mycawka M., 2001, *Produktywne formanty słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Współczesna leksyka*, cz. II, red. K. Michalewski, Łódź, s. 16-23.
- Nagórko A., 1987, *Zagadnienia derywacji przymiotników*, wyd. drugie (pierwsze 1998), Warszawa.
- Nagórko A., 2002, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa, wyd. drugie.
- Nagórko-Kufel A., 1978, *Statystyczna struktura słownictwa motywowanego*, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 99-105.
- Nagórko A., 2003, *Różnicowanie i unifikacja środków słowotwórczych w służbie pragmatyki*, [w:] *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, t. 1. *Słowotwórstwo/Nominacja*, red. I. Ohnheiser I., Opole, s. 217-233.

- Nagórko A., 2007, *Kontaminacja leksykalna – słowotwórstwo czy radosna tfureczość?*, „Przegląd Humanistyczny” nr 1 (400), LI, s. 203-210.
- Netteberg K., 1961, *O funkcji konektywnej przyrostków*, „Scando-Slavica” nr 7, s. 286-299.
- Nowicki W., 1986, *Podstawy terminologii*, Wrocław.
- Ochmann, D., 2004, *Nowe wyrazy złożone o podstawie zdezintegrowanej w języku polskim*, Kraków.
- Olejniczak M., 1999a, *Odbicie bliskoznaczności wyrazów w strukturze gniazd słowotwórczych od podstaw czasownikowych*, „Poradnik Językowy” z. 2-3, s. 1-15.
- Olejniczak M., 1999b, *Podobieństwo gniazd słowotwórczych wyrazów bliskoznacznych*, „Młoda Polonistyka”, r. III, nr 3, s. 130-136.
- Pomianowska W., 1963, *Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych. Studium ze słowotwórstwa i geografii lingwistycznej*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Przygudzka M., 2009, *Opis gniazdowy czasownikowych dubletów semantycznych o różnej genezie*, [w:] *Język z różnych stron widziany. Materiały ogólnopolskiej doktorancko-studenckiej konferencji naukowej. Z zagadnień metodologii badań językoznawczych 10-11 marca 2008 roku*, red. M. Skarżyński, A. Czelakowska, Kraków, s. 239-248.
- Przygudzka M., 2010, *Motywowane nazwy osób w zbliżonych semantycznie czasownikowych gniazdach z hasłem obcym i rodzimym – wstępna analiza porównawcza*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 237-246.
- Pstyga A., 2003, *Zmiana współczesnych słowiańskich standardów językowych. Aspekty słowotwórcze*, „Slavica” nr 114 pt. „Procesy innowacyjne w językach słowiańskich”, red. nauk. Z. Rudnik-Karwatowa, Warszawa, s. 175-188.
- Puzynina J., 1966, *O potencjalnych formacjach słowotwórczych*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 329-338.
- Puzynina J., 1969, *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (słowotwórstwo, semantyka, składnia)*, Warszawa.
- Rabiega-Wiśniewska J., 2006, *Formalny opis derywacji w języku polskim. Rzeczowniki i przymiotniki*, Warszawa (rozprawa doktorska dostępna na stronie http://members.chello.pl/jrw/coc/jrw_thesis.pdf, wersja książkowa: Warszawa 2008).
- Reczek J., 1987, *Charyzma i charyzmat*, „Język Polski”, VXVII, nr 3-5, s. 298-299.
- Rejter, A., 2006, *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Katowice.
- Rice K., 2009, *Principles of affix ordering: an overview*, http://homepage.univie.ac.at/stela.manova/2nd_workshop_abstract_rice.pdf.
- Rice K., 2011, *Principles of affix ordering: An Overview*, „Word Structure” t. 4., nr 2., s. 272-300.
- Rogowska E., 2003, *Aktywność słowotwórcza nazw roślin w polszczyźnie*, [w:] *Wokół struktury słowa*, red. A. Pstyga, Gdańsk, s. 51-61.
- Rozwadowski J., 1921, *O dwuczłonowości wyrazów*, „Język Polski”, z. 5, s. 129-139.
- Rozwadowski J., 1960, *Słowotwórstwo i znaczenie wyrazów*, [w:] idem, *Wybór pism*, t. 3, Warszawa, s. 21-95.
- Sajewicz M., 1999, *Dezintegracja formy wyrazu jako wykładnik pochodności słowotwórczej rzeczowników w polskim i rosyjskim języku potocznym*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. J. Adamowski i S. Niebrzegowska, Lublin, s. 500-513.
- Saloni Z., 1999, *Terminologia*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław.
- Satkiewicz H., 1969, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, Warszawa.
- Satkiewicz H., 1978, *Wskaźniki słowotwórcze przynależności wyrazów do stylu potocznego*, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, „Prace Językoznawcze” 91, red. M. Szymczak, Wrocław, s. 161-167.

- Satkiewicz H., 1971, *Słotwórstwo*, [w:] Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H., *Kultura języka polskiego*, t. 1, Warszawa, s. 80-123.
- Satkiewicz H., 1972, *Zagadnienia poprawności słotwórczo-semantycznej*, [w:] Satkiewicz H., *Kultura języka polskiego*, t. 2. Warszawa, s. 229-442.
- Słownik gniazd słotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* [SGS], t. I *Gniazda odprzymiotnikowe* [SGS-1], T. Vogelesang, II *Gniazda odrzeczownikowe* [SGS-2], Jadacka H., Bondkowska M., Burkacka I., Grabska-Moyle E., Karpowicz T., red. H. Jadacka, Kraków 2001, t. III *Gniazda odczasownikowe*, cz. I i II [SGS-3], Bondkowska M., Burkacka I., Jadacka H., Olejniczak M., Skarżyński M., Vogelgesang T., t. IV *Gniazda motywowane przez liczebniki, przysłówki, zaimki, przyimki, modulanty, onomatopeje, wykrzykniki*, M. Skarżyński, red. M. Skarżyński, Kraków 2004.
- Skarżyński M., 1986a, *Próba określenia możliwości słotwórczych rzeczownika niemotywowanego*, [w:] *Język – teoria – dydaktyka*, red. M. Preyzner, Kielce, s. 41-65.
- Skarżyński M., 1986b, *Słotwórcze gniazda odliczebnikowe*, „Polonica”, XII, s. 157-172.
- Skarżyński M., 1999, *Powstanie i rozwój polskiego słotwórstwa opisowego*, Kraków.
- Skarżyński M., 2000, *Liczebniki w słotwórstwie współczesnej polszczyzny (studium gniazd słotwórczych)*, Kraków.
- Skarżyński M. (red.), 2003a, *Słotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, Kraków.
- Skarżyński M., 2003b, *Wstęp* [do:] *Słotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. M. Skarżyński, Kraków, s.7-10.
- Skubalanka T., 1973, *Ekspresywność języka a mowa potoczna*, [w:] *Poetyka i stylistyka słowiańska*, red. S. Skwarczyńska, Wrocław, s. 177-183.
- Smirnickij A.J., 1956, *Leksikologija angijskiego jazyka*, Moskwa.
- Smólkowa T., 1976, *Nowe słotnictwo polskie: badania rzeczowników*, Wrocław.
- Smólkowa T., Tekiel D., 1977, *Nowe słotnictwo polskie: przymiotniki i przysłówki*, Wrocław.
- Smólkowa T., 1989, *Nominacja językowa na materiale nazw rzeczownikowych*, Wrocław.
- Smólkowa T., 1994, *Miejsce i rola struktur pojęciowych w rozwoju systemu słotwórczego (derywacja rzeczowników)*, „Poradnik Językowy”, z. 5/6, s. 14-21.
- Smólkowa T., 2001, *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*, Kraków.
- Stawnicka 1991, *Wykorzystanie metody opisu gniazdowego w określeniu granic homonimii słotwórczej (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)*, [w:] *Z zagadnień językoznawstwa rosyjskiego i polskiego*, red. M. Blicharski, „Prace Językoznawcze UŚI, t. 18, s. 50-64.
- Strutyński J., 1979, *Modele strukturalne przymiotników motywowanych przez nazwy miejscowe w języku polskim*, Kraków.
- Szober S., 1924, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Warszawa.
- Szober S., 1925, *Podręcznik do nauki języka polskiego w seminariach nauczycielskich*, Warszawa.
- Szpyra-Kozłowska J., 2000, *Słotwórstwo bez morfemów czyli o morfologii prozodycznej i formach uciętych*, „Biuletyn PTJ” LVI, s. 59-78.
- Szymczak M., 1977, *Szansonada*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 288-290.
- Szymanek B., Derkach T., 2005, *Constraints on derivation of double diminutives in Polish and Ukrainian*, „Studies in Polish Linguistics”, nr 2, s. 91-110.
- Szymanek B., 2010, *A Panorama of Polish Word-Formation*, Lublin.
- Tekiel D., 1977, *Przymiotniki*, [w:] Smólkowa T., Tekiel D., *Nowe słotnictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki*, Wrocław, s. 7-66.
- Truskowski W., 1954, *Pochodzenie, charakter i funkcja współczesnego przyrostka -ak*, „Język Polski”, XXXIV, s. 155-162.
- Truskowski W., 1955, *Przyrostek -ak we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Zeszyty Nauk. UJ*, nr 5, Seria Nauk Społecznych. Filologia nr 1, s. 261-264.
- Urbańczyk S., 1987, *Charyzmat, kerygmat, homilia*, „Język Polski”, LXVII, nr 3-5, s. 299-230.
- Umińska-Tytoń E., 1985, *Formy pochodne imion derywowane sufiksalnie (na materiale imion łódzkich)*,

- [w:] *Antroponimia słowiańska, Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich X*, red. W. Boryś, Wrocław, s. 107-155.
- Umińska-Tytoń E., 1986, *Sposoby tworzenia form pochodnych od imion chrzestnych*, „Onomastica”, XXXI, s. 87-113.
- Urbańczyk S. (red.), 1999, *Encyklopedia języka polskiego [EJP]*, Wrocław.
- Urbańczyk S. (red.), 1978, *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław.
- Vinogradov V.V., 1953a, *Osnovnye tipy leksičeskich značenij slov*, „Voprosy Jazykoznanija” nr 5, s. 3-29.
- Vinogradov V.V., 1953b, *Voprosy sovremennogo russkogo slovoobrazovanija. Sovremennyj russkij jazyk. Morfologija*, Moskwa.
- Vinokur G.O., 1939, *O nekotorych javlenijach slovoobrazovanija v russkoj techničeskoj terminologii*, [w:] *Trudy MIFLJ*, t.5, s. 3-54.
- Vinokur G.O., 1946, *Zametki po russkomu slovoobrazovaniju*, *Izvestija AN SSSR*, z. 4., s. 315-332.
- Vogelgesang T., 2003, *Gniazda słotwórcze przymiotników nazywających kolory i wymiary*, [w:] *Słotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 86-113.
- Vogelgesang T., 1984, *Budowa gniazd słotwórczych przymiotników we współczesnym języku polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 4, s. 230-239.
- Walczak B., 1992, *Produktywność galicyzmów jako podstaw słotwórczych – współczynnik rozwoju leksykalnego języka polskiego i rosyjskiego*, [w:] *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, Warszawa, s. 189-197.
- Walczak B., 2001, *Kontakty polszczyzny z językami niesłowiańskimi*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 527-539.
- Wanot M., 2007, *Gniazda słotwórcze od nazw krajów (państw) europejskich. Zakres potencjalności*, „LingVaria”, nr 2, s. 245-258.
- Wanot M., 2010a, *Paradygmat słotwórczy gniazd konstytuowanych przez rzeczowniki związane z czasem*, [w:] *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*, red. I. Burkacka, R. Pawelec, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 177-192.
- Wanot M., 2010b, *Vegetabilia versus animalia. Gniazda i paradygmaty słotwórcze nazw roślin i zwierząt*, „LingVaria”, nr 1(9), s. 91-102.
- Warchoń S., 1991, *O ekspresywach typu mamusia, córuchna oraz pijusiać ‘pić’, bawiuchnać ‘bawić*, „Prace Filologiczne”, XXXVI, s. 343-350.
- Waszakowa K., 1983, *Produktywność formantów paradygmatycznych w rzeczownikowych derywatach prostych współczesnego języka polskiego*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 416-422.
- Waszakowa K., 1988a, *Rzeczowniki z sufiksem -ada (-jada, -onada, -inada) we współczesnej polszczyźnie ogólnej*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 504-511.
- Waszakowa K., 1988b, *O derywatach typu student, korespondent we współczesnym języku polskim i innych językach europejskich*, „Poradnik Językowy”, z. 4, s. 262-267.
- Waszakowa K., 1988c, *Słotwórstwo rzeczowników obcych – synchroniczne znamiona obcości derywatów sufiksalnych*, „Polonica”, XIII, s. 131-140.
- Waszakowa K., 1989a, *Sufiks -at we współczesnym języku polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 9-10, s. 629-638.
- Waszakowa K., 1989b, *Udział obcych środków słotwórczych w odmianach współczesnej polszczyzny ogólnej*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 2, s. 109-119.
- Waszakowa K., 1990a, *Sufiks -ant jako formant międzynarodowy*, „Język Polski”, LXX, z. 1-2, s. 32-39.
- Waszakowa K., 1990b, *O homonimiczności sufiksów obcych i rodzimych w derywatach współczesnej polszczyzny ogólnej*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 427-435.
- Waszakowa K., 1991a, *Formant obcy -i(y)ka i jego warianty: -i(y)styka, -onika, -atoryka, -tyka, -alistyka we współczesnej polszczyźnie ogólnej*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, red. nac. M. Basaj, s. 65-76.

- Waszakowa K., 1991b, *Formant obcy -ik/-yk i jego warianty: -aik, -tyk, -atyk, -etyk we współczesnej polszczyźnie ogólnej*, „Język Polski”, LXXI, z. 3-4, s. 220-227.
- Waszakowa 1991c, *Derywacja sufiksalna, paradygmatyczna czy ujemna?*, „Polonica” XV, s. 101-110.
- Waszakowa K., 1991d, *O wartościowaniu w słowotwórstwie*, „Poradnik Językowy”, z. 5/6, s. 180-187.
- Waszakowa K., 1993a, *Zapożyczenia jako przedmiot badań słowotwórstwa synchronicznego*, „Z polskich studiów slawistycznych”, Seria 8, Warszawa, s. 255-261.
- Waszakowa K., 1993b, *Charakterystyka słowotwórczo-semantyczna rzeczowników z sufiksami obcymi we współczesnej polszczyźnie*, „Studia Semantyczne”, s. 117-129.
- Waszakowa K., 1994, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne obce*, Warszawa.
- Waszakowa K., 1996a, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*, wyd. II poprawione (pierwsze: 1993), Warszawa.
- Waszakowa K., 1996b, *Problem produktywności formantów obcych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 33, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa, s. 75-83.
- Waszakowa K., 2005, *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- Waszakowa K., 2007a, *Derywaty słowotwórcze w tekście*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LXIII, s. 125-138.
- Waszakowa K., 2007b, *Internacjonalizacja współczesnej polszczyzny – szansa czy zagrożenie?*, „Przegląd Humanistyczny”, z. 1, s. 219-228.
- Waszakowa K., 2007c, *Dynamika zjawisk słowotwórczych w tekście*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych, Seria XI. Językoznawstwo*, s. 234-242.
- Waszakowa K., 2007d, *Wariantywność postaci neologizmów w świetle adaptacyjnej funkcji słowotwórstwa*, „Prace Filologiczne” LII, s. 691-699.
- Waszakowa K., 2007e, *Wpływ najnowszych zapożyczeń na dynamikę rzeczownikowych kategorii słowotwórczych w polszczyźnie*, [w:] *Sprachliche Kategorien und die Slawische Wortbildung*, red. H. Burkhardt, A. Nagórko, Hidesheim – Zürich – New York, s. 433-446.
- Waszakowa K., 2009, *Derywowane anglicyzmy jako wyraz ekspansji słownictwa potocznego i środowiskowego w języku mediów ostatniego ćwierćwiecza*, [w:] *Słowotwórstwo języków niestandardowych*, „Slavia Meridionalis. Studia slavica et balcanica”, t. 9, red. V. Maldjewa, Warszawa, s. 89-102.
- Waszakowa K., 2012, *Złożony charakter włączania elementów obcych do języka polskiego (na przykładzie zapożyczenia celebryta)*, [w:] *Odkrywanie znaczeń*, red. A. Mikołajczuk, K. Waszakowa, Warszawa, s. 286-302.
- Wawrzyńczyk J., 1992, *Chronologizacja słownictwa nowopolskiego: w poszukiwaniu źródeł dokumentacyjnych neologizmów powojennych*, Toruń.
- Wawrzyńczyk J., 1993, *Tzw. nowe słownictwo polskie w świetle źródeł prasowych z lat 1918–1939*, [w:] „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 1-2, s.55-60.
- Wawrzyńczyk J., 1994, *Tak zwane nowe słownictwo polskie w świetle dokumentacji*, „Polskiego Informatorium Wyrazowego”, Katowice.
- Wawrzyńczyk J., 1998, *Polskie informatorium wyrazowe: nowa lista źródeł: wybór dokumentacji hasłowej*, Warszawa.
- Wawrzyńczyk J., 1999, *Nowe słownictwo polskie: fikcje i fakty*, Warszawa.
- Wierzchoń P., 2010, *Torując drogę teorii linwochronologizacji*, „Investigationes linguisticae”, t. XX, s. 105-185.
- Wierzchowski J. (1959), *Uwagi słowotwórczo-leksykograficzne*, „Biuletyn PTJ”, z. 18, s. 223-229.
- Wróbel H., 1973, *Schematy słowotwórcze polskich hipokorystyków*, „Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, nr 35. „Prace Językoznawcze” 2, red. I. Bajerowa, W. Lubaś, Katowice, s. 27-48.

- Wróbel H., 1984, *Słowotwórstwo czasowników*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, wyd. pierwsze, s. 467-512.
- Zagrodnikowa A., 1982, *Nowe wyrazy i wyrażenia w prasie*, Kraków.
- Zemskaja E.A., 1978, *O kompleksnych edinicach sistemy sinchronnogo slovoobrazovanija*, [w] *Aktual'nyje problemy russkogo slovoobrazovanija*, Taškent.
- Zgółkowa H., 1987, *Ilościowa charakterystyka słownictwa współczesnej polszczyzny: Wybrane zagadnienia*, Poznań.

Wykaz tabel i schematów

Tabele:

Tabela 1.	Ucięcia w sufiksalnych derywatach odprzymiotnikowych pochodnych od niemotywowanych rzeczowników	26
Tabela 2.	Prawostronna łączliwość intermorfów	29
Tabela 3.	Ucięcia towarzyszące sufiksacji w derywatach pochodnych od nazw własnych.	39
Tabela 4.	Ucięcia towarzyszące sufiksacji w derywatach pochodnych od nazw pospolitych	40
Tabela 5.	Przykład zapisu ciągów występujących w derywatach gniazda MIASTO.	51
Tabela 6.	Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym	54
Tabela 7.	Konfiguracje I i II taktu z wyjściowym sufiksem przymiotnikowym	55
Tabela 8.	Konfiguracje I i III taktu z wyjściowym sufiksem rzeczownikowym i przymiotnikowym.	57
Tabela 9.	Typy układów sufiksów (ze względu na liczbę składowych sufiksów)	59
Tabela 10.	Charakterystyka układu sufiksów	60
Tabela 11.	Występowanie ciągów sufiksalnych w gniazdach	60
Tabela 12.	Układ ciągów dwusufiksalnych	61
Tabela 13.	Układ ciągów trójsufiksalnych	63
Tabela 14.	Układ ciągów czterosufiksalnych	64
Tabela 15.	Częstość występowania ciągów dwusufiksalnych	66
Tabela 16.	Obciążenie ciągów trójsufiksalnych	67
Tabela 17.	Sufiksy występujące w pozycji finalnej ciągu (dane dotyczą liczby ciągów)	71
Tabela 18.	Zestawienie sufiksów finalnych ze względu na przynależność kategoriałną budowanych przez nie derywatów	72
Tabela 19.	Sufiksy występujące w pozycji finalnej ciągu (dane zawierają obciążenie).	73
Tabela 20.	Wykaz sufiksów inicjujących ciągi czterosufiksalne	84
Tabela 21.	Wykaz sufiksów najczęściej inicjujących ciągi trójsufiksalne	86
Tabela 22.	Wykaz sufiksów najczęściej inicjujących ciągi dwusufiksalne	86
Tabela 23.	Wykaz sufiksów inicjujących ciągi	88
Tabela 24.	Udział sufiksów inicjujących ciągi (podział ze względu na kategorię części mowy)	88
Tabela 25.	Udział sufiksów inicjujących minimum 10 ciągów (podział ze względu na kategorię części mowy)	89
Tabela 26.	Udział sufiksów inicjujących ciągi (podział ze względu na kategorię części mowy i obciążenie)	89
Tabela 27.	Obciążenie sufiksów inicjujących ciągi	90
Tabela 28.	Sufiksy w pozycji środkowej	94
Tabela 29.	Sufiksy w pozycji środkowej (z uwzględnieniem obciążenia ciągów).	94

Tabela 30. Zestawienie sufiksów o funkcji spajającej (podział ze względu na właściwości kategoryjne budowanego derywatu)	95
Tabela 31. Porównanie właściwości sufiksów (ze względu na kategorię części mowy tworzonego derywatu)	96
Tabela 32. Ograniczenia w prawostronnej łączliwości sufiksów	98
Tabela 33. Właściwości inicjowania ciągów	99
Tabela 34. Ograniczenia w lewostronnej łączliwości sufiksów.	99
Tabela 35. Rozkład i typy ucięć w ciągach sufiksalnych	104
Tabela 36. Charakterystyka morfemów łączących się z podstawami obcymi	115
Tabela 37. Prawostronna łączliwość sufiksu $-k(a)_d$ [z pominięciem reduplikacji]	138
Tabela 38. Prawostronna łączliwość sufiksu $-ek$ [z pominięciem reduplikacji]	139
Tabela 39. Prawostronna łączliwość sufiksów wnoszących nacechowanie pejoratywne	141
Tabela 40. Prawostronna łączliwość sufiksu $-ak$	143
Tabela 41. Lewostronna łączliwość sufiksu $-ak$	144
Tabela 42. Ciągi stanowiące centrum systemu	158
Tabela 43. Ciągi stanowiące sąsiedztwo centrum systemu	159
Tabela 44. Ciągi stanowiące obrzeża centrum systemu	160

Schematy:

Schemat 1. Lewostronna łączliwość ciągów $-nie$ i $-ność$	163
Schemat 2. Lewostronna łączliwość ciągu $-istk(a)$	163
Schemat 3. Lewostronna łączliwość ciągów $-i/ycznie$ i $-i/yczność$	164
Schemat 4. Lewostronna łączliwość ciągu $-owo$	164
Schemat 5. Lewostronna łączliwość ciągu $-arstw(o)$	165
Schemat 6. Lewostronna łączliwość ciągów $-alnie$ i $-alność$	165
Schemat 7. Lewostronna łączliwość ciągów $-owato$ i $-owatość$	165
Schemat 8. Lewostronna łączliwość ciągu $-i/ystość$	166
Schemat 9. Lewostronna łączliwość ciągu $-nictw-$	166
Schemat 10. Lewostronna łączliwość ciągu $-i/yczk(a)$	166
Schemat 11. Lewostronna łączliwość ciągów $-sko$ i $-skość$	166
Schemat 12. Lewostronna łączliwość ciągów $-i/ysto$ i $-i/yście$	166
Schemat 13. Lewostronna łączliwość ciągów $-niczek$ i $-niczk(a)$	167
Schemat 14. Lewostronna łączliwość ciągów $-no$	167
Schemat 15. Lewostronna łączliwość ciągów $-orsk(i)$, $-ork(a)$ i $-orstw(o)$	167
Schemat 16. Lewostronna łączliwość ciągu $-ko$	167
Schemat 17. Lewostronna łączliwość ciągu $-asto$	167
Schemat 18. Lewostronna łączliwość ciągu $-arnie$	168
Schemat 19. Lewostronna łączliwość ciągów $-alizm$	168
Schemat 20. Lewostronna łączliwość ciągów $-onalnie$ i $-onalność$	168
Schemat 21. Lewostronna łączliwość ciągów $-ownie$ i $-owność$	168
Schemat 22. Lewostronna łączliwość ciągu $-antk(a)$	168
Schemat 23. Lewostronna łączliwość ciągu $-ówkow-$	168
Schemat 24. Lewostronna łączliwość ciągów $-liwość$ i $-liwie$	169
Schemat 25. Lewostronna łączliwość ciągów $-erk(a)$	169
Schemat 26. Lewostronna łączliwość ciągów $-qco$	169
Schemat 27. Lewostronna łączliwość ciągów $-onow(y)$	169
Schemat 28. Lewostronna łączliwość ciągów $-jersk(i)$	169
Schemat 29. Obustronna łączliwość ciągu $-kow(y)$	170
Schemat 30. Obustronna łączliwość ciągu $-eck-$	170

Schemat 31. Obustronna łączliwość ciągu <i>-owość</i>	171
Schemat 32. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ówk-</i>	171
Schemat 33. Obustronna łączliwość ciągu <i>-owiec</i>	171
Schemat 34. Obustronna łączliwość ciągu <i>-arsk(i)</i>	172
Schemat 35. Obustronna łączliwość ciągu <i>-kawat-</i>	172
Schemat 36. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ecz-</i>	173
Schemat 37. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ark-</i>	173
Schemat 38. Łączliwość ciągu <i>-i/yzacj(a)</i>	173
Schemat 39. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/ynk-</i>	174
Schemat 40. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/ykow-</i>	174
Schemat 41. Obustronna łączliwość ciągu <i>-nikow-</i>	174
Schemat 42. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ank-</i>	175
Schemat 43. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/ynow-</i>	175
Schemat 44. Obustronna łączliwość ciągu <i>-nik</i>	175
Schemat 45. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/ycow-</i>	175
Schemat 46. Łączliwość trójsufiksального ciągu <i>-i/yzacyjn(y)</i>	176
Schemat 47a. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/y styczn₁- (i/y st(a)+-i/yczn(y))</i>	176
Schemat 47b. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/y styczn₂- (-i/y styk(a) + -n(y))</i>	176
Schemat 48. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/yczek</i>	176
Schemat 49. Obustronna łączliwość ciągu <i>-nic-</i>	177
Schemat 50. Obustronna łączliwość ciągu <i>-aliz-</i>	177
Schemat 51. Obustronna łączliwość ciągu <i>-i/yzacj- (-i/yzacyj-)</i>	177
Schemat 52. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ack-</i>	177
Schemat 53. Obustronna łączliwość ciągu <i>-ersk-</i>	178
Schemat 54. Obustronna łączliwość ciągu <i>-alist-</i>	178
Schemat 55. Obustronna łączliwość ciągu <i>-inist-</i>	178
Schemat 56. Obustronna łączliwość ciągu <i>-eniow-</i>	178

Summary

The aim of the work is to characterize denominal suffix combinatorics as well as to define rules and restrictions on building suffix strings, i.e. arrangements of at least two suffix corpora. The object of the analysis are words contained in the second volume of *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* (*Dictionary of word-formation nests in contemporary Polish language*) edited by H. Jadacka, Cracow 2001 (SGS-2).

In the course of studies, it has been proved that, first, **the length of suffix strings was limited by regulatory system mechanisms**. One cannot multiply the composition of suffix strings without restriction. With the increase in the number of components, and thus also the length of strings, their use decreases. That is why the string of five suffixes has only one exemplification, similarly as the string of four suffixes.

Second, **one of the important mechanisms limiting the length of strings are truncations**. They appear in all kinds of strings: short or long, rare or frequent, consisting of native or foreign suffixes. Their role is also to eliminate repetition of segments that are aurally identical or very similar and to reduce undesirable consonant clusters.

Third, certain suffix configurations differ in the degree of word-formation typicality. **Their most common arrangements and their distribution into centre, centre neighbourhood and periphery have been presented in Section 6.1 (strings belonging to the system periphery have been included in Chapter 9).**

Fourth, **the composition and length of the suffix string are associated with the origin of each of its components**: native suffixes build short strings (mostly composed of two suffixes), while the foreign ones create longer strings (mostly composed of four and five suffixes), which also translates into the extent of their use. It is not true that foreign suffixes combine only with foreign ones, while native suffixes combine only with native ones. Among native suffixes which often occur along with foreign ones, one can indicate such suffixes as $-ow(y)$ or $-k(a)_2$.

Fifth, **there are suffix strings typical for general Polish as well as for colloquial language and for terminology**. They have been presented in Section 5.7. Typical for the colloquial language are strings with reduplication of the $-k-(k(a))_p$, $-ko$, $-ek$ suffix, $-iczek$ (e.g. *baliczek*) or $-asek$ (e.g. *dowcipasek*) strings as well as differences in formant connectivity resulting from their stylistic features, e.g. the richer repertoire of left-sided connections is specific for the $-i/yk$ affix in diminutive function. Differences in connectivity of the $-ak$ suffix have been combined in Tables 40 and 41 in Section 5.7.1.

One cannot, though, specify strings typical for terminology in general, due to its high diversity, also in terms of word formation. However, there are some strings typical for particular disciplines (see Section 5.7.2): $-akowat(y)$ (e.g. *widlakowaty*), $-nicowat(y)$ (e.g. *rdestnicowaty*), $-ecznikowat(y)$ (e.g. *paciorecznikowaty*), $-eńcowat(y)$ (e.g. *goździeńcowaty*) typical for botany and zoology, $-anow(y)$ (e.g. *azotanowy*) typical for chemistry etc. Perhaps this is due to prior assumptions, i.e. disregard

for compositions, certain types of which are characteristic for scientific and technical terminology (*-logia, -grafia, -żerny, -genny, bio-, homo-* etc.), as well as using suffixes and their strings occurring in general Polish to create terms and notions. It is also worth noting that only some part of terminology (selected disciplines, words derived from terms) has been analyzed in the study. These issues require a detailed research of terms motivated by general vocabulary and those derived from lexemes other than nouns.

Sixth, **some suffix strings exist only in theory. Their blocking is mainly due to morphological reasons.** It should be noted, however, that apart from morphological restrictions, there are also semantic constraints, e.g. referring to formation of nouns using the *-ość* suffix or to creating adverbs. Some morphological restrictions present in the 20th century (or even, as some linguists claim, still being in force in the mid-20th century) no longer work, e.g. alternations *g : ż* typical for diminutives appear now also in female names, connections of *-ow(y)* and *-ość* suffixes with the *-ow(y)* affix, giving the string *-owościow(y)*, are not impossible. Apart from these, there is **internal language mechanism supporting the use of short strings and minimizing the occurrence of complex structures.**

(Translated by *Magdalena Wanot*)